

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Romain Gary

Şafakta Verilmiş
Sözüm Vardı*

Türkçesi: Alev Er

Émile Ajar

*SEL

2.
BASKI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

ŞAFAKTA VERİLMİŞ SÖZÜM VARDI*

ROMAIN GARY, (Roman Kacew), 1914'te Litvanya, Vilnius'ta doğdu, annesi tarafından büyütüldü. Yoksul, "az çok Kazak Tatarı-Yahudi kırması" bir çocuk olarak on dört yaşında annesiyle Fransa'ya gelip Nice'e yerleşti. Hukuk öğreniminin ardından Hava Kuvvetleri'ne girdi, 1940'ta General de Gaulle'ün yanında "Özgür Fransa" hareketi saflarında savaşa katıldı. 1945'te yayınlanan ilk romanı *Polonya'da Bir Kuş Var (Polonya Eğitimi)* ile sert ve şiirsel üslubu sayesinde büyük ses getirdi. Aynı yıl Fransa Dışişleri'ne girdi. Sofya, La Paz, New York ve Los Angeles'ta diplomat olarak görev yaptı. 1948'de *Le Grand Vestiaire*'i (Büyük Vestiyer) yayınladı, 1956'da *Cennetin Kökleri*'yle Goncourt Edebiyat Ödülü'nü aldı. Los Angeles'ta başkonsolosken aktris Jean Seberg'le evlendi, senaryolar yazdı, iki film çekti. 1961'de diplomatlığı bırakıp *Les Oiseaux vont mourir au Pérou - Gloire à nos illustres pionniers*'i (Peru'da Kuşlar Ölecek - Meşhur Öncülerimize Şan Olsun) ve mizahi bir roman olan *Lady L*'yi yazdı. Ardından *La Comédie Américaine* (Amerikan Komedi) ve *Frère Océan* (Okyanus Kardeş) gibi oylumlu efsane anlatılarına girişti. Karısının 1979'da intihar etmesiyle Gary'nin romanlarında yaşlılık ve ölüm temaları baskın gelmeye başladı: *Biletiniz Buraya Kadar, Kadının Işığ, Uçurtmalar*.

1980'de Paris'te, *Koca Tembel, Kral Salomon'un Bunalımı* ve 1975'te yine Goncourt Edebiyat Ödülü alan *Onca Yoksulluk Varken* romanlarını Émile Ajar imzasıyla kendisinin yazdığını açıklayan bir not bırakarak intihar etti.

***SEL YAYINCILIK**

Kuloğlu Mahallesi, Turnacıbaşı Caddesi,
No: 17, Beyoğlu – İstanbul
Tel: (0212) 516 96 85

<http://www.selyayincilik.com>

e-posta: halklailiskiler@selyayincilik.com

SATIŞ - DAĞITIM:

Çatalçeşme Sokak, No: 19/1

Cağaloğlu – İstanbul

e-posta: siparis@selyayincilik.com

Tel: (0212) 522 96 72 Faks: (0212) 516 97 26

***SEL YAYINCILIK: 1049**

ISBN: 978-605-772-857-9

ŞAFAKTA VERİLMİŞ SÖZÜM VARDI

Romain Gary

Roman

Türkçesi: Alev Er

Özgün Adı:

La promesse de l'aube

© Éditions Gallimard, Paris, 1960 / 1980 pour l'édition définitive

© Sel Yayıncılık, 2020

Genel yayın yönetmeni: Bilge Sanıcı

Editör: Işık Ergüden

Yayına hazırlayan: Mısra Gök yıldız

Kapak tasarımı: Aslı Sezer

Sayfa tasarımı: İklim Yılmaz

1. Baskı: Eylül 2020

2. Baskı: Ocak 2022

Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaası

Fatih Sanayi Sitesi, 12/197-203

Topkapı-İstanbul, 567 80 03

Sertifika No: 44865

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Romain Gary

Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı

Türkçesi: Alev Er

Roman

Çevirmenin notu

Romain Gary'nin bu elinizdeki romanını Türkçeye çevireli yaklaşık kırk yıl oldu. Arada farklı yayınevlerinden birçok yeni baskısı çıktı ve çoğu kez zamansızlıktan, o baskılar öncesinde dönüp de şöyle alıcı gözüyle bakmadım çevirdiğim kitaba. Bunu kitap yayımlandıktan sonra da yapmadım, yapan var mı, onu da bilmiyorum.

Ama Sel Yayıncılık'taki bu son baskı için zaman boldu artık ve "aradan çok geçti, şuna bir bakayım," deyip yeniden elime aldım kitabın Fransızcasını ve gördüm; "içine parça atılmış."

Dolayısıyla *Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı*'nın önceki baskılarını okuyup hatırlayanlar bu yeni baskıda şaşırarak; ilk kitapta olmayan M. Zarembo diye bir karakter, hatta onunla ilgili koca bir bölüm var yenisinde çünkü.

Bu ne, neden böyle diye kurcaladık haliyle:

Romain Gary'nin bu romanı Fransa'da ilk kez 1960'ın bahar aylarında basılır, 1980 baskısına kadarki baskılarda herhangi bir değişiklik olmaz. Nitekim ben de o baskılardan birinden çevirdim *Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı*'yı.

Oysa Gary 1961'de New York'ta, ertesi yıl da İngiltere'de yapılan İngilizce baskılara sözünü ettiğim Zarembo hikâyesini ekler neden yaptığı bilinmese de; bölümü 1978 tarihli Fransızca baskıya da katmak ister, ama sonra "Zamanım yok, İngilizce baskıdaki bölümü elden geçiremedim, kalsın," deyip vazgeçer.

Dolayısıyla, Zarembo hikâyesi Gary'nin "nihai baskı" diye not düşürdüğü 1980 yılı baskısına kalır.

"Nihai" notu düşürür Gary; çünkü 1980 baharında yapılan o baskıyı görür, yıl biterken de bir otel yatağına uzanıp kafasına kurşun sıkarak intihar eder.

İşte bu elinizdeki Gary'nin sağını solunu düzeltip çapaklarını ayıkladığı, önceki baskılarda hatırlamadığı birkaç isim ve koca bir Zarembo hikâyesi eklediği son baskısı *Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı'nın...*

Son yıllarda yapılan tartışmalarda Romain Gary'nin "uzak ara en iyi romanı" olduğu üzerinde ittifak edilen *Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı* için "O bir klasik," diyor Fransız edebiyat eleştirmenleri.

Umarım Türkiye'deki eski ve yeni okurlarına da klasik tadı verir...

A. E.

René ve Sylvia Agid'e...

BİRİNCİ BÖLÜM

BİR

Bitti. Big Sur plajı bomboş, kuma uzanmış yatıyorum; tam düştüğüm yere. Denizin üstündeki yoğun sis çevremdeki bütün çizgileri yumuşatıyor. Ufukta tek bir gemi direği yok. Önümde koca bir kaya ve üstünde binlerce kuş... Bir başka kayada da kalabalık bir fok ailesi: Baba fok, ağzında bir balık, pırl pırl ve dipdiri sulara batıp çıkıyor. Deniz kırlangıçları bazen yere öyle yakın uçuyor ki soluğum kesiliyor, yıllar ötesinin özlemi uyanmış gibi içimde bir kıpırtı başlıyor: Biraz, biraz daha yaklaşırsalar, yüzüme konsalar, koynuma, kollarıma sığınsalar, çepeçevre kuşatsalar beni... Kırk dört yaşındayım, ama hâlâ esas olarak sıcak şeyler düşünüyorum. Hanidir kumun üstünde kıpırtısız yatıyorum ve artık pelikanlarla karabataklar çember oluşturdu çevremde. Derken dalgalar ayaklarımın dibine bir fok bırakıp çekiliyor. Yüzgeçlerinin üstünde doğrulup, gözleri bende, bir an öyle kalıyor, sonra yine Okyanus'a dönüyor. Gülümsüyorum ona; biraz bilge, biraz ağırbaşlı ve biraz hüzünlü, hâlâ orada...

Annem seferberlikte benimle vedalaşabilmek için tam beş saat taksi yolculuğu yapmıştı. O sırada Salon-De-Provence'ta, Hava Okulu'nda eğitim çavuşuydum.

Taksi yaşlı, külüstür bir Renault'ydu. Bir ara arabanın önce yüzde ellisi, sonra da yüzde yirmi beşi bizimdi. Ama yıllar önceydi bu; şimdiyse taksinin tek sahibi öteki ortak olan şoför Rinaldi. Yumuşak başlı, çekingen, duygulu bir adamdı Rinaldi ve annem onun hoşgörüsünden de yararlanıp arabanın üstünde hâlâ bazı manevi hakları olduğuna inanıyordu. Şoför Rinaldi'yi Nice'in üç yüz ki-

lometre ötesindeki Salon-De-Provence’a kadar, beş kuruş almadan yola düşüren de annemin işte bu “manevi hakları”ydı. Ve sevgili Rinaldi, savaşın üzerinden yıllar geçtikten sonra bile, elini iyiden iyiye kırlaşmış saçlarına götürüp biraz kızgın, biraz hayran, annemin “onun ayağını nasıl yerden kestiği”ni şöyle anlatır:

“Taksiye bindi ve sadece şöyle dedi: ‘Salon-De-Provence’a çek. Oğluma güle güle diyeceğim!’ İtiraz edecek oldum: Yol git-gel on saatten fazla çekerdi... O berbat Fransızcasıyla derhal sözümü kesip beni polis çağırıp tutuklatmakla tehdit etti. Çünkü seferberlikteydik ve ben kaçmaya çalışıyordum! Size getirmek için hazırladığı paketlerle –neler yoktu içinde: Sucuklar, jambonlar, kavanoz kavanoz reçeller– arabama yerleşmiş, durmadan konuşuyordu. Oğlu bir kahramandı, onu son bir kez öpmek istiyordu ve artık tartışmamalıydım. Sonra biraz ağladı. Sizin yaşlı hanım sürekli çocuk gibi ağlardı. Ve ben yıllardır tanıdığım bu kadını dayak yemiş köpek gibi –özür dilerim Bay Romain ama annenizi siz de tanırırsınız– arabanın içinde sessiz sessiz ağlar görünce artık hayır diyemedim. Çoluk çocuk yok nasıl olsa, koyuver yakasını gitsin, diye düşündüm ve önümüzdeki beş yüz kilometreden fazla da olsa alt tarafı bir taksilik yola gidecektik. ‘Tamam,’ dedim, ‘gideriz, ama prensip gereği benzin parası sizden.’ ‘Ama yedi yıl önce ortak değil miydik biz?’ O halde arabada onun da söz hakkı vardı! Zararı yok, sizi çok sevdiğini, bu yüzden de yaptıklarının önemli olmadığını söyleyebilirsiniz isterseniz...”

Elinde bastonu, ağzında Gauloise sigarası, çaylak erlerin alaycı bakışları arasında kantinin önünde arabadan inerken gördüm onu. Teatral bir tavırla kollarını bana açıp oğlunun ona koşmasını bekledi geleneğe uygun şekilde.

Kasketim kaşımın üstünde, omuzlarımı düşürerek, umursamaz bir tavırla yanına gittim. Üstümde delikanlıların askere havacı gitme sebebi olan deri bir ceket vardı, ellerim cebimdeydi. “Sert”, “sahici” ve “yiğit” olarak nam salmak için az ter dökmediğim bu sert erkekler dünyasına yaptığı yersiz ziyarete canım sıkılmış, kızmış-

tım. Becerebildiğim kadar alaycı ve soğuk öptüm onu ve çevrede-
kilerin bakışlarından kurtulmak için onu usta bir çalımla arabanın
arkasına çekmek üzere hamle ettim. Ama o beni daha iyi seyre-
debilmek için sadece bir adım geriledi. Bir eli göğsünde, gözleri
gülüyor, yüzü neşeyle parlıyordu. Ha, bir de gürültülü gürültülü
burnundan soluyordu. Eskiden de böyleydi; keyifli olduğunu an-
lamak için burnundan soluduğunu görmek yeterdi. Herkesin du-
yabileceği bir sesle ve güçlü bir Rus aksanıyla haykırdı:

“Guynemer! İkinci bir Guynemer olacaksın sen! Görürsün bak,
anneciğin hiç yanılmaz!”

Yüzümü al bastığını hissettim, arkamda kahkahalar patlıyordu
üst üste, ama o kahvenin önüne yığılan çaylamlara dönüp bastonu-
nu tehditkâr bir tavırla sallayarak ikinci cümlesini patlattı bu defa
ilham gelmiş gibi:

“Kahraman olacaksın sen! General Gabriele d’Annunzio ola-
caksın! Fransız Büyükelçisi! Bu gerizekâllar senin kim olduğunu
bilmiyor!”

Sanırım hiçbir oğul anasından o an benim kadar nefret etme-
miştir. Kudurmuş bir öfkeyle mırıldanıp beni Hava Ordusu’na re-
zil ettiğini söylemeye çalışıyor, onu arabanın arkasına çekmek için
yeni bir hamleye hazırlanıyordum ki yüzü anında değişti, dudak-
ları titremeye başladı. Ve beni her defasında yenik düşüren o bağış-
lamasız sözler ağzından bir kez daha döküldü:

“Ne o, yaşlı anandan utanıyor musun?”

Sahte erkeklik, sertlik, kendimi uzun zamandır boyamaya çalış-
tığım o gösteriş sırmaları bir anda ayaklarımdan dibine dökülüverdi.
Fırlayıp kolumu omzuna attım, boştaki öteki kolumla da arkadaş-
larıma daha sonra dünyanın bütün askerlerinin bildiğini öğrenece-
ğim o çok tanıdık hareketi sarkıttım – hani kolunuzu dimdik ileri
uzatır, orta parmağınızı başparmakla birleştirir yukarıdan aşağı
sallarsınız ya, işte onu. Gerçi bu İngiltere’de biraz değişik uygu-
lanırmış; Latin ülkelerinde tek parmak yeterliyken onlar bu işi iki
parmakla yaparmış; eh, bu bir yapı, mizaç sorunu.

Artık ne kahkahaları işitiyordum ne de o alaycı bakışları gözüm görüyordu. Sarılmış, onun için kazanacağım savaşları düşlüyordum. Bir de ona adaleti taşımak, özverilerinin karşılığını kesinlikle ödemek, dünyayı avucuma alacağım eşsiz zaferlerden sonra geri dönmek için verdiğim sözü düşündüm: Henüz hayatımın şafağında kendime verdiğim sözü... Ben onların gücünü ve vahşetini tanıyordum. Daha emeklediğim günlerde öğretilmişti bana bunlar.

Söylenecek her şey söylendikten, aradan geçen yirmi yılı aşkın süreden sonra her şey boş, her şey anlamsız görünürken bile, eğilip bende yılgınlık ve bozgun izi arayan düşmanı görüp tanımak için gözlerimi şöyle bir kaldırmam yeter. Okyanus kıyısında, Big Sur'de bir kayanın üstüne uzanmışım; bu uçsuz bucaksızlık karşısında gülünç denecek kadar küçük fısıkiyeleriyle balinalar geçiyor ara ara ve bir tek fokların çığlıkları delebiliyor engin denizin yalnızlığını. Ama her şey bugün de geçerli...

Annem bana onlardan ilk söz ettiğinde çocuktum. Benim için daha Pamuk Prenses, Çizmeli Kedi, Yedi Cüceler ve Kötü Üvey Anne yokken gelip dizildi hepsi çevreme, bir daha da gitmediler. Annem bana sıkı sıkı sarılır, her birini tek tek gösterir, adlarını fısıldadı. Pek bir şey anlamazdım ama bir gün annemi korumak için onlara karşı koymam gerekeceğini sezerdim. Yıllar geçtikçe yüzlerini artık açık seçik görür olmuştum. Onlara meydan okumak için dayanılmaz bir istek uyanırdı içimde her seferinde. Bugün, bunca şey yaşadktan sonra ve artık gücümün sonuna geldiğimi anladığımda bile onları eskisi kadar kolay görebiliyorum; Big Sur alacakaranlığına rağmen. Okyanus homurdanadursun, seslerini duyabiliyorum, adları dilimin ucuna geliyor. Yaşlı gözlerim sekiz yaşımın delici bakışlarına kavuşuyor: Meydan okumalıyım onlara.

Önce Totoche var; maymununki gibi kıpkırmızı kıcı, ilkel entelektüel kafası ve çılgın soyutlama tutkusuyla budalalık tanrısı. 1940'ta Almanların sevgilisi, doktrin babasıydı. Bugünse giderek daha çok saf bilime sığınmış görünüyor. Her an bilginlerimizden birinin omuz başına eğilmiş görebilirsiniz onu. Her nükleer patla-

mada gölgesi yerden biraz daha yükselir. Başlıca hilesi budalalığa deha kılıfı giydirmek ve yıkımımızı hazırlayacak büyük adam eksikliğimizi gidermektir.

Sonra Merzavka var, mutlak gerçeklikler tanrısı. Elinde kırbacı, kaşına yıkılan kürk başlığıyla ceset yığınları üstünde dikilen sırtık bir Kazağı andırır. En yaşlı efendimiz ve sahibimiz odur bizim. Çok uzun süredir yazgımıza hükmeden odur. Zengin olmuş, umur görmüştür. Mutlak gerçeklikler, dinsel, siyasal ve ahlaki gerçeklikler adına işlediği her cinayette, yaptığı her işkence ve zulümde insanlığın yarısı yalvararak çizmelerine kapanır. Deliler gibi eğlendirir bu onu; çünkü bilir ki mutlak gerçeklik diye bir şey yoktur, bize köleliği dayatmak için uydurulur bunlar. Fokların, karabatakların çığlıklarını bastırarak çok uzaklardan kopup bana gelen zevk kahkahasını şimdi bile duyabiliyorum. Kardeşim Okyanus'un uğultusu, rengârenk Big Sur gökleri bile ona engel olamıyor.

Ve Filoche; alçaklık, önyargı, nefret ve öfke tanrısı. Bakın, kapıcı odasından dünyaya eğilmiş bağırp duruyor: "*Pis Amerikalı, pis Arap, pis Yahudi, pis Rus, pis Çinli, pis Zenci!*" Kitle hareketi, savaş, linç, dinsel kıyım düzenlemekte üstüne yoktur. Usta hatip, bütün ideolojik yapıların babası, büyük araştırmacı ve kutsal savaş meraklısı. Hastalıklı tüylerine, sırtlarınkini andıran kafasına ve kısa, çarpık bacaklarına rağmen en güçlü, en sözü dinlenen tanrılardan-
dır. Her kampta var olan, yeryüzünün en gayretkeş gardiyanlarındandır. En üstün kurnazlık ve hünerle karşısına dikilmemiz gereken cinlerden biri odur.

Başka tanrılar da var; daha gizemli, daha karanlık, daha sinsi, maskeli ve tanımlanması zor olanlar. Binlerce askeri var hepsinin ve binlerce suç ortağı da aramızda dolaşıyor. Annem onları iyi tanırdı. Odama gelir, başımı göğsüne yaslar, sesini alçaltır, sık sık onları anlatırdı bana. Dünyayı bir uçtan bir uca kateden bu zorba satrapları giderek iyice tanır oldum, gözümde gündelik eşyam kadar netleştiler. Kocaman gölgeleri o gün bugündür omuz başımda asılı

durur. Ne zaman kafamı kaldıracak olsam o pırıl pırıl zırhlarını görür gibi olurum. Ve güneşin toprağa iletlediği her ışıında göğsüme mızrak savururlar.

Bugün yaşlı düşmanlarınız biz artık ve ben burada onlarla savaşı-
mın öyküsünü anlatacağım size. Annem onların en gözde oyuncak-
larından, onu kölelikten kurtarmak için kendime söz verdiğimde
daha küçücüküm. Evreni karartan örtüye elimi uzatabileceğim,
örtüyü birden çekip bilgelik ve merhametin yüzünü görüverece-
ğim günü bekleyerek büyüdüm. Yeryüzünün güç ve mülkiyet sar-
hoşu aptal tanrılarıyla boğuşayım istedim. İstedim ki dünyayı aşk
ve cesarete mesken edenlere geri vereyim.

İKİ

Bendeki yeteneği ilk sezer gibi olduğumda sanırım on üç yaşındaydım.

O sırada Nice Lisesi birinci sınıf öğrencisiydim. Annemin Hotel Negresco’da renk cümbüşü içinde o “koridor vitrini” denenlerden bir vitrini vardı. Lüks mağazaların konsinye mallarını sergiler, sattığı her eşarp, kemer ya da gömlek başına yüzde on komisyon alırdı. Bazen fiyatları yukarı doğru hafifçe oynatır, aradaki farkı cebeye atardı. Sınırlı sınırlı Gauloise’ın birini yakıp birini söndürür, yolunu şaşırp düşecek müşteri gözlerdi gün boyu. Günlük nafakamız bu ciro su habire değişen ticarete bağlıydı.

On üç yıldır, kocasız âşksız tek başına, cesaretle ekmeğimizi kazanmak için çabalıyordu. Kazanmalıydı; yoksa her ay ev kirasını, ayakkabı, giysi, tereyağı ve öğle yemeği bifteklerinin parasını kim öderdi? Her öğle yemeğinde önümdeki tabağa törenle bir biftek koyardı, rakibi bir kez daha yenmiş olmanın simgesi olarak. Okuldan gelir, tabağın başına çökerdim. Annem ayakta, yavrularına bir lokma yiyecek bulmayı başarmış dişi köpek mutluluğuyla etin boğazımdan aşağı yuvarlanışını seyrederdi.

Ete elini sürmez, sebzededen başka şey sevmediğine, etli yağlı besinlerin ona kesinlikle yasaklandığına yemin billah ederdi.

Bir gün masadan kalkıp bir bardak su içmek için mutfağa gittim.

Annem tabureye oturup az önce içinde bana biftek pişirdiği tavayı dizlerinin üstüne çekmiş, kocaman kocaman ekmek parçalarını tavaya bastırıp biftek kızartmakta kullandığı yağın arta kalanını sıyrıyordu büyük bir özen ve zevkle. Beni görür görmez tavayı örtünün altına gizlemeye çalıştı, ama o bir an annemin uyguladığı-

nı ileri sürdüğü sebze rejiminin ne menem bir şey olduğunu bana göstermeye yetti.

Orada öyle, kımıldamadan, taş gibi kalakaldım. Annemin alelacele örtünün altına gizlemeye çalıştığı ama gözümünden kaçıramadığı tavaya baktım dehşetle. Annemse endişeli, mahcup gülümsemeye çalışıyordu. Boğulur gibi hıçkırmaya başlayıp oradan kaçtım.

Evimizin bulunduğu Shakespeare Sokağı'nın sonunda tren yoluna dik başka bir sokak vardı. Kendimi o yola vurdum. Bir an önce bir yerlere saklanmak istiyordum. Kendimi trenin altına atmalıydım, bu güçsüzlük ve utançtan belki böyle kurtulabilirdim. Sonra birden kafamda şimşek çaktı, o müthiş çözümü bulmuştum: Ne yapıp etmeli, dünyayı değiştirip yeniden kurmalı ve annemin ayaklarına sermeliydim günün birinde. Böylelikle onu mutlu, kendine özsaygı ve güven duyan biri yapacağım düşüncesi damarlarımdaki kanı kasıp kavurdu; bu ateşi sonuna kadar taşıdım, hiç söndürmedim. Yüzümü kollarımın arasına gömüp kendimi acıya bıraktım. Eskiden gözyaşlarım az da olsa acımı hafifletirdi, ama bu kez öyle olmamış, beni avutmayı başaramamıştı. Yıkıldığımı, yok olduğumu sandım bir an, bütün benliğimi kötü bir güçsüzlük duygusu kapladı. Öyle derin ve çocuksu bir yoksunluk duygusu yerleşti ki içime, yıllar geçtikçe silinip gitmek şöyle dursun benimle birlikte büyüdü, palazlandı. Ne kadın ne sanat, hiçbir şeyin yatıştıramayacağı kadar derin bir ihtiyaçtı benim için artık bu.

Annemi yukarıda yokuşun başında gördüğümde otların arasına çökmüş hâlâ ağlıyordum. Beni orada nasıl bulabilmişti? Kimse adımını atmazdı oraya çünkü. Çelik tellerin altından eğilerek geçtiğini, artık kırılmaya yüz tutmuş gökyüzü rengi ışıltılı pırıl pırıl saçlarıyla yanıma geldiğini gördüm. Durdu, yanıbaşına oturdu. Gauloise'ı, o sönmek bilmeyen sigarası yine elindeydi.

"Ağlama artık."

"Rahat bırak beni!"

"Ağlama. Senden özür dilemeye geldim. Bak koca erkeksin artık. Canını yaktım."

"Beni rahat bırak dedim sana!"

Bir tren geçti. Bütün o gürültü içimde kopuyormuş gibi geldi bir an.

"Bir daha yapmayacağım, söz!"

Biraz yatışmıştım. Kollarımızı dizimizde kavuşturmuş, yolun hemen kıyısına oturmuştuk. İkimiz başka yöne bakıyorduk. Az ötede bir keçi vardı; bir ağaca, mimozaya bağlamışlardı. Çiçek içindeydi mimoza. Gökyüzü masmavi, güneş inanılmaz parlaktı. Birden doğanın bize oyun oynadığını düşündüm. Anımsayabildiğim ve kafama yerleşen ilk olgun düşünce budur.

Annem Gauoise paketini uzattı:

"Sigara ister misin?"

"İstemem!"

Bana erkek gibi davranmaya çalışıyordu. Kim bilir, belki de acelesi olduğu için. Öyle ya, işte elli bir yaşına gelmişti bile. Zor bir yaştı, hele tek dayanağı on üç yaşında bir erkek çocuğu olan bir kadın için...

"Bugün yazdın mı?"

Bir yılı aşkın süredir "yazıyordum." Şiirlerim şimdiden bir sürü okul defteri doldurmuştu. Yayınlattığıma kendimi inandırmak için onları matbaa harfleriyle satır satır temize çekerdim.

"Yazdım. Ruhların reenkarnasyonu ve göçü üzerine büyük bir felsefi şiire başladım."

"İyi," der gibi kafa salladı.

"Peki, okulda ne var ne yok?"

"Matematikten sıfır aldım."

Annem düşündü.

"Seni anlamıyorlar," dedi.

Onunla aynı düşüncedeydim. Öğretmenlerimin bana sıfır sıralamada gösterdiği dikkafalılığı kara cahillik ve onlar adına büyük kayıp görürdüm.

"Pişman olacaklar," dedi annem. "Kafaları allak bullak olacak. Adın bir gün lise duvarına altın harflerle yazılacak. Yarın okula gidip onlara diyeceğim ki..."

Öfkeyle titredim.

“Anne, gelmene izin vermiyorum! Beni yine gülünç duruma düşüreceksin.”

“Son şiirlerini okuyacağım onlara. Eskiden iyi aktristtim. Şiir okumayı iyi bilirim. Sen bir d’Annunzio olacaksın! Nobel Ödüllü Victor Hugo olacaksın!”

“Anne, gelmene, onlarla konuşmana izin vermiyorum.”

Beni dinlemiyordu bile. Bakışları gökyüzünde kaybolup gitmiş, dudaklarına mutlu bir gülücük gelip oturmuştu. Naif ama kendine güvenen bir hali vardı. Gözleri geleceği örten sisi delmiş geçmiş, oğlunu, büyüüp koca erkek olmuş oğlunu görüyordu şimdi. Ulu bir şan, onur halesi içinde ağır ağır Panthéon merdivenlerini çıkıyordu oğlu.*

“Bütün kadınlar ayağına kapanacak,” dedi sigarasını gökyüzüne doğru uzatıp. Öyle ya, o düşüncenin doğal sonucu bu olmalıydı.

Ardında duman bulutu bırakarak on iki elli Vintimille treni geçti. Pencerelelere asılan yolcular, bu kır saçlı kadın ve gözünün yaşını silen bu üzgün çocuk neden gökyüzüne bakıyor, orada ne arıyorlar, diye düşünüyor olmalıydı.

Birden annemin aklına bir şey takıldı:

“Sana bir müstear ad bulmalı,” dedi bir karar vermiş gibi. “Büyük bir Fransız yazarı Rus adı taşımamalı. Keman virtüözü olsaydın belki, ama Fransız edebiyatının titanı olunca iş değişir...”

“Fransız edebiyatının titanı” benden de onay aldı bu defa. Altı aydır her gün saatlerce kafa patlatıyor, kendime uygun müstear ad arıyordum. Özel bir defterim vardı. Bulduğum bütün adları kırmızı mürekkeple o deftere geçirirdim. Daha bu sabah nihayet seçimimi yapmış, “Hubert de la Vallée”de karar kılmıştım. Ama aradan yarım saat geçmeden “Romain de Roncevaux”nun sıla özlemleri çekiciliğine kendimi kaptırmıştım bile. Küçük adım olan Romain bana yeterince uygun görünüyordu aslında. Ama ne yazık ki daha önce

* Böyle düşündüğünden hiç kuşkunuz olmasın.

bir Romain Rolland vardı ve ünümü kimseyle paylaşma niyetinde değildim. Bütün bunlar epey zor işlerdi. Müstear bir adla derdinizi asla tam olarak ifade edemezsiniz çünkü. Edebi kişiliğimi ortaya koymak için sadece müstear ad bulmakla yetinemeyeceğim sonucuna varmıştım, ayrıca kitap da yazmalıyım.

“Keman virtüözü olsaydın Kacew adı pek uygun olurdu,” diye yineledi annem iç geçirerek.

Bu “keman virtüözlüğü” konusu annem için epey büyük düş kırıklığıydı ve bundan kendimi sorumlu tutardım. Annemin talihinde yaver gitmeyen, asla anlayamadığı bir şeyler vardı. Bütün umudunu bana bağlamış, ikimizi de büyük kalabalıkların hayranlığına ve üne ulaştırarak harika bir kestirme yol arıyordu. Önüne çıkan ilk klişeye çakılıp kalacak kadın değildi. Ona göre klişeler insanı zamarının toplumuna, değer yargılarına, “altın ayarları”na köle eden birer sözlük saçmalığıydı – gerçekten de dilin ötesine geçen bir işlevi var klişelerin: Her şeyi çözecek hazır formüller sunar, insanı kısıklarak bağlayan bir toplum düzeni yaratır, töreye bağlılık, önceden belirlenmiş ilişkileri onaylamak dışında hiçbir seçeneği kabul etmezler. Bu yüzden ileride harika çocuk olacağım umuduna kapıldı annem önceleri. O zamanlar ününün doruğunda genç birer sanatçı olan Yehudi Menuhin ve Yacha Heifetz karışımı bir harika çocuk. Annem de hep büyük bir artist olma hayali kurmuştu yıllarca: Bir süreliğine oturduğumuz Polonya’nın doğusundaki Wilno’da bir mağazadan kelepir alınmış ilk kemanuma sahip olduğumda yedi yaşında var ya da yoktum ve annem beni tantanayla yorgun görünümlü, uzun saçlı, kapkara giyinmiş bir adama götürmüştü. Annem son derece saygılı bir ses tonuyla “maestro” diye hitap ederdi ona. Ama sonra cesaretle, hep yalnız gittim maestroya: haftada iki kez. Kemanımın toprak rengi kutusu, mor kadife astarı vardı. Annemin “maestro”sundan aklımda pek bir şey kalmamış: Ancak anılarımda iyice yer etmiş bir iki iz var ondan; elime keman yayını her alışımada yüzüme şaşkın şaşkın bakar, ardından iki eli-

ni kulaklarına götürüp “Ay! Ay! Ay!” diye ılıı basardı. O ılık h    zihnimde. Öğretmenim alış tarzımın bu aşağılık d  nyadaki evrensel ses uyumundan payını alamamış olmasını anlayamıyordu sanırım ve tabii gittiğim   hafta boyunca bu uyumsuzlukta başrol bana aitti. Nitekim   nc   haftanın sonunda kemanı ve yayı elimden koparırcasına çekip aldı, annemle konuşmak istediğini s  yledi ve beni gerisingeri eve yolladı. Anneme ne dediğini asla öğrenemedim ama kadıncağız ayıplar bakışlarla ve i geire geire g  nlerce etrafımda dolaştı durdu, bazen de acımış gibi sarılırdı bana.

B  y  k bir r  ya b  yle uçup gitti.

ÜÇ

Annem o zamanlar mektuplaşarak tanıştığı bir grup müşteri için evde şapka yapardı. Her birine elyazısıyla hazırlanmış tanıtım broşürleri dağıtmıştı. Broşürlerde şöyle şeyler yazardı: “Büyük bir Paris giyimevinin eski müdiresi sadece oyalanmak amacıyla siz seçkin ve sınırlı sayıda müşterisi için evinde şapka tasarlayıp yapmayı kabul etmektedir.” Annem aynı işi yapmayı daha sonra yeniden deneyecekti, 1928’de Nice’e taşındıktan kısa süre sonra. Shakespeare Sokağı’ndaki iki göz evimizde şapka yapar, bundan sıkıldığında da –aslına bakarsanız o hiçbir işten sıkılmazdı– kendisine daha değişik işler bulurdu: Bir kadın kuaförünün arkasındaki dükkâncıkta kadınlara güzellik bakımı yapar, öğleden sonra da aynı bakımı bu kez Victoire Caddesi’ndeki bir köpek kulübesinde süs köpeklerine sunardı. Daha sonra sıra otel vitrini açmaya, evlere pazarlanan sıradan incik boncuğu büyük otellerde komisyon karşılığı satmaya geldi. Derken Buffa Çarşısı’nda bir manava ortak oldu, mobilyacılık, otelcilik yaptı –kısacası hiçbir eksiğim yoktu: Bifteğim her öğle yemeğinde önümdeydi, Nice’te beni hiç eski ayakkabıyla, eski giysiyle gören olmadı. Müzik dehası olmadığımı sonunda o da anlayıp beni virtüöz yapmaktan vazgeçtiği için kendime müthiş kızar, anneme yanlış adım attırdığım için çok üzülürdüm. Nitekim bugün Menuhin ve Heifetz’in adını her işittiğimde hâlâ büyük bir acı, vicdan azabı duyarım. Bundan otuz yıl kadar sonra Fransa’nın Los Angeles Başkonsolosu olarak görev yaparken kader o sırada bölgeye taşınmış olan Yacha Heifetz’e Légion d’Honneur Büyük Haçı takma onuru benim olsun istedi. Haçı ünlü viyolonistin göğsüne ilştirip o kutsal ifadeyi ben dilllendirdim: “*Bay Yacha Heifetz,*

Fransız Devlet Başkanı adına ve bize verilen yetkiye dayanarak zatiâlinize Légion d'Honneur Büyük Haçı takmama izin veriniz." Sonra nasıl oldu bilmiyorum, gözlerim gökyüzüne dikili, sesimi herkesin anlayacağı şekilde yükseltip şöyle derken buldum kendimi:

"Durup dururken olmadı bu, gördün mü bak!"

Maestro biraz şaşırmış göründü: .

"Bir şey mi dediniz Sayın Başkonsolos?"

Utandım, töreni tamamlamak için alelacele Heifetz'i yanaklarından öptüm âdet olduğu üzere.

Müzikal dehadan nasibimi almamış olmanın annemde korkunç düş kırıklığı yarattığını bilirdim. Bilirdim, çünkü bu konuda kesinlikle en küçük bir serzenişte bile bulunmasa da annemin büyük, derin bir üzüntü duyduğunu düşünceli düşünceli susmasından anlardım. Kendi sanat tutkusunu hayata geçirememiştii bir türlü, onu bende gerçekleştirmek isterdi. Kendi payıma onu benim aracılığımla ünlü, alkışlanan bir sanatçıya dönüştürmek için elimden geleni yapmaya karar vermiştim. Bu sebeple resim, tiyatro, şan ve dans gibi kapıların önünde biraz durakladıktan sonra nihayet bir gün edebiyatta karar kılacaktım. Edebiyat gözüme biraz neye yöneleceğini bilemeyenlerin başvurduğu son sığınak gibi görünse de bunu yapacaktım.

Aramızda bir daha bu keman işinden hiç söz edilmedi ve bizi şan şöhrete taşıyacak yeni bir çıkış yolu aramaya koyulduk.

Haftada üç gün, bir elimde saten pabuçlarım, öteki elim annemin elinde, Sacha Jigloff stüdyosunun yolunu tutar olduk bu kez. Haftada üç gün, günde iki saat jimnastik demirinde özenle bacak indirir kaldırırdım. Annemse bir köşeye ilişip ellerini hayran hayran kavuşturur, oturduğu yerden çığlıklar atardı:

"Nijinsky! Nijinsky! Nijinsky olacaksın sen! Ben ne dediğimi biliyorum!"

Sonra beni soyunma odasına götürür, giyininceye dek başımda, tetikte beklerdi. Dediğine göre Sacha Jigloff'un "bazı kötü huyları" vardı ve dikkatli olmalıydım. Bunun haklı bir suçlama olduğu çok kısa zamanda ortaya çıktı: Bir gün yine böyle bir çalışmadan

sonra Sacha parmaklarının ucuna basarak girip yanıma geldiğinde duş alıyordum. O çocuk saflığımla adamın beni ısıracağını sanıp canhıraş bir çığlık kopardım. Hâlâ gözümün önündedir; Sacha'nın jimnastik salonunda bir kaçıışı vardı ki. Öfkeden gözünü kan бү-rümüş, eli bastonlu annem de peşinde. Bu, büyük dansörlük kariyerimin sonu oldu. O sırada Wilno'da iki dans salonu daha vardı, ama annem dersini almıştı, yeni bir riske girmede. Oğlunu kadınlar dışında bazı yaratıklara sevdalanacak biri olarak düşünmek katlanamayacağı bir şeydi. Gelecekte kazanacağım başarıları öyküleyip anlatmaya başladığında sekiz yaşında ya var ya yoktum sanırım: Baygın bakışlar, iç geçirmeler, küçük ve masum aşk mektupları, yeminler... Başka şeyler de anlatırdı; mehtaplı gece ve kaçamak tutuşmuş eller, bembeyaz muhafız subayı üniformam ve vals, uzaktan belli belirsiz duyulan fısıltı ve yakarışlar. Bunları anlatırken beni karşısına alır, geçmişteki o müthiş güzelliğinin hakkı olan ve hâlâ kısmen anılarında yaşattığı bütün o hayranlık gösterilerini ve yaltaklanmaları benimle ilişkilendirip suçlu, utangaç ama gencecik bir gülümsemeye başını öne eğdi. Başımı öylece göğsüne yaslar, uyuşuk uyuşuk ama ilgileniyormuş gibi yaparak onu dinler, bir yandan da elimdeki ekmek dilimine sürülmüş reçeli yalardım çaktırmadan. Kendi yalnız kadınlık sıkıntısını atmaya, kendi şefkat ve ilgi ihtiyacını gidermeye çalıştığını anlayamayacak kadar küçüktüm çünkü.

Keman ve bale seçenekleri böyle safdışı oldu. Matematikten de bomboş olduğuma göre "yeni bir Einstein" olma umudum da yoktu. Gizli başka bazı yeteneklerim olamaz mıydı? Böyle bir yetenek keşfedip annemin sanat özlemini kendim gerçekleştiremez miydim? Bu kez bizzat ben araştırmaya başladım.

Okul gereçlerimin arasında bir kutu boya vardı, birkaç aydır onunla oyalanma alışkanlığı edinmiştim. Elime resim fırçası alır, kırmızılarla, mavilerle, yeşillerle saatlerce coşardım. Bir gün o sırada on yaşında kadardım resim öğretmenim gelip annemi buldu ve ona "Hanımefendi, oğlunuzun ihmale gelmez bir yeteneği var resme dair," dedi.

Bu açıklama annemin üstünde beklenmedik bir etki yarattı. Zavallı kadın yaşadığımız yüzyılın başlarında biçimlenen burjuva önyargı ve tevatürlerinden pek etkilenmiş olmalıydı. Resim yapmakla hayatta başarısız olmanın aynı anlama geldiğine inanmıştı bir kere. Van Gogh ve Gauguin'in trajik öykülerini böyle bir korkuya kapılmasına yetecek kadar biliyor olmalıydı. Annemin o günkü halini hiç unutamam: Son derece üzgün bir yüz ifadesiyle odama girmiş, tüm gücünü yitirmiş gibi yığılırcasına karşıma oturmuş, endişeyle ve sessizce yalvarır gibi yüzüme bakıp durmuştu. Ünlü *La Bohème* tablosunun ardındaki acı anılar, içki, yoksulluk ve vereme mahkûm ressam öyküleri canlanmış olmalıydı gözünde. Sonra da bütün bunları heyecanla ve çarpıcı bir ifadeyle, tek cümlede özetledi. Biraz düşünüldüğünde pek de haksız sayılmazdı hani:

"Belki dâhisindir, ama sonunda aç kalırsın, aç bırakırlar seni."

"Onlar" dan tam olarak ne kastettiğini bilmiyordum. Kuşkusuz bunu o da bilmiyordu. Ama bir daha boya kutusuna yaklaşmam o gün yasaklandı bana. Böyle ilkel, çocuksu bir yeteneğim olduğunu düşünmek bile istemediği için çözüm olarak karşı uca yönelen öğütlere başvuruyor, kahramanlık dışında herhangi bir kişiliği bana yakıştıramadığı için de bu kez lanetli bir kahraman gibi görüyordu. Ama bütün o yasaklara rağmen suluboya kutumun başına kızgın bir deha dadanmıştı. Kutumu bir yerde bulur bulmaz hemen resim yapmaya koyulurdum. Annem bu halimi görünce dayanamayıp çıkar, ama hemen geri dönerdi. Ürkek bir hayvan gibi çevremde dört döner, ben resim yapmaktan iyice sıkılıp boyaları rahat bırakana kadar umutsuz bir acıyla resim fırçasına bakar dururdu.

Ona uzun süre öfke duydum bu yüzden ve bugün bile kendimi birden yeteneği budanmış biri gibi hissedirim.

Biriken gizli, belirsiz ama emredici özlemleri doyurma ihtiyacıyla böyle bir süre daha çabalayıp nihayet on iki yaşında yazmaya başlamam da böyle oldu; beşlik aleksandrenlerle şiir, öykü, traged-yalarla edebiyat dergilerini bombardımana tuttum.

Annemin edebiyat konusundaki tavrı farklı oldu, resimle ilgili önyargı ve takıntıları bu alanı kapsamıyordu. Tersine edebiyata başka gözle bakar, onu görkemli evlerin, lüks salonların müdavim davetlisi soylu bir kadın gibi görürdü. Goethe şan ve şerefle ihya, Tolstoy kont, Victor Hugo devlet başkanı olmuştu – bunu nereden duyduğunu bilmiyorum ama o buna inanırdı. Yine de arada yüzü kararırđı:

“Ama özellikle zührevi hastalık yüzünden sağlığına çok dikkat etmelisin. Biliyorsun Guy de Maupassant delirerek öldü, Heine ise inme inerek...”

Böyle anlarında tasalı görünür, bir köşeye çöküp sessizce sigarasını içerdi. Edebiyat tehlikeli bir alandı besbelli.

“Her şey tek bir sivilceyle başlar,” derdi.

“Biliyorum.”

“Dikkatli olacağına dair söz ver bana.”

“Söz.”

Ev işlerimizi yapan Mariette’in bacaklarına merdiven altından kaçamak bakışlar atmanın ötesinde bir aşk hayatım yoktu o dönemde.

“Hatta en iyisi, yaşın iyice ilerlemeden iyi huylu, hanım hanımcık bir kızla evlenivermelisin.”

Böyle der, ama yüzünü de belirgin bir hoşnutsuzluk kaplardı. Ve ikimiz de çok iyi bilirdik ki bana yakıştırdığı kadın hiç de öyle “hanım hanımcık, iyi huylu bir genç kız” değildi. Dünyanın en güzel kadınları, en ünlü balerinleri, primadonnalar; Rachel’ler, Duse’ler ve Garbo’lar... Bana uygun gördüğü kadınlar işte onlardı. Eh, benim istediğim de buydu. Ama yine de şu gözümü diktiğim merdiven biraz daha dik olsa ya da daha iyisi, şu Mariette aşk kariyerime bir an önce başlamanın benim için ne kadar önemli olduğunu anlayıverse ne olurdu sanki! On üç buçuk yaşındaydım artık ve yapacak çok işim vardı.

Müzik, dans ve resim arka arkaya safdışı edildikten sonra zührevi hastalık tehlikesini de göze alarak edebiyata razı olmamız böyle gerçekleşti. Düşlerimizin gerçekleşmesine başlangıç adımı atmaktan,

dünyanın bizden beklediği başyapıtlara uygun müstear ad bulmaktan başka işimiz yoktu şimdilik. Günlerce odadan çıkmaz, benimsemeye yatkın durduğum muhteşem adlarla kâğıtları kap-kara ederdim. Annem arada başını uzatır, son gelişmelerle ilgili bilgi almaya çalışırdı. Müstear ad bulmak için harcadığımız onca zaman ve çabayı başyapıtlarımızı yaratmaya hasretsek çok daha yararlı iş yapmış olurduk, ama bu ikimizin de aklına gelmezdi.

“Ne var ne yok?”

Karaladığım kâğıdı alır, anneme o günkü edebi çalışmamın sonuçlarını gösterirdim. Harcadığım çabayı hiçbir zaman doyurucu bulmazdım. Hiçbir ad anneme beğendirebileceğim kadar güzel ve yüce görünmezdi.

“Alexandre Natal, Armand de la Torre, Terral, Vasco de la Femaye...”

Bu böyle sayfalarca ve sayfalarca sürer giderdi. Her addan sonra bakışır, ikimiz de bir baş hareketiyle olumsuzlardık. Hayır, bunlar değildi aradığımız, kesinlikle olamazdı. Aslında ikimiz de bilirdik nasıl bir ad ya da adlar aradığımızı – ama ne yazık ki hepsi daha önce başkalarınca kapılmıştı. “Goethe” sahiptiydi. “Shakespeare” de öyle. “Victor Hugo” da boş değildi. Kendimi ona yakıştırdığım, anneme sunulacak kadar değerli bulduğum adlar bunlardı oysa. Kimi zaman, masanın arkasındaki kısa pantolonlu çocuk halimle gözlerimi önümdeki kâğıttan kaldırır, anneme bakardım: Ona olan aşkımı taşıyacak kadar büyük değildi sanki yeryüzü.

“Gabriele d’Annunzio falan gibi bir şey olmalı,” derdi annem. “Bilsen, Duse’ye ne çektiydi...”

Bunu saygı ve hayranlık taşan bir nüansla söylerdi. Büyük adamların kadınlara acı çektirmesi son derece doğal bir şey gibi gelirdi anneme. Ve benim onlardan daha iyisini başaracağım umudundaydı. Ben de öyle. Kadınlarla ilgili benden erişilmez başarılar bekliyordu. Öyle şeyler yapmalıydım ki yeryüzünde daha iyisi yapılamamalıydı. Ve bunlar askeri başarılarla, süslü

güzelliklerle, büyük üniformalar, şampanyalar ve elçiliklerdeki görkemli resmi kabullerle birlikte yaşanmalıydı. Anna Karenina ve Vronski'den söz ederken gürültüyle iç çeker, gururla bakan gözleri gözlerimde, saçımı okşardı. Doğal bir önsezisi varmış gibi gülümserdi. O güzelliğine rağmen yıllardır erkeklerden uzak yaşamının hıncını almak istiyordu sanki birilerinden. Kendisi artık bu olanağı yitirdiğine göre de öcünü onun adına oğlu almalıydı. Ne olursa olsun, elde küçük valiz ev ev dolaşır, yüzde on komisyon karşılığı mağazalardan aldığı bijuteriyi satmaya çalışırdı. Annemin ilginç bir numarası, daha çok büyük otel müşterisi olan İngilizlere kendini ve elindeki incik boncuğu "son aile yadigârı"nı satmak zorunda kalmış bir zamanların aristokrati yoksul Rus kadını diye yutturmaya çalışmaktı. Bazen ayda sadece bir tane satabilirdi onlardan. Akşam olup da eve döndüğünde onca yorgunluk ve bezginliğe rağmen şapkasını, gri mantosunu fırlatıp bir kenara atacak, sigara yakacak zamanı ancak bulur, mutlu bir gülücükle kısa pantolonlu oğlunun karşısına geçer otururdu hemen. O kısa pantolonlu çocuk ise annesi için yine hiçbir şey yapamamanın dehşetiyle her akşam olduğu gibi ezilir büzülür, kalbini ona dökecek bir ad bulmak, kulaklarında neşeyle çınlayacak güzel ve ona yakışır bir ad bulabilmek için, çok uzak olmayan şanlı günleri ayaklarına şimdiden serecek bir ad, zafer müjdeleyen bir ad için kafa patlatır dururdu:

"Roland de Chantecler, Romain de Mysore..."

"Soylu havası veren bir ad seçmemek gerekir belki de, bakarsın bir ihtilal daha olur."

Tumturaklı, tınlı müstear adları arka arkaya sıralar dururdum. Kalbimdekini, ona anlatmak istediklerimi ancak onlarla dile getirebileceğime inanırdım. Ben konuşurken kaygılı bir dikkatle dinler, hiçbirini bana yakıştıramaz, hiçbirini yeterince güzel bulmazdı, anlardım. Belki de kader çizgimde beni cesur, kendine güveni olan biri yapmaktı tek istediği. Hâlâ çocuk olmaktan, onun için hiçbir şey yapamamaktan dolayı ne çok sıkıntı çektiğimi kuşkusuz biliyor, her sabah "aile yadigârı" dolu valiziyle Shakespeare Sokağı

boyunca uzaklaşırken balkondan sarkan tasalı bakışlarımı görüyor olmalıydı. Bastonu bir elinde, öteki elinde sigarası her zamanki gibi, bugün hangisi alıcı bulabilecekti acaba; broş mu, saat mi, yoksa altın tabaka mı? Her sabah birbirimize sorduğumuz buydu.

“Roland Campeador, Alain Brisard, Hubert de Longpré, Romain Cortès...”

Gözlerine bakıp ne düşündüğünü anlardım; hayır, yine olmamıştı. Bazen telaşlanır, onu tatmin edecek sonuca hiç mi ulaşamayacağım yoksa diye sorardım kendime. Nice sonra, o ünlü çağrışı yaptığında, General de Gaulle adını radyoda ilk duyduğumda amansız bir öfkeye kapılmıştım. Bu güzel adı on beş yıl önce ben bulup kullansam olmaz mıydı, Charles de Gaulle adı annemin ne kadar hoşuna giderdi kim bilir. Hele bir de tek “l” ile yazılmış olsa! Ne yapalım, hayat yolu, kaçan fırsatlarla döşeliydi.

DÖRT

O ara beni çepeçevre kuşatan anne sevgisinin doğrudan sonucu olan beklenmedik, pek mutlu bir olay oldu.

İşler yolunda gidip annem birkaç “aile yadigârı” bijuteri malzemesi satma şansı yakaladığında bir ay süreyle de olsa maddi durumumuz gözle görülür biçimde iyileşirdi. Öyle zamanlarda annem kuaföre saçını yaptırır, Royal Hotel’de çigan orkestrası konseri izler, temizlik işleri için de eve gündelikçi kadın tutardı. Yer silmekten nefret ederdi annem. Evde olmadığı bir gün elime bez alıp yarım yamalak da olsa yerleri silmeye koyulmuştum, tam o sırada çıkagelip de beni elde ıslak bez, dört ayak emeklerken görünce dudakları titremeye, yanaklarından yaşlar dökülmeye başladı. Öyle üzüldü ki yatıştırmak için bir saat çaba harcamak zorunda kaldım. Demokratik ülkelerde ev işi gibi ufak tefek şeylerin de onurlu işten sayıldığını, bundan utanmamak gerektiğini söyleyip güzel de bir söylev çektim.

Mariette, gündelikçi kadın, etinin sıkılığı daha uzaktan belli olan sütun bacaklı, kasıkları iri kalçasına gömülü, buna karşılık gövdesinin üst kısmı epey cılız bir kızcağızdı. Gözleri cin cin bakardı. Tuhaftır, kıcına bakınca matematik öğretmenimin suratını görmüş gibi olurdum. Nitekim öğretmenin suratını son derece büyük bir dikkatle izlememin, o fizyonomiyi en ince ayrıntısına kadar incelememin tek sebebi bu büyüleyici benzerlikti. Tahmin edileceği üzere anlattıklarının tek kelimesini dinlemez, ama adam sırtını dönüp de karatahtaya birtakım cebir işaretleri çiziktirmeye başladığında büyülenmiş gibi yüzümü azimle ona döner, düşlerimin hedefi olan resmin şekillenişini izlerdim – o gün bugündür beni en

çok mutlu eden renk siyahtır bu yüzden. Öğretmen bu büyülenmiş bakışlarıma aldanıp da bir soru soracak olduğunda şaşkın bakışlarımı sağa sola devirir, debelenip çırpınır, Mariette'in kıcına tatlı ama sitemle bakar hülyalanırdım. Derken M. Valu'nun gücenik sesiye ayaklarım yere ererdi:

"Anlamıyorum! Bütün öğrencilerim arasında en dikkatlisi sizsiniz, diyebilirim ki dudaklarıma asılıp kalacaksınız neredeyse, ama o kadar dalgınsınız ki!"

Tam da buydu durum.

Yüzüne baktığımda başka bir kusursuzluğu görür gibi olduğumu bu mükemmel adama açıklamak öyle zordu ki benim için...

Kısacası Mariette her gün daha çok hayatıma girer, ben daha uykudayken başlayan geçit töreni neredeyse bütün gün sürer olmuştu. O güzelim Akdeniz tanrıçası uzaktan görünür görünmez kalbim deli gibi çarpmaya başlar, üstümde tonlarca yük varmış gibi yatakta kımıldamadan yatardım. Derken Mariette'in de beni izlediğini fark ettim bir tür merakla. Arada elini kalçasına dayayıp bana döner, az çok hülyalı bir gülümsemeyle iç geçirip dikkatle yüzüme bakar, kafasını sallar ve şöyle derdi:

"Zararı yok, annenizin sizi gerçekten çok sevdiğinden emin olabilirsiniz. Siz yokken başka hiçbir şey konuşmaz, sadece sizden konuşuruz. Neler anlatır neler: Sizi bekleyen o güzel günlerden mi söz etmez, yoksa sizi sevmeyi bekleyen, sizi kesinlikle sevmesi gereken o güzel hanımlardan mı... falan filan... Sonunda beni bile etkiledi..."

Bu konuşmalar epey canımı sıkardı, hele öyle anlarda. Şimdi annemden söz etmenin sırası mı yani? Yatağa enlemesine uzanmış, dizlerimi iyice kırıp ayaklarımı örtünün dışına çıkarmışken, öylesine rahatsız bir pozisyonda başım duvara dayalı, kımıldamaya bile cesaret edemezken...

"Bana sizi öyle anlatır ki çocuk değil de sevimli bir prenssiniz sanki ne bileyim... Romain'im şöyle, Romain'im böyle... Bütün bunların tek sebebi var, onun oğlusunuz, bunu biliyorum elbette, ama yine de tuhaf geliyor. Ne dersiniz deyin..."

Mariette'in sesi beni olağanüstü etkilerdi. Başka seslere benze-
mezdi kesinlikle. Bir kere ötekilerinininki gibi gırtlaktan gelmezdi
ses; dahası ötekilerinininki gibi gitmesi gereken yere de gitmezdi. Ses
doğal olarak insanın kulağına yönelir değil mi; hayır öyle olmaz,
Mariette'in sesi bir türlü kulağıma ulaşmazdı. Çok tuhaftı.

"Bazen sinirleniyorum bile. İnsan kendine sormadan edemiyor,
başkalarında olmayan ne var ki sizde."

Bunları söyleyip bir an yüzüme bakar, sonra iç geçirerek ye-
niden taşları silmeye koyulurdu. Bense tepeden tırnağa taş kesi-
lirdim, elim ayağım tutmazdı. Ne o ne de ben konuşurduk sonra.
Arada bana bakıp iç geçirir, sonra yeniden yer fırçalamaya dönerdi.
Yüreğim ağzımda, açılıp saçılan bu müthiş bedene bakakalırdım.
Bir şeyler yapmak gerektiğini bilir, ama kilitlenmiş gibi olduğum
yere çakılırdım. Sonra Mariette işini bitirir, kalkar giderdi. Böğrüm-
den koca bir parça koparılmış gibi acıyla arkasından bakardım ve
o duygu akşama dek yakamı bırakmazdı. Hayatımı ıskalıyorum
gibi bir his de oluşurdu içimde. Roland de Chantecler, Artemis Ko-
hinore ya da Hubert de La Roche Rouge yumruklarını gözlerine
gömüp boğazı yırtılırcasına hıçkırmaya koyulurdu. Ama şu ünlü
özdeyişten haberim yoktu henüz: "Kadın ne isterse Tanrı da onu
ister." Mariette bana tuhaf bakışlar atmayı, kadınsı merakıyla beni
gözetlemeyi sürdürdü. Ve bir şeyi kavramaya başladım: Annemin
bana olağanüstü yakınlığını, önüme sunduğu görkemli, muzaffer
gelecek tablosunu kıskanıyordu. Nihayet mucize gerçekleşti. Kur-
naz yüzüyle üstüme eğilip bir yandan yanağımı okşarken bir yan-
dan da alaycı ve tok sesiyle öğütler verdiği günü bugün gibi anım-
sarılm. Bütün ağırlıklarımı attığımı, onlardan kurtulup göklerdeki
olağanüstü bir evrende uçtuğumu hissettim o an:

"Bunu ona söylemeyelim, olur mu! Sana dayanamadım daha
fazla. Annendir biliyorum, üstelik sevginin böylesi çok güzel bir
şey ama... Bir gün sen de kadın isteyeceksin. Bu gidişle seni onun
gibi sevecek başka bir kadın olmaz hayatında. Kesin bu."

Kesindi gerçekten. Ama ben henüz bilmiyordum. Bunu ancak kırklı yaşlara varınca anlamaya başladım. Bu kadar genç, bu kadar küçükken böyle çok seilmek hiç iyi şey değil. İnsanda kötü alışkanlıklara yol açıyor. Her şeyi yaşadım sanıyorsunuz. Dışarıda da var böyleleri ve onları bulurum sanıyor, buna güveniyorsunuz. Bakıyor, umut ediyor, bekliyorsunuz. Böyle bir anne sevgisi size hayatınızın şafağında sözler verdiriyor ve o sözleri tutamıyorsunuz. Hayatı boyunca bulduğuuyla yetinen biri haline geliyorsunuz mecburen. Bir kadın sizi kollarının arasına alıp sarılacak olsa bir yandan eliniz kolunuz bağlanıyor, öte yandan büyük vicdan azabı çekiyorsunuz. Sonra sokağa atılmış köpek yavrusu gibi gidip annenizin mezarına kapanıyorsunuz: Bir daha yapmayacağım, bir daha asla, bir daha asla... Tapılası kollar boynunuza sarılmış, yumuşacık dudaklar kulağınıza aşk sözcükleri fısıldamış, umurunuzda mı! Siz o pınara çoktan gitmişsiniz bile ve bütün suyu bitirmişsiniz. Sonra susuzluk yeniden boğazınıza sarıldığında dört yana saldırıyorsunuz ama artık iş işten geçmiş oluyor; bütün kuyular kurumuş, size sadece serap kalmış. Henüz şafağın ilk ışıklarıyla çok sıkı bir aşk eğitiminden geçmişsiniz, izleri hâlâ bedeninizde. Nereye giderse-niz gidin o mukayese zehri hep cebinizde, eskisi daha iyiydi! Bütün zamanınız küçücükken aldığınızı yeniden ummakla geçiyor...

Bütün bunlarla annelerin çocuklarını sevmesini engellemek gerektiğini söylemek istemiyorum elbette. Dernek istediğim şu sadece: İyi olan, annelerin çocukları dışında da birilerini sevebilmesi. Annemin bir âşığı olsaydı eğer, oluk oluk akan her çeşmenin başında susuzluktan ölmezdim hayat boyu. Kendimi tanıyorum artık, ama elmasın hakikisini yitirmek pahasına ne yazık ki...

BEŞ

Mariette hikâyesi bir gün beklenmedik biçimde sona erdi. Bir sabah, elimde okul çantam, liseye gider gibi yapmış, annemin her zamanki evden çıkış saatinden sonra koşa koşa geri dönmüştüm. Mariette her sabah saat sekiz buçukta gelirdi, sevgilime kavuşmak için acelem vardı. Annem o sabah Cannes'a, İngilizlerin kaldığı Hotel Martinez'e gidecekti. Çantasındaki bir kısım "aile yadigârı"nı onlara okutabilmeyi umuyordu. Görünüşte her şey yolunda, şansımız yaverdi, ama heyhat. O gün otobüs şoförlerinin grev yapacağı tutmuş, annem yolda kalmıştı. Evin kapısını açıp da benim böğürtülerimi duyunca apandisit krizine tutuldum sanıp annemin kafayı taktıklarından biriydi bu, tanrıların mütevacı biçimde ve gözden düşmüş olarak insanlaşırken apandisit krizi geçirdiklerini öğrenmişti Yunan tragedyalarından beni kurtarmaya koştu. Bense en büyük alt taraf başarılarımızdan olan doyum sonrası duyarsızlığa ulaşmış, sakinleşmeye çalışıyordum. On üç buçuk yaşındaydım ve varlığımı kanıtlamış, tanrılar arasındaki yerimi ve kaderimi elime almış, daha önce de sık sık yaptığım gibi yeryüzü mekânını tek hatırlatan şeyi, ayak parmaklarımı seyrediyordum hayran hayran. Ruhumun en felsefi yüce dinginlik anlarından biriydi, yükselmiş, kopmuştum; kötü kadere tutsaklık ve insan varlığının güçsüzlüğü üstüne karamsar, umutsuz düşünceler geliştirmekle uğraştığım sonraki gençlik yıllarımda o ânı hep hatırlamışımdır. O karamsar düşüncelerin insani güzellik karşısında, akıl, egemen mutluluk ve ışıltılı coşku karşısında çürük yapılar gibi yıkılıp gitmesinden doğal ne olabilirdi? Böyle bir öfori içinde annemin birdenbire ortaya çıkışına herhangi bir öfke tezahürü karşısaymışım gibi tepki

verdim; bağışlayıcı bir tavırla sevimli sevimli gülümsedim. Ancak Mariette'in tepkisi biraz farklı oldu. Canhıraş bir çığlıkla yataktan kaçtı. Sonraki sahne daha da şaşırtıcıydı ve olup biteni Olimpus Dağı tepesinden ilgiyle izlemeye koyuldum. Annem, elinde bastonu, hâlâ kapıdaydı. Gözucuyla çevreye şöyle bir bakınup felaketin nerelere vardığını kavrar kavramaz harekete geçti. Baston şaşırtıcı bir isabetle matematik öğretmenimin suratında patladı. Bağırmağa başlayan Mariette kişiliğinin o en güzel parçasını baston darbelelerinden korumaya çalıştı. Küçük odayı korkunç bir patırtı kapladı. Annemin hançeresini yırtarcasına çıkardığı o acıklı ses kavganın orta yerine düşüyor, dudaklarından ikide bir, uzun süredir duymadığım Rusça bir sözcük fıskırıyordu: "*Kourva!*"*

Annemin sövüp sayma becerisini o an erişilemez düzeye yükselttiğini teslim etmeliyim. Şiirsel yanını kullanıp son derece ustalıklı sözcükler seçiyor, buna sıla hasreti katanları da ekleyince Gorki'nin *Ayaktakımı Arasında*'ki ya da daha mütevazı *Volga Kayıkçıları*'ndaki atmosfer gözümün önünde kolayca canlanıveriyordu. "Aile yadigârı" alıcılarında hiç zorlanmadan güven uyandıran seçkin görünümlü o kır saçlı kadın bütün Çarlık Rusyası baldırıncıplak ve ayyaşlarını, köylü ve ağzıbozuk askerlerini bir anda evimize taşımış, sesi ve tavırlarıyla sarhoş seyisleri, mujikleri ve başçavuşlarıyla koca Rusya tarihini yeniden kurup gözümüzün önüne sermişti. Bu büyük yetenek önünde eğilmemek olanaksızdı. Gören biri olsa, onun hep olma hayalini kurduğu büyük drama artistliğindeki tartışmasızlığını teslim eder, gençliğinde bu sahneyi kim bilir kaç kez canlandırıldığını düşünürdü.

İşin o yönünü hâlâ tam çözebilmiş değilim. Kendini tanımlarken sık sık ve büyük bir gururla kullandığı "drama artisti" sıfatını iyi bilirdim elbette, kim bilir kaç kez çıktı ağzından, kulaklarımdan hiç eksik olmazdı. Üstelik o ağızdan çıkanları duymadım sadece, gördüm de. Kulaklarımda beş altı yaş günlerimden kederli bir çan

* Fahişe.

sesi kalmış – uçsuz bucaksız karın ortasında bizi kâh oraya kâh buraya taşıyan kızağın çanları. Annem beni de yanına alıp arada bir tiyatro turnesine çıkardı, dönüşte hep o kızaklara binerdik. Ya hiç mi hiç ısınamayan bir fabrikada yerel Sovyet işçilerine Çehov oynamış ya da bir kışlada Devrim asker ve bahriyelilerine “şiir demiş” olurdu. Dönüşte de kederli çingiraklarıyla o kar kızakları... O günlerden kalma, hemencecik hatırladığım başka şeyler de var: Moskova’da çalıştığı tiyatrodaki küçük bir odası vardı, annem sahnedeyken ben onu orada beklerdim. Elime oyalanayım diye rengârenk kumaş parçaları verirdi, onlarla oynardım. Kumaşları renklerine göre belli bir düzende yan yana dizmeye özenirdim: Kendimi sanatçı olarak ilk ifade girişimim. Oynadığı oyunun adını bile hatırlarım: *Bahçıvanın Köpeği*. Nefis ağaç ve boya kokulu bir tiyatro dekoru, boş bir sahne: İlk çocukluk anılarım bunlar. Oyun saatinden birkaç saat önce gerçeğinden ayırt edilememesi için pek özenilen bu orman dekorunda ava çıkar, karşımda uzayıp giden karanlık, kocaman tiyatro salonunu görüverince korkudan donakalırdım. Beni görünce eğilip gülen makyajlı bembeyaz yüzler, çevresine beyaz, siyah daireler çizilmiş kocaman gözler, beni kucaktan indirmeyi bilmeyen garip giyimli kadınlar, erkekler; hepsi hâlâ aklımda. Annem sahnede olur, bir Sovyet bahriyelisi beni tuttuğu gibi havaya kaldırıp *Umudun Batışı*’nda Madam Rosa’yı oynayan annemi göreyim diye omuzlarına alırdı. Tiyatrodaki kullandığı ad da aklımda annemin; nasıl okunduğunu kendi kendime öğrendiğim ilk Rusça addı ve annemin soyunma odasının kapısına kocaman harflerle yazılmıştı: Nina Borisovskaya. Demek ki 1919-1920 yıllarının küçük Rus tiyatro dünyasında epeyce sağlam bir yeri vardı. Annemi oyunculuğa ilk başladığı yıllarda tanıma fırsatı bulmuş büyük sinema oyuncusu İvan Mosjoukine de aynı kanıdaydı. Daha sonraları film çekmek için ara sıra geldiği Nice’te “Büyük Mavi” otelinde konaklarken beni çağırır, “ne kadar gelişme gösterdiğimi” görmek isterdi. Otel terasında karşılıklı oturur, konuşurduk. Upuzun Cagliostro kirpiklerinin perdelediği canlılığını yitirmeye

yüz tutmuş gözlerini bana diker, hayıflanırdı: “Anneniz ne yapıp etmeli konservatuvar eğitimi almalıydı. Yazık ki olaylar yeteneğini geliştirmesini engelledi. Hele daha sonra, yani siz doğduktan sonra delikanlı, oğlu dışında gerçekten ilgilendiği hiçbir şey olmadı.” Bozkırın ortasında, Kursk’ta Yahudi bir saatçinin kızı olarak dünyaya geldi diye bilirdim. Ama şu bilgi tartışılmazdı: Çok ama çok güzeldi. On altı yaşında evden kaçmış, evlenmiş, boşanmış, yine evlenmiş, yine boşanmıştı. Derken yanağıma dayadığı yanağı, kulağıma gelen müzikli sesiyle mırıldanan, konuşan, şarkı söyleyen, gülen, kahkaha atan annem bana kalmıştı. O bütün kaygıları silen gülücüğüyle, şaşırtıcı neşesiyle yolunu gözlediğim, bugün nafile yere bekleyip yanımda, çevremde olsun istediğim annem. Yüzüme değen dalga dalga siyah saçlar, müge kokusu ve kulaklarımda bir fısıltı: Bir gün, ileride bir gün yalnız benim olacak ülkeyle ilgili tuhaf öyküler. Konservatuvara gitsin gitmesin, gözümde onun kadar yetenekli başka bir sanatçı daha yoktu. Çünkü Fransa’yı, ileride benim olacak o ülkeyi şark masalcıları bile ondan daha güzel anlatamaz, tanımlayamazdı. Ben de bugüne kadar hep o Fransa’yı *bekleyip aradım*, adını o kadar sık duyduğum o ilginç Fransa’yı; bulamadım, asla da bulamayacağım. Çünkü annem öyle destansı, öyle ulaşılmaz bir ülke anlattı ki bana küçüklüğümde beri, gözümde hiçbir insan çabasının yaratmayı başaramadığı bir şiir yapıtı, ancak masallarda görülebilen bir öykü, bir efsane canlanır oldu. Gerçeğin ardına gizli bir efsane. Dilimizi çok iyi bilirdi, evet biraz Rus aksanıyla benim konuşmamı bile etkilemiştir ama iyi Fransızca konuşurdu. Nasıl, kimden, ne zaman öğrenmişti, bir türlü anlatmadı. “Ben Paris’teyken, ben Nice’teyken...” Bana sadece bu kadarını söylemişti. Tiyatrodaki buz gibi soyunma odasında, başka üç sanatçı aileyle kaldığımız apartman dairesinde, bana baksın diye tuttuğu Aniela adlı kızcağızın yanında, daha sonra bizi hayvan sürüleri ve tifüs salgınıyla kucak kucağa Batı’ya götüren trende anlatır, anlatırdı... Önümde diz çöker, uyuşmuş parmakla-

rımı ovalar, uzaklardaki ülkeden, dünyanın en güzel öykülerinin gerçekten yaşandığı ülkeden söz ederdi. Bütün insanlar özgür ve eşitti orada; sanatçılar ülkenin en iyi ailelerince ağırlanırdı; Victor Hugo devlet başkanıydı orada; boynumu çepeçevre saran kâfur ağacı kolyenin kokusu burnumu yakardı, annem tifüs mikrobuna en iyi gelenin kâfur kokusu olduğuna inanırdı. Büyük bir kemançı, büyük bir aktör, büyük bir şair olacaktım. Fransa'nın Gabriele d'Annunzio'su, Nijinsky, Émile Zola... Polonya sınırında bir yerde, Lida'da bizi karantinaya almışlardı. Karda demiryolu hattı boyunca yürürdüm. Bir elimden o tutardı, öteki elimde Moskova'dan beri yanımdan ayırmadığım ve artık bir parçam haline gelen oturak olurdu; küçüklüğümden beri her şeye çok çabuk bağlanırım. Saçıma usturayla tıraş eder, beni samanların üstüne yatırır, gözleri uzaklarda kaybolur, göz kamaştırıcı geleceğimin öyküsüne devam ederdi. Uyuyup kalmamak için olanca gücümü harcar, onun gördüklerini ben de görebileyim diye gözlerimi kocaman kocaman açardım. Şövalye Bayard'ı, Kamelyalı Kadın'ı anlatırdı; tereyağ ve şeker her dükkânda bulunurdu orada; Napoléon Bonaparte, Sarah Bernhardt... Başım omzunda, oturak kucağımda, sonunda uyuyakalırdım. Sonraları, çok sonraları, Nice'e gelip yerleştikten, Fransa gerçeğiyle karşılaştıktan tam on beş yıl sonra yüzünde aynı güven ifadesi, aynı tatlı gülücükle bohçasında getirdiği bu harikulade ülkeyi anlatmaya devam etti yine de. Artık yaşlanmış, yüzü kırışmış, saçları bembeyaz olmuş, ama doğruyu söylemek gerekirse gördükleri, burada yaşadıkları ona hiçbir şey öğretmemiş, onu hiç etkilememişti. Bana, bunca erdemli ve soylu şeylerle dolu düşsel müzede büyüyen delikanlıya gelince, annemdeki etkilenmişlik bende yoktu, onun çevresinde, her yerde görmek istediği renkleri ben göremiyordum artık, o konuşurken gözlerimi ovuşturup ilgisiz ilgisiz çevreme bakmaktan başka şey yapmaz olmuştum. Yaşım daha da ilerleyip koca adam olduğumdaysa dünyayı düzeltip derin bir sevgiyle bağlandığım düşlerle gerçek dünyayı birbiriyle uyumlu hale getirmek için hayali ve umutsuz bir kavgaya giriştim.

Evet, annem yetenekli bir sanatçıydı, ondan iyisini tanımadım.

Öte yandan Gambetta Sokağı'ndayken, bir zamanlar Odessa'da burnunu sokmadığı iş kalmamış şişe suratlı, yağ tulumu, Uğursuz Agroff denen iğrenç bir tefeci vardı; bir Renault taksiye ortak olmak için istediğimiz borç karşılığında aylık gelirin yüzde onunu istemişti bizden faiz olarak, kabul etmemiştik, buna kızıp bana şöyle demişti: "Annen hanımefendi pozlarında şimdi ama ben tanıdığımda barlarda, çalgılı asker kafelerinde şarkı söylerdi. Böyle küfürlü konuşmayı oralarda öğrendi. Kendimi hakarete uğramış saymıyorum. Böyle bir kadın benim gibi onurlu bir tüccara hakaret edemez ki." On dört yaşındaydım o sırada ve en büyük isteğim anneme yardım etmek olduğu halde hiçbir konuda yardımcı olamıyordum. Ama o gün bu onurlu tüccara iki esaslı şamar atıp sıkıntıdan kurtuldum. Aslında şamar dağıtıcılığında daha sonra sahip olacağım uzun ve parlak kariyerin ilk adımındaydım bu. Sonraları bu özelliğimle çevremde büyük ün yaptım. Bu ilk şaklamayla gözleri kamaşan annem ondan sonra kendisini ilgilendiren her olayda, haklı ya da haksız olsun, gelip bana yakınmayı, hakarete uğradığını ileri sürmeyi alışkanlık haline getirdi. Her defasında yanıma hep aynı laflarla gelirdi: "Beni kimsenin savunamayacağını, başına bir şey gelmeden bana istediği gibi hakaret edebileceğini sanıyor. Ama o kadar yanılıyor ki! Git ona iki tokat at!" On olaydan dokuzunda durumun böyle olmadığını, kimsenin ona hakaret etmediğini, ama onun her şeyi hakaret sayıp çoğu kez, laçka olmuş sinirleriyle, haksız bile olsa insanlara ilk kendisinin sataştığını adım gibi bilirdim. Ama asla "olmaz, yapmam" demezdim. Böyle sahnelerden nefret ederdim, bu sürekli şaklamalar artık katlanılmaz gelirdi, ama devam ederdim. On dört yıldır yalnız yaşıyor, yalnız savaşıyordu annem; hiçbir şey onu "korunuyor olmak" kadar mutlu edemezdi. Ne güzeldi yanbaşımda güçlü birinin varlığını hissetmek. Ve tam bu sebeple cesaretimi toplar, duyduğum utancı bastırır, annemin tarif ettiği kurbanımı aramaya çıkardım. Bu bazen bir kasap, bazen kuyumcu, antikacı ya da tütün satıcısı olurdu. Olay her defasında

şöyle gelişirdi: Adamcağız bir çocuğun titreye titreye dükkânına girdiğini, yumruklarını sıkıp karşısına dikildiğini, öfkeden zangırdayan bir sesle konuşmaya çalıştığını görür, şaşalardı. Çocuğun öfkesi adama düşmanlığından değil anasına olan sevgisinin onu kötü şeyler yapmaya zorlamasındandı: “Bayım, anneme hakaret etmişsiniz, öyleyse alın size!” Ve zavallı adama tokadı basardım. Böylece çok kısa sürede Gambetta Sokağı çevresinde gözü dönmüş bir serseri olarak ün yaptım. Böyle sahneler karşısında ne büyük dehşete kapıldığımı, ne kadar acı hissedip duygulandığımı kimse düşünmedi bile. Bir ya da iki kez annemin suçlamasının haksızlığını bildiğim için karşı çıkmaya kalktım, ama annem her defasında böyle bir nankörlüğü taşımaya bacaklarının gücü yetmiyormuş gibi karşıma çöktü; sanki bütün gücünü, cesaretini yitirmiş gibi gözleri yaşlı, yüzüme şaşkın şaşkın bakıp durdu.

Bunun üzerine sessizce kalkar, dövüşmeye giderdim. İnsanları karşımda kurbanlık koyun gibi –ünkü ne durumda olduğunun farkında olmayan birini başka türlü tanımlayamam– görmeye asla katlanamazdım. İster insan ister hayvan olsun, kendini savunmaya yeltenmeyen, sessizce boyun eğen yaratıklara hiç hoşgörüm yoktu, çünkü annem de karşısında çıt çıkarmadan duran böylelerine karşı aynı tavrı gösterirdi. Nitekim Agroff lafım biter bitmez yediği tokattan sonra sadece şöyle demekle yetindi: “Eh ne yapalım, anası panayır soytarısı, babası ipten kazıktan kurtulmuş olandan başka ne beklenir ki!” İlginç aile kökenime ilişkin ilk ve beklenmedik bilgilenmem böyle oldu, ama bu beni pek etkilemedi. Çünkü değil mi ki tepelere, anneme defne dalları yağdıracığım doruklara, onun gönlünü etmeye dikmiştim gözümü, önceki, hatta o anki konumuzun geçici bir durak, istasyon olup olmamasının hiçbir önemi yoktu. Çünkü tek bir görevim, vekaleten de olsa bir tek varlık sebebim olduğunu hep bildim ben; insanların kaderine hükmeden esrarengiz ama dürüst bir güç beni terazinin bir kefesine koymuş, fedakârlık ve feragat yüklü bir hayatı yeniden dengeye getirmemi bekliyordu. Yaşamın en gizli, en kuytu köşelerine sinmiş gizemli

ama sevimli bir mantığa, onurlandırılması gereken bir dünyada yaşadığımızı, saygıdeğer yaratıkların yeryüzündeki üstünlüğünün hâlâ sürdüğüne inanıyordum. Annem mutlu geleceğe ulaşacağıma her gün bir öncekinden daha çok, olağanüstü bir güvenle inanıyordu, ben onun bu inancını yıkamaz, çaresizlik ve umutsuzlukla gölgelenmiş yüzünü görmeye dayanamazdım. Savaşta en zor anlarımda bile garip bir yenilmezlik duygusu ve inancıyla hep tehlikenin üstüne üstüne gittim. Bana bir şey olmazdı, çünkü ben onun *Mutlu Son'*uydum. Ağırlık ve uzunluk ölçüleri sistemiyle evrene umutsuzca egemen olmaya çalışan insan evladı gibi, kendimde hep *O'nun Zaferi'*ni gördüm.

Bu düşünceye kendi başıma ulaşmış olamam. Annemin doğduğu günden bu yana tek var olma ve umut etme sebebi olan inanç ve düşünme biçiminin bendeki yansıması olmalı bu. Yine annemin benimle ilgili o büyük vizyonunun sebep olduğu belleğimden asla silinmeyecek komik, dehşet verici sahneyi yaşadığımda sanırım henüz sekiz yaşındaydım.

ALTI

O sırada geçici olarak ve annemin “Geçerken uğradık,” diyerek altını çizmeye bayıldığı şekilde Polonya’nın Wilno kentine taşınmıştık. Asıl niyet benim “büyümek, eğitim görmek ve bir şey olabilmek” zorunda olduğum Fransa’ya demir atmaktı. Yanına bir de kadın işçi almış, fason kadın şapkası yaparak üç-beş kuruş kazanıyordu. Evimizi atölye haline getirmiştik ve annem burayı “Büyük Paris Moda Salonu,” diye tanıttırdı. Küçük ama ustaca yapılmış bir etiket hilesi müşterilerin şapkaların o günlerin ünlü Parisli terzisi Paul Poiret’nin elinden çıktığını sanması için yeterli oluyordu. Elinde karton kutular, bıkmak yorulmak bilmeden bir evden ötekine koşar dururdu. Kocaman yeşil gözleri, anaç bir sevgiyle ıslıl ıslıl parlayan yüzüyle hâlâ genç bir kadındı annem. Ben bir yıldır evde bizi ta Moskova’dan beri izleyen Aniela’yla birlikte kalıyordum. Maddi bakımdan acınacak durumdaydık. Son aile mücevherleri –onlar sahte değildi– çoktan elden çıkmıştı ve karın adım adım yükselip kirli gri duvarları bile örttüğü Wilno korkunç soğuktu. Şapka satışları iyi gitmiyordu. Ev sahibimiz her gün merdiven başında annemin işten dönüşünü bekler, yirmi dört saat içinde kirayı ödemezsek bizi sokağa atacağı tehdidini savururdu. Kira ancak sonuncu tehditte ve gerçekten de yirmi dört saat içinde ödenmiş olurdu. Annem bunu nasıl başarırdı hâlâ öğrenemedim. Tek şunu bilirdim; kira her ay ödenir, sobamız her gün yanar, annem de beni öpüp bir şeyler başarmış insanların parıltılı bakışını gözlerime dikerdi. Bunu iyi anımsıyorum. Deyim yerindeyse çukurun dibindeydik –uçurum demiyorum, çünkü uçurumların dipsiz olduğunu, oysa derinlik rekoru kırma pahasına da olsa o ilginç durumdan kurtul-

mayı sağlayacak tükenmemiş bazı imkânların hâlâ varolabileceğini daha o günlerde öğrenmiştim. Annem karla kaplı kenti bir o yana bir bu yana dolaşıp sonunda eve döner, oturup sigarasını yakar, sıcacık bir gülümsemeyle yüzüme bakar dururdu.

“Anne ne var?”

“Yok bir şey. Gel beni öp.”

Gider öperdim. Yanakları buz gibi olurdu hep. Beni göğsünde sıkır sıkır, omzumun üstünden uzaklarda bir yerlere bakardı hülyalı hülyalı. Sonra şöyle derdi:

“Fransız Büyükelçisi olacaksın sen.”

Bunun anlamını bilmezdim o zamanlar, ama onaylardım. Henüz sekiz yaşındaydım, ama kararımı çoktan vermiştim: Ne istiyorsa verecektim anneme.

“Olur,” derdim uzun boylu düşünmeden.

Aniela sobanın yanına oturmuş saygıyla bana bakardı. Annem mutlu, ağlar, beni iyice göğsüne bastırırdı.

“Otomobilin olacak.”

Sıfırın altında on derecede bütün kenti yürüyerek dolaşmıştı.

“Biraz sabredeceğiz, o kadar.”

Çini sobanın içindeki odunlar çatırdar dururdu. Kar dışarıda her şeyin boyutunu daha bir büyütür, kalınlaştırırdı. Bazen sokaktan geçen bir kızağın çingiraklarıyla bölünen sessizlik de büyürdü onlarla birlikte. Aniela, başı yana düşmüş, günün son şapkasına Paul Poiret etiketini dikeyiyor olurdu o sırada. Öyle anlarında annem mutlu ve yatışmış görünür, yüzündeki kırışıklar bir süreliğine kaybolur, yorgunluk belirtileri bile görünmez olur, gözleri bir harikalar âlemine dalar giderdi. İster istemez ben de başımı çevirip onun baktığı yere bakardım adaletin geri döndüğü, anaların ödüllendirildiği o ülkeyi görecekmiş gibi. Öteki anneler çocuklarına nasıl Çizmeli Kedi’den ve Pamuk Prenses’ten söz ederse annem de Fransa’yı bana öyle anlatırdı. Ne kadar uğraşırsam uğraşayım, o kahraman, erdemli insanlar Fransa’sının büyüleyici görüntüsünden bugün bile kendimi alabildiğimi söyleyemem. Annesinin ma-

sallarına onca yıl sonra hâlâ bağlı kalabilmiş yeryüzündeki ender insanlardan biri benim herhalde.

Ama ne yazık ki o yatıştırıcı düşleri sadece kendine saklayan insanlardan değildi annem. Her düşüncenin, her düşün dışarı vurulması, herkese duyurulması, çevreye saçılması, herkesi etkilemesi gerekirdi onun için. Öyle olunca da çoğu kez düş olmaktan çıkar, ardında lav ve küller bırakan birer ateşe dönüşürdü.

Komşularımız vardı ve o komşular annemi sevmezdi. Esasen bu yabancı kadının elinde çanta ve valizlerle oradan oraya koşuşturması Wilno küçük burjuvazisini kışkırtmaktan çok işkillendirirdi ve annemi esrarengiz, karanlık işler yapan biri gibi görüp polise de ihbar etmişlerdi. Polonya polisi de o sıralar mülteci Ruslara pek kuşkulu bakardı. Annemi çalıntı mal saklamakla suçladılar. Annem kendisini suçlayanları bozum etmeye uğraşmadı bile, ama her zaman olduğu gibi utanç, üzüntü, itibarsızlaştırılmışlık hissi onda saldırgan bir kızgınlığa, amansız bir öfkeye dönüştü. Sağa sola devrilmiş şapka ve kutular arasında birkaç saat ağladıktan sonra o gün bugündür kadın şapkası benim küçük fobilerimdendir beni elimden tutup, "Onlar kimle uğraştığını bilmiyor henüz," diyerek sürükler gibi dışarı çıkarırdı. Ve izleyen birkaç dakika içinde hayatımın en kötü olaylarından birini öylesiyle ancak birkaç kez daha karşılaştım yaşadım.

Annem kapı kapı dolaşıp zillere basıyor, kapıları yumrukluyor, bütün apartman sakinlerini merdiven sahanlığında toplanmaya çağırıyordu. Komşular ve annem arasında önce birkaç küfür alış-verişi oldu tabii bu alanda annemin eline kimse su dökemezdi ve her saldırıda baskın çıktı ve sonra beni göğsüne bastırıp eliyle komşulara göstererek kulaklarımdan bugün bile gitmeyen yırtıcı bir ses tonuyla bağırırmaya başladı:

"Tahtakuruları, pis burjuvalar! Kiminle konuşma onuruna eriştiğinizi biliyor musunuz siz! Oğlum Fransız Büyükelçisi olacak benim, Légion d'Honneur nişanı alacak. Onun üstüne dram yazarı tanımayacaksınız. İbsen, Gabrielle d'Annunzio onun yanında minnacık kalacak. Dahası..."

Bitirici son vuruşu indirecek uç bir tanım aradı, bu defaki somut bir başarı göstergesi olmalıydı:

“Dahası Londra’dan giyinecek!”

“Tahtakurusu ve burjuva”ların arka arkaya patlayan koca koca kahkahaları hâlâ kulaklarımda. Şu satırları yazarken bile yüzüm kızarıyor. Kahkahaları yanubaşımdaymış gibi duyuyor, alaycı, öç dolu, nefretten kararmış yüzleri görür gibi oluyorum. Ama onlara karşı bir öç alma duygusu yok bende: Sıradan insan yüzleri, o kadar. Öyküdeki öngörüyü daha açık anlatmak için hemen belirtmem de gerekir belki: Fransız Başkonsolosuyum bugün, Kurtuluş Hareketi yoldaşı, Légion d’Honneur nişanı sahibiyim. Bir İbsen, bir Gabriele d’Annunzio olamadıysam da sebebi onlardan daha az çalışmış olmak değil.

Ve annem bir konuda daha yanılmadı: Gerçekten Londra’dan giyiniyorum. İngiliz kesiminden nefret ederim, ama bu benim seçimim değil.

Sanırım hiçbir olay Wilno’da, Büyük Pohulanka Sokağı 16 numaradaki eski apartmanın merdiven sahanlığında yüzümde patlayan kahkahalar kadar etkilemedi beni. Ne olduysam ona borçluyum: İyisiyle kötüsüyle beni ben yaptı o kahkahalar.

Annem, öfkeli bir kasırğa gibi ayakta, başı yukarıda, beni göğsüne bastırmış dikiliyor, hiç de küçük düşmüş gibi görünmüyordu, tersine son derece rahattı. Çünkü *Olaçakları Biliyordu*.

Bu olayı izleyen birkaç haftayı pek keyifli geçirdiğim söylene-
mez. Sözde sekiz yaşındaydım ama utanma duygum koca adamlar-
nın kadar gelişmişti – kuşkusuz bunda annemin büyük payı var-
dı. Ama çok sürmedi, duruma alışmaya başladım. Milletin içinde
birden pantolonsuz da kalsam bundan utanmamayı yavaş yavaş
ama iyice öğreniyordum. Bu iyi niyetli herkes için eğitimin bir par-
çasıdır diye düşünürüm. Çok uzun zaman var ki gülünç duruma
düşmekten korkmuyorum. Bugün artık iyi biliyorum ki insan ev-
ladı gülünç duruma düşürülmeyecek kadar onurlu bir yaratıktır.

Ama merdiven sahanlığında alaylı bakışlar, kahkahalar ve ha-
karetlerle yüz yüze geçirdiğim o birkaç dakika beni allak bullak

etti. Göğsümün kocaman bir kafese dönüştüğünü, utanıp paniğe uğramış vahşi bir hayvanın fırlayıp kaçmak için içimde umutsuzca dört döndüğünü sandım bir an.

Apartmanın avlusunda büyük bir odun deposu vardı. En gözde saklanma yerim de kütük yığınının tam ortasıydı; uzmanlık isteyen akrobasi numaralarıyla sıra sıra, üst üste dizili odunların yüksekliği en az iki apartman katı boyuydu tırmanıp girdiğim, usulca orta boşluğa kaydığım o yerde kendimi müthiş güvende hissederdim. Dört yarım ıslak, kokulu odunlardan oluşan yüksek duvarlarla çevrili olurdu. Kimsenin bana ulaşamayacağı bu yerde en sevdiğim oyuncaklarla saatlerce başbaşa kalır, çok mutlu olurum. Büyükler çocuklarına yasaklamıştı oraya yaklaşmayı; odunlar üstünkörü yığılmıştı, çok tehlikeliydi: Bir kütük yerinden oynasa, sakarın teki azıcık itiverse hepsi üstünüze yığılır, altında kalırdınız. Yığınlar arasındaki daracık koridorlarda gide gele öyle çevikleşmişim ki incecik deliklerden bile ustaca sızabilirdim. En küçük bir yanlış adım üstüme koca çığı devirmeye yeterdi, ama kendimi orada evimde hissederdim ve evin mutlak hâkimi bendim. Kütükleri sağa sola çekip kendime tüneller, gizli geçitler, dehlizler yapardım. Yırtıcı bir gelincik gibi kıvrıla büküle süzülür, gözden ırak oturur, düş kurardım. Dışarıdakinden bambaşka, güvenilir, dost bir dünyaydı benim için. Çoğu zaman ıslak odunlara oturma pantolonumun ıslandığını, sırtıma kadar sıırıslıksam olduğumu fark etmezdim bile. Duvarı geçit açmak için hangi kütüğünü oynatmak gerektiğini kesinlikle bilir, gizli dünyamı sonsuza kadar gizli kılabilmek için çıktıktan sonra deliği özenle yeniden örerdim.

Dolayısıyla o gün de o gizli barınağıma koştum. Ama bunu yaparken onurumu korumaya da özen gösterdim elbette; annemi düşmanlarının arasında yalnız bırakamazdım. Sahanlıkta sonuna kadar bekledik ve savaş meydanından en son biz ayrıldık.

Ustaca birkaç hareketle gizli galerilerime ulaştım. Kütükleri arımdan tek tek yerine yerleştirerek iyice, odun yığınlarının ta ortasına kadar ilerledim. Başımın üstündeki odun sıralarının kalınlığı

beş altı metreyi buluyordu. Çevremin kütüklerle kuşatılmış olduğuna, beni artık kimsenin göremeyeceğine iyice kanaat getirdikten sonra bastım hıçkırığı. Uzun uzun ağladım. Neden sonra sağımda solumdaki, üstümdeki kütükleri incelemeye koyuldum. Her şeyi bir anda bitirebilmek, odun yığınlarından oluşan mezara bir anda gömülüp hayatıma son verebilmek için hangi kütüğü çekmek daha uygun olurdu acaba? En iyi seçeneği bulmak için dikkatle çevreme bakındım, her birine okşar gibi dokundum. Bana dostça, güvenle karşılık verişlerini bugün gibi anımsarım. Bunca ıslaklığın, nemin ortasında hiç üşümemiş, mutluluktan hiç elimi çekmemiş gibiydim. Yapılacak en iyi şey bacaklarımı ve sırtımı aynı anda harekete geçirmek, kütükleri tek hamlede itmekti.

Aklımdan geçeni yapmak için vaziyet aldım.

Sonra cebimdeki haşhaşlı pasta aklıma geldi birden. Sabahleyin apartmanın altındaki pastanenin mutfağından çalmıştım. Pastacı öteki müşterilerle konuşurken yaptığımı görmemişti. Pastamı yedim. Sonra derin derin soluklanıp kütükleri itmek için yeniden vaziyet aldım. Gerildim...

Beni bir kedi kurtardı.

Önce kütüklerin arasından içeri uzattığı burnunu gördüm. Şaşkın şaşkın bakiştık. Garip görünümlü uyuz bir erkek kedydi. Tüyleri dökük, portakal marmelatı rengine. Kulakları yırtıktı, kalınlaşmış bıyıklarıyla darağacına çıkacak bir idamlığa benziyordu. Yaşlanmış ama bunca yılı boşa yaşamamış, görmüş geçirmiş, zengin tecrübe sahibi erkek bir kedi işte.

Dikkatle bakıp hiç duraksamadan yüzümü yalamaya koyuldu.

Bu beklenmedik sevgi gösterisinin neye yorulması gerektiğine dair hiçbir fikrim yoktu ama çenemde, yanaklarımda ağlarken yapışmış haşhaşlı pasta kırıntıları vardı hâlâ, bu yakın muhabbetin sebebi bu olmalıydı, ama umurumda değildi. Sıcak ve yapışkan dilin yüzümde gezindiğini hissetmek – kendimi bırakıp gözlerimi yummuştum, gülümsüyordum bana öyle tatlı bir keyif verdi ki, sadece o an değil, daha sonra ve bütün hayatım boyunca böyle büyük

muhabbet gösterilerinin altında ne yattığını bir kez olsun sormadım kendime. O sıcak ve pütür pütür dilin yüzümde olağanüstü bir yumuşaklık ve şefkatle gidip gelmesiydi önemli olan. Mutlu olmak için fazlası gerekmezdi bana.

Kedicik neden sonra yaltaklanmaktan vazgeçtiğinde kendimi pek iyi hissettim. Dünya yeni dostluklar, yeni olanaklar sunuyordu hâlâ ve bunlar hiç de öyle kolay tepilecek şeyler değildi. Kedi şimdi de mırılarak yüzüme sürtünmeye koyulmuştu. Ben de onunlike benzer sesler çıkarmaya heveslendim. Birimiz ötekinin sesini bastırmaya çalışarak, mırıldana homurdana zamanın nasıl geçtiğini anlamadık. Elimi cebimin dibine daldırıp kalan tek tük pasta kırıntılarını da sundum. Epey hoşuna gitti, kuyruğunu kaldırıp burnuma dayadı. Sonra kulağımı ısırdı hafifçe. Her şey bir yana, hayat yaşamış olmanın acısına değiyordu doğrusu. Beş dakika sonra odunların arasındaki sığınağımdan çıkmış, ellerim cebimde ılık çalarak eve yürüyordum; ayaklarıma dolaşan kediyle birlikte.

O günden sonra şunu hep düşünmüşümdür: İnsan gerçekten ve çıkarsızca sevilme istiyorsa kesinlikle yanında birkaç pasta kırıntısı bulundurmalı.

Frantzuski Poslannik – Fransız Büyükelçisi; bu lakabın beni aylarca ve her yerde adım adım izlediğini söylemeye bile gerek yoktur sanırım. Ve bir gün yine kocaman bir haşhaşlı pasta aşırmış, parmaklarımin ucuna basarak savuşuyordum ki pastacı Mişka enseleyiverdi. Diplomatik dokunulmazlığımın pastacının gözünde hiçbir hükmü olmadığını görmek isteyen bütün komşular o gün apartman sahanlığına davetliydi...

YEDİ

Annemin Büyük Pohulanka Sokağı 16 numarada yaptığı o apansız açıklamayla şanlı geleceğimin böyle aniden ifşa edilmesi bütün izleyicilerde hemen aynı etkiyi yaratmış, hepsi kahkahayla gülmüş-tü; biri hariç.

Aralarında Bay Piekielny diye biri vardı – Piekielny Lehçede “Şeytansı” demekmiş. Anne ya da babasının bu kusursuz insana neden bu az rastlanan bir ad verdiğini bilemem ama daha berbat olamazdı onun için. Adamcağzı gülünçleştiriyordu. Kederli bir ev faresini andırırdı Bay Piekielny. Tertemiz bir insandı. Hep bir şeyler düşünürken görürdüm. O hiç istemediği halde kendi dışında bir-takım güçler tarafından zorla yeryüzüne indirilmiş gibi, kimsenin ilgisini çekmemeye çalışan, biraz silik, hatta yok biriydi. Hassas bir adamdı ve annemin eli başımın üstünde, Kutsal Kitap’a rahmet okutur bir tarzda ve güveni eksiksiz bir ses tonuyla hakkımda kehanetlerde bulunması onu allak bullak etmişti. Sonraki günlerde ne zaman merdivende karşılaştık durup saygı ve ciddiyetle yanından geçişimi izlerdi. Bir ya da iki kez cesaretini toplayıp yanağımı bile okşadı. Derken bir gün bana iki düzine kurşun askerle bir karton kale armağan etti. Evine de davet etti, tıkabasa lokum ve akide şekeri yedim. Ben tıknırırken – ertesi gün başıma bir şey gelecekmiş gibi ne var ne yok hepsini mideme depoluyordum o karşıma oturur, tütünden sararmış sakalını sıvazlayarak beni seyrederdi. Ve sonra o dokunaklı rica, o yürek feryadı, kibar insan farenin içini yakıp kavuran ama yeğinin altına gizlediği o taşkın tutku itirafı nihayet geldi bir gün:

“Sen ne zaman...”

Sıkılmış gibi çevresine bakındı. Safça şeyler söyleyeceğini biliyor, ama kendine engel olamıyordu:

“Sen ne zaman... o annenin dediğinden olacaksın?”

Dikkatle ona baktım. Lokum kutusunu daha yarılamaştım. Kalanını ancak annemin bana biçtiği o göz kamaştırıcı gelecek sayesinde hak edebileceğimi seziverdim içgüdümlle.

“Fransa Büyükelçisi olacağım,” dedim bodoslamadan.

“Bir lokum daha al,” dedi Bay Piekielny kutuyu bana iterek.

Alıp ağzıma attım. Hafifçe öksürdü:

“Anneler böyle şeyleri sezer,” dedi. “Belki gerçekten önemli biri olursun. Gazetelere yazı yazarsın belki. Ya da kitap...”

Bana doğru eğilip elini dizime koydu. Sesini iyice alçalttı:

“İyi madem! Büyük adamlara, önemli kişilere rastladığında onlara şöyle diyeceğine bana söz ver...”

Fareciğin gözlerinde çılgın bir istek yanıp söndü bir an:

“Onlara benim için şöyle diyeceğine söz ver: Wilno’da Büyük Pohulanka Sokağı 16 numarada Bay Piekielny yaşardı, de onlara...”

Gözleri benimkilere saplanmış sessizce yalvarıyordu. Eli hâlâ dizimdeydi. Gözlerim gözlerinde, lokumumu yiyordum.

Savaş bittiğinde mücadeleye devam etmek için dört yıl önce geldiğim İngiltere’deydim, bugünkü hükümdarın annesi olan Majesteleri Kraliçe Elizabeth Hartford Bridge havaalanına filomu tef-tişe gelmişti. Uçağımın yanında tam teçhizat, çakı gibi hazırolda bekliyordum. Kraliçe bir an önümde durup bütün dünyanın gönlünü çelen o en tatlı gülümsemesiyle Fransa’nın neresinden olduğumu sordu. Majestelerini bir sürü ayrıntıyla uğraştırmak yerine kısaca “Nice’ten” karşılığı verdim. Ama sonra... İçimdeki benden güçlü çıktı. O küçük adamın el kol işaretleri yapıp ayaklarını yere vurduğunu, dikkatimi çekmek ve bana kendisini hatırlatmak için sakalını çekiştirip durduğunu görür gibi oldum. Kendimi tutmaya çalıştım, ama sözcükler dudaklarımdan dökülüverdi ve o küçük

fareye verdiğim sözü yerine getirmeye, o çılgın düşünüyü gerçekleştirmeye karar verip yüksek sesle, tane tane Kraliçe'ye şöyle dedim:

"Wilno'da, Büyük Pohulanka Sokağı 16 numarada Bay Piekielny diye biri vardı..."

Majesteleri acıyarak başını sallayıp yürüdü gitti. Lorraine filotillası komutanı sevgili dostum Henri de Rancourt'un yüzüme öfkeyle baktığını anımsıyorum.

Ne var ki: Lokumlarımı hak etmiştim.

Wilnolu kibar fare Nazi cehennem fırınlarından birinde yok edileli yıllar oldu bugün. Milyonlarca Avrupalı Yahudi de o küçük yaratıkla aynı yolu izledi.

Ama ben verdiğim sözü tutmayı azimle sürdürüyorum. Karşılaştığım bütün ünlülere tanıtırım onu. Birleşmiş Milletler oturumlarından Londra büyükelçiliğimize, Federal Bern Sarayı'ndan Elysée'ye her yerde, Charles de Gaulle ve Vichinsky karşısında; yeni bin yılın mimar ve yüksek şahsiyetleriyle konuşurken o küçük adamın varlığını anımsatmaktan bir an geri durmadım. Birkaç kez yaygın Amerikan televizyon kanallarında on milyonlarca insana Wilno, Büyük Pohulanka Sokağı 16 numaradaki Bay Piekielny'nin adını anma keyfini de yaşadım: Bay Piekielny diye biri, ruhu şad olsun...

Ama sonuçta olan oldu, bu küçük adamın kemikleri fırından sabun olarak çıktıktan sonra uzun süre Nazilerin temizlik ihtiyacını karşılamada kullanıldı.

Lokumu oldum olası çok severim. Ama annem beni Lord Byron, Garibaldi, d'Annunzio, Dartanyan, Robin Hood ve Aslan Yürekli Rişar karışımı bir adam olarak görmekten vazgeçmediği için beden ölçülerimi de korumak zorundayım. Beklediği bütün becerileri henüz edinebilmiş değilim belki, ama yine de göbekli bir adam olmamayı başardım. Dinç ve zinde kalmak için her gün cimnastik yapıyor, haftada iki gün de koşuyorum. Koşuyor, koşuyor, of, öyle koşuyorum ki! Başka spor da yaparım: Eskrim, okçuluk, yüksek

atlama, sırkla atlama, baltrap, halter ve jongl rl k;    topu rahatça havaya atıp tutabiliyorum h   . Kırk be inize varmı ken bile anne sözünden çıkmamak biraz safça gibi görünebilir elbette, ama ne yapayım, kendimi alıkoyamıyorum. Dünyayı de i tirmeyi, kötülük ve budalalı ı yenmeyi, adalet ve saygınlığı insanlara iade etmeyi ba aramadım belki, ama en azından 1932 Nice pinpon turnuvasını kazandım ve h    her sabah yere yatar, on iki meki imi çekerim. Demek ki cesaretimin kırılması için hiçbir sebep yok.

SEKİZ

Aşağı yukarı aynı günlerde işlerimiz düzelmeye başlamıştı. “Paris modelleri” epey sükse yapıyordu, annem artan talepleri karşılamak için ikinci bir işçi tutmuştu. Bütün zamanını kapı kapı dolaşarak geçirmiyordu artık: Müşterileri kendi salonlarımızda ağırlıyorduk. Bir gün yayımlanmak üzere gazetelere şöyle bir duyuru yolladı: “Bay Paul Poirer ile yapılan özel anlaşma uyarınca” bundan böyle sadece şapka değil, “ustanın kişisel gözetiminde hazırlanan” eşsiz elbise modellerini de inceleme olanağı doğmuştu evinde! Kapıya Fransızca olarak yaldızlı bir tabela çakmıştık: “Yeni Modaevi, Paris Haute Couture Modası.” Annem hiçbir şeyi yarım yamalak yapmayı sevmezdi. Bu başarıyı öyle üstün, olağanüstü bir şeyle tamamlamalı, öyle bir *deus ex machina* yakalamalıydık ki bütün rakiplerimizi ezen kesin bir zaferle noktalanmalıydı bu ilk adım. Dudaklarında unuttuğu yanan sigarasıyla bacak bacak üstüne atıp salondaki pembe divana kurulduğunda annemin yine cüretkâr bir proje hayali kurduğunu anlardım. Öyle de olurdu. Gözlerini boşluğa diker, yüzü artık iyice tanıdığım o kurnazlık, saflık ve zafer karışımı hali alırdı. Elimde bu kez yasal yoldan edindiğim haşhaşlı pastamla tam karşısındaki koltuğa oturur, bazen gözlerimi onun baktığı yöne çevirir ama hiçbir şey göremezdim. Annemi böyle kafasında binbir türlü tasarıyla izlemek benim için olağanüstü bir şeydi. Kendimi masallarda sanır, allak bullak olurum. Ağzım hayranlıktan bir karış açık öylece oturur, çoğu zaman pastamı bile unuturdum.

Annemin henüz gazete fotoğrafçılığı diye bir şeyin olmadığı bu ne Rus ne Litvanyalı ne de Polonyalı Wilno kasabasında kur-

guladığı hilenin epey yürekli bir hamle olduğunu söylemeliyim; başaramazsak bohçamızı sırtlanıp yine yollara düşmek zorunda kalabilirdik.

Gerçekten de kısa süre sonra Wilno “seçkin sosyetesı”ne Paris’ten özel olarak gelen Bay Paul Poiret’nin öğleden sonra dörtte Büyük Pohulanka Sokağı 16 numaradaki Yeni Modaevi’nin salonlarını onurlandıracağını belirten bir davetiye ulaştı.

Dediğim gibi annem bir konuda karar verdiğinde sonuna kadar giderdi, hatta sonundan da öteye. O gün gelip de bir sürü tombul, güzel kadın evin salonlarına yığıldığında ne yaptı dersiniz? “Bay Paul Poiret işlerinin yoğunluğu sebebiyle gelemeyeceğini belirtip özür diledi,” demedi, hayır. Bu tür küçük ve niteliksiz kurnazlıklar mizacına tersti. Kafasına büyük voli vurmayı koyduğu için Paul Poiret’yi kendisi yarattı!

Rusya’daki “tiyatro kariyeri” sırasında bir Fransız oyuncu-şarkıcıyla tanışmıştı. Alex Gubernatis adlı bu adam annemin taşradaki sonu gelmez turnelerine katılmış yeteneksiz, tüm umudunu yitirmiş karamsar tiplerden biriydi. O sırada Varşova’da sürünüyor, tiyatro perukları yapıyordu. İsteklerine gem vurmaya çoktan öğrenmiş, kemerine her gün bir delik daha açıyor, kimi zaman bir şişe konyak, kimi zaman votkayla gününü gün etmeye bakıyordu. Annem ona bir tren bileti yolladı ve Alex Gubernatis bir hafta sonra, kendini alabildiğine aşma fırsatını da yakalamış olarak, Yeni Modaevi salonlarında Paris yüksek sosyetesı ünlü modacısı Paul Poiret’yi yeniden yarattı. Göz kamaştırıcı ekose bir pelerin giymiş, altına kareli bir pantolon çekmişti. Kadınların elini öpmek için eğildiğinde pantolonun jilet gibi ütüsü, kareli kumaş altında gizlenen küçücük kıcı iyice belli oluyordu. Gırtlığındaki kocaman Adem elmasının altına bir Lavallière boyunbağı bağlamıştı. Elinde köpüklü şarap bardağıyla koltuklardan birine uzanıp yayılmış, upuzun bacaklarını yeni cilalanmış parkelere dayamıştı. İncecik sesiyle Paris hayatının başdöndürücü azâmetini anlata anlata bitiremiyor, yirmi yıldır adı sanı kaybolmuş dönem ünlülerini, yaşıyorlarmış gibi bal-

landıra ballandıra övüyor, arada parmaklarını bir saç Paganini'si hüneriyle yarattığı peruğunun tellerinde gezdiriyordu. Ne yazık ki saatler ilerleyip akşam yaklaşırken köpüklü şarap beklenen etkisini gösterdi ve bizimki herkesi susturduktan sonra, zaman zaman yardım da alarak *L'Aiglon*'un ikinci perdesinden bölümler okumaya başladı. Bununla da yetinmeyip işi o sıtma görmemiş korkunç sesiyle çalgılı kafelerdeki repertuarından parçalar ciyaklamaya çevirdi. İlginç nakaratları vardı, pek bir şey anlamamıştım ya, yine de aklımda şunlar kalmış: "Ah! Bunu sen istedin süslüm, sen istedin bunu ve işte isteğine kavuştun süslü kadınım." Bir yandan da topukları ve kemikli parmaklarıyla tempo tutuyordu; belediye bandosu şefinin karısına göz kırpmak da cabası. İşte o an annem daha tedbirli davranmak gerektiği sonucuna varıp adamı doğruca Aniela'nın odasına götürüp yatağa yatırdı. Kapıyı da üstünden iki kere kilitledi. Alex aynı akşam sırtında ekose pelerini ve o pespaye edilmiş sanatçı ruhuyla trene bindirildiği gibi Varşova'ya postalandığında, Tanrı'nın bağışladığı üstün yeteneğe gösterilen nankörlük ve anlayışsızlığı şiddetle protesto ediyordu.

Sırtımda siyah kadife bir elbise, uğurlama törenine ben de katıldım. Gözlerimi kibirli Gubernatis'ten bir türlü ayıramıyordum. Yirmi beş yıl sonraki *Büyük Vestiyer* romanımın kahramanı Sacha Darlington'ın ilham kaynağı da oydu.

Bu küçük dalaverenin tek amacının annemin salonunun reklamını yapmak olduğunu sanmam. Harikalar, mucizeler peşindeydi annem. Hayatı boyunca üstünlüğü tartışılmaz, görkemli bir gösteri düşü görmüş, sihirli bir değnek aramıştı; tek bir değnek dokunuşuyla dürüstler sahtekârlardan ayrılacak, bütün sıradan insanlara, yoksullara adalet sunulmuş olacaktı. Salonumuzun açılışından önceki haftalar boyunca günlerini gözlerini boşluğa dikip, yüzü ışıltılı hayal kurarak geçirmişti. O ara ne düşünür, neler görürdü, bugün bunları iyi biliyorum: Paul Poiret'nin salonda toplanan müşterilerin önüne çıkıp elini kaldırdığını, oradakileri sessizliğe davet ettikten sonra yanında bulunan annemi işaret edip onu uzun uzun

övdüğünü; ne kadar zevkli, ne kadar yetenekli kadındı ve ne kadar güçlü bir ilham kaynağıydı herkes için! Onu bu yüzden Wilno'daki tek temsilcisi ilan etmişti. Ama annem mucizelerin öyle sık gerçekleşen şeyler olmadığını iyi bilirdi; Tanrı'nın çok daha önemli işleri vardı. Böyle olduğu için de dudaklarına suçlu insanlara özgü bir gülücük yerleştirip mucizesini bütün öğeleriyle kendi yaratmaya koyulmuştu bizzat. Eh, kaderini biraz fazlaca zorlamış da olabilirdi – bu yüzden kabul etmek gerekir ki kaderi annemden daha suçluydu ve asıl özür dileyecek olan oydu.

Her neyse, bu dalavere bildiğim kadarıyla ortaya çıkmadı ve “Yeni Modaevi, Paris Haute Couture Büyük Salonu”nun açılışı çok tantanalı geçti. Birkaç ay içinde kasabanın bütün zengin müşterileri bizden giyinir kuşanır oldu. Para öyle bol, akış öyle hızlıydı ki kasalarımız doldu taşı. Ev yeniden dekore edildi, parkeler yumuşacık halılarla kaplandı. Bense koltuğuma gömülür, bir yandan önümde soyunup giyinen güzel kadınları izlerken bir yandan da lokumlarımı tıkırdıdım. Annem kadife ve ipek giysilerimle orada olmamı çok önemserdi. Beni o güzel kadınlarla tanıştırap pencerenin önüne çekştirir, müşteriler gözlerimin maviliğini daha yakından görüp hayran kalsın diye bakışlarımı kaldırarak yukarı doğru hülyalı hülyalı bakmamı isterdi. Kadınlar başımı okşar, yaşımı sorar, lokumun üstündeki pudra şekerini yalamamı seyrederlerdi hayran hayran. Ben de zengin kadın bedeninin sunduğu bütün bu yenilikleri izlerdim ilgiyle.

Bir de Wilno Operası'ndan, adı ya da müstear adı Matmazel La Rare olan bir kadın şarkıcı hatırlıyorum. O sıra sekiz yaşından biraz daha büyüktüm sanırım.

Annem ve modelisti kadının üstündeki “Paris modeli”ni bir iki değişiklik yapmak üzere çıkarıp içeri götürmüş, Matmazel La Rare'la yalnız kalmıştım. Kadın neredeyse çırlıçıplaktı. Bir yandan lokumumu yalıyor, bir yandan da lokma lokma kadının bedenini seyreliyordum. Bakışlarım ona biraz fazla samimi gelmiş olmalı ki kadın birden giyecek bir şey kapıp örtünmeye çalıştı. Ben onu ay-

rıntılı biçimde incelemeye devam edince de koşarak gidip tuvalet masası aynasının arkasına saklanmaya çalıştı. Böyle davranmasına çok içlerimdim. Hemen masanın çevresini dolanıp Matmazel La Rare'ın önüne dikildim, bacaklarımı iki yana açıp, hafifçe geriye kaykılıp karnımı öne çıkararak, hülyalı hülyalı bakmaya, lokumu mu yalamaya devam ettim. Annem salona girdiğinde bizi böyle buz gibi sessiz bakışırken buldu.

Annemin beni salondan çıkardıktan sonra bana dair düşlerinin adım adım gerçekleşmeye başladığını düşünüyormuş gibi kollarıyla sarıp büyük bir muhabbetle öptüğünü anımsıyorum.

Ne yazık ki o günden sonra salon benim için yasak bölge oldu. Biraz daha kurnaz olsam, gözlerim azıcık safça baksa salona girip çıkma hakkını en az altı ay daha koruyabilirdim oysa, diye söylenir dururum sık sık.

DOKUZ

Refahımızın meyveleri yağmaya başlamıştı üstüme. Fransız bir dadım olmuştu, en seçkin kadifeden ısmarlama elbiseler giyiyordum. Önü dantelli ipek çamaşırlarım da cabası. Yüzlerce gri sincap kuyruğu harcanmış kürklü bir paltom vardı. Soğuk havalarda giyip dolaşmaya çıktığımda, yoldan gelen geçenin gözü kamaşırdı. Oturup kalkmayı, nasıl davranılacağını öğrenmek için özel ders alıyordum. Kadının elinin nasıl öpüleceği öğretilmişti: Yüzükoyun atlar gibi öne eğilmeli, bu arada bir ayağımı ötekinin üstüne yerleştirmeliydim hafifçe. Kadınlara çiçek sunmak gerektiğini de öğrenmiştim: Bu iki nokta, el öpmek ve çiçek vermek annemin üstünde olağanüstü titizlikle durduğu konulardı.

“Bunlar olmadan hiçbir şey olamazsın,” derdi gizemli bir tavırla.

Haftada bir ya da iki kez salonumuza birinci kalite müşteriler gelir, öyle günlerde dadım saçımı tarar, yüzümü pudralar, çoraplarımı dışarıdan görünecek biçimde giydirir, kocaman ipekli yakamı çenemin altında özenle bağlardı. Gelenin karşısına çıkabilme hakkını ancak bundan sonra kazanırdım.

Bir kadından ötekine yönelir, eğilip bükülür, bir ayağımı ötekinin üstüne yerleştirir, el öperdim. Bir görevim de, annemin öğrettiği gibi gözlerimi mümkün olduğunca ışığa doğru kaldırmaktı. Kadınlara da bana olan hayranlıklarını kibarca dile getirir, kim bunu daha iyi yapar, büyülendiğini kim daha iyi gösterirse satın alacağı “en son Paris modeli” fiyatında kayda değer indirim hak ederdi. Bana gelince, çok daha başka isteklerim olduğu halde sırf bu en sevdiğim insanın dileğini yerine getirmek için büyük çaba gösterir, kimse bir şey demeden, kadınlara iyice görebilsin diye gözlerimi

iyice tepelere dikerdim. Yanı sıra, daha çok da kendimi eğlendirmek için küçük bir hüner gösterip kulaklarımı oynatırdım. Bu işin ustalığını bahçedeki arkadaşlar yapmıştı. Kadınların elini yeniden öpüp reveransımı yaptıktan, topuklarımı şaklattıktan sonra keyifle odun deposunun arkasına koşardım. Kafamda kâğıttan yapılmış üç köşeli bir şapka, elimde silah niyetine sopa, ya Alsace-Lorraine’i savunur ya Berlin üstüne yürür ya da yeryüzünün kalanının fethi işini ikindi kahvaltısına kadar tamamlamaya çabalırdım.

Uykuya dalmadan önce sık sık annemin odama girdiğini görürdüm. Üstüme eğilir, kederle gülümserdi. Sonra şöyle derdi:

“Kaldır gözlerini...”

Kaldırırdım. Annem üstüme eğilir, uzun uzun seyrederdi. Sonra kollarını boynuma dolar, göğsünde sıkar, sıkardı. Gözyaşları yanağımı ıslatırdı, hissederdim. Sonunda annemin neden ağladığı konusunda kuşkulanmaya, bu kederli yaşların sebebinin ben olmadığımı düşünmeye başladım. Bir gün Aniela’yı bu konuda sorguya çektim. Para durumumuzun düzelmesinin doğal bir sonucu olarak Aniela “personel müdiresi” rütbesine yükseltilmişti; doğrusu iyi para alıyor, beni ondan ayıran “mamzel”e hayatı zehir etmek için elinden geleni yapıyordu. Dolayısıyla bir gün kendimi kollarına bırakıp sordum:

“Aniela, annem neden gözlerime bakıp bakıp ağlıyor?”

Aniela biraz rahatsız olmuş gibiydi. Doğduğumdan beri bizimleydi, bilmediği pek az şey vardı.

“Renginden dolayı herhalde.”

“Ama neden? Hem ne var ki gözlerimde?”

Aniela derin derin iç geçirdi, “Annemi hülyalara dadırıyor gözlerin,” diye kaçamak bir karşılık verdi.

Bu yanıtın ne anlama geldiğini kavramam için aradan yıllar ve yıllar geçmesi gerekti. Nihayet bir gün anladım. Annem artık altmış yaşındaydı, bense yirmi dört. Derin bir hüznle bakarak gözleri yine zaman zaman gözlerimi arardı. Göğsünden kopup yükselen o derin iç çekişlerin sebebinin kesinlikle ben olmadığımı iyi biliyor-

dum. Ama bırakırdım yapsın. Tanrı bağışlasın, koca adam oldum, şimdi bile gözlerimi kendiliğinden yukarı belertip öyle uzun uzun beklerim, hatırlamasına yardımcı olur diye. Yaptığım, yapabildiğim her şey hep onun içindi.

Beni sosyete erkeği, tam tam bir hayat adamı yapabilmek için yerine getirilmedik hiçbir görev, yapılmadık hiçbir şey kalmasın isterdi. Çevreden duyduğu, yararı olduğuna inandığı her şeyi uygulamaya çalışır, tek bildiği polka ve vals dersini bana bizzat kendisi verirdi.

Müşteriler gidince salon keyifle ışıklandırılır, halı toplanır, masa üstündeki gramofona plak konurdu. Annem yeni satın aldığımız 16. Louis tarzı koltuğa gömülürdü. Bense ona yaklaşır, önünde eğilir, elinden tutup ayağa kaldırırdım. Sonra Aniela'nın ayıplayan bakışları altında parkede seker dururduk. Bir-ki-üç! Bir-ki-üç!

"Biraz sağa kay! Arayı korumaya çalış! Çeneni kaldır, karışındaki kadına daha sıcak, daha sevimli gülümse!"

Çenemi dediği gibi kaldırır, olabildiğince sevimli, gülümsemeye çalışırdım ve bir-ki-üç! bir-ki-üç! Cam gibi parlayan cilalı parkelerde zıplar dururdum. Sonra annemi koltuğuna kadar geçirir, elini öper, hafifçe eğilirdim. Annem de elinde yelpazesi, baş işareti yaparak teşekkür ederdi.

İç çeker, güvenli bir ses tonuyla "Konkurhipiklerde bir sürü ödül alacaksın " derdi bazı bazı soluklanmaya çalışırken.

Öyle anlarında Anna Karenina'yı deli eden âşışının gibi beyaz muhafız subayı üniformasıyla görüyor olmalıydı beni. Şaşılacak kadar demode, artık çok gerilerde kalmış bazı sahneler düşlelerinde yer etmişti. Çevresinde 1900'lerin Rus romanlarından başka yerde görmediği türde bir dünya oluşsun istiyordu sanırım. Ona göre edebiyat o yıllardan sonra kendini tüketmiş, gelişmemişti.

Haftada üç kez elimden tutup Teğmen Sverdlovski'nin at eğitiği maneje götürürdü beni. Biniciliğin, eskrimin, tabancayla atışın sırlarını öğretirdi teğmen. Uzun boylu, zayıf bir adamdı. Genç görünürdü. Kemikli bir yüzü, Lyautey stili kocaman, bembeyaz

posbıyıkları vardı. Sekiz yaşındaydım, kuşkusuz onun en genç öğrencisiydim, elime tutuşturduğu tabancayı kaldırmakta epey zorluk çekerdim. Yarım saat flöre, yarım saat atış, yarım saat at binme eğitimi alırdım. Ardından da cimnastik ve soluk açma alıştırımları. Annem sigarasını yakıp bir köşede oturur, bende gördüğü gelişmeyi izlerdi keyifle.

Teğmen Sverdlovski mezardan gelir gibi boğuk bir sesle konuşur, "on ikiden vurma" ve "tam kalbe nişan alma" dışında hayattan beklediği bir şey yokmuş gibi davranırdı. Dediğine göre anneme sınırsız hayranlık duyardı. Yanına gidişimiz poligonda keyifli bir hava yaratırdı. Başka silahşörler de olurdu; emekli generaller, yedek subaylar, bir baltaya sap olamamış seçkin, soylu gençler... Tah-ta perdenin önünde, ötekilerin yanında yerimi alır, bir elimi kalçama dayayıp gülle gibi tabancayı teğmenin koluna yaslar, derin bir soluk alır, soluğumu tutar, ateş ederdim. Hedef olarak kullandığım karton annemin incelemesine sunulurdu sonra. Annem kartondaki deliğe bakar, bir önceki dersin sonucuyla karşılaştırır, tatminkârsa burnundan soluk alır verirdi. Çok başarılı atışlarda kartonu çanta-ya atıp eve götürürdü. Sık sık şöyle sorardı:

"Beni korursun değil mi? Birkaç yıl daha, sonra tamam..."

Kocaman, Ruslara özgü geniş bir jest yapardı sonra. Teğmen Sverdlovski'ye gelince, uzun, kalın posbıyıklarını sıvazlayıp annemin eline bir öpücük kondurur, topuklarını şaklatarak teminat verirdi:

"Onu iyi bir silahşör yapacağız."

Bana eskrim dersi de verdi, sırtımda çanta, uzun kır yürüyüşlerine götürdü. O ara Latince ve Almanca da öğreniyordum – o sıralar İngilizce ragbette bir dil değildi ya da en azından annemin gözünde pek bir önemi yoktu. Annem İngilizceyi sıradan insanlar arasında ticari kolaylık sağlayan araç olarak görürdü, o kadar. Matmazel Gladys diye bir kadından shimmy ve fokstrot dansı da öğreniyordum şimdi. Annem bazen konuk kabul ettiğinde beni koparır gibi yataktan çıkarıp giydirir, salona götürürdü. Oradaki-

lere ezberden La Fontaine masalları okumak zorundaydım. Sonra gözlerimi avizeye doğru kaldırır, hayranlık ifadelerini beklerdim. Çekilmeme ancak öyle, kadınların ellerini öpüp topuklarımı şaklattıktan sonra izin verilirdi. Böyle bir programla okula gitmeye zaman bulamamam son derece doğaldı. Zaten orada öğretim dili Fransızca değil, Lehçeydi, dolayısıyla bizim için hiçbir çekiciliği yoktu. Ama matematik, tarih, coğrafya ve edebiyat dersi almaz da değildim. Şimdi ne adını ne de yüzünü anımsayabildiğim bir sürü öğretmenim vardı. Pek önemsemezdim, bana bir şeyler öğretmekle yükümlü olmak dışında belleğimde iz bırakamamışlar.

Annem bazen bir duyuru yapardı:

“Bu akşam sinemaya gideceğiz.”

Ve akşam, mevsimine göre sincap kürküne bürünür ya da beyaz yağmurluk ve denizci kasketi giyer, yola koyulurdum. Annem kolumda, başlardık kentin ahşap kaldırımlarını arşınlamaya. Kibar ve saygılı bir çocuk olarak yetişmeme çok özenirdi. Gelince koşup kapıyı açmak, o geçene kadar da açık tutmak zorundaydım. Kadınların hep önden yürümesi gerektiğini öğretmişti bana. Bir gün Varşova’da tramvaydaydık. İneceğimiz yere gelince öğretilenler gereği yana çekilip annemin inmesini bekledim. Bunun üzerine annem hemen oracıkta, ne olup bittiğini anlamaya çalışan çevremize üşüşmüş yirmi kadar insanın ortasında yeni bir derse başladı. Orada öğrendim ki, bir yerden inmek gerektiğinde şövalye önce kendisi iner, elini damına uzatıp ona yardımcı olurdu. El öpmeye gelince, bu hastalıktan bugün bile kurtulamadığımı açıkça belirtmeliyim. Amerika Birleşik Devletleri’nde benim için hep bir yanlış anlaşılma sebebi oldu. Onda dokuz, bu alışkanlık yüzünden şöyle şeylerle karşılaştım: Küçük çaplı bir boğuşmanın ardından elini tutup dudaklarıma götürmeyi başardığımda Amerikalı kızcağızın şaşkınlıktan dili tutulur, “Thank You!” çekerdi. Ya da davranışın altında pek hoşlanmadığı bir sululuk arar, tedirgin, elini kurtarmaya çalışırdı. Bundan da kötüsü, kadın biraz olgunca biriyse yüzüme çapkın bir gülücük fırlatırdı. Eh, bütün bunları sırf annem öğrettiği için yaptığımı gelin de anlatın!

Birlikte izlediğimiz filmlerden biri mi, yoksa annemin filmden sonraki tavrı mı bilmiyorum, tuhaf, silinmesi zor bir anı bırakmıştı bende. Filmin başrol oyuncusunun görüntüsü hâlâ gözümün önünde: Sırtında siyah Çerkes üniforması, başında kürklü başlık vardı. Kanat gibi açılmış kirpiklerinin altından donuk donuk bakıyor, salondaki piyanist ise ağır aksak nostaljik bir şarkı çalıyordu. Sinemadan çıkınca el ele tutuşup insanların sokaklardan çekildiği kente doğru yürüdük. Annemin arada canı yanar gibi parmaklarımı sıkıldığını hissettim. Bir ara baktığımda ağladığını da gördüm.

Evde soyunmama yardım edip yatağa yatırdıktan sonra, “Kal-dır gözlerini,” dedi bana.

Işığa doğru baktım. Üstüme eğilip bir süre gözlerime baktı, sonra yüzüne garip bir zafer gülücüğü yayıldı. Beni kendine çekip kollarının arasına aldı. Nitekim birlikte sinemaya gidişimizden bir süre sonra olmalı, kentin yüksek sosyete çocukları için bir kıyafet balosu verildi. Elbette ben de davetliydim. Annem yerel moda faaliyetinin tartışmasız hâkimiydi, en çok aranan insanlardandık. Atölye davetiyenin geldiği günden başlayarak, elindeki bütün işleri bırakıp sadece benim kıyafetimin dikimiyle uğraştı.

Baloya Çerkes subayı elbisesi, kafamda kürk başlık, belimde hançer ve fişeklikle gittiğimi belirtmem bilmem gerek var mı?

ON

Bir gün hiç beklemediğim bir armağanı gökten düşmüş gibi aldım. Bir çocuk bisikletiydi ve tam kullanabileceğim boydaydı. Esraren-giz bağışçımın adını söylemediler, bütün soruları cevapsız kaldı. Aniela uzun uzun, hayran hayran oyuncağıma bakıp kısaca ama hınç dolu bir sesle şöyle dedi:

“Çok uzaktan geliyor.”

Annem ve Aniela armağanı kabul mü etmeli, yoksa geri mi göndermeli diye uzun süre tartıştı. Benim tartışmaya katılmama izin verilmemişti, ama öyle meraklandım, o harikulade oyuncağın elimden kaçiverecek olması beni öyle korkuttu ki, salonun kapısını şöyle azıcık araladığımda konuşmadan kulağıma çalınan bazı sözcük kırıntıları beni pek şaşırttı:

“Ona ihtiyacımız yok bizim.”

Bunu kararlı bir sesle Aniela söylemişti. Annem bir köşede ağlı-yordu. Aniela iyice üsteledi:

“Varlığımızı biraz geç anımsadı.”

Sonra annemi duydum. Garip, yalvaran bir sesteki annemin yal-varma alışkanlığı yoktur ve biraz çekinerek konuşuyordu:

“Ama yine de kibar bir davranış bence.”

Bunun üzerine Aniela konuşmayı noktaladı:

“Bizi çok daha erken anımsamalıydı.”

O sırada beni ilgilendiren tek şey bisikletin bende kalıp kal-mayacağını bilmektir. Sonuçta annemden izin çıktı. Sağımı solu-mu öğretmenle donatmayı alışkanlık haline getirmişti annem; bir öğretmenim kaligrafi dersi verirdi – Tanrı acısın, şimdiki yazımı görse tabutundan fırlar kalkar. Bir başka öğretmen güzel konuşma

ve görgü kurallarını öğretirdi – onun da çoğu dersini unuttuğumu söylemeliyim; öğrettiklerinden aklımda bir tek çay fincanı tutarken küçük parmağı ayırmamak gerektiği kaldı. Sonra eskrim, atıcılık, at binme, cimnastik öğretmenleri... Bir babam olsa bu işlerin hepsi annemin sırtına kalmazdı. Bisikletin hemen ardından bir de bisiklet öğretmenim oldu. Bir süre acemilik çekip peşpeşe bir o tarafa bir bu tarafa devrildikten sonra küçük bisikletimin üzerinde Wilno'nun koca koca kaldırım taşları üstünde keyifle pedal sallarken görme-lydiniz beni! Yalnız değildim elbette: Önümden kafasında hasır şapkasıyla uzun boylu, üzgün suratlı bir genç adam, mahallede "iyi sporcu," diye ünlenmiş öğretmenim koşardı. Sokakta tek başına bisiklet kullanmayı bana resmen yasaklamıştı.

Güzel bir sabah öğretmenimle bisiklet gezintisinden dönerken apartmanımızın girişinde küçük bir kalabalık gördüm. Kapıda üstü açık kocaman sarı bir otomobil duruyor, herkes hayran hayran onu seyrediyordu. Direksiyonda üniformalı bir şoför oturuyordu. Ağzım bir karış açık, gözlerim kocaman, bu dünya harikası önünde çakılıp kalmıştım. Otomobil o sıralar Wilno sokakları için epey nadirattandı. Dahası o güne kadar gördüklerimin bu insan dehası şaheserle uzaktan yakından ilgisi yoktu. Küçük bir arkadaşım, kunduracının oğlu kulağıma saygıyla fısıldadı:

"Size geldi."

Bisikletimi oracıkta bırakıp durumu öğrenmeye koştum.

Kapıyı Aniela açtı ve tek kelime etmeden elimden tutup doğrucu odama götürdü. Beni tepeden tırnağa temizlemeye girişti. Bütün dikiş atölyesi çalışanları oradaydı. Aniela operasyonu yönetirken kızlar beni yıkamaya, fırçalayıp keselemeye, sabunlamaya, giydirmek soymaya, yeniden giydirmeye, üstüme başıma kokular sürmeye koyuldu. Ayakkabılarımı giydirdiler, saçımı taradılar, pudraladılar. Öyle sıkılmış, öyle sıkılmıştım ki o sahnenin izlerini bugün bile bedenimde hissederim. Bu çok sık olur; işten gelince bir puro yakıp önüme çıkan ilk koltuğa kendimi atar, biri gelsin de benimle ilgilensin diye beklerim. Ama boşuna beklerim. Bugünlerde hiçbir

insan bedeninin böyle büyük bir özen görmediğini bilen içimdeki küçük prens hâlâ o günleri yaşadığı için şaşırır. Sonunda kalkar, gidip kendi banyomu kendim yaparım. Çoraplarımı kendim çıkarmak, kendim soyunmak zorundayımdır. Sırtımı keseleyecek birileri de yok. Kimse kıymetimi bilmiyor artık!

Tam yarım saat; Aniela, Maria, Stefka ve Halinka çevremde fır döndüler. Fırça darbesi yiye yiye sonunda kulaklarım kıpkırmızı ve yamru yumru oldu. Boynuma kocaman ipek bir fiyonk bağladılar. Beyaz gömlek, mavi pantolon giydirdiler. Sağından solundan mavi-beyaz kurdele sarkan ayakkabılarımı da unutmadılar ve nihayet salona girebildim.

Ziyaretçi bacaklarını uzatmış, bir koltukta oturuyordu. Gözleri kocaman kirpikleriyle sanki kanatlanmış gibiydi. Garip bakışları çarptı beni; pırıl pırıl, insanı tedirgin edecek kadar kımlıtsızdı gözleri, yırtıcı hayvanlarınkı gibi. Sıkılmış dudaklarından belli belirsiz ve alaycı bir gülümseme sarkmıştı. Onu sinemada iki üç kez gördüğümü hemen hatırladım. Beni soğuk soğuk ama belirgin bir merakla uzun uzun inceledi. Çok tedirgin olmuştum, kulaklarım hem çınlıyor, hem de yanıyordu. Her yanıma öyle çok kolonya sürmüşlerdi ki kokusu beni aksırtıyordu. Çok önemli bir şeyler olduğunu seziyor, ama ne olduğunu kesinlikle bilmiyordum. “Hayat adamı” olmanın henüz başlarındaydım: Kısacası salona girmeden önce karşılaştığım hazırlık feleğimi şaşırtmış, tümünden aptallaştırmıştı beni. İçeri girer girmez de bu garip ziyaretçinin kıpırtısız gözleri, esrarengiz gülümsemesiyle karşılaşmış, doğrusu sarsılmıştım. Dahası bu ağır sessizlik de neyin nesiydi? Annemin hali bir garipti. Onu hiç böyle solgun, gergin görmemiştim. Kalıp gibi yüzü maskeyi andırıyordu. Ve onarılmaz bir gaf yaptım. Yabancıya eşlik eden kadına doğru ilerleyip eğildim, topuk şaklatıp elini öptüm; ardından da bizim garip ziyaretçiye yöneldim. Artık ipin ucunu iyice kaçırmıştım, başladıktan sonra numarasını bitirmeden bir türlü yere inemeyen art ayakları üstüne dikilmiş köpek gibi onun da elini öptüm!

Ama yaptığım densizlik mutlu bir sonuç verdi. Salona egemen olan o gergin hava anında yok oldu. Annem beni kollarının arasına aldı. Sonra kayısı rengi elbiseli, kızıl saçlı o güzel kadın da yanıma gelip beni öptü. Garip ziyaretçi de beni dizine oturttu. Bense yaptığım gaftan çok utanmış, hıçkıra hıçkıra ağlamaya koyulmuştum. Bunun üzerine bana otomobille gezmeyi önerdi. Tabii bu da göz yaşlarımı anında kesmeye yetti.

Ivan Mosjoukine'i daha sonra da görecektim. Sık sık Côte d'Azur'de Büyük Mavi Otel'ne inerdi, yanına giderdim, birlikte kahve içerdik. Sesli filmin çıkışına kadar ünlü bir sinema oyuncusuydu. Ama sonra, o pek belirgin Rus şivesini düzeltmeye bir türlü yanaşmayınca kariyerini koruması iyice zorlaştı, sonunda dilinin kurbanı olup adım adım unutuldu gitti. Başrol oynadığı birçok filmde bana figüranlık yaptırdı. En son 1935 ya da 1936'da oynadığı *Nitchevo* adlı filmde göründüm. Kaçakçılık ve denizaltı temalı bir film. Filmin sonunda Harry Baur gemisini topa tutup batırıyor, bizim Ivan kocaman bir duman bulutu arasında ölüp gidiyordu. O film için günde elli frank almıştım, bir servetti. Küpeşteye yaslanıp denizi seyretmekten ibaretti, ama hayatımın en güzel rolüydü.

Mosjoukine savaştan kısa süre sonra yalnız ve geçim sıkıntısı çekerek öldü. O kendine özgü güçlü fiziğini, şaşırtıcı bakışlarını yitirmedi; sonuna kadar. Sessiz, son derece rahat, biraz tepeden bakan ve alaycı bir adamdı.

Eski filmlerini görmek için bazen sinemateklere üye olurum.

Hep romantik kahramanı ya da soylu serüven düşkününü canlandırırdı filmlerinde: İmparatorluk kurtarır, atına bindiği gibi gidip tutsak güzelleri kaçırr, sık sık gizli Çarlık polisinin işkencesine uğrar, peşinden koşan kadınları aşktan deli divane ederdi. Kılıç ve tabanca kullanmada üstüne yoktu; beyaz muhafız subayı üniformasıyla bir oraya bir buraya sıçrar dururdu. Ürpererek görürdüm, annemin benden beklediği her şey onda vardı. Her sabah yaptığım kültür-fiziği asıl bu yüzden kesmiyorum. Onun gibi beden hatlarını koruyabileyim diye.

Garip ziyaretçi hemen o akşam bizden ayrıldı. Ama bize de cömert bir jest yaptı: O kanarya sarısı Packard otomobille şoförünü tam bir haftalığına emrimize verdi. Hava çok güzeldi, kentin o kötü parke yollarını aşip Litvanya ormanlarında gezmek kim bilir ne hoş olurdu!

Ama annem öyle kendini bahar kokularına kaptıracak, başı döndürülecek kadınlardan değildi. Önemli olan nedir bilir, rövanşın tadını alır, kendine ket vurmayı bilse de günü geldiğinde düşmanını bozum etmeye bayılırdı. Bu sebeple otomobil sadece iş geliştirme amaçlı kullanılmalıydı. Her sabah saat on bire doğru en güzel elbiselerimi giydirir kendisi de hoş giyinirdi ve beni aşağı indirirdi. Şoför kapıyı açardı, arabaya kurulur, yola koyulurduk. O açık otomobil tam iki saat boyunca kent “yüksek sosyetesı”nin uğrak yeri olan bütün seçkin mekânları dolaşırdı; Café Rudnicki’ye, botanik bahçesine giderdik. Annem, elinde valizi, o evden bu eve gezip durduğu günlerde kendisini kötü karşılayan, horlayıp aşağılayan, tepeden bakan herkesi özellikle durup selamlamayı, hepsine kibirli gülücükler fırlatmayı asla ihmal etmezdi arabayla dolaşırken.

Öykünün burasında sekiz yaş çocuklarına buraya kadar okuyabilmış ve en güzel aşklarını benim gibi biraz erken yaşamışlarsa eğer birkaç pratik öğütte bulunmak isterim. Onların da benim gibi soğuktan nefret ettiğini, aradıkları sıcaklığa kavuşmak için saatlerce güneş altında beklediklerini varsayıyorum. İklimi sıcak bölgelere taşınmalarını öğütleyebilirim onlara. Yanan şömine karşısına da geçebilirler ya da başka bir çözüm bir iki yudum alkol almak olabilir. Veya dostlarımdan birinin tek oğlu ve onlar gibi sekiz yaşında olan bir başka çocuğun bulduğu çözümü öğütleyebilirim: Ülkesi adına dünyanın bir yerinde büyükelçilik yaparken kendisine elektrikli bir pijama yaptırmıştı. Yatakla yorganı da elektrikle ısıtırdı. Denemeye değer. Anne sevgisini hepten unutturmak gibi bir niyetim yok elbette, ama ısınmak isteyen için bunlar daha iyi çözümler.

Bu arada artık zamanın geldiğini düşünerek hassas bir noktayı daha açıkyüreklilikle ortaya koymak isterim. Kimi okurlarımı düş

kırıklığına uğratma, allak bullak etme ya da günümüz modası psikanalitik okulların kimi yandaşları nezdinde çocukluğunu doğal yaşamamış biri muamelesi görmeleri pahasına olsa bile: Annemle encest ilişki kurmak gibi bir eğilimim hiç olmadı. Bu gözü kapalı kafadan inkârın kimi bilgiçleri kıs kıs güldüreceğini adım gibi biliyorum ve insanın bilinçaltında olup bitenlerle ilgili herhangi bir güvence vermesi de olanaksız. Bir konuyu daha gecikmeden belirtmek isterim ki, bütün hödüklüğüme rağmen, keşfedilip ortaya çıkarılmasıyla Batı'ya onur bahşeden Oedipus kompleksi önünde saygıyla eğilmeyecek kadar kendini bilmez değilim, bu konuda boynum kıldan ince. Gerçekten de, Sahra petrolüyle birlikte en verimli yeraltı doğal zenginliklerimizden biridir Oedipus kompleksi. Cesur konuşacağım: Köklerimin az çok Asyalı olduğunun bilincinde olarak, beni cömertçe bağrına basan gelişmiş Batı toplumunun ferdi olmayı hak ettiğimi kanıtlamak için kendimi zorlayıp annemi sık sık cinsel açıdan da düşlemeye çalışmadım değil. Var olduğuna kesinlikle inanmasam da içimde varsa diye, her şeye rağmen bende Oedipus kompleksini açığa çıkarmaya çalıştım. Genel anlamda onu kültürel gün ışığına çıkarmak, korkak götlegin teki olmadığımı, Atlantik uygarlığının bana bu konuda sonuna kadar güvenebileceğini kanıtlamak istedim. Başaramadım. Bununla birlikte Tatar atalarım ile ilgili olarak şundan eminim; bizim oraların at sırtından inmeyen hızlı insanları şöhretlerine halel gelmeyecekse eğer, ırza geçmek, encest ya da ünlü başka bir tabuyu devirmek gibi şeyler onları ürpertmez bile. Burada yine ve mazeret aramak gibi bir derdim olmaksızın, durumu açıklayacağını sandığım bir iki şey daha söylemek isterim: Annemle ilgili fiziki bir istek duymadıysam eğer, bu, aramızdaki kan bağından çok onun o sıralar epeyce yaşlı bir kadın olmasındandı. Oysa bende cinsel duygu uyanışı bazı koşullara, gençlik ve bedensel dirilik gibi koşullara bağlı oldu hep. Açıkça belirtmeliyim ki beni bu yaş hassasiyetine iten de özellikle o Doğulu yanımdı. Ve yıllar geçtikçe o yan körelecek yerde daha da gelişti. Söylerken biraz utanıyorum, ama derler ki bu Asya satrap-

larında genel bir kuralmış. Dolayısıyla gençliğini hiç bilmediğim annemle ilgili platonik, şefkat benzeri duyguların ötesinde bir şey hissetmiş olamam diye düşünüyorum. Salak biri değilim; evet, annemle ilgili cinsel istek duydum gibi bir açıklama yapmış olsam bu çok doğal, beklenen durum gibi yorumlanırdı. Yani anlattıklarımı değil anlatmadıklarımı olumlayacak olsam, bu ruh kemirici parazitler, yani psikoterapistlerin dörtte üçü konuya balıklama atlardı. Kadınlardan beklentiniz fazla mı yüksek örneğin, bu kurnazların çözümlemesi hemen hazır: Aslında kendinden kaçmaya çalışan bir eşcinselsiniz siz! Ya da ne bileyim, erkek bedenine dokunmaktan hoşlanmıyorsanız durumumun böyle olduğunu ağzımdan kaçırmış mı oldum acaba eğer, buna da hazır açıklamaları var: Aslında içiniz gidiyor! Bu katı mantığı sürdürecektir olursak eğer, ölüye dokunmaktan tiksinsenize bile yanıtları olabilir: Bilinçaltınızda bir nekrofil, ölü sevicisi yatıyor veya kadın ya da erkek olsun böyle bir güzel çirkinliği dayanılmaz çekici buluyorsunuz! Bugünkü psikanaliz totaliter bir sapıklıkla zihinleri zaptetmeye çalışıyor. Bizi kendi çürümüş sapkınlıklarına prangalama yolları arıyor. Hurafelerin boşaltıp özgürleştirdiği alan onun işgali altında. Kendilerinden başka kimsenin anlamadığı bir semantik jargonunun arkasına kurnazca saklanıp orada hababam çözümleyici unsur üretiyor, birtakım tehdit yöntemleri ya da psişik şantajlarla müşteri çekmeye çalışıyorlar. İnsana koruma baskısı dayatan Amerikan zorbalarını anımsatıyor biraz. Dolayısıyla annemle ilgili neler hissettiğim konusunda tumturaklı, patolojik açıklamalar yapsınlar diye bu şartlatalara, bu kaçıklara kendi rızamla teslim oluyorum: Değil mi ki özgürlük, kardeşlik ve bütün öteki yüce insanlık ülküleri ellerinde yoğruluyor, o hasta beyinlerin basit bir çocuk aşkını her tür pis yoruma uğratmasından daha doğal bir şey göremiyorum.

Bu nasıl bir cehennem azabı ve nasıl bir koyu karanlık ki, en küçük ruhsal bozukluk, göz göre göre hemen cinsel taşkınlığa, doyumsuzluğa bağlanıyor. Böyle olduğunu bildiğim için de kendimi onların bana koyacağı tanıdan çok daha iyi dinleyebiliyor ve di-

yorum ki: Hiçbir zaman enstest meraklısı olmadım. Ama şunu da diyorum: Enstest düşkünlüğü yaşanan bunca rezilliğin içinde çok masum kalıyor; Hiroşima, Buchenwald, idam mangaları ve polis işkencesinden, teröründen çok daha kabul edilebilir görünüyor bana. Lösemiden, bilginlerimizin harcadığı onca çabanın güzel genetik sonuçlarından çok daha sevimli olduğunu söylüyorum. İyiyle kötüyü insanların cinsel davranışına göre tasnif edenlerin arasında yerim yok benim, beni orada göremeyecekler. Uygar dünyaya nükleer silahlanmayı sürdürmeyi öğütleyen ünlü bir fizik bilgininin uğursuz fizyonomisi bana bir erkek çocuğun anasıyla yatması fikrinden çok daha korkunç geliyor. Yüzyılımızın bunca ideolojik, bilimsel ve entelektüel sapıklıklarıyla karşılaştırıldığında bu tür cinsel suçları çok daha kolay bağışlayabilir benim yüreğim. Kasıklarını göstermek için birilerine para ödeten kız, paranın mütevazılığına bakıp karşılaştırma yapıldığında korkunç soykırımlara hazırlanan, atom dehşeti yaratmak için beyinlerini kiraya veren bilginlerin puştuğu yanında sadaka toplayan rahibe, ekmek dağıtan hayırsever kadın gibi görünüyor bana. Bunca ihanete analık eden bu ruh, düşünce ve inanç çürümüşlüğü, kokuşmuşluğu yanında, para karşılığı olsun olmasın, yattığın kendi öz anan olsun olmasın, anatomimizin bahşettiği üç büzücü kasa dayalı bütün o cinsel ilişkiler çocuk gülücüğü kadar, melek kadar masum kalıyor.

Son bir iki kelime daha edip bu kısır döngüyü tamamlamak, çemberi kapatmak isterim. Enstesti hafife almanın hemen o dakika bilinçaltı kurnazlığı gibi görüleceğini bilmez değilim. Hem korkuyor, hem içi gidiyor denecek; anlattıklarım da kendimi buna alıştırmaya çalışmak diye yorumlanacak. Ama bırakayım istediklerini düşünedursunlar, bacaklarımın üstünde yaylanıp havada üç güzel tur atarak o kadim Viyana valsine ve basit aşkıma döneyim ben.

Beni bütün bunları öykülemeye iten sevgimin kardeşçe, herkes için ortak ve hemen tanımlanabilir olmasıydı. Şunu söyleyeyim: Ölümlüler, yaşayıp ölen her canlı anasını nasıl sevdiyse, ben de

öyle sevdim annemi; ne daha çok, ne daha az, ne başka türlü. Dünyayı doğrultup düzeltmek, sonra onun ayaklarının altına serivermek için söz vermiştim kendime. Düşündükçe bu ergen özleminin sadece onunla, annemle ilgili olmadığını anlıyorum. Genç birinin kendini üçüncü kişilere kanıtlama çabası bu büyük ölçüde. İsteyen keyfine, değer ölçüsüne, kalbine göre istediği gibi yargılayabilir; geçmişe, en azından yaşadığım hayata dönüp şöyle bir baktığımda – ister doğallık, ister kompleks densin aramızdaki bağın gelişmesinde bugün daha net görebildiğim şu: Sevdiğim tek kadınınkinden çok bütün bir insanlığın alinyazısını değiştirme, ona zafer ışığı taşıma isteğiymiş ölümüne sarıldığım şey.

ON BİR

İlk kez âşık olduğumda dokuzumda ya var ya yoktum. Şiddetli bir tutku beni içine çekmiş, bütün benliğimi sarıp varlığını zehirlemiş gibiydi ve bu az kalsın hayatıma mal oluyordu.

Adı Valentine'di, sekiz yaşındaydı. Onu uzun uzun, soluksuz kalana dek anlatabilirdim. Sesim güzel olsaydı, sürekli ne kadar güzel ve tatlı bir kız olduğunu şakırdım. Esmerdi, olağanüstü parlak gözleri vardı. Beyaz bir elbise giyer, elinde hep bir top olurdu. Onu ilk odun deposunun orada, toprağı örtmeye başlayan ısırganların yandaki komşunun meyve bahçesini bizimkinden ayıran duvara kadar uzandığı yerde gördüm, tam karşımdaydı. Ne kadar heyecanlandığımı anlatamam. Tek bildiğim bacaklarımın bedenimi taşıyamaz olup bükülüverdiği, kalbimin bütün bedenimi sarsacak kadar olağanüstü bir gümbürtüyle atmaya başladığı, gözlerimin karardığıydı. O an karar verdim, onu mutlaka baştan çıkaracaktım. Benden başka hiçbir erkeğe yer olamazdı artık hayatında. Hemen annemin dediği gibi yaptım; yanıbaşındaki kütüklere dayandım, gözlerimi ilgisiz ilgisiz yukarı, ışığa doğru kaldırıp etkilemeye çalıştım onu. Ama Valentine öyle kendini hemen salacak kızlardan değildi. Gözlerim güneşe dikili, orada öylece bekledim. Öyle çok bekledim ki gözlerim yanmaya, yanaklarımdan yaş süzölmeye başladı. Ama tuhaftır, o bütün o süre boyunca topuyla oynadı. Çevresinde ne olup bittiği umurunda değildi. Gözlerim çıkacak gibi ağrıdı, yandı, bedenimi ateş bastı, ama Valentine bir kez olsun dönüp bana bakmadı. Annemin salonlarındaki onca güzel kadın şu bendeki mavi gözleri görebilmek için birbirleriyle yarışıp kendinden geçerken bu küçük kız böyle ilgisiz kalsın! Olacak şey değildi,

büyük düş kırıklığına uğramış, daha ilk anda büyük bir darbe yemiştim; yukarı bakıp durmaktan önümü göremiyordum. Hemen gözlerimi sildim ve koşulsuz teslim olup elimdeki üç yeşil elmayı ona uzattım, az önce yandaki meyve bahçesinden çalmıştım; nazlanmadan aldı ve çekip giderken de şöyle dedi:

“Janek benim için koca posta pulu koleksiyonunu yedi.”

Acı çekmeye böyle başladım. İzleyen günlerde Valentine’in hatırı için bir sürü böcek, avuç avuç kelebek, bir kilo çekirdekli kiraz ve bir de fare yedim. Dokuz yaşındaydım, yani Kazanova’dan çok daha gençtim, ama öyle bir şey daha yaptım ki bütün zamanların en büyük âşıkları arasındaki yerimi hemen aldım; bildiğim kadarıyla oraya henüz ulaşan olmadı. Sevgilim için bir de kauçuk ayakkabı yedim!

Burada parantez açmalıyım.

Aşktan kazandıkları zaferleri anlatırken erkeklerin ne kadar pahlavra sıktığını bilmez değilim. Anlattıklarını duyunca erkekliklerinin, yiğitliklerinin sınırsız olduğunu düşünürsünüz ve sizi de en küçük ayrıntıdan mahrum bırakmazlar.

Dolayısıyla sevgilim için sonra neler yaptığıma kimsenin inanmasını beklemiyorum. Ama ister inanın ister inanmayın, bunların ardından mideme bir Japon yelpazesi, on metre pamuk ipliği, bir kilo da kiraz çekirdeği indirdim – Valentine bunun için bana yardım eder, kirazı iyice çiğneyip etli kısmı kendi yer, çekirdekleri bana verirdi. Ha, Valentine’in müzik öğretmeninin akvaryumunda avladığımız üç de kırmızı balık yuttum.

Tanrı şahidim olsun, karşıma çıkan her kadın yemiş yutmuştur beni, ama onlar bir yana, Valentine bir yana. Onun kadar doymak bilmez başka kadın tanımadım. Bizanslı Theodora’yı yedeğine almış Messalina gibiydi. Bu ilk deneyden sonra aşkı her yönüyle tanıdığımı kesinlikle söyleyebilirim. Bu konuda eğitimim tamamlanmıştı. Ondan beri yeni hiçbir atılım yapmadım.

Tapılası Messalinam ancak sekizindeydi, ama öyle bitip tükenmez maddi istekleri oldu ki, ona verdiğim kadar çok şeyi haya-

tım boyunca kimseye verdiğimi anımsamıyorum. Avluda önümde koşup dururken parmağıyla bazen bir yaprak kümesi, bazen bir avuç kum, kimi zaman eski bir şişe mantarı gösterir, ben de gık bile demeden gereğini yerine getirirdim. Üstelik ona faydam dokundu diye mutluluktan da uçardım. Bir gün sevgilim papatya topluyordu, topladıkça da elindeki papatya demeti büyüyüp kocaman oldu. Ve ben o kocaman papatya demetini de yalayıp yuttum Valentine'in dikkatli bakışları arasında; sonra da gözlerine baktım biraz olsun hayranlığını kazanabilmiş miyim diye. Ama o erkeklerin böyle zamanlarda işin kurnazlığına kaçtığını öğreneli çok olmuştu, bir demet papatya yemek iş miydi sanki. Hiçbir şey demeden hoplaya zıplaya gitti, biraz sonra da avucunda salyangozlarla dönüp elindekileri bana uzattı. Bütün salyangozları sevgiyle silip süpürdüm, kabuk bile bırakmadım.

O dönemde çocuklara cinsel ilişki sırlarıyla ilgili hiçbir şey anlatılmazdı, ben de sevişmenin böyle bir şey olduğuna inanmıştım. Muhtemelen de haklıydım.

Benim için en acısı onu etkilemeyi bir türlü başaramamış olmamdı. O bir avuç salyangozu tam bitirmiştik ki, hiçbir şey olmamış gibi dönüp şöyle dedi:

"Josek benim için tam on örümcek yedi. Üstelik annesi bizi çay içmeye çağırmasa daha da yiyecekti."

Titredim. Demek sırtımı döner dönmez en iyi arkadaşımın aldatılıyordum. Ama onu da yuttum. Alışmaya başlamıştım zaten.

"Seni öpebilir miyim?"

"Olur. Ama yanağımı ıslatma. Islaklığı hiç sevmem."

Yanağını ıslatmamaya özen göstererek öptüm. Isırganların arasında diz dize oturmuştuk, onu arka arkaya öptüm, öptüm. O ise oralı bile değildi. Dalgın dalgın parmağıyla çember çeviriyordu. Hayatımın hikâyesi yani!

"Kaç oldu?"

"Seksen yedi. Bine kadar öpebilir miyim?"

"Bin kaç oluyor?"

“Bilmem. Omuzdan da öpsem kızarmısın, öpebilir miyim?”

“Olur.”

Omuzdan da öptüm. Ama kesmedi ve mesele bu değildi. Benden sakladığı, gizlemeye çalıştığı başka şeyler daha olduğunu hissediyordum. Başka, esaslı bir şeyler. Yüreğim çılgınca atıyordu; bu kez burnundan, saçlarından, boynundan öptüm, ama hayır, bunlar da yetersizdi. Benden bir şey saklıyordu, artık iyice hissediyordum. Yetmezdi, daha ötelere ulaşmalıydım, daha uzağa, çok daha uzağa... Ve sonunda aşktan kendimden geçip erotik taşkınlığın doruğunda otlara oturdum, kauçuk ayakkabımın tekini çekip ayağımdan çıkardım:

“İstersen bunu da yiyeceğim senin için!”

İsterseymiş, hah ha! Elbette istiyordu. Sorulur mu! Gerçekten tam bir küçük kadındı.

Elindeki çemberi yere koyup topuklarının üstüne çöktü. Gözünden hafif bir hayranlık parıltısı geçer gibi olduğunu gördüm ya da öyle sandım. Daha ne isterdim ki. Çakımı çıkarıp kauçuğu kesmeye koyuldum. O da beni izliyordu.

“Çiğ çiğ mi yiyeceksin?”

“Elbette.”

Önce bir parça yuttum, sonra bir parça daha. Nihayet hayran hayran baktı da gerçek bir erkek olduğumu hissettim. Ve haklıydım. Çıraklık dönemini aşmışım. Kauçuktan daha büyük bir parça kestim. Dişlerimin arasından derin bir soluk alıp o parçayı da attım ağzıma, çiğnedim. Alnımda soğuk terler birikmeye başlamıştı. Yine de çiğnedim, çiğnedim. İğrenç bir şeydi. Kusmamak için, mide bulantımı bastırmak için dişlerimi sıktım. Bütün gücümü toplayıp ayakta kalmaya çalıştım. Yıkılmamak için direnmek; hayatım boyunca yapmak zorunda kaldığım şeyi ilk orada denedim.

Çok kötü oldum tabii, hastaneye kaldırıldım. Sedyeye konup ambulansa sokulurken annem hıçkırığa hıçkırığa ağladı, Aniela uludu, dikiş atölyesindeki kızlar inledi. Rüştümü ispat etmişim.

Yirmi yıl sonraki ilk romanım *Avrupa Eğitimi*'nin esin kaynağı bu çocukluk aşkımdı. *Büyük Vestiyer*'deki bazı bölümlerin de.

Sonraki yıllarda çıktığım birçok uzun yolculukta o yarısı kesik kauçuk çocuk ayakkabısını hep yanımda taşıdım. Yirmi beşimde, sonra otuzumda ve kırkımda o küçük ayakkabı hep elimin altındaydı. Onu lokma lokma yutmaya, bendeki en iyiyi sevdiklerime vermeye her an hazırdım. Aynısını bir kere daha yapardım. Ama buna değecek, bu kadar seveceğim başka birine rastlamadım. Sonunda ayakkabıyı bir yerlerde bıraktım. Hayat iki kez yaşanmıyor ki.

Valentine'le ilişkimiz bir yıla yakın sürdü. Beni bambaşka biri yapmış, bütünüyle değiştirmişti. Rakiplerimle kıyasıya dövüşür, üstünlüğümü, ünümü herkese kabul ettirirdim. Kavga etmediğim biri, kabadayılık yapmadığım sokak, alan kalmamıştı. Dükkânlardan hırsızlamayı da öğrenmiştim iyice. Bu arada ellerimin üstünde yürümeyi de. Ama bir şey canımı sıkardı. Çocuklardan biri adını şimdi unuttum tam beş elmayı aynı anda havaya atıp tutardı ve ben yapamazdım. Bazen saatlerce boşuna uğraştıktan sonra bir taşa oturur, kafamı önüme eğer, çevreye saçılan elmalara bakıp umutsuzlanırdım: Hayat yaşanmaya değmezdi gerçekten. Yine de bununla yüzleşmeyi öğrendim ve bugün bunu hiç değilse üç elmayla becerabiliyorum. Sık sık Okyanus eteğindeki bu Big Sur tepesine gelir, sonsuza uzanan gökyüzünün altına sere serpe yatar, bir ayağımı uzatıp evrende benim de var olduğumu görür, yaşarım.

O kış kızakla kaydığımız yüksek tepede, elbette Valentine'in gözünün önünde beş metre yükseklikten atlayacağım derken karların üstüne çok biçimsiz düştüm, omzum çıktı. Neden yaptım? Çok basit: Kızakla yokuş aşağı kayarken o kopuk Jan gibi ayakta durmayı beceremiyordum çünkü. Şu Jan'dan ne çok nefret ederdim o zamanlar, hâlâ da ederim! Valentine'le aralarında ne vardı ya da bir şey var mıydı, kesin bilmiyordum aslında bugün de bilmiyorum ve üstünde düşünmek de istemiyorum ama benden bir yaş büyüktü, on yaşındaydı ve yaptığım her şeyi benden daha iyi

yapardı. Kadınları da benden daha iyi tanıyordu. Saçak kedisi gibi mendebur suratlıydı, olağanüstü çevikti ve tam beş metre öteye tükürebiliyordu.

İki parmağını dudaklarının arasına sokup öyle güzel, öyle etki-leyici ısıklık çalardı ki. Öylesini bugün kadar öğrenebilmiş değilim, hâlâ yapamam. O kadar tiz ısılığı daha sonra büyükelçi dostum Jaime de Castro ve Kontes Nelly de Vogüé'den işittim bir tek. An-nemin bana olan sevgisinin, evde beni sarıp sarmalayan şefkatin dışarıda karşılaşacağımdan çok farklı olduğunu Valentine'i tanıya-rak öğrenmiş oldum. Bu yüzden ona gönül borcum büyük. Onu tanıyarak öğrendiğim bir başka şey de hiçbir şeye sonsuza dek sa-hip olunamayacağı, hiçbir şeyin kesinlikle kazanılmış sayılamaya-cağı ve hiçbir şeyden kesinlikle emin olunamayacağı. Jan doğuştan gelen hareket duygusuyla bana "Küçük Maviş" lakabını takmıştı. Sebebini bilmediğim ama beni çok yaralayan, söylendiğinde acı duyduğum bu lakaptan kurtulmak için cesaretimi, yiğitliğimi iki-ye katlamaya karar verdim. Çok geçmeden de mahalle esnafının korkulu belası haline geldim. Abartmadan söyleyeyim, mahallede hiçbir çocuk benden daha çok cam kırmamış, benden daha çok zile basıp kaçmamış, benden daha çok hurma ve helva kutusu çalma-mıştır. Kendimi kaldırıp kaldırıp tehlikeye atmayı alışkanlık haline getirmiştım. Yararı olmuyor da değildi. Çok sonra, savaşta böyle şeyler resmen kabul, destek görür oldu.

Jan'la oynadığımız "ölüm oyunu," diye bir oyun anımsarım özellikle. Bir apartmanın dördüncü kat penceresine çıkar, pence-re korkuluğunda oynardık. Arkadaşlarımız kaskatı kesilmiş halde aşağıdan bizi izlerdi.

İkimizi de tek ilgilendiren şey oyun sırasında Valentine'in de orada olup olmadığıydı. Düello onun için yapılırdı, ikimiz de bunu açıklamamak da bilirdik.

Basit bir oyundu. Ama inancım o ki ünlü "Rus ruleti" bizimki-nin yanında gerçekten kolejli kibar çocuk eğlencesi kalırdı.

Apartmanın en üst katına, merdiven boşluğuna çıkar, avluya bakan pencerelerden birini açarak ikimiz yan yana, ayaklarımızı dışarı, boşluğa sarkıtıp otururduk. Oyun birbirimizi habersizce sırttan itme esasına dayalıydı. Ama öyle usturuplu bir itiş olmalıydı ki bu, itilen pencerenin yirmi santimetre enindeki çinko korkuluğuna doğru kayıp orada, tam kenarda durabilsin.

Bu inanılması imkânsız oyunu öyle sık, o kadar çok oynadık ki.

Ne zaman bir konuda anlaşmazlığa düşsek, görünür sebep olmaksızın birbirimize öfkelensek bakışlarımızla karşılıklı meydan okur, doğruca o dördüncü kata çıkardık; "oyun oynamaya."

Bu umutsuz, umutsuz olduğu kadar da dürüst düelloda kendinizi büyük düşmanın merhametine teslim etmiş oluyordunuz esasında. Çünkü kötü hesaplanmış ya da biraz kötü niyetli bir hamle ikimizden birini dört kat aşağıdaki mutlak ölüme postalardı.

Bacaklarımı boşluğa sarkıtmış, rakibimin eli sırtımda çinko korkuluk üstünde itilmeyi beklerkenki halimi bugün bile ürpererek yaşarım.

Jan bugün Polonya Komünist Partisi'nin önemli adamlarından biri. Onu en son on yıl kadar önce Polonya Büyükelçiliği'nin Paris'teki bir resepsiyonunda karşılaştım ve görür görmez tanıdım. O yaramaz çocuğun hemen hiç değişmemiş olması şaşırtıcıydı. Aynı hastalıklı yüz, aynı çirkinlik, aynı kedi adımları, aynı kısık, sert ve alaycı gözler. Yüksek birer şahsiyet olarak saygıdeğer ülkelerimizi temsil ettiğimiz için ikimiz de pek kibar, nazik havalardaydık. Konuşmada Valentine'in adı hiç geçmedi. Votka içtik. O Direniş yıllarındaki çatışmalarını anlattı, bense hava kuvvetlerinde başımdan geçenleri. Birer bardak daha içtik.

"Gestapo bana işkence yaptı," dedi.

"Üç kez yaralandım," dedim ben de.

Bakıştık. Sonra, anlaşmış gibi bardakları bırakıp doğruca merdivene yöneldik. İkinci kata çıktık, Jan pencereyi açıp önden beni buyur etti. Polonya Büyükelçiliği'ndeydik ne de olsa ve ben ko-

nuktum. Son derece sevimli biri olan, ülkesinde yazılmış bütün aşk şiirlerini ezbere bilen Sefire salonlardan birinden çıkıverdiğinde bacaklarımı aşağı sarkıtmıştım bile. Hemen toparlanıp pencereden indim ve saygıyla eğilip sevimli bir gülücük sarkıttım. O da kolumuza girip bizi büfeye götürdü.

Ara sıra aklıma gelir, Soğuk Savaş'ın tam ortasında Paris'teki Polonya Büyükelçiliği penceresinden düşen yüksek rütbeli Polonyalı subayın ya da Fransız diplomatın kaldırırma yapışmış cesedi için dünya basını ne derdi acaba diye...

ON İKİ

Büyük Pohulanka Sokağı 16 numaranın avlusu deyince gözümün önüne koca bir arena gelir. Geleceğin gladyatör dövüşlerine orada hazırlanırdım, çıraklığım orada geçti. Avluya kırk dökük bir ana kapıdan geçilirdi. Ortada büyük bir tuğla yığını vardı. Litvanya ve Polonya orduları arasındaki savaşta partizanlar bir cephan fabrikasını havaya uçurmuş, oradan arta kalan tuğlalar buraya taşınmıştı. Odun deposundansa daha önce söz etmiştim. Her yanı ısırgan otlarıyla kaplı kocaman bir alan: Hayatımın en göz kamaştırıcı zaferlerini orada kazandım, en ölümüne kavgaları orada verdim. Az ötede komşu meyve bahçelerinin yüksek duvarları uzanırdı. Paralel iki sokağa bakan apartmanlar avluya sırtını dayamıştı. Sağda sıra sıra samanlık benzeri ambarlar vardı. Bazen bir çatıdan birkaç tahta kaldırır, içeri sızardım. Kiracılar bunları sandık odası gibi kullanırdı, içleri kilitlerini keyifle tek tek açtığım tıka basa bavul ve kutuyla doluydu. Önce bir naftalin kokusu yayılırdı ortalığa ben açınca, sonra da kullanılmayan eskimiş, tuhaf bir sürü eşya. Büyülenmişcesine, define bulmuş gibi saatlerce bunlarla oynardım. Her şapka, her ayakkabı, her düğme, madalya kutusu, bilinmeyen, gizemli bir dünyayla tanıştırdı beni; ötekilerin dünyasıyla. İnsanlığın o sonsuz yürüyüşünün ardında ölüme, yok oluşa bıraktığı birer ayak iziydi hepsi. Kürklü bir boyun atkısı, taklit mücevherler. Bir köşede tiyatro gereçleri: Bir toreador şapkası, upuzun ve sipsivri bir başka şapka, sararmış, acıklı görüntüsüyle bir dansöz eteği, içinden binlerce gözün bana baktığını hissettiğim kırk dökük aynalar, bir frak, dantelli pantolonlar, yırtık pırtık atkılar, sağından solundan kırmızı kurdeleler sarkan bir Çarlık ordusu ün-

forması, siyah kurdeleler, beyaz kurdeleler... Albümler, albümlerin içinde sepya boyayla rötuşlanmış fotoğraflar, bebekler, tahta atlar, eski atlaslar, kırk saatler, siyah maskeler, tıp gereçleri, yapma çiçek, menekşe buketleri, gece elbiseleri ve daha neler neler... Ha, bir de kocaman eski eldivenler; insanların aceleyle burada unuttuğu eller. Kıcımin buz kesişine aldırış etmeden çıplak zemine oturur, bunları karşıma alır, düşlere daldım...

Bir öğleden sonra yine usulca çatıya çıkmış, tahtalardan birini kaldırıp içeri, kral daireme atlamaya hazırlanıyordum. Birden kucak kucağa bir çift gördüm hazinem içinde. O güzelim frakla kürklü boyun atkısının üstüne uzanmış, tahta bir mankeni başlarına nöbetçi dikmişlerdi. Pek meşgul görünüyorlardı. Bu tip bir gösteriyle daha önce karşılaşmamış olsam da gözümün önündeki olayın ne menem şey olduğunu anlamakta gecikmedim. İçeriye görebileceğim kadar aralık bırakıp tahtayı aynı ustalıkla, sessizce yerine yerleştirdim. Erkek olan, pastacı Michka'ydı. Kız ise apartmandaki hizmetçilerden Antonia. Bu gözlemden pek yararlandığımı, bir o kadar da şaşırdığımı söylemeliyim. Yaptıkları şey arkadaşlarımdan zaman zaman bana öğrettiklerini fersah fersah aşıyor, bizim ders bunun yanında pek basit kalıyordu. Sonradan anlattığımda bizim veletlerin çoğu beni yalancılıkla, uydurmakla suçladı. Daha iyi niyetli birkaçıysa tepeden baktığım için her şeyi ters gördüğümü söyledi, hatalıydım. Ama alenen görmüştüm ve anlattıklarımı yiğitçe, sonuna dek savundum. Bunun üzerine ambarın tepesinde sürekli nöbetçi bulundurmaya karar verdik. Kapıcıya yalvarıp bir köşede sakladığı Polonya bayrağını ondan ödünç aldık. Bizim sevdalılar onları yakaladığım yere geldiğinde nöbetçi elindeki bayrağı sallayacak, pusuda bekleyen bizler de bu işaretle fırlayıp gözlem noktasında yerimizi alacaktık. Kılavuzumuz küçük Marek Luka'ydı. Buğday başağı gibi sapsarı, topal bir oğlancağızdı. Aşağıda olan biteni ilk gördüğünde öyle şaşırp allak bullak oldu ki bayrak sallamayayı falan unuttu ve fırsatı kaçırmış olduk. Buna karşılık benim gördüğümü söylediğim her şeyi noktasına virgülüne doğruladı.

Bir küçük not da kendisi ekledi. Aşağıda olup bitenler onu öyle heyecanlandırmıştı ki seyrederken birden hart diye parmağını ısır-mıştı. Eh, diyelim ki her şey yalandı, bu dişlenmiş parmak da mı öyleydi? Olay avludaki itibarıma tavan yaptırdı. Neden böyle tu-haf şeyler yaptıklarını uzun uzun tartışıp kafa patlattıktan sonra, sonunda yine Marek hepimizin aklına yatan bir tez attı ortaya:

“Belki nasıl yapılacağını bilmiyorlardır, onun için her yolu de-neyelim demişlerdir.”

Ertesi sabah nöbet sırası eczacının oğlundaydı. Öğleden sonra saat üç sularıydı. Avluda koşuşturup zaman geçirmeye çalışmamı-za rağmen hepimizin akli da, gözü de yukarıdaydı. Birden Polonya bayrağı havaya dikilip dalgalanmaya başladı. Birkaç saniye sonra da biz altı ya da yedi meraklı velet ambarın tepesinde, bayrağın dal-galandığı yerdeydik. Tahtayı usulca araladık ve o gün yüksek doz aile bilgisi dersi aldık. Pastacı Michka da altı melek yüzlü canavarın kendilerini izlediğini anlamış gibi cömert bir gösteri sundu. Aslın-da bütün şekerlemeleri severim ama pastaya hep başka bir gözle bakmışımdır. Bu bizim pastacı doğrusu usta sanatçıydı. Pons’a da, Rumpelmeyer’e de, Varşova’nın ünlü Lours’una da şapkayı ters giydirdi. O sırada hiçbirimiz karşılaştırma yapacak durumda de-ğildik doğal olarak, ama bugün epeyce gezip görmüş, dinlemiş bir adam sayılırım. Üstelik kulağım sürekli tetiktedir: En iyi Amerikan dondurması nerede yenir, Venedik’teki ünlü Florian fırınının kuru pastası nasıldır, Viyana’nın o güzelim *Strudel* ve *Sachertorte*’lerinin keyfi nasıl çıkar, bilirim... Ve bugün, iki kıtanın en iyi çay ve pasta salonlarını gezip dolaştıktan sonra rahatça söyleyebilirim ki tanıdı-ğım pastacıların en büyüklerindendi Michka. O gün bize üst düzey bir ahlak dersi de verdi; hepimizi haddini bilen, alçakgönüllü, asla barutu ben icat ettim iddiasında bulunmayacak insanlar haline ge-tirdi. Michka dükkânını Batı Avrupa’nın o yitip gitmiş kasabası ye-rine Paris’te açmış olsa bugün zengin, ünlü ve şaruna şan katan bir adam olması işten değildi. Paris’in en güzel kadınları pastaların tadına bakmaya gelirdi. Pastacılıkta onunla baş edebilecek birileri

olabileceğini düşünemem ama o daracık dükkâna sıkışıp kalmasını, piyasaya açılmamasını bir türlü anlayamam, üzülürüm. Hâlâ yaşıyor mu bilmiyorum içimden bir ses onun pek uzun yaşayacak adamlardan olmadığını söylüyor ama, bu alçakgönüllü yazar o büyük sanatçının anısı önünde saygıyla eğilmek istiyor müsaadenizle.

İzlediğimiz şey birçok açıdan öyle ürkütücü, şaşırtıcıydı ki anlatamam. Nitekim en küçüğümüz olan Kazık o sırada herhalde altı yaşından büyük değildi korkup ağlamaya başladı. Ona hak vermiyor değildim ama pastacıyı rahatsız edip onu varlığımızdan haberdar etmek de istemedik doğrusu. Bu yüzden, en değerli birkaç dakikamızı feda etme pahasına da olsa, sırayla yanına gelip hıçkırığa ağlamasını engellemek için zavallı çocuğun ağzını tıkamak zorunda kaldık.

Sonunda ilham Michka'yı nihayet terk etti, geriye de ezilmiş bir palyaço şapkası, tüyleri yamyassı olmuş bir kaşkol ve zevkten kendinden geçmiş ahşap manken kaldı. Yorgunluktan bitkin düşmüş biz altı ufaklık geldiğimiz gibi sessiz, çatıdan indik. O aralar bize Stas diye küçük bir oğlanın tam rayların arasına yatmışken üstünden tren geçtiği anlatılır, "Ölmedi ama saçları bembeyaz oldu," diye korkutulurduk. Bizim başımızdan da Michka olayı geçtiği halde hiçbirimizin saçı beyazlamadığı için ben o Stas öyküsünün uydurma olduğuna hükmettim. Çatıdan inince bir süre hiç konuşmadık. Toplanıp derin düşüncelere daldık. Ne yüzümüzü ekşittik ne keyifli taklalar attık ne de başka tür soytarılıklara kalkıştık, her zaman yaptığımızın tersine. Avlunun ortasına çepeçevre dizilerek, yüzlerimiz son derece asık, bakışıp durduk. Öyle garip, öyle ağır bir sessizlik çökmüştü ki üstümüze, pazar ayininden çıkmış gibiydik. İnsan evladının bağrından fıskıran olağanüstü gücü keşfetmiştik sanki. Bu ne kadar doğaüstü, ne kadar gizemli bir şeydi. Olayı yaşımız gereği tam da böyle yorumlamadan, ama bu yoruma az çok yaklaşarak, ilk dini deneyimimizi böyle yaşadık.

Bu olaydan en çok etkilenen de küçük Kazık oldu.

Ertesi sabah onu odun yığınlarının arkasında çömelmiş gördüm. Donunu indirmiş, çükünü seyrederek kendinden geçmişti. Kaşları çatıktı, o derin doyuma ulaşmış insanlarınki gibiydi yüzü. Küçük parmağını ayırıp çükünü baş ve işaretparmakları arasında sıkıştırarak keyifli keyifli çekiştirip duruyordu arada. Tam da adabı muaşeret öğretmenimin yasakladığı biçimde: Ben de çay fincanını tutarken küçük parmağımı böyle ayırırdım çünkü. Geldiğimi görmedi, tam kulağının dibinde "Ho!" diye bağırınca iki eliyle donuna yapışarak yana sıçradı, beni görünce de bacaklarının var gücüyle avludan dışarı fırladı. Arka ayakları üstünde kaçan bir tavşana benzetirim onu hâlâ.

Büyük virtüözün, Michka'nın eserinin anısı belleğimden hiç silinmedi. Sık sık aklıma gelir. Son olarak Picasso üstüne çekilmiş bir film seyrettim. Filmde büyük üstadın fırçası tuvalin üstünde koşuşturup duruyor, olanaksız, yapılamamış kovalıyordu. Neden bilmem, gözümün önünde o an o Wilno'lu pastacının hayali canlandı. Sanatçı olmak, ilhamı hep diri tutmak, o yapılamamış şehseri yapacağına kesinlikle inanmak ne zor! Dünyayı elinde tutup sonra yeniden başlamak, başarının, aradığı biçimi yakalamanın, kusursuzun tadına varmak, doruğa tırmanıp sonsuza dek orada kalma mutluluğuna erişmek. Bundan daha doğal, daha mutlak gerçek yokmuş gibi... Üstadın fırçasının işte o mutlağın ardından koşuşunu izliyordum ve hiçbir yeni zaferi sonunda yenilmesini engelleyemeyecek olan o ebedi gladyatör büstü karşısında içimi büyük bir hüznün sardı.

Ama vazgeçmek daha da zor. Elimde kalem iki büküm masaya kapanarak ya da uçan trapeze ayaklarımla asılıp baş aşağı, terli alnım boşlukta bir o yana bir bu yana salınarak kim bilir kaç defa dinlemiş, aramışımdır kendimi. Sanatçılığa soyunduğum ilk günlerden beri... Dişlerimi sıkar, bütün kaslarımı ve hayalgücümü, irademi sonuna, sınıra kadar zorlarım; kendi sınıırıma... Ama yine de tarzımı korumak gerektiğini bilerek... Kafayı en yoğun noktalara ulaştırmışken birden kolay, rahat ama yine de farklı çözümü

arayarak.. En korkunç gerginliği yaşarken birden hafifleyebilmek, hoşça gleebilmek için... Kaçınılmaz sonu, eli kulağındaki düşüşü erteleyebilmek, biraz daha uçabilmek için... "Son" yazısı beklenen- den daha erken gelmemeli. Soluğun yetmiyor, yüreğin, yeteneğin elvermiyor demek değil mi bu? Ve organlarınızın tümü hâlâ sağ- lamken – bir mucizedir bu trapezden kopup yere nihayet yeniden ayak basabildiğinizde önünüze yeni bir beyaz kâğıt daha konur ve her şeye yeniden başlamak bahşedilir size.

Gezdiğim onca müzeye, okuduğum bir dolu kitaba, uçan tra- pezde harcadığım onca ölümüne çabaya rağmen sanat, bu hep pe- şinden koştuğum başyapıt yaratma tutkusu hâlâ karanlık bir giz benim için. Otuz beş yıl önce çatıdan eğilip yeryüzünün en büyük pastacısının yapıtını izlediğim gün olduğu kadar en az.

ON ÜÇ

Sanatla olan ilk ilişkim bu minvalde süredursun, annem de gizli kalmış yeteneklerimi, içimdeki cevheri ortaya çıkarmak için sistematik bir araştırma içindeydi. Keman ve dans teker teker safdışı kalıp resim bir kenara atıldıktan sonra bu kez şan dersine başladım. Operanın bütün ustaları tek tek eve davet edildi, her biri eğilip ses tellerimi inceledi, içimde yaldızlı, lâl renklerin süslediği pırıl pırıl bir sahne, alkışlayan kalabalıklar vaat eden geleceğin Chaliapine'inden bir iki tohum yeşermiş mi diye. Tereddütlü otuz yılın ve tonla hayıflanmanın ardından ses tellerimle aramda tam bir yanlış anlama olduğunu kabul etmek zorundayım artık. Ne ses var bende ne de kulak. Bu felaket başıma nasıl geldi bilmiyorum ama bunu artık kabul etmeliyim. O bas ses tonu bana ne yakıştırdı oysa, ne yazık ki yok: Bende bir sebeple yok, ama dün Chaliapine'e bahşedilmişti o bas ses, bugünse Boris Christoff'un gırtlığından fışkırıyor. Hayatım boyunca yıldızımın barışmadığı tek şey değil kuşkusuz, ama en açık seçik olanı bu. Bu berbat oyunu kim oynadı, sesim nasıl başkalarına geçti şu an söyleyebilecek durumda değilim ama, gerçekten tam böyle oldu ve gerçek sesimi duymak isteyenleri gidip Chaliapine'in bir plağını satın almaya davet ediyorum. Ve özellikle Musorgski'nin *Pire*'sini dinlesinler; işte o ses tümüyle benim. Hele bir de sahnenin tam ortasına dikilip "Ha! Ha! Ha! *Blokha*"* diye haykırdığımı gözlerinin önüne getirebilirlerse bana hak vereceklerinden eminim. Ne yazık ki bugün elimi göğsüme bastırıp bir ayağımı ileri attıktan, başımı olabildiğince yu-

* Pire. (ç.n.)

karı kaldırdıktan sonra bile, gırtlığımdan çıkan tek ses şaşırtıcı ve hüzünlü bir hırıltı, hepsi o. Bari şarkıcılığa hevesim olmasaydı da içim yanmasaydı. Ama işte heveslendim. Gerçi kimseye, anneme bile söylemedim ama daha ne kadar saklayacağım? Evet, gerçek Chaliapine benim. Değeri asla anlaşılamamış, yazık ki hayatımın sonuna kadar da öyle kalacak büyük bir bas sesim ben. İyi anımsarım, bir gün New York Metropolitan'da bir *Faust* gösterisi vardı. Oranın yöneticisi Rudolf Bing'in locasında birlikte izliyorduk. Kollar çapraz kavuşmuş, kaşlar şeytanca çatık, dudaklarda bilmece gibi bir gülümsemeyle oturuyordum ve sahneye başrol oyuncusu olarak benim yerime dublörümü çıkarmışlardı, eh, gücü yettiğinde bir şeyler yapmaya çalışıyordu. Ve bu bana çok dokunaklı geldi; o *Faust*'un başrolü bendim ve dünyanın en büyük birkaç opera emprezaryosundan biri olan yanıbaşındaki adam *bunu bilmiyordu!* Suratındaki o anlaşılmaz şeytanca ifade o akşam Bing'in garibine gitmişse eğer, sebebini işte şimdi açıkladım, umarım anlamıştır.

Opera dendi mi kendinden geçerdi annem. Hele Chaliapine'e duyduğu hayranlık; o dini bir şeydi neredeyse ve bu konuda hiçbir mazeretim yok. Sekiz ya da dokuz yaşındaydım; o hülyalı sevgi dolu bakışlarından öyle etkilenirdim ki, dosdoğru odun deposuna koşar, ciğerlerimi doldurur, vaziyet alır, başlardım "Ha! Ha! Ha! *Blokha!*" diye haykırmaya, dünyayı titretmek için. Heyhat! Sesim bir başkasını seçmişti.

Kimse sesinin güzel olmasını o sekiz yaşındaki çocuk kadar çok, o çocuk kadar gözü yaşlı istememiştir. Bir kez, sadece bir kez sahip olabilseydim o sese ve annem Paris Operası'nda, haydi daha alçakgönüllü olalım, Milano Scala'daki muhteşem locasından beni *Boris Godunov*'da başrol oynarken izleyebilseydi! Sarının hayatına, yaptığı fedakârlıklara bir anlam katmış olurum, ama yapamadım. Ona tattırabildiğim en büyük başarı 1932 Nice pinpon şampiyonasını kazanmak oldu; hepsi o. Bir kez şampiyon oldum ama sonra hep yenildim, hep...

Dolayısıyla şan dersleri çabucak bir yana itildi. Üstelik öğretmenlerimden biri biraz hain bir adamdı, beni “harika çocuk” ilan etti: Meslek hayatı boyunca bu kadar kulak ve sestən yoksun bir çocuğa rastlamamıştı.

Sık sık pikaba Chaliapine’in *Pire*’sini koyar, kendi gerçek sesimi dinlerim büyülenerek.

Hiçbir özel becerim, gizli yeteneğim olmadığını kabul etmekte zorlansa da, bütün öteki anneler gibi annem de önümde tek bir yol kaldığı sonucuna vardı benim için: Diploması. Bunu kafasına bir kere yerleştirtince iyiden iyiye keyiflendi. Bununla birlikte, dünyanın bütün güzellikleri benim, yalnız benim için yaratıldığına göre Fransız Büyükelçisi olmalıydım, daha aşağısını kabul edemezdi.

Annemin Fransa hayranlığı, hatta aşkının hayatım boyunca benim için de şaşırtıcı bir kaynak olduğunu söylemem gerekir. Beni iyi anlayacağınızı umarım. Rahatça söyleyebilirim ki ben de büyük bir “Fransasever”dim, ama bu durup dururken olmadı; böyle yetiştirildim. Litvanya ormanlarında yalnızca Fransız efsaneleri dinleyen, annesinin gözlerine baktığında sadece hiç bilmediği o ülkeyi gören bir çocuk olduğunuzu düşünün. Anne gülerken Fransa’yı gören, konuşurken Fransa’yı dinleyen bir çocuk. Ve düşünün; akşam olmuş, dışarıda kar yağıyor, etraf sessiz, odun kütüklerinin şakıdığı şöminenin başında *Çizmeli Kedi* dinler gibi Fransa dinliyorsunuz. Önünüze iriyarı Fransız çobanları dikildikçe gözleriniz kocaman kocaman açılıyor, seslerini duyuyorsunuz. Kırk asırlık piramitlerin tepesindekilerin önlerinde saygıyla eğildiğini söylüyorsunuz kurşun askerlerinize. Kafanıza kâğıt şapka geçirip Bastille’i ele geçirmeye çıkıyorsunuz. Elinizde tahta kılıç, devediken, ısır-gan biçer biçer insanları özgürlüğe kavuşturuyorsunuz... La Fontaine masallarını bülbül gibi okumayı öğreniyorsunuz... Ve sonra koca adam olduğunuzda aynı çabayı bu kez onlardan kurtulmak için harcayacaksınız; o kadar kolay mı? Yıllar, yıllar boyu Fransa’da yaşamış olsanız bile yapamazsınız bunu...

Şunu söylemeye herhalde gerek yoktur; Litvanya ormanlarından seyrettiğim o “teorik Fransa” görüntüsü günün birinde ülkenin bütünüyle farklı gerçekliğine, o hengâmeli, gürültü patırtılı gerçekliğine bodoslama bindirdi. Ama artık geçti. Hem de çok geç. Çünkü ben öteki Fransa için doğmuştum bile.

Hayatım boyunca Fransa için aynı şeyleri düşünüp aynı şeyleri konuşan sadece iki kişi tanıdım: Annem ve General de Gaulle. Hiçbir benzer yanları yoktu, ne görünüş olarak, ne başka türlü. Ama de Gaulle’ün ünlü 18 Haziran çağrısını duyduğumda “Bu, Wilno’da, Büyük Pohulanka Sokağı 16 numarada şapka satan kadının sesi,” dedim kendime hiç düşünmeden.

Sekiz yaşımdan itibaren, özellikle işlerimiz kötü giderken aslında işler sık sık ve hızla kötüleşirdi annem yorgun argın eve gelir, bıkkın, uzun uzun yüzüme bakardı hayranlık ve sınırsız bir güvenle. Sonra kalkıp başımı ellerinin arasına alır, yüz çizgilerimi her ayrıntısıyla görmek ister gibi eğilir, şöyle derdi:

“Fransız Büyükelçisi olacaksın sen. Herhangi biri değil, annen söylüyor bunu.”

Kafamı biraz kurcalayan bir şey var yine de. Eli değmişken neden devlet başkanı yapmamıştı ki beni? Belki kendisinden beklediğimden daha ihtiyatlı davranıyordu, daha kaygı verici bir şey vardı bunda. Anna Karenina’lar, beyaz üniformalı muhafız subayları dünyasına, o “seçkin dünya”ya bir devlet başkanını yakıştıramıyordu sarımsı. Tören giysili büyükelçiye gelince, o daha bir saygıdeğer, daha bir şayan-ı itibar dururdu.

Bazen o buram buram odun kokan yığının içine sığırır, annemin bana biçtiği geleceği düşünür, saatlerce sessiz sessiz ağlardım: Bütün bunların altından nasıl kalkacaktım?

Sonra, daralmış yüreğimle kös kös döner, bir La Fontaine masalı daha ezberlerdim: Onun için yapabileceğim tek şey buydu.

Bana dışişleri kariyeri, diplomatlık yakıştıran fikrin annemin aklına nereden geldiğini bilmiyorum ama bir gün kaygılı bir yüzle odama girdi ve karşıma oturup bana uzun bir söylev çekti. Dersin konusu “kadınlara armağan verme sanatı”ydı kısaca:

“Şunu hiç unutma. Kendi elinle minicik de olsa bir demet çiçek vermen, satıcının eline koca demeti tutuşturup göndermekten çok daha etkileyici olur. Bir sürü kürk mantosu olan kadınlardan uzak durmaya bak. Bunların bütün derdi yeni bir mantoya daha sahip olmaktır. Gerçekten ihtiyacın olmadıkça böylelerine pek yaklaşma. Armağanlarını özenle seç, kime ne armağan vereceğini belirlerken titiz ol. Armağanı kime vereceksen onun zevkine uygun olanı seçmeye çalış. Eğitim görmemiş ve edebiyat merakı olmayan bir kadınsa ona güzel bir kitap al. İlgilendiğin kadın kültürlü, alçakgönüllü, ağırbaşlı biriye ona lüks bir şey, parfüm ya da şal armağan et. Takı türü bir şey alırken kadının saç rengine, göz rengine uyumlu olanı seçmelisin. Bu özellikle broş, yüzük, küpe gibi şeyler için daha da önemli. Aldığın şey gözleriyle, elbisesi, mantosu, eşarbi, hiç değilse saçlarıyla uyumlu olmalı. Saç ve göz rengi aynı olan kadınları giydirmek daha kolaydır, insanı fazla masrafa sokmazlar. Ama özellikle, özellikle...”

Gözlerime kaygıyla bakıp ellerini ovuşturdu:

“Özellikle yavrum, özellikle şunu hiç unutma: Kadınlardan asla para alma. Asla. Duyarsam, ölürüm inan. Bana söz ver. Söz ver bana. Annenin başı için...”

Söz verdim. Üstünde en çok durduğu, düşüncesi bile büyük tasa veren konulardan biri buydu.

“Armağan kabul edebilirsin, dolmakalem gibi şeyler örneğin. Ya da cüzdan. Rolls-Royce bile olabilir hatta, buna da bir şey demem. Ama para, asla!”

Hayat adamı genel kültürü eğitimini de ihmal etmezdi annem. Bazen elime *Kamelyalı Kadın*’ı tutuşturur, yüksek sesle okumamı isterdi. Ben okurken gözleri yaşarır, sesi titrer, sonunda beni susturmak zorunda kalırdı. Onu öyle neyin sarstığını bugün iyi biliyorum: Ben okurken gözünün önüne Armand gelirdi hep çünkü. O güzel Rus aksanıyla yaptığı kendi okumaları arasında da Béranger, Victor Hugo ve Madam Déroulède’inkileri hatırlıyorum en çok. Şiiri okumakla yetinmez, “dram oyuncusu” geçmişine uygun şe-

kilde koca salonun ortasında avizenin altına geçip, jestiyle, duygusuyla yaşırdı onları; özellikle de o “*Waterloo, Waterloo, Waterloo, morne plaine*” dizesini her okuyuşunda tepeden tırnağa ürperdiğim kalmış aklımda. Koltuğumun kenarına tüner, annemi dinlerdim. O ise elinde şiir kitabı tam önümde durur, bir kolu genellikle havada olurdu. Belleğinin bu büyük gücü karşısında sırtımdan soğuk terler döker, gözlerim faltaşı, dizlerim kaskatı, o “küçük ova”yı görür gibi olurdum. Napoléon yanımızda olsa, hiç kuşku yok o da en az benim kadar etkilenirdi o sırada.

Fransızca eğitimimin önemli bir bölümü *La Marsellaise*’e ayrılırdı elbette. Annem piyanonun başında, ben karşısında, birlikte söylerdik. Bir elimi göğsüme koyardım, öteki barikatlara uzanmış olurdu ve birbirimizin gözlerinin içine bakardık. “Yurttaşlar silah başına!”ya geldiğimizde annem iki elini tuşlara gömer, ben de birilerini korkutmak istercesine yumruğumu havaya dikerdim. “O pis kan ayak izlerimizi sulasın”a geldiğimizde annem tuşlara son kez basar, sonra kıpırdamadan, elleri havada asılı öyle kalırdı, ben ayağımı yere vurup kabımdan taşarken. Yumruklarım sıkılı, başım geride, onu taklit ederdim bir süre. Tuşlardaki son akorlar da salondan silinip gidene dek.

ON DÖRT

Ben doğar doğmaz babam annemi terk etmişti. Ne zaman adını anacak olsam sık yapmazdım aslında annemle Aniela çabuk çabuk bakışır, sohbetin yönü anında değişirdi. Şurada burada kulak misafiri olduğum bir iki laf kırıntısından bu konuda onları rahatsız eden, canlarını sıkan bir şeyler olduğunu hissettim ve babamın adını anmaktan kaçınmak gerektiğini anlamakta gecikmedim.

Bana adını veren adamın başka bir karısı, çocukları olduğunu, sık sık geziye çıkıp Amerika'ya gittiğini de bilirdim. Onunla birçok kez karşılaştım. Yumuşak huylu bir adamdı. Tatlı, iri gözleri, son derece bakımlı elleri vardı. Kibardı, ama benim yanımdayken nedense hep biraz sıkılmış gibi dururdu. Hüzünle, biraz sitemli bakıyor gibi gelirdi bana ve neden bilmem gözlerimi kaçırmak zorunda kalır, kendimi ona kötü bir oyun oynamış gibi hissederdim.

Hayatıma asıl, ancak öldükten sonra ve asla unutmayacağım bir şekilde girdi. Yahudi olduğu için karısı ve sarınm on beş ya da on altı yaşında olan iki çocuğuyla birlikte savaşta gaz odasında öldürüldüğünü biliyordum. Ama bu trajik sonla ilgili insanı öfkeden deliye çeviren ayrıntıyı ancak 1956'da öğrenebildim. O dönemde maslahatgüzar olarak bulunduğum Bolivya'dan Paris'e dönmüş, yayınladığım bir romanla, *Cennetin Kökleri*'yle Goncourt Ödülü almıştım. Ödül dolayısıyla gönderilen mektuplardan birinde hakkında çok az şey bildiğim ölümünden, ölümüyle ilgili ayrıntılardan söz ediliyordu.

Bir kere gaz odasında ölmemişti bana söylendiği gibi. İnfaz odasına götürülürken kapıya birkaç adım kala, korkudan ölmüştü.

Mektubu yazan adam da işte o kapıdaki görevli, resepsiyoncuydu – adını, resmi sıfatını vermem doğru mu, bilemedim.

Kuşkusuz bana iyilik olsun diye, babamın gaz odasına kadar bile yürüyemediğini, girmeden önce korkudan kaskatı kesilip ölüp gittiğini yazmıştı.

Okuduktan sonra mektup elimde, öylece kaldım bir süre. Sonra *Nouvelle Revue Française* dergisinin kapısından girip birkaç basamak çıktım, tırabzana yaslandım. Londra kesimi takım elbisem, Fransa Maslahatgüzarı sıfatım, Libération haçım, Légion d'Honneur nişanım ve Goncourt Edebiyat Ödülü'mle orada ne kadar kaldım bilmiyorum.

Şansım vardı: Albert Camus geçiyordu o sırada oradan ve beni hasta gibi görünce alıp odasına götürdü.

Daha önce gaz odasında öldüğünü duyduğum adam benim için bir yabancıydı. Ama o kapıda öldüğünü öğrendiğim adam o an babam oldu. Ölünceye kadar babam.

La Fontaine Masalları, Déroulède ve Béranger şiiri ezberlemeye devam ediyordum. Bir kitabım daha vardı. Adı *Büyük Adamların Hayatından Öğretici Sahneler*'di. Mavi ciltli, üstünde Paul ve Virginie'nin nasıl boğulduğunu anlatan yaldızlı tasvir olan bir kitap. Annem Paul ve Virginie öyküsüne bayılırdı. Örnek olaydı onun için. Virginie'nin soyunmaktansa boğulmayı tercih etmesini anlatan o soluk kesen bölümü yeniden yeniden okur, her okuyup bitirdiğinde kendinden geçer, aradığını bulmuşçasına derin derin iç geçirirdi. Dikkatle dinler, ama işin o kısmına biraz kuşkuyla bakardım. Paul beceriksizin tekiydi alt tarafı.

Bana biçilen yaşam tarzına yaraşır adam olabilmek için okumak zorunda olduğum koca bir kitap daha vardı. *Ünlü Fransızların Yaşam Öyküleri*. Kitabı bana annem bizzat kendisi okurdu. Pasteur, Jeanne d'Arc ve Roland de Roncevaux'nun hayranlık uyandıran başarılarını yüksek sesle aktardıktan sonra kitabı dizinin üstüne yatırır, umut ve sevgi dolu gözlerle bana bakardı. Kökeni Rus'tu ama tarihin orasını burasını Fransa lehine düzeltmek için yazarlar

tarafından yapılan o küçük müdahalelere karşı çıktığını hemen hiç duymadım. Bir kere, sadece bir kere bir “düzeltme”ye başkaldırıp diklendiğini anımsıyorum: Kitabın birinde “Borodino Savaşı”ndan Fransız zaferi olarak söz ediliyordu özellikle ve o bölümü okuduktan sonra bir an soğukkanlılığını yitirip kitabı kapatmış ve buna alındığını belli etmişti:

“Doğru değil bu. Borodino en büyük Rus zaferlerindendi. Bu kadar da abartmamalı.”

Buna karşılık Jeanne d’Arc ve Pasteur’ün, Victor Hugo ve Saint-Louis’nin, Güneş-Kral ve Devrim’in önünde hayranlıkla eğilmeme hiçbir güç engel olamazdı. Şunu da söylemem gerekir; şu evrende övgüyü hak eden tek değer Fransa’ydı annem için, bu yüzden yapılan her şeyi onaylar, Marie-Antoinette, Robespierre, Charlotte Corday, Marat, Napoléon ve Enghien Dükü’nün kellelerini rahatça aynı sepete koyup hepsini önüme sürerdi gülümseyerek.

Bu klişe yumağından kurtulmak, Fransa’nın bu binbir suratı arasında seilmeyi en çok hak edeni bulmak için az uğraşmadım. Her tür ayrımcılığın reddi, kimseye kin, öfke, nefret duymamak, kimseyi kara deftere geçirmemek; kuşkusuz Fransız olmayan özelliklerdi bunlar ve Fransaseverlikten kurtulmak için aradan yıllar geçmesi, koca adam olmam gerekti: 1935’lerde, özellikle de Münih komplosunun gerçekleştiği dönemde. Öfkenin giderek tepeme çıktığını, derin bir hoşnutsuzluk, yakıcı bir öfke duyduğumu ilk o yıllarda hissettim, her şeyi kırıp dökmek için içimde dayanılmaz bir istek duydum ve sonunda o sütanne masallarını bir daha karşılaşmamak üzere geride bıraktım. Artık gerçeklerle yüz yüzeydim. Kabul edilmesi zor, ama kendime çok daha yakın bulduğum gerçeklerle.

Çok sonraları ulaştığım, ulaşmak zorunda olduğum bu ahlaki ve zihinsel yüksek formasyon dışında her şeyi, beni biçimleyen her özgün öğeyi geçmişteki “hayat adamı” eğitimi sırasında edindim. Onlardan kurtulmak için hiç çaba da harcamadım.

Varşova’dan gelen bir tiyatro topluluğunun turne sırasında bizim oraya da uğradığını anımsıyorum. O gün annem araba kira-

lamış, o inanılmaz büyük şapkasını kafasına geçirip beni elimden tuttuğu gibi *Şen Dul* gösterisine götürmüştü. Yalnız *Şen Dul* değil, *Paris Kankanları* gibi bir şey de vardı gösteride. Ve bir de *Maxims'teki Kadın*. Annem çok güzel ve mutluydu. Bense ipek gömleğim, siyah kadife elbisem ve burnumun üstüne yapıştırdığım küçük tiyatro dürbünümle gelecekteki hayatımdan fragmanlar izliyordum: Geleceğin diplomatı... Özel locasında güzel kadınların ayakkabısından şampanya içen ya da Tuna kıyısında bir yerde muhtemel karşı ittifakı engellemek için veliaht prensin karısını baştan çıkarmakla görevli diplomat...

Annem beni o geleceğe alıştırmak amacıyla, gittiği eski eşya satıcılarından bir sürü kartpostalla dönerdi eve. Beni beklemekte olan o yüksek mevkileri tanıtan kartlarla.

Nitekim "Maxim's"ın içini daha küçücükken bilirdim. Ve ilk fırsatta annemi oraya götürmek için sözleşmiştik. Çok isterdi. 1914 Savaşı'ndan önce Paris'e yaptığı gezide orada yemek yeme onuruna eriştiğini defalarca anlatmıştı bana.

Özellikle askeri tören kartpostalları seçerdi annem. Geçit töreninde pırl pırl silahlarıyla at binmiş yakışıklı subaylar... Gösterişli üniformalarıyla göz kamaştıran büyükelçiler, diplomatlar... Sonra başka kartlar ve dönemin en ünlü kadınları: Cléo de Mérode, Sarah Bernhardt, Yvette Guilbert. Kartpostallardan biri sipsivri külâhlı, menekşe rengi cübbeli bir piskopos fotoğrafıydı. Annem o kartpostalın dikkatimi çektiğini görünce "Bu adamlar da ne giyeceğini biliyor doğrusu," demişti övgüyle. Gerçekten de Fransa'nın en parlak adlarıydı kartpostallardakiler, ancak çoğu öldükten sonra kavuşmuştu o parlaklığa, yaşarken değil. Aiglon'u, II. Napoléon'u tasvir eden bir kart vardı. Albüme nasıl girebilmişti bilmiyorum, ama annemin eline geçer geçmez hemen göz önünden kalktı. Gerçekçe kısacaktı: "Veremliydi o." Verem bana da bulaşır diye mi korkmuştu annem, yoksa "Roma Kralı"nın hayatını örnek almaya değer mi bulmuyordu, anlayamamıştım. Hayatı yoksulluk içinde geçmiş büyük ressamalar, lanetli ozanlar özellikle Baudelaire ve kötü

kader kurbanı müzik ustaları: Onlara ait fotoğraflar tek tek, özenle albümden s k l p atıldı.       annem,  nl  İngiliz  zdeyi inde belirtildiği üzere, *would stand no nonsense*, yani ölümden sonra edinilmiş  ne değer vermezdi.   n ve  anı ya arken kazanmalıydı insan. Her gördüğünde kapıp eve getirdiği, hemen her yerde    me çıkan tek kartpostal Victor Hugo'ya aitti. B t  n önyargılarına rağmen, Pu kin'in büyük ozan olduğunu bilmiyor değildi; ama o henüz otuz altısında düelloya kurban giderken Victor Hugo epey uzun ve onurlu bir yaşam s rm    . Evde nereye dönsem Victor Hugo'nun bana bakan gözleriyle kar ıla ırdım. Abarttığımı sanmayın, kelimenin tam anlamıyla nereye baksam o büyük adamın kafası hep karşımda olur, başka zaman hep başka yere bakan gözleriyle beni, debelenmemi izlerdi. Annem küçük sararmı  kartpostal Panth  on'umuzu sırayla, tek tek temizlerdi. Mozart'ı kategorik olarak atmı tı: "  ok genç öldü." Baudelaire: "Niye böyle yaptığımı sonra anlarsın." Berlioz, Bizet, Chopin: "Onların hiç mi hiç  ansı olmadı." Ama tuhaftır, hastalanmamdan ölesiye korkmasına, özellikle verem ve frengiden  d  patlamasına rağmen, Guy de Maupassant ufak tefek bazı mazeretler bulmuş olmalıydı ki albümdeki yerini korumu tu; uzunca bir kararsızlıktan sonra ve istemeye istemeye de olsa... Annemin ona hissedilir bir yakınlık duyduğunu iyi bilir, doğumumdan önce Guy de Maupassant'la kar ıla madığı için çok mutlu olurum. Bazen ucuz kurtulmu um duygusuna kapılınm.

Bu sayede o güzel adamın, beyaz gömleği, yukarı kıvrılmış bıyıklarıyla Guy'nin kartpostalı koleksiyonumun en iyi yerlerinden birinde hazır ve n zırdı hep; genç Bonaparte'la Madam R camier'nin arasında. Albümü her karı tırdığımda annem arkadan     me eğilir, Maupassant'ın fotoğrafnın     ne elini koyup hayran hayran bakar, belli belirsiz i  geçirirdi.

"Kadınlar ona bayılırdı," derdi.

Ve pişman olmuş gibi bir nüansla, damdan d   er gibi eklerdi:

"Ama senin evleneceğin temiz, tanınmu  bir aile kızı olmalı.   ylesi daha iyi belki."

Zavallı Guy'nin resmine baka baka artık zamanı geldi diye düşünmüş olmalıydı annem: Hayat adamlarının yoluna bir sürü tuzak kurulabilir, önleri kesilmek istenebilirdi, bu tehlikelere karşı uyar-mak istemişti beni, o tören yapılmalıydı artık. Bir öğleden sonra oto-mobil kiralayıp beni "Panopticum" denen iğrenç bir yere götürdü. Medikal korku müzesi gibiydi. İçeride kolej öğrencilerini ahlaka aykırı davranışların sonuçlarına karşı uyarmak için balmumu hasta mankenleri sergileniyordu. Gördüklerimden olağanüstü etkilendi-ğimi belirtmeliyim. Otoritelerin okul öğrencilerine ders olsun diye loş bir mahzende sergilediği hastalık etkisiyle erimiş, dümdüz ol-muş, kaybolup gitmiş bir sürü burun beni korkudan hasta etti. En berbat şakaların konularından biri hep burundu çünkü.

Bu uğursuz yerde karşılaştığım ağır uyarı bende kalıcı iz bırak-tı: Hayatım boyunca burnuma hep çok özendim. Wilno kilise hiye-rarşisinin özellikle o spordan uzak durmamı şiddetle tavsiye ettiği içindir ki, şampiyonluk kürsüsüne çıkmak için uğraşmadığım en-der yerlerden biri boks ringi oldu. Kavgadan, yumruk darbesinden hep kaçınmaya çalıştım. Eh, öğretmenlerimi hiç değilse bu konuda memnun etmiş olmalıyım.

Gerçi burnum eskisinden biraz farklı bugün. Ve savaşta geçir-diğim uçak kazasından sonra bir Fransız askeri hastanesinde onu yeniden yaptırmak zorunda kaldım. Ama olsun, hâlâ yerinde ya; dünyanın pek çok cumhuriyetinde soluk alıp verirken hep onu kullandım. Ve şimdi bu yerle gök arasında yattığım yerde dosta o kadar çok ihtiyacım varken, beş kedimden Mortimer bir bahçe-de, Chelsea'de toprak altında yatar, Nicolas, Humprey, Gaucho ve Gaston ise soysuz köpeğimle birlikte beni terk etmişken burnum yerinde duruyor. Bir dostum olduğunu bilmek için elimi kaldırıp dokunmam yetiyor.

ON BEŞ

Annemin okumamı tavsiye ettiği o öğretici kitaplar dışında da elime geçeni yalar yutardım. Elime geçeni demek biraz yanlış: Bunları dadandığım semt sahaflarından kendim alır, anneme söylemesinler diye de sıkı sıkı tembihlerdim. Ganimetimi depoya götürüp yere çöker, Walter Scott, Karl May, Mayn Reed ve Arsen Lüpen'in sihirli dünyasına daldardım. Beni en çok bu sonuncusu etkilerdi; olabildiğince ona benzemeye çalışır, yüzüme sert, acımasız, yıldırıcı, tepeden bakan bir görüntü vermek için uğraşır dururdum: Çünkü ressam kitap kapağındaki kahramanın yüzünü öyle çizmişti. Evin yalnız çocuğu olmaktan gelen doğal taklit yeteneğimle az çok başarırımdım da. Bugün bile yüz hatlarımda o üçüncü sınıf ressamın çizdiği Arsen Lüpen'e benzer bir şeyler bulduğum olur. Walter Scott da çok hoşuma giderdi. Bugün yine yatağa uzanıp soylu davalar peşine düşerim: Dulları kollamak, yetimleri kurtarmak gibi – yetimlerini yandaki odaya kilitleyen dullar hep çarpıcı denecek kadar güzel ve sevimli görünür bana nedense. En sevdiğim bir başka kitap yerini hâlâ dolduramadığım R. L. Stevenson'un *Define Adası*'ydı. Ağzına kadar İspanyol altını, zümrüt, yakut, turkuvaz – neden bilmem elması sevmezdim, dolu tahta define sandığı gözümün önüne geldiğinde bugün bile içim acır. Bu definenin bir yerlerde beni beklediğine, azıcık arasam bulacağıma inanırım. Bu umutlu bekleyiş ve yolunu, haritasını bulabilsem, nerede olduğunu bilsem definenin kesin benim olacağı düşüncesi işkenceye dönüşür. Böyle bir yanılsamanın barındırdığı düş kırıklığını, çektiği acıyı ancak çok çok yaşlı yıldızıyiciler anlayabilir tam olarak. O histen, hari-kulade bir sırrın bir yerlerde beni beklediği duygusundan bir türlü

kurtulamadım; geçtiğim her yerde gözümün önünde dururken ısıkaladığım bir define olduğunu düşünürüm o günlerden beri. Bazen dolaşmaya çıktığım San Francisco tepelerinde, Nob Hill, Russian Hill, Telegraph Hill’de bu saçları kırlaşmış saygıdeğer görünüşlü adamın Açıl Susam Açıl’ı aradığı kimsenin aklına gelmiyordur sanırım. Açıl artık Susam; bazen kuruntusuz, biraz sıla hasreti ve gizem yüklü rahat bir gülümsemeye, bazen gizli bazı duygulara, bazen bir formüle, bazen bir anahtara bel bağlayan Susam; açıl artık! Gözlerim kâh yerde, kâh gökyüzünde onu sorar, onu çağırır, onu beklerim. Bunu kibirli, çelebi bir görüntünün altına saklamayı da biliyorum artık. İhtiyatlıyım, iyi de ağır adam rolü oynarım, ama o altın örümceğin pususundayım hep çaktırmadan. Bir kuş gelip omzuma konsun diye beklerim. Gelsin, insan sesiyle konuşsun benimle ve artık şu sorunun yanıtını versin: “Niçin, nasıl?”

Bununla birlikte büyüyle ilk karşılaşmamın benim için pek cesaret verici olduğu da söylenemez.

Bunu bana avludaki küçüklerden biri, “Karpuz” lakabı taktığımız bir çocuk öğretti. “Karpuz,” derdik, çünkü işi gücü dünyayı kocaman, kıpkırmızı bir karpuz dilimi üstünden seyretmekti. Dişleri ve burnuyla öyle gömülürdü ki karpuz dilimine, sadece gözleri görünürdü. Bizim apartmanın altında babasının manav dükkânı vardı ve o bodrum kattan her çıkışında elinde mutlaka o en sevdiği meyve olurdu. Kafasını karpuzun o tatlı etine öyle bir daldırırdı ki yutkunurduk, ağzımızın suyu akardı. O ise nasıl heveslendiğimizi görmek için gözlerini kaldırıp bize bakardı. Karpuz en bol yetişen meyvelerindendi memleketin ama şehirde her mevsim ve sık sık kolera görüldüğü için büyüklerimiz karpuz elimizi sürdürmezdi. Çocuklukta yaşanan doyumsuzlukların çok derin ve silinmez izler bıraktığına inanırım ve o doyumsuzlukları gidermek olanaksız. Bugün, kırk dört yaşına rağmen ne zaman dişlerimi bir karpuz dilimine daldırırsam erişilmez bir doyum yaşar, kıyasıya bir maçın rövanşını almış gibi hissederim kendimi. Ve gözlerim o kokulu ve taptaze karpuz diliminin üstünden küçük arkadaşşıma şöyle der gibidir:

“Eh, gördüğün gibi ödeşdik, artık benim de övünebilecek bir şeylerim var.” Evet, en sevdiğim meyve karpuz ve onu artık tıka basa yiyebiliyorum. Ne var ki ne yapsam boşuna ve şunu inkâr edemem: O günlerin hasretini gidermekten çok uzağım hâlâ ve dünyanın bütün karpuzlarını bile indirsem mideme, o sekiz yaşında yiyemediklerimi yine de unutamam. Sekiz yaşında ve en çok karpuz severken yiyemediklerimi. O ulaşılmaz karpuz yanında kendimi hiç gibi hissettiğimi söylemeliyim, hayatımın sonuna dek de böyle olacak: Doyumsuz ve ulaşmak istediğim noktaya hep çok uzak.

“Karpuz” dünyanın fatihiydi ve tadını çıkara çıkara bize meydan okur dururdu, ama bende bıraktığı iz bununla da sınırlı değildi. Hatta bu sonrakinin yanında hafif bile kaldı diyebilirim. Benden bir ya da iki yaş küçüktü. Zaten hep küçüklerimin etkisi altında kalmışımdır. Buna karşılık benden yaşça büyük olanların benden üstünlüğü aklıma bile gelmedi desem yeridir. Onları hep oyun dışı görmüşümdür, verdikleri uslu dur öğütlerini sağa sola savrulmuş ölü yapraklara benzetirim. Yaprakların döküldüğü ağaçlar görkemli ağaçlardır kuşkusuz, ama artık içleri kurumuştur. Özsuları onları beslemez. Söyledikleri gerçek olamaz, çünkü gerçek gençken ölür. Yaşlılıkta “öğrenilenler” aslında daha önce unutulandır. Bugün bile, beyaz sakallı, bağışlayıcı bakışlı yaşlılardaki o yüce ağırbaşlılık bana erkekliğini yitirmiş yaşlı kedilerin durmuş oturmuşluğundan daha az inandırıcı görünür. Kırışıklıkların yüzüme, bitkinliğin gövdeme yürümeye başladığı yaşın eşiğinde olduğumu hissettiğim bugün kendimi kandırmak niyetinde değilim ve şunu iyi biliyorum: Daha önce, gençken bir anlamı vardı söylediklerimin; ama ötekiler için geçerli olan artık benim için de geçerli olacak.

İşte bu “Karpuz” beni büyüyle tanıştıran ilk kişiydi. İstemeyi bilirim her dileğimin gerçekleşebileceğini öğrettiğinde öyle şaşır-mıştım ki, hâlâ anımsarım. Bunun için önce büyükçe bir şişe edinin içine işlemek gerekirdi. Sonra sırasıyla şunlar konacaktı şişeye: Kedi bıyığı, sıçan kuyruğu, canlı karınca, yarasa kulağı ve piyasada bulunması olanaksız yirmi başka şey. Çoğunun adını bile unuttum.

Dileklerimin ikinci bir kez yerine gelmesi şansını da böylece yitirmiş oldum. Neyse uzatmayalım, tarifi alınca büyü için gerekli öteberiyi aramaya koyuldum. Her yer sinekti. Avluda kedi, sıçan leşi eksik olmazdı. Yarasa ise samanlıklarda istemediğin kadardı. Şişeye işlemeye gelince, eh, bu da pek zor değildi. Ama karınca dendiğinde işler sarpa sarıyordu. Deneyin isterseniz, bakalım canlı canlı sidik şişesine atabilecek misiniz karıncaları! Bir türlü ele avuca sığmıyorlardı; ne yakalayabiliyordun mereti, ne de yakaladığını elde tutabiliyordun. Birini yakalamak için hamle ettiğinde, haydi hop, daha önce yakaladıkların fırlayıp gidiyordu. Şişenin ağzını eğip beklerdim ve derken biri yanılsıklıkla oraya yönelir gibi yapardı. Ama bu sadece bir anlık gafletti, bir başkasının şişeden kaçmaya çabaladığını görür görmez o da hemen yüzgeri ederdi. Cehenne düşmüş Don Juan'dan bile zor durumda kalmış, terlemiştim. Benim kan ter içinde didinmemi izleyen "Karpuz" işin uzadığını, sihirli formülün bedeli olarak söz verdiğim pastanın iyiden iyiye geciktiğini görünce kestirip attı, "Tamam," dedi, "Tamam, tılsım hazır, bu kadarı da iş görür."

Şimdi yapmam gereken bir şey dilemekti sadece.

Düşünmeye koyuldum.

Yere çömelmişim, şişe bacaklarının arasında, annemi mücevherlerle donatıyor, şoförü üniformalı sarı Packard'lar armağan ediyor, bütün Wilno sosyetesinin gelip ayaklarına kapanacağı mermer saraylar inşa ediyordum ona. Ama hayır, yetmezdi. Eksik bir şeyler vardı dilekte. Olağanüstü bir şey dileme isteği içimde öyle büyüdü ki bir an, önceki dileklerim zavallı birer kırıntı gibi kaldı. Kocaman, insana acı veren o en büyük, en tanımlanamaz düş içimde büyüdü büyüdü... Yüzünü bir türlü seçemediğim, uçsuz bucaksız, sınırsız bir düş... En büyük cinayetleri, en büyük şiir başyapıtlarını, imparatorlukları besleyen o dayanılmaz sahip olma isteği... Kendini zamanın sonsuz akışından, hayatın kopup gidişinden umutsuzca korumaya çalışan bir özlem, belki bir anı, bir kaynak... Sonsuzla, mutlaka tanışmam böyle oldu. Bunun bende, ruhumda

yaratığı yıkımı sonsuza dek duyacağım, sanki biri yanıbaşından kaybolup gitmiş gibi. Henüz dokuz yaşındaydım ve otuz yıl sonra Gökyüzü'nün Kökleri diye tarif edip üstüne roman (*Cennetin Kökleri*) yazacağım bir darlanmayla kuşkusuz ilk kez yüz yüze geliyordum. Mutlak o ulaşılmaz yüzünü göstermişti işte ve öyle büyük bir susuzluk hissediyordum ki gidermek imkânsız gibiydi. Aradığımı bulmadaki o üstün başarısızlığım, sanatçı olarak o gün doğmuş olmalıyım. Sanatçı: Ömrü boyunca kendini kandırmayı iş edinmiş insan. Sanatçı: Ömrü boyunca "neden var olduğu" nun yanıtını arayan, ama o acıklı soru cümlesinin ta kendisi olan insan.

Ayağımda kısa pantolon, bacakları arasında sihirli sidik şişesi, kığım ısırgan otlarına yapışmış, bugün hâlâ orada oturuyor gibiyim. Yeni bir dilek, büyük, ulaşılmaz bir dilek tutmak için korkunç çaba harcıyordum ve artık paniklemişim. Zamanımın son derece sınırlı olduğunu seziyordum. Ama o dayanılmaz açlığımı bastırarak, anneme yakışan, ona duyduğum sevgiye, ona vermek istediklerime eşdeğer bir şey bulamıyordum. Bir şey, bir başyapıt yaratmanın tadını ilk böyle aldım, bir daha da unutmamak üzere. Ve küstüm, yüzüm buruştu, dudaklarım titredi. Öfke, korku ve şaşkınlıkla ulumaya başladım.

Bugün artık geliyor fikirler, ulumak yerine kitap yazıyorum.

Bazen daha somut, daha dünyevi dilekler tuttuğum da olur; ama sidik şişem yanımda olmadığı için lafını bile etmeye değmez.

Sonunda tılsımlı şişemi samanlığa gömüp daha sonra yerini bulabilmek için üstüne de sipsivri bir şapka yerleştirdim. Ama öyle büyük bir düş kırıklığına uğramıştım ki sonradan gidip aramadım bile. İçimden gelmedi.

ON ALTI

Bununla birlikte koşullar annemle beni kısa sürede çevremizdeki her türlü sihirli güce muhtaç hale getirdi.

Önce hastalandım. Kızıl oldum. Tam kurtulmuştum ki ardından nefrit musallat oldu. Kentin bütün doktorları başucuma üşüş-tü, gitti gözüyle bakıyorlardı bana. Hayatım boyunca birçok kez böyle baktılar. Hele bir keresinde her yerime kutsal yağ sürüp karşıma beyaz eldivenli kılıklı, esas duruşta onur kıtası bile getirdiler.

Arada kendime geldiğimde çok kaygılanırdım.

Ağır sorumluluklarım vardı, annemi koca dünyanın ortasında her türlü dayanaktan yoksun tek başına bırakma düşüncesi dayanılmazdı. Onun benden beklediklerini biliyordum ve hasta yatağında öyle yatıp simsiyah kan kusarak yok olup gitme düşüncesi enfekte olmuş böbreğimden daha çok acı veriyordu. Henüz on yaşındaydım ve tuhaftır, kendimi hayatı iskalamış biri gibi görüyordum. Ne Yacha Heifetz olabilmişim ne büyükelçi. Ne doğru dürüst kulağım vardı, ne sesim. Üstüne üstlük kadınlarla ilgili en küçük başarı kazanamadan, daha da kötüsü bir Fransız bile olmadan geberip gidiyordum. 1932 Nice pinpon şampiyonu bile olamadan öyle ölüp gidivereceğim aklıma geldiğinde bugün bile korkudan tir tir titrerim.

Sanırım, hayatta kalabilmek için kıran kırana sürdürdüğüm kavgada annemle ilgili yükümlülüklerimin tetiklediği olağanüstü direncin önemli payı oldu. Onun üstüme eğilmiş acılı, yaşlanmış, çökmüş yüzünü her gördüğümde gülümsemeye, yatıştırıcı bir iki laf etmeye, işlerin yolunda olduğunu, görüldüğüm kadar kötü olmadığını göstermeye çabalardım.

Elimden geleni yaptım. Arsen Lüpen ve d'Artagnan'ı yardıma çağırır, doktorla Fransızca konuşur, La Fontaine'den masal mırıldanmaya  alı ırdım. Sonra elime hayali bir kılıç alıp o güçsüz g v-demle saldırı pozisyonuna geçip hop! hop! hop! diye sesler çıkarırdım, Te men Sverdlovski'nin   retti i gibi. Bir keresinde te men de beni görmeye geldi. Kocaman elini elimin üstüne koydu, saatlerce ba ucumda bekledi bıyıkları titreyerek. Yanımda bir askerin varlığını hissetmek beni kavgadan zaferle çıkmak konusunda cesaretlendirirdi. Kolumu kaldırıp tabancayla nişan alır gibi yapmaya çalışır, *Marseillaise*'i s yleyebildi imi göstermek için kendimi zorlar, G ne -Kral'ın doğum tarihini günü gününe söyler, kazanacağım konkurhipikleri anlatırdım. Giderek ipin ucunu kaçırır, üstümde kadife takım elbise, boynumda beyaz ipek g   sl k, sahnede görürdüm kendimi: B y lenmi  gibi beni izleyen topluluğa keman çalar,   ek yağmuruna tuttururdum kendimi. Annemse o sırada locasından beni seyrediyor olurdu; duyduğu minneti görürdüm gözündeki yaşta. İtiraf edeyim ki Rouletabille'in de yardımıyla, gözümde monokl, kafamda melon  apka, Fransa'yı Kayzer'in  eytanca planlarından korur, ardından do ruca Londra'ya Kraliçe'nin mücevherlerini kurtarmaya ko ardım. Oralarda i  bitince sıra Wilno Operası'nda *Boris Godunov* söylemeye gelirdi.

İyi niyetli bukalemun öyküsünü sanırım herkes bilir: Yeşil halı üstüne koyarlar, anında yemyeşil olur. Ardından kırmızı halıya koyarlar, bu kez kıpkırmızı kesilir. Sonra beyaz halıya koyarlar, bembeyaz olur. Sarıya koyarlar, sarı olur. Sonunda kare desenli halıya konunca bukalemuncuk ossaat çatlar. Ben  atlamıyordum gerçi, ama çok hastaydım.

Yine de tam bir Fransız gibi korkusuzca d v   r, girdiğim her savaşı kazanırdım.

Hayatım boyunca birçok çatışmadan üstün çıktım, ama meydan savaşı kazanamadıktan sonra böyle küçük çatışmaları kazanmak neye yarar düşüncesi beni pek yordu. Böyle bir sonuca ancak bir dış g  , olağanüstü bir g   yardımıyla ulaşılabilir, ama şimdilik ufukta öyle bir g   de yok.

Böyle olunca da ülkemın kullandığı en iyi yöntemelere başvuru tam bir özveriyle, kendimi hiçe sayarak, sadece dul ve öksüzleri kurtarmak için dövüştüğümü söyleyebilirim.

Yine de, az kalsın Fransa'yı dış ülkelerde temsil derdini başkasına devredip ölüyordum.

O günlerden aklımda kalan en kötü şey tam üç doktorun gözü önünde buzlu bir çarşafa sarılıp sarmalanmam. Bunu sonra bir kere daha yaşadım: 1941'de Şam'da. Tifo benzeri iğrenç bir hastalığa yakalandım, ardından bağırsaklarımda kanama başladı. Artık can çekişiyordum ki doktorlar toplanıp bu yöntemi uygulamayı kararlaştırdı bari son bir kez serinleyeyim diye.

Bu ilginç uygulama da sonuç vermeyince oybirliğiyle bir bölüğün "kapağın açılması" kararlaştırıldı, "kapak açmak" ne demekse. Ama annem büyük tepki gösterdi. Benden bekledikleri gözünün önüne geldi bir bir ve buna izin vermedi. Dünya para verilip ta Berlin'den getirtilen nefroloji uzmanı Alman da aynı tezi savundu ama annem öfkeden delirmiş gibi karşı çıktı. Meğer böbrekle cinsel faaliyet arasında yakın ilişki var sanıyormuş, bunu sonra öğrendim. Doktorlar cinsel organların operasyondan sonra da normal çalışmayı sürdüreceğini anlatmak için çok uğraşmış. Sanırım annemin kafasına işte bu "normal" sözcüğü takılmıştı en çok ve direktmesinin sebebi buydu; oğlunun "normal" bir cinsel faaliyeti olacağını düşünmek bile istemiyordu. Zavallı annem! Ona yakışır bir oğul olamadım gibi bin his içindeyim.

Ama böbreğimi teslim etmedim. Alman uzman da ölmek üzere olduğumu söyleyip trene bindi, gitti. İşimin düştüğü bütün o Alman uzmanlara rağmen ne o gün ne de sonra öldüm.

Böbreğim iyileşti. Ateşim düşer düşmez beni sedyeye koyup trenle İtalya'ya, Bordighera diye bir yere göturdüler. Akdeniz güneşini de üstüme saldılar beni iyileştirsın diye.

Denizle bu ilk karşılaşma beni altüst etti desem yeri. Yüzümde mis gibi serin bir rüzgârın dokunuşunu hissettiğimde trende, yatağında uyuyordum. O ara Alassio'da duraklamıştık, annem de

camı indirmişti. Dirseklerimin üstünde doğrulup dışarı bakmaya çalıştım. Annem gülererek, şaşkın bakışlarımı izliyordu. Derken gözlerim görmem gereken yere ulaştı ve *oraya vardığımı* birden, açıkça hissettim. Mavi denizi, çakıl kaplı plajı, sıra sıra kıyıya yanaşmış balıkçı kayıklarını gördüm. Denizi seyrettim ve bende bir şeyler değişti. Ne olduğunu tam bilemiyorum; sınırsız bir huzur belki, biraz bitkinlik... Deniz benim için hep saygıyla söz edilmesi gereken bir şey olmuştur. Alçakgönüllü ama epey metafizik bir şey. Bu yüzden onu anlatmayı pek beceremem. Tek bildiğim, denizi anlatırken bütün sıkıntılarımı, dertlerimi unutuyor olduğum. Boğuk bir mutluluk hissederim ona her baktığımda.

Annem beni Bordighera'da limon ve mimoza ağaçları ortasında bir yere yerleştirip bir koşu Nice'e gitti. Wilno'daki dikimevini satıp yenisini Nice'te açmak istiyordu. O pratik zekâsıyla oğlunun küçük bir Doğu Polonya kasabasında Fransız Büyükelçisi olma şansının epey zayıf olduğunu görmüştü.

Ama altı hafta sonra Wilno'ya geri döndüğümüzde o "Paris Haute Couture *Yeni Modaevi*"nin satılacak ya da kurtarılacak halde olmadığını çabuk anladı. Hastalığım bizi batırmıştı. Annem Avrupa'nın en iyi doktorlarını iki üç ay yatağımın başucunda bekletmiş, gırtlığına kadar borca girmişti. Hastalığımdan önce, giyimevi kentin biricik moda merkeziyken bile paradan çok prestij kazanırdık zaten. Ve giderler gelirimizi kat kat aşardı. İşin çapı geleceğe dair tasarılarımızın onca bedelini karşılamaktan çok uzaktı. Arkamdan Rusça haykırılan "*Weschel*" yani "bataklık" nakarati kulaklarımdan hiç eksik olmazdı. Annemin o günlerdeki çabasını mümkün değil küçümseyemem; geleceğim söz konusuydu çünkü ve annem bunun için her türlü çılgınlığı yapmaya hazır. Ordu gibi öğretmenim vardı ve var olmaya devam etmeliydiler. Giyimevinin eski gücünü koruduğunu göstermek, işlerin kötü gittiğine ilişkin söylentileri ne pahasına olursa olsun engellemek için büyük çaba harcıyordu. Özel bir sebep daha vardı. Bu tip giyimevlerinin kaprisli züppe müşterisini hoş tutabilmek, salonla bağlantıla-

rnı sürdürürebilmek için başarılı bir işkadını olarak görünmek çok önemliydi. Bu hanımlar maddi sıkıntı çektiğimizi azıcık anlasalar kendilerini naza çekip hemen başka yere yönelir ya da en azından fiyat kırmaya çalışırdı; sizi bitirene kadar. Annem bütün bunları çok iyi bilirdi, bu yüzden hiç değilse görünüşü kurtarmak için sonuna dek savaştı. Müşterileriyle burnundan kıl aldırmadan konuşmayı, onlara tepeden bakmayı öyle iyi becerirdi ki hayran olmamak elde değildi. Onlara *gerçekten* ihtiyacı yokmuş gibi davranır, isteklerini yerine getirerek lütufta bulunmuş izlenimi yaratır, o hanımlar da onun ilgisini çekmek için birbirleriyle yarıştırdı. Fiyatları düşürmeye çalışmak ne kelime, bunu tartışmazlardı bile. Yeni elbisenin balo, prömiyer, galaya yetismeyeceği korkusu yüreklerini hoplatırdı. Annemse, vadesi gelmiş borç bıçağı gırtlığında, tefeciden tefeciye koşardı. Ödemesi gelmiş eski borçlar için yeni borca girer, bir yandan da günün modasını kaçırmamaya çalışırdı. Rakiplerinden kesinlikle geri kalmamalıydı. Arkası kesilmeyen bir sürü iş almış gibi müşterilerin karşısında komedi oynar, bu “sevimli müşteriler”e diz çöktürmek için ne gerekirse yapar, başarırdı. Yüzünde alaycı bir gülümseme, “almazlarsa keyifleri bilir” havasındaydı hep. Bu kararsız valsın ardında ölüm kalım sorunu yattığını anlamalarına asla izin vermezdi.

Annemin tam işin ortasında salondan kaprisle çıkıp odama geldiğini, karşıma oturup tek kelime etmeden sessizce gülümsediğini, sigarasını içip yine işinin başına döndüğünü görürdüm sık sık. Savaşmak ve hayatta kalmak için gelip benden güç alıyordu âdeta.

Dolayısıyla hastalığımın ve her şeyin Aniela’nın özenli ellerine emanet edildiği iki aylık yokluğumuzun *Yeni Modaevi*’ne öldürücü bir darbe indirmesinde şaşılacak hiçbir şey yoktu. Wilno’ya döndükten kısa süre sonra ve işi canlandırmak için yapılan birkaç umutsuz hamlenin ardından kavgayı kesinlikle kaybettik ve rakiplerin keyifli bakışları arasında iflas ilan ettik. Her şeyimiz haczedildi. O günlerden kel kafalı, yağ tulumu gibi bir Polonyalı kalmış aklımda. Bir o salonda bir bu salonda dolaşıyor, askılardaki

elbiseleri çekiştiriyor, koltuklara dokunuyor, dikiş makinelerini, kumaş ve ahşap mankenleri sevip okşuyordu. Elinde kocaman bir çanta, suratında hamamböeği gibi bıyıklar vardı; Gogol'ün kitaplarından fırlamış gibi duran iki ömezi de yanındaydı, ama annem buna rağmen değerli hazinesini, Rusya'dan gelirken yanında getirdiği ve çok para getirecek nadir koleksiyon parçaları olduğunu söylediği imparatorluk sarayından çıkma dört başı mâmur gümüş sofra takımını alacaklıların, icra memurlarının gözünden kaşırarak önlem almıştı. O gizli ıkıya asla dokunmazdı; benim eyizimdi o ve Fransa'ya yerleştiğimizde geleceğimizi yıllarca güvence olacak, beni "büyütüp eğitecek, adam edecek"ti.

Beni doğurduğu günden bu yana ilk kez umudunu yitirmiş gibiydi annem. Kadınsı bir yenilmişlik duygusu ve aresizliğiyle bana dönüp yardım istedi. On yaşıma gelmiştim, dolayısıyla benden beklediği rolü üstlenmeye hazırdım. İlk görevimin sarsılmamak, soğukkanlı ve güçlü olmak, sağlam durmak olduğunu anlamıştım. Teğmen Sverdlovski tarafından özenle hazırlandığım yenilmez şövalye rolüyle herkesin karşısına çıkacağım gün gelmişti işte. Görevliler süvari pantolonumu ve kırıbacımı bile alıp götürmüş, karşılarında kısa pantolonum ve bomboş ellerimle kalakalmıştım. Burunlarının dibinde babalanarak dolaşıp duruyordum. Evimiz çıkan her eşyayla biraz daha boşalıyordu. Zabıta memurlarının kaldırıp götürdüğu aynalı dolap ya da komodinin önüne kaya gibi sert, annesinin üstüne kapanmaya, en küçük tahrikte heriflerin yüzüne tükürmeye hazır tam bir delikanlı gibi dikiliyor, ellerimi cebime sokup göğsümü ileri çıkarıyor, bıçkın bıçkın ısıık alıyordum. Kötü niyetli adamlardı, bakışlarımla lanetliyordum onları. Hava görevlilere değil, annemeydi aslında, kendini bırakmasın, korumam altına girdiğini anlasın diye. Elinden alınanların hepsini ona yüz kat fazlasıyla iade edecektim. Halıyı, 14. Louis stili cilalı maun ayna ve konsolu... Annem biraz yatışmış, henüz götürölmemiş son koltuğa çökmüş, büyülenmiş gibi beni izliyordu. Halıyı da kaldırıp götürdüklerinde ısııkla tangoya başladım. Bir yandan da, karşım-

da bir dans eşim varmış gibi usta adımlarla parkede sekiyordum. Bunları Matmazel Gladys öğretmişti bana. Görünmez eşimin belini sımsıkı kavramış, parkede kayıp duruyordum; dudaklarımda da *"Tango Milonga, o olağanüstü düşlerimin tangosu."* Annem, elde sigara, kafasını sağa sola sallayarak tempo tutuyordu: Hamallar gelip son koltuğu da götürmek istediğinde hiçbir şey olmamış gibi yerinden neşeyle kalktı. Gözleri bendeydi: İşte büyüyordum, tutmak mümkün değildi beni artık. Bense hâlâ tangoda, gösterdiğim gelişmenin sonucu olarak tozları uçuruyordum.

Sonra bundan böyle ne yapacağımızı kararlaştırmak, rotamızı çevireceğimiz yönü belirlemek için uzun bir toplantı yaptık. Gizli bir toplantıydı; bomboş kalmış salondaki tek eşyayı, avizeyi indirmeye uğraşan hamallar anlamasın diye aramızda Fransızca konuştuk.

Wilno'da kalamazdık artık. Bir zamanlar önceliği kendi giysilerine versin diye anneme yalvaran, yaltaklanıp duran en iyi müşteriler bile burnundan kıl aldırıyor, bizi görünce sırtını dönüyordu günlerdir. Üstelik sokakta karşılaştığımız bu kadınların çoğundan alacaklıydık. Çöküşümüz onlara bir taşla iki kuş vurma olanağı sağlamıştı.

Bugün bu soylu yaratıkların çoğunun adını bile anımsamıyorum. Ama umarım hâlâ yaşıyorlardır ve yine dilerim o etli baldır bacaklarını örtecek bir şey bulamıyorlardır. Komünist rejim onlara biraz insanlık öğretebilmişse eğer, bunu da kazanç sayarım. Kinci değilim, bu yüzden bu kadarla yetineyim.

Bazen Paris'in büyük moda salonlarına yolum düşer, bir köşeye sinip defile izlerim. Dostlarımdan tümü buraları gezmeyi alışkanlık edindiğimi, güzel kız seyretmek için böyle bir yöntem bulduğumu düşünür, buna kötü bir şey, günah gibi bakarlar. Yanılırlar.

Benim hac mekânlarım onlar. Gider, *Yeni Modaevi*'nin o güzel sahibesini düşünürüm.

Nice'e gidip yerleşmemize yetecek paramız yoktu ve annem o bizim geleceğimizin güvencesi dediği değerli gümüş sofralarını satmaya yanaşmıyordu. Yıkımdan kurtarmayı başardığımız birkaç

yüz zloty dışında paramız yoktu. Bu yüzden önce Varşova'ya gitmeyi kararlaştırdık. Bu bile doğru yolda atılmış önemli bir adım sayılmalıydı. Annemin orada akrabaları, dostları vardı. Ama yolculuğu daha çok başka bir sebeple istiyordu:

“Varşova’da bir Fransız lisesi var,” dedi neşeyle.

Tartışacak bir şey kalmadı. İlk iş valiz hazırlamalıydık. Ama bu sözün geliyordu, çünkü bavullar haczedilmişti. Öyle ki sofrta takımı- nı saklayacak kap bulamamıştık. Çaresiz, elimizde ne var ne yok hepsini koca bir çıkın yaptık.

Aniela bizimle gelmeyecekti, garın yanındaki tekerleksiz vagon- da yaşayan demiryolu memuruyla nişanlanmıştı, onunla ka- lacaktı. Ayrılık sahnesi pek acıklıydı. Dönüp dönüp birbirimizin kollarına atılarak bir daha, bir daha öpüşüp ağladık, ağladık. Ha- yatımda hiç o günkü kadar çok ağlamadım.

Ondan haber almak, nerede olduğunu öğrenmek için birçok kez girişimde bulundum. Ama bu karmakarışık dünyada “tekerleksiz vagon” pek öyle kesin bir adres sayılmazdı. Onu rahatlatmayı, en korktuğu hastalığa, vereme yakalanmamayı başardım demeyi o kadar isterdim ki. İri, genç, güzel bir kadındı. Genç görünürdü de- mek daha doğru, çünkü o zaman bile otuz üç yaşındaydı. Simsiyah saçları, kocaman kahverengi gözleri vardı.

Wilno’dan hiç pişmanlık duymadan ayrıldık. Çıkınımıza benim La Fontaine masallarını, Arsen Lüpen cildini ve *Ünlü Fransızların Yaşam Öyküleri*’ni de tikiştirmiştik. Aniela’nın yağmadan kurtardığı maskeli baloda giydiğim Çerkes subayı üniforması da yanımdaydı. İyice küçülmüştü artık ve o gün bugündür Çerkes subayı ünifor- ması giyme fırsatım olmadı.

ON YEDİ

Varşova'da eşyalı odalarda çok zor koşullarda yaşadık. Biri yabancı bir ülkeden anneme yardım ediyordu, geçimimizi onun muntazaman gönderdiği parayla sağlamaya çalışıyorduk. Okula gidiyordum ve sabah saat on teneffüsünde annem termosla çikolata getiriyordu. Bir de üstüne tereyağı sürülmüş ekmek. Maddi durumumuzu düzeltmek, daha doğrusu geçinebilecek düzeyi korumak için yapmadık iş bırakmadı annem. Mücevher simsarlığı yaptı, kürk ve antika eşya alıp sattı. Ve derken, az çok para getirecek bir işin sanırım ilk öncüsü oldu: Sağa sola ilan verip defolu dış satın aldığı duyurdu – defoludan çok kelepir demeliyim. Eline geçen altın ve platin kaplama dişleri biraz temizleyip kullanılabilir duruma getirdikten sonra üstüne kâr koyup satardı. Dişleri büyütece tutup dikkatle inceler, üstünde gerçekten değerli maden olup olmadığını anlamak için özel aside yatırır. Apartman yöneticiliği, plasiyerlik ve şimdi unuttuğum bin türlü iş daha yaptı. Ama her sabah saat onda elinde çikolata termosu ve yağlı ekmek dilimleriyle orada, okulun kapısında idi.

Bununla birlikte bir acı yenilgi de orada yaşadık: Varşova'daki Fransız lisesine giremedim. Orada okumak için çok para lazımdı, bütçemizse bunu karşılamaktan çok uzaktı. Bu yüzden iki yıl normal Polonya lisesine gittim. Lehçeyi bugün hâlâ su gibi konuşur, yazırım. Aslında çok güzel dildir. Mickiewicz hâlâ en sevdiğim şairlerden biri ve Polonya'yı çok severim – bütün Fransızlar gibi.

Haftada beş gün tramvaya binip bana anadilimi öğreten Lucien Dieuleveut-Caulec diye mükemmel bir adamın evine gidiyordum.

Burada bir itirafta bulunmak isterim. Çok az yalan söylerim. Çünkü ağzımda yavan, güçsüzlük kokan bir tat bırakır, kendimi

amacımdan iyice uzaklaşmış hissedirim. Ama Varşova'daki okulumu soran herkese hep aynı yanıtı veririm: Fransız lisesinde. Bu bir ilke sorunu. Annem yapılabilecek her şeyi yaptı benim için ve onu bunun meyvelerinden yoksun bırakmak için sebep göremiyorum.

Ama annem böyle büyük bir kavga içindeyken ona yardım eli uzatmaktan uzak durduğum da sanılmasın. Boşa çıkan onca çabadan sonra nihayet gönlümde yatanın ne olduğunu bulduğumu düşünüyordum. Jonglörlüğe Wilno'da Valentine döneminde, onun güzel gözlerinin hatırına merak salıp başlamıştım. Öteki alanlardaki yeteneksizliği örtmek, yani annemi sevindirebilmek için o gün bugündür sürdürürüm. Okul koridorlarında, arkadaşlarımla şaşkın bakışları arasında işi beş-altı portakalı atıp tutacak kadar ilerletmişim. Kimi zaman içimde delice bir hırs yükselir, bir ses "yedi portakal yap şunu, sekiz yap" derdi. Tıpkı Büyük Rastelli gibi. Gün gelir, dokuz portakalı birden atıp tutmayı başarabilirdim belki, kim bilir. Bütün zamanların en iyi jonglörü olmak için o sınırı aşmak şarttı. Annem o ünü çoktan hak ediyordu, ben de bütün boş zamanımı antrenmanla geçirirdim.

Nelerle yapmazdım ki jonglörlüğü: Portakal, tabak, şişe, süpürge ve elime başka ne geçerse. Sanata, kusursuza ulaşmaya, mükemmel ve biricik başarıya, kısacası yeteneğe olan açlığım kendini böyle mütevazı biçimde açığa vurmuştu. Olağanüstü başarının kıyısında olduğumu hissedirdim; elimi uzatsam yakalayıvereceğim başarının. İmkânsız mümkün, gerçekleşir kılmak için başka da yolum kalmamıştı pek. Varlığının farkına vardığım ilk sanatsal yeteneğim buydu ve kusursuza, gerçekleşebilir kusursuza yaklaştığımı ilk böyle hissettim, kendimi bütün bedenimle bu işe verdim. Hünerimi her yerde gösterirdim; okulda, sokakta, merdiven çıkarken, oda kapısını açarken... Havada uçan altı portakalla annemin önüne dikilir, atar tutar, atar tutardım. Talihin yavaş yavaş yüzüme gülmeye, yeteneğimle annemi lükse boğacağımı düşünmeye başladığım sırada yakama bir bela daha yapıştı: Altı topu bir türlü aşamadım. Çabaladım, didindim, Tanrı bilir ya çok çalıştım. Günde

yedi, kimi zaman sekiz saat boyunca topları art arda havaya fırlatıp tuttuğum olurdu. Bunu başarmanın çok, her şeyden daha önemli olduğunu hissedirdim. Bahis altı, yedi topla sınırlı değildi; hayatımı, düşlerimi, bütün benliğimi bahse yatırmıştım aslında. Becerebilir olmanın hiçbir önemi yoktu; becermeliydim. Ama ne yaparsam yapayım, o yedinci top bütün çabamı sıfırlıyordu. Başarı, o göz kamaştırıcı başarı hâlâ erişilmez, hâlâ derinlerdeydi. Çok yaklaştığını hissediyordum, ama hâlâ kapının dışındaydı, "Benim hünerim de şu," diyebilmekten hâlâ çok uzaktım. Bütün gücümü toplar, olanca çevikliğime, olanca çabukluğuma davetiye üstüne davetiye çıkarır, sonra topları art arda, büyük bir dikkatle havaya fırlatırdım; ama yedinci topu fırlatır fırlatmaz bütün düzen bozulur, bütün toplar yere saçılırdı. Ben de son derece üzgün, vazgeçip pes etme gücünden bile yoksun, kalakalırdım. Sonra yeniden başlardım. Ama o son top hep dikkat alanımın dışında kalırdı. Elim onu da yakalamayı bir türlü, bir türlü başaramazdı. Hayatım boyunca bunu başarmak için uğraştım. Gerçeği ancak kırklı yaşlarda ve başyapıt yaratacağım diye epey bir oyalandıktan sonra yavaş yavaş görmeye başlayıp anladım ki son top diye bir şey yok.

İnsanı derde garkeden, çocuklardan olabildiğince uzak tutulması gereken bir gerçeklik bu. Bu kitabın neden herkesin eline geçmemesi gerektiği şimdi anlaşılmıştır herhalde.

Paganini'nin günün birinde kemanı fırlatıp bir kenara atması, yıllarca elini bile sürmemesi bile artık şaşırtmıyor beni. Şaşırtmıyor çünkü *o da biliyordu son top diye bir şey olmadığını*.

Hepimizin en büyüğü büyük Malraux'yu elindeki topları havaya atıp tutarken –bunu ondan iyi yapan da yoktur– görürüm de bazen, yaşadığı trajedi her defasında içimi daraltır. Onca pırıltılı başarı ortasında tasalı bir yüz. *Son top* hep kapı dışındadır ve tüm yapıtları bu acı gerçekle örülüdür.

Faust vakasıyla ilgili gerçekten söz etmenin de tam sırası; bu konuda herkes, üstelik inanılmayacak kadar büyük yalanlar uydurmuştur, ama hiçbiri Goethe'nin eline su dökemez. Onun o üstün

zekâsı olmasa acı gerçeği saklamak mümkün olamazdı. Yine, söylemek istemezdim kuşkusuz, çünkü hayatta hiç sevmediğim bir şey varsa o da insanların umudunu kırmaktır ama bilinmeli ki Faust'un gerçek trajedisi onun ruhunu şeytana satması değildir aslında. Trajedi, hem de gerçek trajedi ruhumuzu satacak bir şeytanın olmamasıdır. Yani malın alıcısı yoktur. Koyduğunuz ödül ne olursa olsun o *son topu* yakalamanız için kimse el uzatmaz size. Bir sürü sarsak kendine değişik havalar vererek alıcı pozunda ortaya çıkabilir belki, hatta ufak tefek kârlar karşılığında onlarla anlaşabilirsiniz de. Mümkün. Ün, para, kalabalıkların sevgisi de sunulabilir size. Ama bırakın doymayı, kedinin bile dışının kovuğuna yetmez bunlar ve adınız Mikelanj, Goya, Mozart, Tolstoy, Dostoyevski veya Malraux ise, bakkalmışım meğer duyusuyula ölmek zorunda kalırsınız.

Bundan da anlamış olmalısınız ki antrenmanlarım sürüyor.

Bazen evden çıkıp San Francisco körfezine bakan tepeye tırmanır, orada, açık alanda, güpegündüz üç portakalı havaya atıp atıp tutarım. Ne yapalım, bugün ancak bu kadarını becerebiliyorum.

Meydan okuma değil bu; özsaygımı korumak istiyorum, hepsi o.

Koca Rastelli'yi izledim; bir ayağıyla dik duran şişenin üstüne çıkıp yukarı kıvırdığı öteki ayağıyla iki halka çeviriyordu. Burnunda sopa, sopanın üstünde balon, balonun üstünde su bardağı. Bu da yetmezmiş gibi tam yedi topu havaya savurup tutuyordu!

O eksiksiz, tartışılmaz ustalığı izlerken insanın kendinin efendisi olduğu zafer ânına tanıklık ettiğimi düşündüm. Ama birkaç ay geçmeden büyük usta ölüp gitti. Sekizinciye, o *son topu* bir türlü yakalayamadığı için umudunu yitirip sahnelerden çekilmiş olarak.

Ölürken yanında olabilseydim, bildiklerini bir kez olsun anlatabilse bana keşke, diye düşünürüm bazen. O zamanlar henüz on altı yaşındaydım; onca çabayı, emeği boşa harcamamış olurdum.

Bütün bu anlattıklarımın mutsuz biri olduğum sonucu çıkarsa çok üzülürüm, kesinlikle düzeltilmesi gereken bir yanlışlık yapmışım demektir. Benzersiz mutluluklar tattım hayatım boyunca, hâlâ da tadıyorum. Örneğin tuza basılmış hıyarı pek severim çocuklu-

ğumdan beri. Hıyar ama; o taze, biricik güzel şey, turşuluk küçük hıyar değil. Zaten benimkinin adı Rus hıyarıdır ve bu en sevdiğim şeyi aradığım her yerde buldum. Bazen bir kitap satın alıp güneşe, deniz kıyısına ya da herhangi bir yere, örneğin kaldırım ya da banka oturur, elimdeki hıyardan kocaman bir ısırık alırım. İşte benim için en büyük mutluluk budur. Orada, o sıcacık güneşin altında içimi yatıştırır, insanlara, çevremde gördüğüm her şeye dostça bakarım. Hayatın gerçekten yaşanmaya değdiğini, mutluluğun elde edilebilir olduğunu öyle anlarda daha iyi hissederim. Yeter ki insan ne istediğini bilsin. Yeter ki kendinden vazgeçme pahasına sevdiğine verebilsin sevgisini.

En azından seyrederek yardım edebilmek için bütün antrenmanlarıma annem de katılırdı. Eve yeniden satmak üzere kullanılmış halı ya da kelepir lamba getirdiğinde beni odamda toplanımla oynarken bulur, hiç şaşırmazdı. Tersine gözleriyle izler, arada destekleyici laflar haykırırdı:

“Büyük bir artist olacaksın! Bunu annen söylüyor, yabana atma.”

Dediği az kalsın oluyordu da. Bizim sınıf okulda tiyatro gösterisi düzenlemişti. Çok sıkı bir elemenden sonra Mickiewicz’in dramatik şiiri *Konrad Wallenrod*’da başrol, Lehçeyi belirgin bir Rus aksanıyla konuşmama rağmen bana verildi. Anlayacağınız, elemeyi öyle tesadüfen kazanmadım.

Annem her akşam işini bitirip yemeği hazırladıktan sonra bir iki saat rolümü ezberletiyordu. O su gibi ezberlemişti zaten ve daha kolay öğrenebileyim diye önce kendisi oynuyordu. O güne dek hiç görmediğim güzellikte okuyup ses tonumu, mimiklerimi, davranışlarımı onunkine benzetmemi isteyerek beni sahneye çağırıyordu. Epey dramatik bir roldü ve gecenin saat on birine doğru komşuların sabrı taşar, sesimizi kesmemiz için bizi paylarlardı. Ama öyle kuru gürültüye pabuç bırakacak kadınlardan değildi annem. Bu yüzden koridorlarda o soylu şiirin devamıymış gibi duran unutulmaz sahneler yaratırdı. Küfür savurup meydan okumada,

ateşli söylevler atmada gün gün kendini biraz daha aşırdı. Kav-galar meyvesini vermekte gecikmedi ve gösteriye birkaç gün kala çalışmalarımızı başka yerde sürdürmek zorunda kalıp annemin yaşlı bir akrabasına konuk olduk. Bir avukatla ve diş doktoru olan kız kardeşiyle aynı evde kalıyorduk, evin büyük bölümü muayene-hane olarak kullanılıyordu. Önce bekleme salonunda yattık, sonra muayene koltuğunda. Her sabah bizi erkenden uyandırır, hasta ve müşteriler gelmeden salonu boşaltın derlerdi.

Sonunda beklenen gösteri günü geldi çattı ve o akşam sahneler-deki ilk başarıımı tattım. Oyundan sonra annem alkışlardan altüst olmuş halde, gözleri yaşlı, beni pastaneye götürdü. Yolda yürürken elimden tutma alışkanlığı sürüyordu. Bense artık on bir buçuk ya-şındaydım ve bu davranışı çok ama çok sıkıcı bulurdum. Hep ma-kul bir gerekçeyle kibarca elimi kurtarmaya çalışırdım. Başarırdım da. Sonra da yeniden elini tutmayı unutmuş gibi yapardım. Ama annem bir yolunu bulup elimi yeniden sımsıkı kavrardı.

Poznanska Sokağı'na komşu sokaklar ikinci saatlerinden baş-layarak fahişelerle dolar, hele Chmielna Sokağı kalabalıktan geçil-mezdi. Annem de ben de buradaki tatlı kızlar için tanış yüzlerdik. Aralarından böyle el ele her geçişimizde saygıyla iki yana çekilir, "Ne kadar güzel bir çocuk bu," diye anneme övgü düzerlerdi. So-kaktan yalnız geçtiğim de olurdu; sık sık yolumu keser, annemle ilgili soru sorarlardı. Neden yeniden evlenmiyordu? Avuç avuç şe-ker verirlerdi bana. Kızıl saçlı, çirkin sayılabilecek, bacakları boğum boğum bir kız vardı içlerinde. Ne zaman oradan geçsem durdurur, yanağımdan öper, sonra mendilimi isteyip öptüğü yeri özenle si-lerdi. Okul gösterisindeki büyük başarımanın buradakiler üstünde nasıl bir etki yarattığını merak ediyordum. Pastaneye gitmek üzere o sokaktan geçerken acaba ne diyecek diye anneme bakıp durdum. Kızlar koşup çevremizi sardı, bizi soru yağmuruna tuttular: Aca-ba oyunum nasıl karşılanmıştı? Annem tam da bunu bekliyormuş gibi, gereksiz bir alçakgönüllülük gösterisine kaçmadan olan biteni anlattı. Sonraki birkaç gün Chmielna Sokağı'ndan her geçişimde

armağan yağmuruna tutuldum. Küçük haçlar, kutsal tasvirli madyonlar, tespihler verdiler; çakılar, çikolatalar, Bakire heykelcikleri... İkide bir yandaki küçük şarküteriye götürüp tuzlu hıyar ısmarladılar ve keyifle dişlememi hayran hayran seyrettiler.

Derken pastaneye vardık, beşinci pastadan sonra tıka basa doydum, soluk alacak halim kalmamıştı ve annem geleceğe ilişkin tasarılarından söz etmeye koyuldu. Elimizde somut bir sonuç vardı ne de olsa; yetenekli olduğum kesindi, yolum belirlenmişti, başka bir şey aramaya gerek yoktu. Büyük bir aktör olacak, kadınları mutsuz edip peşimden koşturacaktım. Sarı, üstü açık, kocaman bir otomobilim olacak, U.F.A. ile sözleşme imzalayacaktım. Her şey gün gibi ortada, her şey avucumuzun içindeydi. Gözüm henüz doymamıştı; önüme bir pasta daha geldi, anneme de yeni bir bardak çay. Her gün on beş, yirmi bardak çay içmeliydi çünkü annem. Onu dinliyordum; hem de ne dinlemek. Pürdikkat. Övünmek gibi olmasın, anlattıklarıyla başım dönmeyecek kadar aklım başımdaydı. Henüz on bir buçuk yaşındaydım ama çoktandır dengeli, ölçülü, ne yaptığını bilen bir Fransızdım; bunu rahatça söyleyebilirim. O an somut olarak görebildiğim tek şey tabaktaki pastaydı ve tek kırıntı bırakmadan mideye indirdim. İyi ki öyle yapmışım, çünkü tiyatro ve sinema kariyerim daha öteye gidemedi. Hiç çaba harcamadığım için mi öyle oldu? Yoo, tersine çok uğraştım. Annem aylarca Varşova'da, Berlin'de fotoğrafımı göndermedik tiyatro müdürü bırakmadı. U.F.A.'ya bile gönderdi. Her fotoğrafa *Konrad Wallenrod*'un başrolündeki göz kamaştırıcı başarıımı anlatan bir de mektup ekledi. Bu arada Polski Tiyatrosu müdüründen randevu alıp bu kibar, uygar görünümlü adamcağızın beni dinlemesini sağladı. Bir ayağımı öne uzatıp bir kolumu yukarı kaldırıp *Marsellaise*'i Rouget de Lisle'den farksız söyledim ki beğensin. Adamın bürosunda bas bas bağınyordum, o da iyice sırtan Rus aksanıyla haykırdığım Lehçe mısraları dikkatle dinliyordu. Büroda ikimiz ve annemden başka bir sürü insan daha vardı, etkilenmiş görünmeye çalışarak hayran hayran beni izliyorlardı. İçerisi öyle sıcaktı ki ha-

reketlerimi denetleyemez olmuştum, beklediğimiz kontratın ucu da bir türlü görünmüyordu. Doğrusu korkmuştum ve korkumu da sesimi daha da yükseltip daha tiz perdeden çığlıklar atarak yenmeye çalışıyordum. Sonuna kadar dinlediler. Rol gereği zehirli bir içki içer gibi yaptıktan, yine rol gereği korkunç bir kasılmayla yere yuvarlandıktan sonra bitkin düştüm. Annem zevkten dört köşe bakışlarla çevremde gezindi. Müdür bey ayağa kalkmama yardım etti, hiç de kötü oynamadığımı belirten övücü sözler mırıldanıp birden ortadan kayboldu. Öyle çabuk toz oldu ki nasıl yaptığını, hangi kapidan çıktığını hâlâ anlayabilmiş değilim.

İkinci kez sahneye çıkışım tam on altı yıl sonra, çok değişik bir seyirci kalabalığı önündeydi. Aralarındaki en ilginç şahsiyet General de Gaulle'dü. 1941 yılında filotillamdaki öteki iki timle birlikte Ekvator Afrika'sının tam kalbinde, Ubangi-Çarı'de Bangi diye bir yerdeydik. Denetlemeye çıkan General de Gaulle'ün bizi ziyaret edeceği bildirildi.

Özgür Fransa'nın önderinin onuruna tiyatro gösterisi düzenlemeye karar verip hemen hazırlıklara koyulduk. Oyun sırf ünlü ziyaretçimizi eğlendirmek amacıyla hemen oracıkta kaleme alındı; yazarlarına sorsanız son derece neşeli, mizah düzeyi olağanüstü yüksek bir oyundu. 1941 yılının en kötü askeri bozgunlarının üstünden henüz çok az geçmişti ve önderimizin önünde de olsa şöyle sıkı bir morale her zamankinden çok ihtiyacımız vardı. Bu yüzden de epey hafif, neşeli, sürekli espri sıçan bir metin olsun istenmişti.

Oyunu iyice pişirmek için ilk gösteriyi General'in gelişinden önce oradakilere yaptık ve epey cesaret verici bir başarı elde ettik. Herkes avuçları patlayana kadar alkışladı. Bir hintkirazının dalından kopup bir seyircinin kafasında patlaması hariç her şey yolundaydı.

General ertesi sabah geldi ve akşam yanındaki öteki komutanlar ve yüksek siyasi şahsiyetlerle oyunu izledi.

Tam bir rezaletti – General de Gaulle'ün önünde şarkı söylememeye, komedi oynamamaya o gün bugündür yeminliyim. Ülke

koşulları ne olursa olsun bir daha yapmayacağım. Fransa her şeyi isteyebilir benden, ama bunu asla.

Onca fırtınaya tek başına direnen, tükenmiş kalplere cesaret ve irade aşılayan birinin karşısına çıkıp muzip skeçler oynamaya kalkışmak bizim delişmen yüreğimizi serinletebilirdi ancak, bunu bugün anlamış durumdayım.

Ama salonda dimdik, çıt çıkarmadan oturan bir tek izleyicinin ağırbaşlılığıyla koca seyirci ve oyuncu kitlesini böylesine ezebileceğini düşünemez, görmesem kesinlikle inanmazdım.

General de Gaulle bembeyaz üniforması, dizine yatırdığı kepiyle kollarını kavuşturmuş, izleyicilerin en önünde dimdik oturdu.

Oyun boyunca ne kıpırdadı ne sinirlendi ne de en ufak tepki verdi. Öyle, dimdik oturdu.

Yanlış hatırlamıyorsam bir an, sadece bir an yüzünde belli belirsiz bir oynama oldu. Ayağımı tepelere kaldırmış Fransız kankanı yapıyordum, bir başka arkadaşım da rol gereği "Ben boynuzluyum! Boynuzlu bir adamım ben!" diye bağırıyordu. İşte Özgür Fransa önderinin o an bıyıklarının hafifçe titrediğini görür gibi oldum. Kim bilir, belki yanılmışımdır. Dimdik, kollarını kavuşturmuş oturuyor, sonsuz dikkatle bize bakıyordu.

Habil'in gözleri salondaydı, Kabil'e bakıyordu.

Ama asıl şaşırtıcısı, salondaki iki yüz izleyicinin tutumuydu. Bir gün önce bütün salon kahkaha ve alkıştan kırıılır, çılgın gibi eğlenirken şimdi çıt çıkmıyor, tek kahkaha yükselmiyordu.

General en ön sıradaydı, arkadakilerin onun yüz çizgilerini görmesi imkânsızdı. General de Gaulle'ün kitlelerle ilişki kurmayı bilmediğini, duygularını belirtmediğini ileri sürenlere bu örneği tavsiye ederim, üstünde biraz düşünsünler.

Savaşın bir süre sonra Louis Jouvet *Don Juan*'ı sahneye koymaya hazırlanıyordu, provaları ben de izledim. Sıra randevusuna sadık Komandör heykelinin dinsizleri cehenneme kovaladığı sahneye geldiğinde şaşırtıcı bir *deja-vu* hissine kapıldım. Evet, bunu 1941'de Bangi'de, General de Gaulle bana dimdik bakarken de yaşamıştım.

Umarım beni bağışlamıştır.

ON SEKİZ

*Konrad Wallenrod'*daki başarım geçiciydi dolayısıyla. Annemin içinde yüzdüğü maddi sıkıntıyı çözmeye hiçbir katkısı olmadı. Tek kuruşumuz yoktu o ara. Annem gün boyu kentte bir o yana bir bu yana koşturup iş arar, akşam yorgun, eli boş dönerdi. Hiç yakınmazdı. Ben de öyle; ne acıkır ne de üşürdüm.

Tekrarlamış olayım, ona yardımcı olmak için çaba harcamadığım sanılmasın. Tersine, biraz olsun elinden tutabilmek için bütün gücümü, ama bütün gücümü ortaya koyardım. Şiirler yazar, bağıra bağıra okurdum. Bize ün, para ve yığınların sevgisini işte bu şiirler getirecekti. Yazdığım dizeleri düzeltmek için günde altı saat çalışır, defterlerimi soneler, dörtlükler, dizelerle doldururdum. Beş bölümlük bir tragedya yazmaya bile başlamıştım. *Alkmene* adını vermiştim yapıtım, uzun birer başlangıç ve sonuç bölümü vardı. Annem günlük koşuşturmayı tamamlayıp eve döndüğünde –yaşlılığın ilk izleri yerleşmişti artık yüzüne– karşıma oturur, ben de ona koca dünyayı ayaklarının altına serecek güçte ölümsüz dörtlükler okurdum. Hep pürdikkat dinlerdi. Derken bakışları aydınlanır, yüzündeki yorgunluk, yaşlılık çizgileri yok olur gibi olur, kimsenin direnemeyeceği bir kesinlikte fikrini söylerdi:

“Lord Byron! Puşkin! Victor Hugo!”

Ayrıca Greko-Romen stilde güreş çalışırdım; bir gün eve bir dünya şampiyonluğu getireceğime olan inancım tamdı. Kısa süre sonra okulda “Centilmen Jim,” diye çağrılır oldum. Okulun en güçlüsü değildim, cılız bile sayılırdım, ama soylu ve seçkin genç havası basmayı, dingin ve güvenilir görünmeyi bilirdim. İyi bir güreş stilim vardı. Gel gör ki neredeyse her güreşte ben altta kalırdım.

Bay Lucien Dieuleveut-Caulec şiirsel yapıtlarına büyük önem verirdi. Çünkü, bilmem söylemeye gerek var mı, tek satır Lehçe ya da Rusça yazmazdım, şiirlerimin tümü Fransızcadı. Varşova'da geçici olarak bulunuyorduk, gerçek ülkem beni kabul etmek için sabırsızlanıyordu, kendimi gizlemenin ne gereği vardı ki? Rusça yazan Puşkin'i, Lehçe yazan Mickiewicz'i de taparcasına severdim, ama başyapıtlarını Fransızca yazmamış olmalarını pek anlayamazdım. İkisi de iyi eğitim almış, çok iyi Fransızca bilen şairlerdi oysa; bu bana izahı zor bir yurtseverlik zaafı olarak görünürdü.

Küçük Polonyalı arkadaşlarıma şimdilik aralarında olduğumu söyler, ilk fırsatta kendi ülkemize gideceğimizi saklamazdım. Bu safça, inatçı tutumun okul yaşamımı kolaylaştırdığını söyleyemem. Teneffüslerde kendime bir havalar verip koridor turlarken küçük çocuklar çevreme doluşur, tuhaf tuhaf bana bakardı. Derken biri bir adım öne çıkıp üçüncü kişiyle konuşmuş gibi yapar, aslında bana seslenerek –Polonyalılar hep böyle yapar nedense– pek saygılı bir ses tonuyla sorardı:

“Arkadaşımız Fransa yolculuğunu yine ertelemiş görünüyor, ha?”

Yürümeye devam eder, bir yandan da “Ders yılının ortasında gitmek anlamsız” gibi bir açıklama yapmaya çalışırdım. “Yılın başında gitmek lazım.”

Arkadaş yanıtları beğenmiş gibi baş salları, sonra iğneyi batırırdı: “Umarım arkadaş oradakileri uyarmıştır da endişelenmemişlerdir.”

Birbirlerini dirsekleyip dürterlerdi, dalga geçtiklerini hisse derdim, ama onların aşağılaması bana ulaşmazdı ki. Çok yukarılardaydım çünkü. Düşlediğim dünya izzetinefsimden çok daha önemliydi. Oynamaya çalıştıkları oyun beni küçük düşürmek şöyle dursun, umudumu büyütür, düşlerimi beslerdi. Karşılarında paniklemeden durabilmemin, sordukları her soruya son derece rahat karşılık verebilmemin sebebi buydu. Fransa'da dersler daha mı zordu bence? Evet, dersler çok zordu orada, buradakinden çok daha zor. Orada spora daha çok önem verilirdi ve ben kendimi

eskrim ve Greko-Romen dallarında yetiştirmeyi düşünüyordum. Lisede üniforma zorunlu muydu acaba? Zorunluymuştu evet. Neye benziyordu peki? Neye benzeyecek, orada mavi giyilirdi elbette. Düğmeleri altın yaldızlı mavi üniforma. Sonra kafaya enlemesine geçirilen mavi kep takılırdı. Pazar günü pantolonu kırmızı olur, kepe de beyaz tüy iliştilirdi. Kılıç da taşınır mıydı? Yalnızca pazar günleri ve son sınıf öğrencisiysen. *Marseillaise* söylenerek mi başlanırdı sabah derse? Evet, her sabah *Marseillaise*'le başlanırdı elbette. Onlara *Marseillaise* okuyabilir miydim acaba? Tanrı beni bağışlasın, bir ayağımı öne atıp elimi göğsüme koyar, öteki elimi yumruk yapıp uzatır, ateşli bir sesle *Marseillaise*'i, ulusal marşımı şakımaya koyulurdum. Evet, burnumdan kıl aldırılmazdım ama budala da değildim doğrusu. Her an kahkaha patlatmaya hazır gergin yüzlerin farkındaydım pekâlâ, ama tuhaftır, hiç mi hiç aldırılmaz, orada, o küçük eşkıyaların ortasında ilgisizce dururdum. Sırtımı kocaman bir ülkeye dayadığımı hisseder, acı alaylardan, kaba saba şakalardan kesinlikle etkilenmezdim. Bu küçük kıskırtıcı topluluk o en duyarlı noktaya dokunmasa oyun daha uzun süre böyle sürüp gidebilirdi. O gün çevreme benden daha büyük birkaç çocuk gelip toplanmıştı; konuşmalar her zamanki haliyle sürüyor, soru ve yanıtlar arasında konudan konuya atlanıyordu.

“Bak şu işe, arkadaşımız hâlâ aramızda mı? Biz onu çoktan Fransa yolunu tuttu biliyorduk. Öyle büyük bir sabırsızlıkla bekliyorlar ki kendisini.”

En büyükleri lafa girdiğinde alışılmış yanıtlarımdan birini vermeye hazırlanıyordum. Ama o beklemedi:

“Duyduğuma göre eski orospuları oraya almıyorlarmış.”

O çocuğun kim olduğunu şimdi hatırlamadığım gibi, o tuhaf bilgiyi nereden edindiğini de bilmiyorum. Annemin geçmişinde böyle bir suçlamayı hak edecek hiçbir şey olmadığını söylememe bilmem gerek var mı? Kendisi tersini ileri sürse de “büyük bir dram aktresi” olamadı belki ama yine de Moskova’nın en iyi tiyatrolarından birinde oynadı annem. Onu o dönemden tanıyan her-

kes, gençliğinin bütün tanıkları bana olağanüstü, örselenmemiş, yıpratılmamış bir güzellikten, saygıdeğer bir varlıktan söz etti hep.

Ama o an içimi birden korku sardı. Şaşırdım, bu da nesi, diye düşündüm. Ama korkuyu yenemedim. Yüreğim kocaman, derin bir çukura düştü sanki; gözlerimi yaş bastı ve hayatımda ilk ve son kez düşmanlarıma sırtımı döndüm.

O günden sonra hiçbir şeye, hiç kimseye sırtımı dönmedim, ama o gün, o gün öyle yaptım; inkâr etmenin hiçbir yararı yok. Bir anda şaşkına dönmüştüm.

Akşam annem eve geldi; kollarına atılıp olan biteni anlattım, o çok iyi bildiği şeyi yapmasını, beni kucaklayıp yatıştırmasını bekledim. Ama sonra olanlar beni tam anlamıyla şaşkınlığa uğrattı. Yüzündeki bütün sevgi, şefkat çizgileri bir anda silindi. Beklediğim hiçbir şey olmadı. Ne sevgi dolu bir bakış ne de sıcak bir kucak. Hiçbir şey demedi. Uzun uzun, soğuk denebilecek kadar ilgisiz, bana baktı. Sonra gitti, masanın üstünden bir sigara alarak yaktı, mutfağa girdi. Mutfak öteki kiracılarla ortak kullanırdık. Akşam yemeğini hazırladı. Yüzü son derece ilgisiz, ne düşündüğü kesinlikle anlaşılamayacak kadar suskundu. Arada sebebini anlayamadığım kaçamak hasmane bakışlar fırlatıyordu bana. İçimi korkunç bir kendime acıma duygusu kapladı; bir kenara atılmış, aldatılmış, terk edilmişim gibi hissettim. Gitti yatağını yaptı, benimle hâlâ konuşmuyordu. O gece hiç yatmadı. Pencerenin karşısında eski, mavi-yeşil deri bir koltuğumuz vardı; sabah uyandığımda annemi orada oturur buldum. Sigara içiyordu. Yerde bir sürü izmarit vardı. Hep öyle yapar, sigara izmaritlerini her yere atardı. Anlamsız gözlerle bana baktı, sonra yine pencereye döndü. O an neler düşündüğünü şimdi artık biliyorum – en azından tahmin edebiliyorum. Onca acıya değip değmediğimi, çabalarının, umutlarının boşa gidip gitmediğini, başkaları gibi, başka herhangi birileri gibi olup olmayacağımı düşünüyor olmalıydı. Ve ona başkaları gibi davranıp davranmayacağımı. Rafadan üç yumurta yapmıştı, onları ve sıcak çikolatamı önüme koydu. Kahvaltımı yaparken beni seyretti. Göz-

lerinden bir sevgi yeli geçer gibi oldu, akřamdan beri bu ilkti. "Alt tarafı on iki yařında bu ocuk," diye dűřünműř olmalıydı. Okula gitmek için kitap ve defterlerimi toplarken yűzű yeniden sertleřti.

"Oraya gitmiyorsun artık. Bitti."

"Ama..."

"Okula Fransa'da gideceksin bundan bűyle. Sadece orada... Otur."

Oturdum.

"Dinle beni Romain."

řařırarak kafamı kaldırdım. "Romantchik-Romouchka," dememiř, ilk kez kűűk bir ocuk gibi seslenmemiřti. Műthiř kaygılandım.

"İyi dinle beni. Bir daha bűyle bir řey olduėunda, yani gűzűnűn űnűnde annene hakaret edildiėinde seni eve sedyeyle getirsinler daha iyi. Anladın mı?"

Aėzım açık, kalakaldım. Gűzlerinde hiç acıma yoktu, yűzű son derece sertti. Konuřanın annem olduėuna inanamadım. Nasıl olurdu? Ben Romouchka'sı, kűűk prensi, en deėerli hazinesi deėil miydin onun?

"Seni eve kanlar içinde getirsinler daha iyi, anladın mı beni? Sağlam tek kemiğin bile kalmamış olsun. Duydun mu?"

Sesi giderek yűkseldi, űstűme eėildi, gűzleri kıvılcım saçıyor, neredeyse baėırıyordu.

"Bűyle yapmayacaksan bořuna yola dűřmeyelim... Hiç uėrařmayalım oralara gitmek için."

Birden haksızlığa uğramış hissettim kendimi; derin bir haksızlığa. Dudaklarım titredi, gűzlerim doldu, ağzımı açtım... ve daha fazlasına fırsat bulamadım. Yűzűmde korkunç bir tokat patladı, sonra bir daha, sonra bir daha. Öyle şaşırdım ki gűzyařım anında kurudu. Annem bana ilk kez el kaldırıyordu. Doėduėumdan beri ilk kez. Ve her konuda olduğu gibi bunu da yarım yamalak yapmıyordu. Yediėim tokatların etkisiyle kıpırdayamadan, tař gibi donup kalmıştım. Gık diyemedim.

“Dediklerimi unutmazsın bundan böyle. Bugünden böyle beni sen koruyacaksın. Seni döverlermiş, yumruklayıp ezerlermiş umurumda değil. Sonrası daha acı çünkü. Gerekirse ölümü bile göze alacaksın.”

On iki yaşın ardına gizlenip anlayamıyormuş gibi yapıyordum, ama bal gibi anlıyordum. Yanaklarım yandı, gözümde şimşekler çaktı uzun süre, ama anladım. Annem de anladığımı anlayıp biraz rahatladı. Tatmin duygusuyla gürültüyle soluk alıp verdi, gidip kendine bir bardak çay koydu, ağzında küçük bir şeker parçası, içti onu. Gözü daldı. Bir şey arar, bir şey tartar gibiydi. Sonra ağzındaki şekeri tabağa tükürüp çantasını aldı çıktı. Doğruca Fransa Konsolosluğu'na gitti. Bizi geçici olarak Polonya'da bulunan Fransız yurttaşı saymaları için başvuru yaptı. Lucien Dieuleveut-Caulec'e yazdırdığı başvuru dilekçesinde “Oğlum Fransa'ya dönüp orada öğrenim görmek, bundan böyle orada yaşamak istiyor” gibi bir cümle vardı. İnanıyorum ki bunlar düşündüklerinin yarısı bile değildi; benimle ilgili gönlünde yatanın ne olduğunu o an o da bilmiyordu.

İKİNCİ BÖLÜM

ON DOKUZ

Fransa'yla yüz yüze tanışmamla ilgili aklımda kalan ilk görüntü Nice garındaki uzun mavi önlüklü, deri taşıma kayışları olan, kas-ketli, deniz havası ve iyi şarap etkisiyle yüzü gülen o hamal.

Bugünün bütün Fransız hamalları hemen hemen aynı kılıktadır; Midi garına her inişimde karşıma o çocukluk dostu çıkar.

Ona bütün geleceğimizi içine tıktığımız sandığımızı emanet etmiştik. Yani o gümüş sofra takımını. Fransa'da birkaç yıl tutunabilmemiz, kendimize yeter hale gelinceye dek geçinip işleri yoluna koymamız o gümüşlerin iyi paraya satılmasına bağlıydı. Buffa Sokağı'nda bir pansiyona yerleştik. Annem eline geçen ilk Fransız sigarasını yaktıktan sonra –mavi Gauloise'dı– sandığı açıp “hazinemiz”in içinden birkaç küçük parça çıkardı. Onları küçük bir valize koyup alıcı aramak için kente, Nice'e yollandı. Bense sabırsızlıktan kıvranıyordum; annem çıkar çıkmaz evden fırladığım gibi kıyıya, denizle tanışmaya koştum. Deniz beni hemen tanıdı ve ayak parmaklarımı yalamaya koyuldu.

Eve döndüğümde annem beni bekliyordu. Yatağın üstüne oturmuş, sinirli sinirli sigara içiyordu. Ummadığı bir anlayışsızlıkla karşılaşmış insanlar vardır, onların bakışı ve şaşkınlığı vardı gözlerinde. İçinde bulunduğu durumu açıklayacak yanıtı yalnız ben biliyordum gibi beni bakışlarıyla sorguya çekti. Hazinemizin küçük örneklerini götürdüğü mağazalarda en küçük ilgi görmemiş ya da son derece düşük, gülünç denecek fiyatlar vermişlerdi. Haklarında ne düşündüğünü hemen oracıkta haykırınverdiğini tahmin etmişsinizdir. Tescilli birer hırsızdı hepsi, onu kazıklamaya çalışıyorlardı, zaten hiçbiri Fransız değildi. Çoğu Ermeni ya da

Rus'tu; belki de Alman. Yarın Doğu ülkelerinden gelmiş ne idüğü belirsiz heriflerin değil Fransızların, gerçek *Fransızların* mağazalarına gidecek, yeniden işe koyulacaktı. Zaten Fransa ne çekiyorsa bu yabancıların, göçmenlerin elinden çekiyordu. Hiç kaygılanmamalıydım, her şey yoluna girecekti. Sarayın sofra takımı servet ederdi ve daha birkaç hafta idare edecek paramız vardı. Bu arada gümüşlere de alıcı bulduk mu gelecek birkaç yılı güvenceye almış olurduk. Bir şey demedim ama öyle yakın, öyle doğrudan bir bağ vardı ki aramızda, yüzündeki sıkıntı, o anlaşılmamış insan tavrı benim için çok bildikti. Gümüşlere tek bir alıcı bulamayacağımızdan adım gibi emindim. On beş güne varmaz meteliksiz kalırdık. Hem de henüz birkaç gün önce geldiğimiz yabancı bir ülkede. Fransa'yı ilk kez yabancı bir ülke gibi görüyordum. Bu da kuşkusuz artık evimize geldiğimizin yeni bir kanıtıydı.

O on beş gün annemin Rus gümüşlerinin onurunu korumak, onları hak ettikleri tahta oturtmak için verdiği soylu savaşa tanık oldum. Ve annem Nice'in tüm kuyumcularını, antikacılarını bir bir eğitimden geçirdiği o savaşı kaybetti. Hele o tatlı Ermeni'ye, Victoire Caddesi'ndekine gözümün önünde öyle bir ders verdi ki, adam sonra en iyi dostlarımızdan biri oldu. Elindeki şekerliğin ne kadar güzel, eşsiz ve kusursuz olduğunu kimse annemden iyi, daha ustaca anlatamazdı. Hele onuruna kasideler düzdüğü o semaverin, çorba kâsesinin, hardal çanağının güzelliği neydi öyle! Ermeni her türlü saçtan soyutlanmış alnı, boşluğu delen kirpikleriyle şaşkınlıktan şaşkınlığa düşüyor, Hanımefendi'yi malın gerçek değerine inandırmak için debelenip duruyordu. Eşyanın değeri annemin biçtiği fiyattan on, on iki kat düşüktü ve adamcağzın annemin fiyatını ödemesi imkânsızdı. Eh, annem de bu büyük cehalet karşısında hazinesini yeniden çantasına tıktırırken hoşçakal bile demedi. İkinci durağımız tam aradığı tipte ısmarlama bir Fransız çiftin mağazasıydı. Orada da başarılı olduğu söylenemez ama annem yılmamış, o mükemmel kesimli semaveri yaşlı adamın burnuna sokup onu da kendisiyle birlikte düş kurmaya zorladı: O saf bakire

tavriyla annem, dost yüzlü küçük semaver ve tatlı Fransız ailesi; hiçbir şey o güzel aleti daha çekici kılamazdı, ama tatlı ve sevimli Bay Sérusier’de bu numaraları yutacak göz yoktu. Annemin daha sonra bir sürü eşyayı rehin bırakıp borç para alacağı bu yaşlı istismarcı kurt, burnuna inmiş kelebek gözlüğüyle hayıflanarak başını sallayıp şöyle dedi:

“Hanımefendi, semaver ala bizim iklimimize hiç uygun bir şey değil ki.”

Bunu öyle ağlamaklı bir ses tonuyla söyledi ki, iklime uyum sağlayamayan son semaver sürüsünün Fransa ormanlarında bir yerde ölüp gittiğini görür gibi oldum.

Bu kibar muamele karşısında da annemin eli ayağı kesilip bütün direnci kırıldı –onu alt etmenin biricik yolu buydu; ince, kibar davranırsanız arunda bütün silahlarını alabilirdiniz annemin elinden– ve başka tek kelime etmeden her parçayı tek tek ince kâğıtlara sarıp valize koydu –semaver hariç; valize sığmayacak kadar büyüktü meret, ben elimde taşımak zorunda kaldım ve başına kötü bir şey gelmesin diye de özenle kucaklayıp gelip geçenin meraklı bakışları arasında annemin peşine düştüm– ve çıktık.

Çok az paramız vardı artık; o da bitince ne yapacağımızı düşündükçe içim daralıyordu. Gece olunca ikimiz de uyur gibi yapmış, ama o kırmızı nokta, annemin ağzından hiç düşürmediği o sigara karanlıkta sabaha kadar yanıp sönmüştü. Ona baktıkça ters dönmüş bokböceği gibi paniklemiş, korkunç bir umutsuzluğa kapılmışımdım. Bugün bile nerede bir gümüş sofrta takımı görsem göğsüme bir kusma isteği gelir yapışır.

Bizi bu sıkıntıdan ertesi sabah yine o yaşlı adam, Bay Sérusier kurtardı. Uyanık tüccar “aile yadigârı”nın güzelliği ve benzersizliği üstüne kurulu gösteriyi izlerken annemdeki yeteneği kolayca fark etmiş, bunun her iki tarafa da yararı olacak şekilde değerlendirilmesi gerektiği kanaatine varmıştı. Nadir bulunan ve tuhaf bir rastlantıyla gelip onu dükkârında bulan bu iki garip yaratık, yani annemle ben de onu epey etkilemiştik sanırım. İlginç bin türlü eşya bulunan

mağazada biz onların hepsinden daha ilginç görünmüş olmalıydık. O yardımsever, doğal kibarlığıyla bize destek olmaya karar verdi. Verdiği avans parayla annem derhal Güney Fransa'nın, Côte'un tüm büyük otellerini turlamaya koyuldu. "Aile yadigân mücevherler" Winter-Palace, Hermitage, Negresco otellerinin soylu alıcılarına sunuluyordu şimdi. Öykü kimi zaman değişirdi. Kimi yerde bunları Rusya'dan kaçarken yanında getirdiğini söyler, çoğunlukla daha acıklı bir öykü tuttururdu. Bu eşi bulunmaz takım aslında büyük bir Rus dükküne aitti. Ama annem "bazı sebeplerden ötürü dükten gizlice ayrılmak zorunda kalmış," gümüşler de ona kalmıştı.

Kurtarılmıştık. Üstelik bizi bir Fransız kurtarmıştı. Bundan çok daha cesaret verici olan, bu ülkede bizi her an kurtarmaya hazır kırk milyon Fransız daha olmasıydı. "İstedığınızı düşlemekte özgürsünüz," diyorlardı bize.

Derken esnaftan başkalarının da satsın diye mal verdiği annem yavaş yavaş, kenti boydan boya arşınlaya arşınlaya ipleri yeniden ele alıp durumumuzu düzeltmeye koyuldu.

Bizim ünlü gümüş takıma gelince, annem yok pahasına gideceğini anlayıp onu sandığın en kuytu köşesine yerleştirmiş, imparatorluk kartalı işlenmiş bu yirmi dört parçanın eninde sonunda beni kurtaracağını belirtmeyi de unutmamıştı. Onlardan yararlanmayı "öğrendiğim" zaman... Bu son cümle biraz törensel, gizemli bir edayla çıkmıştı ağzından.

Annem faaliyet alanını giderek genişletti. Otellerde lüks eşya sattığı reyonları, vitrinleri vardı artık. Arsa, ev komisyonculuğu da yapıyordu; bir taksiye ortak olmuştu. Derken yörenin tavuk çiftliklerine yem taşıyan bir kamyonun yüzde yirmi beş hissesini de kaptı. Alım satımıyla uğraştığı bir dairenin iki odasını kiralarayıp orada trikotaj işine de girdi. Kısacası özenle sarıp sarmalamıştı beni. Benimle ilgili planlara gelince, onlar bir süredir tatildeydi: Sırada Fransız yurttaşlığına alınmam, liseyi bitirip hukuk öğrenimi görmem, askerlik yapmam –elbette süvari subayı olarak– gibi şeyler vardı, arkası zaten gelirdi – siyasi bilgiler öğrenimi ve sonra

“diplomasi kariyeri.” Bu sözcükler her ağzından döküldüğünde sesini saygıyla alçaltır, yüzünü ürkek, hayranlık dolu bir gülücük kaplardı. Sil baştan yaptığımız hesaba göre oraya varabilmek için –henüz lise birinci sınıftaydım– sekiz ya da dokuz yılcık boğuşmak gerekiyordu, o kadar. Düşüncesi bile annemi rahatlatmaya yetiyordu. Büyük bir hoşnutlukla burnundan soluk alıp verir, peşin hayranlığıyla yüzüme bakardı. “Büyükelçilik kâtibi!” Tadına daha iyi varabilmek için bu sözcükleri yüksek sesle, sık sık yinelerdi. Biraz sabredince her şey yoluna girecekti. İşte on dört olmuştum bile, geriye ne kalmıştı ki? Gri mantosunu sırtına geçirip valizini kapar, elinde baston, çıkardı. Böyle anlarında daha canlı, daha çevik yürürdü; o parlak geleceğe bir an önce varmak ister gibi. Fark ettiniz sanırım, annem artık bastonsuz yürüyemiyordu.

Bense çok daha gerçekçiydim. Sekiz, dokuz yıl daha bekleyip yerimde saymaya hiç niyetim yoktu, insan başına neler geleceğini bilemezdi ki. Yemin edip annemin önüne serme sözü verdiklerimi hemen zaman geçirmeden gerçekleştirmek istiyordum. Hevesle işe girişip önce dünya juniorlar yüzme şampiyonluğuna soyundum. Büyük Mavi’de bugün yerinde yeller esen bir yüzme tesisi vardı, her gün orada antrenman yaptım, ama Angés Körfezi’ndeki yarışta ancak on birinci olabildim. Ve bir kere daha, her başarısızlıktan sonra yaptığım gibi bir kere daha edebiyata vurdum kendimi. Defterler yeniden masamın üzerine yığıldı. Sayfalar giderek daha tumturaklı, daha soylu, ama daha umutsuz takma adlarla doldu. Tek atışta on iki tutturmak, o kutsal ateşi yakıp dünyayı kestirme yoldan ışığa boğmak için kitap kapaklarında bana yeni gelen adları not alırdım. Antoine de Saint Exupéry, André Malraux, Paul Valéry, Mallarmé, Montherland, Apollinaire... Bu ışıltılı listeye göz gezdirirken en sevdiği oyuncağı elinden alınmış çocuk gibi hissederdim kendimi. Neden daha önce önüme çıkmamış, neden önce bana sunulmamıştı bu adlar?

Denizi, toprağı ve gökyüzünü alt etmek için ufak tefek bazı girişimlerim daha oldu. Ürke ürke de olsa yüzmeye, koşmaya, yüksek atlamaya devam ettim. Ama kendimi gerçekten bulup sayesinde

eve defne dalları taşıyabildiğim tek alan pinpon oldu. Menekşe rengi kadife kılıf, içinde adım kazınmış gümüş bir madalya. Annemin başucu masasında en onurlu yer işte bu madalyaya aitti. Ve hayatım boyunca ona sunabildiğim biricik başarı da bu oldu.

Bir arkadaşımın babası bana raket armağan ettiği için aynı şekilde tenise de el attım. Ama Emperyal Park Kulübü'ne üye olmak için bizim altından kalkamayacağımız bir para ödemek gerekiyordu. Ve şampiyonluk kariyerimin acıklı olaylarından biri de burada yaşandı: Emperyal Park'ın parasızlık yüzünden kapısını bana kapalı tuttuğunu gören annem büyük bir öfkeye kapılıp sigarasını önüne gelen ilk fincan tabağına bastırıp bastonunu kaptı, mantosunu kuşandı. Bu iş böyle süremezdi, olacak iş değildi! Raketimi de alıp Emperyal Park Kulübü'ne kadar kendisine eşlik etmemi istedi. İkinci daveti de hemen karşımıza dikilsin diye kulüp sekreterine çıkardı ve adamcağız isteneni ikiletmeden yaptı. Ve annemin çılgınlıkları salonda patlamaya başladığında gelmekle yetinmeyip ardından nedense o müthiş adamın, Garibaldi'nin adı verilmiş olan kulüp müdürünü de sürükledi. Annem odanın ortasına dikilip şapkasını hafifçe kaşına yatırdı, bastonunu ileri uzattı ve haklarında ne düşünüyorsa hepsini ama hepsini yüzlerine boşalttı. Nasıl yaparlardı! Azıcık antrenmanla Fransa şampiyonu olacak, ülkemin renklerini yabancı ellerde zaferle temsil edecektim ve küçücük, aşağılık bir para sorunu yüzünden içeri girip çalışmam engellenmek isteniyordu. Başka söze gerek yoktu anneme göre, ama şunu bilmeliydiler: Ülkenin çıkarını savunacak yürek yoktu onlarda. Bunları tam bir Fransız anası gibi bağır bağır söyledi. Gerçi o sırada henüz Fransız yurttaşlığına alınmamıştım, ama bu çok küçük bir ayrıntıydı, oradakiler de bilmiyordu. Sonuç olarak akıllarını başlarına toplamalı, kulübe girmem için hemen seferber olmalıydılar. Elime henüz üç ya da dört kez raket almıştım oysa. Adamlardan biri tutup beni korta çağırır da durum anlaşılır diye ödüm patlıyordu. Korkudan kusak gibiydim. Ama önümüzde dikilip duran bu iki seçkin adam öyle şaşırmıştı ki, sportif yeteneğimin nerelere vardığını düşünecek

durumda değildiler. Tam o sırada müthiş bir çözüm geldi akıllarına. Sanırım bu müthiş, zekice buluşun babası Bay Garibaldi'ydi ve akli sıra annemi yatıştıracaktı. Ama yatıştırmak bir yana bu öyle ters bir gelişmeye yol açtı ki, anısı bugün bile uykularımı kaçırır.

"Hanımefendi," dedi, "lütfen sesinizi biraz alçaltın. İsveç Kralı Majesteleri Gustave birkaç adım ötenizde. Yalvarırım, ne olur bir skandala yol açmayalım."

Bu sözlerin annemin üstünde anlık bir yatıştırıcı etkisi olmadı değil; ama sonra, son derece ince ve büyüleyici bir gülücük –bu gülücüğü iyi tanırdım– dudaklarından başlayarak bütün yüzüne yayıldı ve ileri atıldı.

Yaşlı bir adam güneş şemsiyesinin altına sığınıp çimenlere yayılmış çay içiyordu. Üstünde beyaz flanel pantolon, mavili siyahlı ince bir ceket vardı. Başında da hafifçe kaşına yatırılmış hasır şapka. İsveç Kralı Beşinci Gustave, Côte d'Azur'un ve tenis kortlarının aşına yüzlerindendi, özellikle o hasır şapka yerel gazete birinci sayfalarından eksik olmazdı.

Annem bir an, bir saniye bile kararsızlık göstermedi. Reveransını yapıp bastonuyla kulüp başkanıyla sekreteri göstererek haykırdı:

"Majesteleri, sizden adalet istiyorum! Benim oğlum, bu delikanlı kısa süre sonra on dördünü bitirecek. Tenise olağanüstü yeteneği var, ama gelin görün ki bu kötü Fransızlar onun gelip burada antrenman yapmasına karşı çıkıyor. Bolşevikler her şeyimize el koyduğu için buranın aidatını karşılayacak paramız yok! Bize yardımcı olup oğlumu korumanızı diliyorum Majesteleri!"

Korkunç İvan'dan Deli Petro'ya uzanan ünü dünyayı tutmuş birçok Rus destanı vardır ve annemin tiradı onların hiçbirinden aşağı kalır değildi. Neden sonra sustu, bakışlarını salonda biriken kalabalıktaki yüzlerde gezdirdi. Mutluydu; başarmıştı. O an gökyüzüne uçmayı ya da yerin yedi kat dibine geçmeyi başarabilsem, bilincimi yitirmeden önceki son sözlerim "Oh, kurtuldum" olurdu. Ne yazık ki bu mutluluk bile çok görüldü bana ve orada, o güzel hanımlarla yakışıklı beylerin alaycı bakışları karşısında dikilmek zorunda bırakıldım.

Majesteleri Beşinci Gustave o günlerde bile epey yaşlı ve her İsveçli gibi biraz –nasıl derler– ağırkanlıydı. Bu yüzden olacak, olup bitene en az o şaşırdı. Purosunu dudaklarının arasından koparıp aldı, ağır ağır annemi süzdü, bana gözücuyla bakıp tenis antrenörüne döndü mahzenden gelir gibi sesiyle:

“Onunla biraz kapış bakalım. Kapış da görelim dendiği kadar var mı?”

Annemin birden yüzü ışıldadı. Raketi elime üç-dört kez almak dışında tenisle herhangi bir yakınlığının olmaması onu hiç mi hiç ilgilendirmiyordu o an. Bana güveniyor, kim olduğumu biliyordu. Bunun dışındaki her şey, her sorun küçücük, hesaba katmaya bile değmeyen küçücük birer ayrıntıydı. Bir an kararsız kaldım. Ama bakışları öyle güvenli, öyle sevgi doluydu ki korkuyu utancı fırlatıp attım. Başımı öne eğip olurladım, rakibimin karşısına dikildim.

Her şey çabucak olup bitti – ama bana hâlâ sürüyormuş gibi gelir. Ve herhalde anlamışsınızdır, o gün en iyi oyunumu çıkardım. Atladım, daldım, sıçradım, döndüm, koştum, düştüm, yeniden sıçradım, uçtum. Eklemsiz kuklalar gibi dans ettim. Arada topa dokunabilmeyi de başarabildiysem, açıkça belirtmeliyim tek sebebi o aşırı hareketli sahnelerdi. Kortta öyle dört dönüyordum ki topun bana, elimdeki tahta kasnağa dokunmadan gelip geçmesi imkânsızdı. Bütün bunlar o ünlü hasır şapkanın altından beni izleyen İsveç Kralı’nın buz gibi bakan gözlerinin önünde yaşandı. Böyle olacağını bile bile kafamı neden kasap bıçağının altına yatırdığımı, korttaki o maceraya neden atıldığımı soracaksınız kuşkusuz şimdi bana. Ama Varşova’da aldığım dersle yediğim tokadı da, annemin “Bir daha susup kaldığını duymaktansa seni önüme sedyeyle getirsinler, bu canımı daha az acıtır, anlaşıldı mı” derkenki sesini de unutmamıştım henüz. İşte bu yüzden, o gün değil karşı çıkmak, bunu aklıma getirmek bile benim için imkânsızdı.

Bu arada, on dört yaşına basmış olmama rağmen mucize denen şeye hâlâ inandığımı inkâr edersem gerçeği gizlemiş olurum. Sihirli değneğin yardımına koşacağına, o gün o acımasız gücün dürüst tarafına denk geleceğime inanıyordum hâlâ ve bana el

uzatmayacağını aklıma bile getirmek istemiyor, o güçlü, görünmez elin gelip raketime yapışacağını, bütün topları kontrolüne alacağını düşünüyordum. Ama olmadı. Mucizelerin bu kadar güçsüz olduğunu görmenin bende derin izler bıraktığını söylemeliyim. Nitekim *Çizmeli Kedi* diye bir şeyin sadece masallarda olduğunu, gecenin bir yarısı farelerin gelip Gloucesterli terzinin mantosuna düğme diktiğine inanmamak gerektiğini düşündüğüm bile olur bazen. Kısacası kırk dört yaşındayım ve bir şeyleri sorgulayabiliyorum artık. Ama epey yaşadım ben; böyle geçici zaaflarıma pek aldırmayın.

Sonunda antrenör acıyıp yakamı bıraktı da çimenin üstüne yayılıp kaldım. Annem yüzünü kara çıkaran ben değilmişim gibi gelip sarıldı, pull-over'ımı giymeme yardım etti, mendilini çıkarıp yüzümü, boynumu sildi. Ve nihayet izleyicilere döndüğünde hepsi susuverdi. Kahkahalar bıçakla kesilmiş gibi yok oldu. Nasıl başardı, o sessizliğin sebebi neydi, bugün bile anlayabildiğimi söyleyemem. Başta kahkahasını gizleme gereği bile duymayanlar utanmış gibiydi. O güzel hanımlar çaktırmadan başlarını önlerine eğip hiçbir şey olmamış gibi, ellerinde kamış, keyifle limonatalarını çekiştirmeye devam ettiler. Yavrusunu korumaya çalışan anayla ilgili yazılmış klişe öyküler geçmiş olmalıydı zihinlerinden. Annemse hiç kızgın görünmüyordu. Sıkıntıya son veren İsveç Kralı oldu. Yaşlı adam gözünün önünde oynanan oyundan çok etkilenmiş gibiydi; büyük bir incelik ve soylulukla parmağını hasır şapkasına dokundurup şöyle dedi:

“Sanırım buradaki bu beyler de benimle aynı kanıdadır: Epey heyecan verici bir olaya tanık olduk... Bay Garibaldi –” –“Bay” sözcüğünün dudaklarından nasıl bir mezar tonuyla çıktığını iyi anımsarım– “delikanlının giriş ücreti benden: Yürekli, atak bir genç o...”

O günden beri İsveç'i pek severim.

Ama yine de o günden bu yana Emperyal Park'a adımımı bile atmadım...

YİRMİ

Bütün bu terslikler beni odama daha çok kapamak, daha iyi şeyler yazmamı sağlamak için özel olarak yaratılmıştı sanki! Gerçek bütün cephelerde saldırı altındaydım; dört bir yanda bozguna uğramış, çizdiğim sınırlara çarpa çarpa bir hal olmuştum. Böyle olunca da yapacak tek bir şey kalıyordu: Hayal âlemine kapağı atıp orada yaşamaya alışmak. Kendi yarattığım şahsiyetler arasında duygu, adalet ve merhamet yüklü bir hayat. Farkında olmadan ve görünürde edebiyata dair hiçbir başarı izi yokken önce “gülmece”yle tanıştım. Gerçeklikle tepeme çökmüşken bile başa çıkmanın, onu göğüsleyebilmenin biricik ve etkili yolu buydu. Bugüne dek aldığım onca yola rağmen kendimi hâlâ yorgun hissetmiyorsam, bunu “gülmece”nin yoldaşlığına borçluyum. Gerçekten başarılı olduğuma inandığım o birkaç ânu da yine “gülmece”nin gücüyle yaşabildim. Bu silahı bugüne dek kimse benden koparıp alamadı ve günü geldiğinde onu başkasına doğrulturken duyduğumdan çok daha büyük bir istekle kendime doğrultacağım. Bendeki “ben”i, “bana”yı yok etmek için. Gülmece insana eriştiği noktayı kavratabilecek, onu gerçekten düzeltebilecek en iyi araçlardan biri bence. Gülmece fukarası kimi “dostlar” yazıp söylediklerimde o silahı sık sık kendime doğrulttuğumu görünce üzüntüye kapılır; benim mazozist olduğumu, kendimden nefret ettiğimi söyler bu bilgiç beyler. Oyunu daha iyi oynayabilmek için yaklaşımlarına iyice göz yumduklarımса daha da ileri gider: Onulmaz bir teşhirci, sapığın tekiyim onlara göre. Acırım onlara. Gerçek şu ki “ben” diye bir şey yok ve gözümü de asla “bana”ya dikmiş değilim. Sadece, en sevdiğim silahı doğrultup tekrar tekrar hortlatılan insan hallerine saldırmış,

onu aşmış olabilirim belki. Bize karanlık güçlerce dışarıdan dayatılmış Nürnberg Yasası gibi yasaların ürünüdür çünkü onlar. İnsan ilişkilerindeki bu yanlış anlaşılma benim için değişmez bir yalnızlaşma sebebi oldu hep. Meseleye böyle bakınca, hiçbir şey bu penguenden beceriksiz yaratıklara gülmecenin dost elini uzatmaktan daha yalnızlaştırıcı olamaz çünkü.

Ayrıca, nihayet toplumsal sorunlarla da ilgilenmeye, çocuğun yükünü sadece kadınların taşımadığı bir dünya talep etmeye başlamıştım. Ama toplumsal adaletin sadece bir ilk adım, yenidoğanın ilk çırpınışı olduğunu öğreneli çok olmuştu ve ben kendi kaderlerinin efendisi olmalarını talep ediyordum benim gibi olanlardan. İnsanı kendi biyolojik, ahlaki ve entelektüel verileriyle sürekli mücadele halinde devrimci bir kalkışmacı gibi görmeye başlamıştım. Çünkü annemin yaşlı yorgun yüzüne baktıkça adaletsizliğe olan isyanım, içimdeki dünyayı düzeltme, onu daha onurlu, daha yaşanılır kılma isteği daha da büyüyordu. Gece geç saatte yazıyordum.

Para durumumuz o sıralar yine kötüledi. 1929 Ekonomik Buhranı'nın etkisi Côte d'Azur'e kadar uzanmıştı ve yeniden zor günlerle başbaşıydık.

Annem bir odayı köpek kulübesine çevirmiş, evde köpek, kedi ve kuş bakıcılığı yapıyor, el falı açıyor, oda kiralıyor, gayrimenkul kayıyumluğu yapıyordu. Bir iki arsa satışına da aracı olmuştu. Ona elimden geldiği kadar yardım ediyor, yani ölümsüz bir başyapıt yazmaya çalışıyordum. Bazen "bu defa oldu," dediğim bir iki bölümü ona da okurdum ve beklediğim hayran bakışlarını benden hiç esirgemezdi. Ama bir gün, şiirlerimden birini dinledikten sonra çekinerek şöyle dediğini hatırlarım:

"Sanırım hayattan pratik dersler almada zorlanacaksın biraz. Gerçi bu nasıl yapılır ben de hiç bilemiyorum."

Gerçekten de lisede pozitif bilim dersi notlarım tam bir felaketti. Ve lise bitene kadar da böyle sürdü. Bakalorya sınavının ilk bölümündeki kimya sözlüsünde sınav öğretmeni Bay Passac alçıyı anlatmamı istediğinde ağzımdan çıkanlar şundan ibaretti:

“Alçı duvar yapımında işe yarar.”

Öğretmen sabırla beklemiş, arkadan yeni bir şey gelmediğini görürünce sormuştu:

“Hepsi bu mu?”

Ona kibirli bir bakış fırlatıp arkamdakilere dönüp tanık aramıştım:

“Ne demek hepsi bu mu? Bu yeterince büyük bir şey değil mi zaten! Hocam, şu küçümsediğiniz duvarları yıkın da ne olur görün; uygarlığımızın yüzde doksan dokuzu göçer!”

Annemin bulabildiği işler giderek azalıyordu ve bir akşam uzun süre ağladıktan sonra masaya oturup tanımadığım birine mektup yazdı. Ertesi gün de beni fotoğrafçıya götürüp resim çekti. Fotoğraf vesikalıktı: Mavi blazer ceket ve gökyüzüne dikili mavi gözler... Fotoğrafı da mektubun içine koydu ve mektubu bir çekmeceye kilitleyip birkaç gün tereddüt etti. Sonra ne düşündüyse gidip posta kutusuna attı.

Annem o geceyi sandığının başında, mavi kurdeleye sarılı bir mektup tomarındakileri tek tek okuyarak geçirdi.

O sırada sanırım elli ikisindeydi. Mektuplar iyice eskimiş, yıpranmış görünüyordu. 1947’de onları mahzende bulup hepsini okudum. Hâlâ da sık sık okurum.

Bir hafta sonra beş yüz franklık bir havale geldi. Bu annemin üstünde olağanüstü etki yarattı: *Bana öyle büyük bir sevgiyle baktı ki.* Annem için olağanüstü bir şey yapmıştım sanki. Yanıma yaklaştı, yüzümü ellerinin arasına aldı, gözlerini inceden inceye suratımın her yanında gezdirdi. Gözpınarları pırıl pırıl yaş doldu. Tuhaf bir şey, bir sıkıntı hissettim: Bambaşka birine dönüşmüştüm sanki.

Çok düzenli olmasa da bu para havaleleri sonraki on sekiz ay boyunca gelmeye devam etti. Portakal rengi Thommann yarış bisikletini böyle hak ettim. Huzurlu, müreffeh denebilecek bayağı hoş bir dönem geçirdik. Günde iki frank cep harçlığım vardı. Böylece okul dönüşü çiçek pazarına uğrayıp paramın elli santimiyle anneme koca bir demet kokulu çiçek yaptırabiliyor, akşam da Royal’e çigan müzi-

gi dinlemeye götürebiliyordum. Ama içeri girmeyip gözlerimiz terasta, kaldırımında dinlerdik müziği. Çünkü girmek için ayrıca para ödemek gerekiyordu. Annem çigan orkestralarına bayılırdı. İçinden şampanya içilen ayakkabıları, muhafız subayları, Puşkin'in düelloda ölümüyle birlikte yeryüzünün en romantik yozlaşmışları onlardı annemin gözünde. Ama çingene kızlarından beni uzak tutmak için de elinden geleni yapardı. Bana bulaşabilecek en büyük tehlikelerden birinin kaynağı onlardı dediklerine bakılırsa. Ellerine düşersem beni fiziken, ahlaken, sonunda da maddi olarak mahveder, doğruca veremin kucağına atarlardı. Hiçbiri gerçekleşmese de, bu öngörüler beni tuhaf tuhaf gıdıklardı. Annemin yıllar önce yaptığı baştan çıkarıcı ayrıntılı tasvirler yüzünden gençliğimde sadece bir tek çingene kıızıyla ilgilendim, o da sadece cüzdanımı, fular ve kol saatimi kapıp kaybolmakla yetindi; değil kendimi kaybetmek, verem olacak bile zaman bırakmadı bana.

Size tuhaf gelebilir belki ama, bir kadın birini fiziken, ahlaken ve sonunda da maddi olarak nasıl mahveder, hep bunun hayalini kurdum. İnsanın onca tehlikeye karşın her istediğini yapabilmesi harikulâde bir şey olmalı. Bugün hâlâ vereme yakalanabilirim aslında, bu imkân var, ama sanmam ki bu yaştan sonra annemin anlattığı kadar tat verebilsin. Doğanın da kendine göre sınırları var. Dahası içimden bir ses bana çingene kızlarının ve muhafız subaylarının eskisinden çok farklı olduğunu söylüyor.

Orkestrayı dinledikten sonra girsin diye anneme kolumu uzatırdım, gider İngiliz Parkı'na otururduk. Orada da koltuk parası ödenirdi ama, bu kendimize ikram edebileceğimiz bir lükstü o gün.

Koltuğunuzu iyi seçerseniz, fazladan kuruş ödemedem Lido orkestrasının karşısına da oturabilirdiniz, Kumarhane'nin karşısına da. Annem genellikle çaktırmadan çantasının dibine attığı yiyecek bir şeyler de getirirdi. Yine genellikle getirdikleri siyah ekmekle tuzlu hıyar olurdu; en çok onu severdik. O sıralar İngiliz Parkı özellikle akşam saat dokuz sularında tıklım tıklım dolu olurdu. Dizlerinin üstüne serilen gazete kâğıdından iştahla siyah ekmekle tuzlu

Rus hıyarı tıknarak avare gezenleri seyreden seçkin görünüşlü kır saçlı kadın ve koltuğuna iyice kaykılmış mavi ceketli çocuk: Pek hoş bir görüntü olmalı.

Ama bunlar beni kesmiyordu artık. Mariette yeryüzünde hiçbir hıyarın, en tuzlusunun bile bastıramayacağı büyük bir açlık uyardırmıştı bende, yatıştırmak ne mümkün. Mariette bizden ayrılalı en az iki yıl olmuştu ama anısı hâlâ etimde, kemiğimde, kanımdaydı. Bazı geceler bu yüzden uykum kaçırdı. Bana dünyaların en güzelinin, en derininin kapılarını açan o tatlı Fransız kıza bugün bile büyük gönül borcu duyduğumu belirtmeliyim. Otuz yıl geçti ama, öğrettiklerinin üstüne ne yeni bir şey öğrendim, ne de öğrettiklerinin zerresini unuttum; Fransa için Bourbon Hanedanı ne kadar gerçekse söylediklerim de en az o kadar gerçek. Umarım mutlu ve neşeli biri olarak yaşlanmıştı ve bilsin isterim; Tanrı Baba'nın kendisine lutfettiği hünerlerin hakkını vermek için elinden geleni yaptı o. Daha da sürdürürsem ağlamaya başlayacağımı hissediyorum, bu yüzden artık kesiyorum.

Ama işte, gelin görün ki Mariette yanımda değildi artık ve elimden tutup beni pınara koşturacak kimse yoktu. Kan damarlarımda deli gibi akıyor, gelip kapıyı şiddetle, ısrarla vuruyor, her sabah tam üç kilometre yüzmeme rağmen bir türlü durulmuyordu. İngiliz Parkı'nda önümde salınan ekmekçi kızları tek tek, gözden kaybolana dek izler, derin derin iç geçirir, elimde hıyarım, öyle kalakalırdım.

Ama yeryüzünün insan doğa ve zaaflarına en duyarlı, her türlü anlaşma ve uyuma dünden hazır bu en eski uygarlığı gülümseyerek yardımına yetişti. Çok uzun süreler güneşle birer hasım gibi yaşayan Akdeniz üstüme eğilip binlerce kez af diledi.

Kentte tek eğitim kurumu Masséna ve Paillon meydanları arasındaki Nice Lisesi değildi. Ben ve öbür arkadaşlar Saint-Michel Sokağı'nda da dost muamelesi görürdük. En azından Amerikan filosu Villefranche rıhtımına demir atmadan önce öyleydi; berbat günlerdi. Keder sınıflarda kol gezer, kara tahta melankolimizin gerçek bayrağı haline gelirdi.

Ama günde iki-üç frank cep harçlığıyla *duygusal takılmak* da çok zordu. Duygusal takılmak; Güneyliler buna böyle der.

Dolayısıyla evde tuhaf şeyler olmaya başladı. Önce bir halı kayboldu, sonra bir halı daha. Ve bir gün belediye gazinosundaki *Madame Butterfly* gösterisi dönüşünde annem şaşkınlıktan donakaldı: Belki daha iyi fiyata satarım umuduyla bir gün önce eskiciden satın aldığı küçük duvar aynası, kapı da, pencereler de kapalı olduğu halde bir yolunu bulup gökyüzüne uçmuştu, yerinde yoktu. Annemin yüzündeki sınırsız şaşkınlık görülmeye değerdi. Başka eksik olup olmadığını anlamak için bütün evi dolaştı, ince ince her yere göz gezdirdi ve eksik olarak şunları tespit etti: Benim fotoğraf makinem, benim tenis raketim, benim saatim, benim posta pulu koleksiyonum. Fransa'ya geldikten sonra kazandığım ilk ödül olan Balzac dizisi bile yok olmuştu. O ünlü semaveri bile satmayı başarmıştım. Eski Nice'te bir antikacıya götürüp okutmuştum. Yok denecek kadar az para vermiş, ama o bile beni o anki deritten kurtarmaya yetmişti. Annem bir an düşündü, sonra koltuğa çöküp gözlerini bana dikti. Uzun uzun, dikkatle baktı ve yüzünü hiç ummadığım –çünkü dramatik bir sahneye hazırlanmıştım– büyük, güven dolu bir zafer gülücüğü kapladı. Görmeye değerdi. Aradığını tamı tamına bulmuş insanlar gibi gürültülü gürültülü soluklandı. Ve sevgi, hayranlık ve şefkatle yeniden bana baktı: Sonunda, evet sonunda erkek olmuştum. Boşuna savaşılmıştı.

Kâğıdı kocaman, nevrotik harflerle doldurarak uzun bir mektup yazdı o akşam. Zafer sarhoşluğu içinde ve birine bu iyi haber yetiştirmek istercesine acele acele: Artık iyi bir evlattım! Çok geçmeden biri bana, adıma elli frank havale etti. Ve yıl boyunca bunu başkaları, başka elli franklar izledi. Geçici olarak kurtarılmıştım. Derken bir gün pinpon bir doktorun France Sokağı'ndaki muayenehanesine çağırıldım. Adamcağız lafı uzun süre ağzında geveleyip sonunda baklayı ağzından çıkardı: Benim gibi delikanlılar için yaşam bir sürü tuzak ve tehlikeyle doluydu, başımıza herhangi bir bela gelmesi işten değildi, kulaklarımızın dibinde yüzlerce zehirli

ok vınlıyordu... Ve atamız Galyalılar bile savaşı kalkansız gitmezdi. Sonra elime küçük bir paket tutuşturdu. Adamı son derece saygılı biçimde dinledim. Yaşlı birine davranıldığı gibi. Ama Wilno'daki o *Panopticum* gezintisi beni bu konuda son derece bilgi sahibi kılmıştı ve o günden beri burnumun en küçük dokusuna bile sahip çıkıyordum. Yoksa bu tutumuyla bize mutluluk bağışlayanların ruhunu incitip onurunu zedelediğini bile söyleyebilirdim ona. "Onların" sandığından da titiz olduğunu açıklayabilirdim. Hepsi değilse bile çoğu çocuk sahibi, bizi böyle kötü olayların kucağına atmayacak kadar sorumlu kadınlardı. Limanı ziyaret eden gemilerdeki denizcileri komutandan önce onlar uyarırdı: "Aman tanımadığınız kadına gitmeyin, aman önlemi elden bırakmayın!"

Sevgili Akdeniz! O Latin bilgeliğinle bana ne kadar dostça, ne kadar bağışlayıcı davrandın, bilsen! Ergen alnımı okşayan o yaşlı ama güleç gözler senindi! Ağlarında günbatımı taşıyan kayıklarla sana geliriz hep. Hep o kumsallarına... Ayağımın altına taşıdığın çakıltaşlarıyla ne kadar mutluydum...

YİRMİ BİR

Hayat gönlümüzce sürüp gidiyordu. Bir keresinde annemin dinlenmek için üç günlüğüne dağa gittiğini bile anımsarım. Ağustos ayıydı. Elimde çiçek demeti, otobüse ben bindirmiştim. Ayrılış sahneleri çok acıklı olur: İlk kez birbirimizden ayrılıyorduk ve annem artık sık sık ayrı kalacağımızı hissetmiş gibi ağladı. Otobüs şoförü vedalaşma sahnesini uzun süre ses çıkarmadan izledi, sonunda dayanamayıp patladı. Öfkelenmişti biraz ve yerli aksanı da o öfkeye pek yakışmıştı:

“Çong mu uzun süreceng ayrılın?”

“Üç gün,” dedim adama.

Birden etkilendi. Bir bana, bir anneme baktı saygıyla. Gözüyle tartıp ağır ağır konuştu:

“Eh, demeng hâlâ duygulu insanlar var bu yeryüzünde!”

Annem tatilden bir sürü projeyle, tepeden tırnağa enerjiyle döndü. Nice’te işler onu bekliyordu. Saygıdeğer yabancılara “aile yadigârı mücevher” kakalamaya giderken yanında gerçek bir Rus grandükü olacaktı artık. Grandük meslekte yeniydi, ona moral vermek isterken annemin canı çıkardı. O ara Nice’te on bin kadar Rus aile vardı. Bir zamanların generalleri, Kazaklar, Ukraynalı *atamanlar*, Çar muhafız alayından albaylar, prensler, kontlar, Baltık baronları. Öyle ya da böyle, Akdeniz kıyısında tam bir Dostoyevski ortamı yaratmayı başarmışlardı. Bir dehanın kendisi eksikti! Savaş sırasında ikiye bölündüler. Bir bölümü Almanları seçip Gestapo hizmetine girdi. Ötekiler canla başla Direniş safında yer aldı. Kurtuluş’la birlikte birinciler yok oldu. İkincilerse tümüyle asimile oldu ve sonra dört beygir Renault’lar, paralı hafta tatilleri, kremalı kahveler ve seçimlerdeki çekimser oylarıyla sırra kadem bastılar.

Annem grandüke, onun o beyaz keçisakalına tuhaf, alaycı bir saygı gösterirdi. Yanında böyle birinin varlığı annemin gönlünü pek okşardı. Eline koca valizi tutuştururken Rusça “buyurun prens hazretleri,” demeyi ihmal etmezdi. Bizim “prens hazretleri” muhtemel müşteriler karşısında yargıç karşısına çıkmış suçlu gibi sıkılıp mutsuzlanırken annem anlatmaya koyulurdu: “Prens hazretleri” Çar’ın çok ama çok yakın akrabasıydı, Rusya’da pek çok sarayı, İngiltere Krallığıyla çok sıkı ilişkileri vardı... Bunları duyan müşteri turnayı gözünden vurduğunu düşünür, böyle savunmasız bir adamı yakalayıp alaşağı etme düşüncesiyle mest olurdu. Ve tabii valizde ne var ne yok hepsini kapatırdı. Anneme kalsa paha biçilmez bir elemandı o, kollamak için de elinden geleni yapardı. Kalp hastasıydı adamcağız; annem her gün işe başlamadan önce ona ilacını verir, bir bardak suya yirmi damla damlatıp içsin diye uzatırdı. Onları Café Buffa terasında gelecek projesi yaparken görebilirdiniz. Anneminkinin odağında hep ben vardım, yani Fransız Büyükelçisi. “Prens hazretleri” ise komünist rejimin çöktüğü, Romanoff’ların Rusya’ya döndüğü hayalini görürdü.

“Arazime yerleşip sakın bir hayat süreyim, ne sarayla işim olsun ne de halkın dertleriyle ilgileneyim,” derdi Grandük.

“Kariyeri oğlumu bekliyor,” derdi annem de çayını yudumlarken.

Hazretleri Prensler Prensî’nin başına neler geldi, bilmiyorum. Roquebrune köy mezarlığında bir Rus grandükü yatıyor gerçi; hem de evimin yanbaşı. Ama o mudur bilmem. Hem o beyaz keçisakalı olmadan tanıyamam ki.

Annem en iyi voliyi tam o sıralar vurdu: Bugün Grosso Bulvarı diye bilinen eski Carlonne Bulvarı’nda yedi katlı bir apartman sattı. O merete alıcı bulmak için kentte aylarca bir o yana bir bu yana dört dönmüştü. Bizim için tam bir dönüm noktası olacaktı: “Satabilirim Aix-en-Provence Üniversitesi’ndeki ilk yılın masrafları karşılanmış olur,” derdi. Ve büyük tesadüf, kendisini alıcıyla karşı karşıya buluverdi. Bir gün kapımızın önünde bir Rolls-Royce durdu ve şoförün açtığı kapıdan ufacık, tombul bir adam indi. Ya-

nunda da iki kat daha iri, iki kat daha genç, sarışın güzel bir kadın. Kadın annemin Wilno'daki modaevinin eski müşterisi, yanındaki de kocasıydı. Çok zengindi adam ve işin tuhafı her gün daha da zenginleşiyordu. Sanki gökten zembille inmişlerdi, başka türlü açıklanamazdı. Minik Bay Jedwabnikas apartmanı satın almakla kalmadı, annemin girişimci ruh ve enerjisinden çarpılarak birkaç daireyi de bize kiraladı. Annem orada otel-restoran işletmeyi kafasına koymuştu. Mermonts Otel-Pansiyon işte böyle kuruldu. Denizin "Mer"i ve dağın "Mont"u. Cephe yeniden boyandı, kolonlar sağlamlaştırıldı. Derken kapılar "rahat, keyifli ve konforlu ortam arayan uluslararası müşteriler"e açıldı. Önce tanıtım metnini anlatayım, çünkü yazarı bendim. Annem otelcilikten hiç anlamazdı ama inanılmayacak kadar kısa sürede, hem de "pekiyi" denecek ölçüde kavradı. Yaşamım boyunca pek çok ülkede pek çok otelde kaldım. Ama o son derece sınırlı olanaklarla kotarılan örneği gözümün önüne getirdiğimde annemin gerçek bir zorluğu yendiğini anlıyorum şimdi. İki katta otuz altı oda ve restorandan oluşurdu otel. İki oda hizmetçimiz, garsonumuz, restoran şefimiz, çamaşırcımız vardı. İşler daha ilk günden tıklarında gitti. Bense resepsiyon, rehberlik ve metrdotellik işini üstlenmiştim. Bunların ötesinde bir işim daha vardı; "müşteri üstünde olumlu izlenim bırakmak." On altı yaşındaydım ve insanlarla ilk kez bu kadar yoğun, bu kadar yakın ilişki kuruyordum. Yeryüzünün her yanından müşteri gelirdi, ama en çok İngilizler rağbet ederdi. Genellikle gruplar halinde ve turizm şirketi aracılığıyla gelir, sayısal demokrasiye pek düşkün olduklarından hesabı en ince ayrıntısına kadar incelerlerdi. "Küçük turizm" denen olgunun ilk adımlarıydı bunlar ve savaş öncesi ve sonrasında giderek gelişecekti. Birkaçı dışında müşteriler genellikle ağırbaşlı, yumuşak huylu, kendine pek güveni olmayan, hoşnut edilmesi kolay insanlardı. Çoğu da kadındı.

Annem sabahın altısında kalkar, üç dört sigara, bir tas kahve içer, giyinir, bastonunu eline alır, doğruca Buffa Çarşısı'na yollarırdı. Havasından geçilmezdi. Buffa'daki çarşı eski kenttekenden küçüktü, ama lüks oteller, Gambetta Bulvarı bölgesinin bütün

pansiyonları alışverişı oradan yapardı. Tam bir güzel koku, renk ve dil çeşnisiydi. En güzel dana etleri, kotletler, pırasalar, kuşkonmazlar, gözü kırmızıya boyanmış bayat balıklar, kendini göstermekte sıkıntı çekmeyen Akdeniz mucizesi dev karanfil ve mimoza demetleri ve hepsinin arasında kıyasıyla birbirini çekiştiren soylu hanımlar. Annem kotletleri yoklar, kıvamını anlamak için kavunu koklar, beğenmediği sığır etini kaldırıp mermer tezgâha fırlatırdı. O kocaman kırmızı parça mermerin üstüne düşer düşmez yayılıverirdi. Elindeki bastonla marul dürtüklerken satıcı hemen savunmaya geçip parlardı: "Size demedim mi şu mallara dokunmayın diye!" Aradığı kaliteyi bir türlü bulamadığı için umutsuz, parmağını camembert peyniri kutusuna daldırıp tadardı. Burnunun ucuna yapışıp kalmış peynir parçasıyla kâh etlerin, kâh balıkların önünde duraklar, alacakmış gibi yapıp sonra cayar, satıcıları çileden çıkarırdı. Sonunda alışverişı tamamlayıp –buna alışveriş denirse elbette– burnu havada uzaklaşırken binlerce küfrü, sadece Akdenizli ağzına yakışan ince hakaretleri de peşinden sürüklerdi. Bağırıp çağırmanın haddi hesabı olmazdı. Ama annem Doğulu'ydu, dolayısıyla da adildi. Bu yüzden, neden bilinmez, bütün o kuzu etlerini, bezelyeleri, marulları bastonuyla kutsayıp bağışlayıverir, o kalitesi tartışmalı, fiyatı insanı çileden çıkaracak kadar yüksek mallar bir bakardınız satıcının tezgâhından kalkıp "birinci sınıf Fransız mutfağı"na konuvermiş! "Birinci sınıf Fransız mutfağı." Tanıtım duyurularına böyle yazmıştık. Annem aylarca her sabah, ama her sabah Bay Renucci'nin tezgâhında etlerin önüne dikilir, ama satın almaz, öylece bakardı. Bir şey düşünür gibi yapar, almaya hevesli gibi görünür, sonra cayardı. Adam artık iyice sabrı tüketince de tezgâhın önünden çekilirdi. Adama çok kaliteli bir müşteri kaçırdığını hissettirmeyi de ihmal etmezdi. Adamcağız annemin tezgâha yöneldiğini uzaktan gördüğünde alarm zili çalar gibi sesini yükseltir, telaşlanır, eğilip kalkar, hesap makinesini kapatıp yumrukları sıkılı, kadıncağzın önüne dikilirdi. Nasıl yapacağını bilemezdi ama malını korumaya çabalardı. Annem jambona burnunu uzattığında

adamcağız önce sabırsız, sonra da kinlenmiş olarak dış gıcırdatırdı. Annem burun kanatlarını oynatıp hoşnutsuzluğunu belirttiğinde adamcağız gözlerini havaya dikip ellerini göğsünde kavuşturur, sahnenin çabucak değişmesi, bugünü de üstüne atılıp annemi öldürmeden atlatmasına yardımcı olması için kutsal bakireye yalvarırdı. Ve annem sonunda jambonu iğrenerek de olsa önüne fırlatıp satın alma kararı verdiğinde keyfi yerine gelir, gülümserdi. Annem de gülümserdi ama onunki pek kasabın gülüşüne benzemezdi. Alaycı, aşağılayan bir havayla yapardı bunu. Sonra kahkahalar, “Aziz bakire, sana sığındım” nidaları arasında yolumuza gider, biz de onlara söverdik.

Sanırım annem hayatının en iyi birkaç yılını oralarda yaşadı.

Nice’e her gelişimde mutlaka Buffa Çarşısı’na uğrarım. Pırasalar, kuşkonmazlar, enginar ve kavunlar, sığır etleri, yemiş ve çiçekler, balıklar arasında fır dönerim. Gürültü, bağrıışmalar, el kol hareketleri, kokular, özellikle parfüm kokuları hep aynıdır. Görüntü bütünselliğinden bir şey yitirmesin diye her şey, hemen her şey korunmuş gibi. Orada öylece saatlerce kalırım ve havuçlu kıvırcıklı marullu bütün güzellikler önüme serilir.

Annem her akşam eli kolu yemiş ve çiçeklerle dolu dönerdi eve. Yemişlerin organizma üstünde olağanüstü etkisi olduğuna içtenlikle inanır, her gün bana en az bir kilo yedirirdi. Sonunda kolit oldum. Hâlâ da çekerim. Sonra mutfağa inip günün menüsüne el koyar, müşterileri karşılar, katlara kahvaltı servisini gözden geçirirdi. Yetinmez, müşteri şikâyeti dinler, geziye çıkacaklara piknik kumanyası hazırlatır, mahzeni ve hesapları denetlerdi. Özetle en küçük ayrıntıyla ilgilenirdi.

Bir gün, mutfakla restoran arasındaki köhne merdivenleri belki yirminci kez tırmandıktan sonra birden iskemleye çöktü. Yüzü ve dudakları bembeyazdı. Başını hafifçe yana yatırıp gözlerini yumdu. Sonra elini göğsüne koydu ve tepeden tırnağa titremeye başladı. Şansımız vardı ki doktorun teşhisi çabuk ve kesindi: Gereğinden çok insülin iğnesiyle hipoglisemi komasına girmişti.

Annemin iki yıldır saklamaya çalıştığı şeyi böyle öğrendim: Şeker hastasıydı, her sabah güne başlarken kendine insülin iğnesi yapıyordu.

Korku, amansız bir korku beni kısıktırak yakalayiverdi. Yüzü bembeyaz kesilmiş, başı hafifçe yana kaykılmış, gözlerini yumup elini acıyla göğsüne bastırmış kadının, annemin o görüntüsü hayatım boyunca gözümün önünden gitmeyecek. Beklediklerini yerine getiremeden, ona o çok aradığı *adaleti* sunamadan ölüp gidivereceği, insanlar arasında insanca ölçülerin egemen kılınacağı dünyayı göremeden toprağın altına girivereceği düşüncesi katlanılmaz geldi. Öfkelendim. Kural dışı, yasa dışı, kötü niyetli bir tutumdu bu. Size komik gelebilir ama gangsterceydi. Yasaları, toplumsal ahlakı, otoriteyi yeniden sağlaması için polis çağırısı gelirdi insanın.

İçimden bir ses biraz acele etmem gerektiğini, o ölümsüz başyapıtımı, beni bütün zamanların en genç Tolstoy'u kılacak başyapıtı yazmak için zamanın daraldığını söyledi. Annemin çektiği sıkıntıların bedelini ancak öyle ödeyebilir, öyle taçlandırabilirdim onu.

Ve kafamı kaldırmadan, soluk bile almadan işe koyuldum.

Annemin de onayıyla liseyi geçici olarak bırakıp yeniden odama kapandım ve atağa kalktım. Tam üç bin yaprak beyaz kâğıt yığdım önüme. Hesabıma göre *Savaş ve Barış* yaklaşık bu kalınlıktaydı. Annem de bana genişçe bir robdöşambr armağan etti; dediğine göre modeli Balzac'ın çalışırken giydiğinin aynısıydı. Annem günde beş kez kapımı açıp masanın üstüne yemek tepsisi bırakır, sonra parmaklarının ucuna basarak çekilirdi. O sıralar François Mermont müstear adıyla yazıyordum. Yazdıklarım art arda yayınevlerinden yüz geri olunca o adın pek sevimsiz olduğunu düşündük, yerine Lucien Brulard'ı kullanmaya başladım. İkinci kitabımı bu adla yazdım. O müstear ad da yayıncılara pek çekici gelmedi sanırım. Onlardan biri, ki o sırada N.R.F.'de çalışırdı, yazdıklarımın birini daha iade ederken şöyle demişti: "Bir metres tutun ve on yıl sonra yeniden gelin." O sırada Paris'teydim, açlıktan midem kazınıyordu. Tam on yıl sonra 1945'te dediğini yapıp yeniden başvurdum. Ne yazık ki o artık yerinde değildi, çoktan kurşuna dizilmişti.

Yeryüzü bana bir yaprak kâğıda sığacak kadar daralmış, küçülmüş görünüyordu ve o çocuk sayılacak yaştan bütün lirizmiyle kâğıda balıklama atlamıştım. Ama onca saflık ve acemiliğe rağmen paranın önemini, doğasındaki derinliği de ilk o sıralarda kavramaya başladım. Ben bu işe ne kadar canı ve iğrenç bir yapısı olursa olsun insanı, o basit insanı adalete kavuşturmak için soyunmuş-tum, ama o beni yarattığım şeyin önüne fırlatıp atmıştı. O çocuksu sevgimin ta derinlerinde böyle izler varsa hâlâ, sebebi aynı şeyleri o sırada yeniden yeniden yaşamış olmamdır. Hiç düşünmediğim, ummadığım acılarla sımsıkı kuşatılmıştım. Sonunda yapıt vermek, yaratıcılığı o alana yöneltmek benim için hoşgörüsüzlükten kaçıp ruhumu canlı tutmanın yolu olageldi.

Annemi öyle gözleri kapalı, yüzü bembeyaz, başı yana kaykılmış, eli göğsünde görünce ilk kez ama ilk kez şunu düşündüm: Yaşamak sanıldığı kadar, onun ileri sürdüğü kadar onurlu bir uğraş mıydı gerçekten? Kuşkuya düşmüştüm. Ama yanıt umduğumdan da çabuk geldi. Belki kafamın derinliklerinde bir yerde hazır bekliyordu. Hemen kâğıda kaleme sarılıp *Prometeus Olayının Gerçeği* adlı öykümü yazmaya koyuldum. Prometeus olayının ardındaki gerçek benim için o gün oydu, bugün de odur.

Çünkü Prometeus'un serüveniyle ilgili bize anlatılanların, bugüne dek anlatılanların tümü yanlış. Kuşku götürmez ölçüde yanlış. Ya da şöyle demek belki daha doğru: Öykünün sonunu bizden hep sakladılar. Ateşi tanrılardan çalmak isteyen Prometeus'un kayaya zincirlendiği, akbabanın gelip onun karaciğerini yemeye başladığı kesinlikle doğrudur. Ama gerçeğin tümü değildi; tanrılar bir süre sonra aşağıda ne olup bittiğini anlamak için yeryüzüne baktıklarında Prometeus'un sadece zincirlerinden değil, saldırgan akbabadan da kurtulduğunu, bu kez onun akbabanın karaciğerini yemeye koyulduğunu görmüşlerdi. Yeniden güçlenip gökyüzüne ulaşmak için...

Ve bugün karaciğerim hasta. Büyük acı veriyor. Sebebini de hemen açıklamalıyım: Belki on bin akbaba üşüştü başıma. Üstelik midem de eskisi kadar sağlam değil.

Yine de kendimi çok iyi hissediyorum. Beni kayalardan aşağı yuvarlayacak o son gaga darbesini yiyeceğim gün gelip çatığında gökbilimcileri çağırıp Zodiak'taki yeni yıldızı göstereceğim; kutsal akbabaya diş geçirmiş köpek başlı insana benzeyen yıldızı.

Mermonts Otel-Pansiyon'dan Buffa Çarşısı'na açılan Dante So-kağı hemen burnumun dibinde, penceremin altındaydı. Yazı ma-samdan kafamı kaldırıncı uzaktan annemin geldiğini görürdüm. Bir sabah bütün bunları ona sormak, geleceğe dair özlemlerinin de-ğişip değişmediğini öğrenmek için dayanılmaz bir istek duydum. Sık sık yaptığı gibi, yine sebepsiz yere odama girmişti. Yalnızca si-gara içip yanibaşımda sessiz, öylece bana bakmak için. O sırada lise bitirme sınavlarına hazırlanıyor, evrenin yapısına dair saçma sapan birtakım şeyler ezberliyordum.

"Anne," diye söze girdim, "anne, dinle beni."

Dinledi.

"Üç yıl yüksek öğrenim, iki yıl askerlik..."

"Subay olacaksın sen," diye sözümü kesti.

"Tamam, ama yine de en az beş yıl daha var. Ve sen hastasın."

Birden telaşlandı. Beni rahatlatacak bir şeyler söylemek istedi.

"Öğrenimini tamamlayabileceğinden emin olabilirsiniz. Hiçbir eksiğin olmayacak, merak etme..."

"Ama ne demek istediğimi anlamıyorsun, söylemek istediğim bu değil ki... Oraya ulaşamamaktan korkuyorum... Yani vaktinde ulaşamamaktan... geç kalmaktan..."

İşte o zaman sustu, düşünceye daldı. Uzun uzun düşündü. Uzun uzun, telaşsızca. Sonra gürültüyle iç geçirdi, ellerini dizine dayayıp şöyle dedi:

"Adalet diye bir şey var bu yeryüzünde!"

Sonra restoranla ilgilenmek için çıktı.

Annemin evrenin yapısına dair tanımı fizik kitabında yazılan-lardan çok daha mantıklı, güvenilir, çok daha işe yarardı.

O gün üstünde gri elbise, menekşe rengi bir şal vardı.

Boynuna inci kolyesini takmış, açık gri mantosunu omzuna atmıştı. Biraz kilo almıştı, bakınca hemen anlaşıyordu. Doktorun bana çitlattığına bakılırsa böyle daha birkaç yıl "idare ederdi." Yüzümü ellerimin arasına sakladım.

Asla Fransız Büyükelçisi olamasam, Nobel Edebiyat Ödülü'nün yanına bile yaklaşamasam da, beni Fransız subayı üniformasıyla görse ona yeterdi. Gerçekleşmesini ölesiye istediği düşlerden biriydi bu. Bu sonbahar hukuk okumaya başlamalı, diye düşündüm. Eh, bir de şansım yaver giderse... Üç yıl sonra sırtımda havacı asteğmen üniforması büyük bir tantanayla otelin kapısından girebilirdim. Annemle hava ordusunu seçmiştik. Hem de yıllar önce: Lindbergh'in Atlantik'i havadan geçişi onu öyle etkilemişti ve ben de onu öyle kıskanırdım ki. Nasıl benden önce yapar, diye içim içimi yerd. Düşünün; her tarafına kanat takılı mavili-yaldızlı bir üniforma çekmişim üstüme ve annemle Buffa Çarşısı'nda piyasaya çıkmışız. Havuçlar, pırasalar, Panteleoni, Renucci, Buppi, Cesari ve Fassoli hayran hayran bakıp hasetten çatlasın diye. Annemi koluma takmışım, mezgıt balığının patlak gözü bile hayran bakıyor, soğan ve salamdan örülü zafer takının altından geçiyoruz!

Annemin Fransa için beslediği o tapınma benzeri hayranlık beni hep şaşırttı. Satıcılardan bazıları, yani pek akıllı olmayanlar anneme "pis yabancı" gibi davranmaya kalktığında o hafifçe gülümseyip bastonunu havaya kaldırır, Buffa Çarşısı'na meydan okurdu: "Oğlum muhafız subayıdır, hepinizin ağzına sığar!"

"Şimdiki zaman" ve "gelecek zaman" ayrımı yapmazdı o. Asteğmen rütbesi birden gözümde büyüdü, değerli düşlerimi geçici süre için de olsa kendimi subay kılığında görmeye ayırdım. Hem havacı asteğmen üniformasıyla annemi koluma takıp Buffa'ya çıkmak ötekilere göre çok daha mütevazı bir düş sayılırdı.

YİRMİ İKİ

Bay Zarembe epey heybetli, melankoliye yatkın, az konuşan, herkesi "Bana bunu neden yaptın" der gibi düşmanca sayılabilecek bakışlarla sorgulayıp duran bir Polonyalı'ydı. Güneşli bir günde, eski zaman insanlarını hatırlatan epey kır düşmüş sarkık sarı bıyıkları ve beyaz kolonyal takım elbisesiyle otelin önünde taksiden indi. Başında krem rengi panama şapka vardı ve sayısız valizine hayran hayran baktığım etiketler yapıştırılmıştı: Kalküta, Malaka, Singapur, Surabaya... Somerset Maugham ve De Vere Stackpoole'un romanlarında anlatılanın dışında varlığından hiçbir şekilde haberdar olmadığım maddi ve çürütülmesi imkânsız düşsel ülkeler gerçekliği işte nihayet karşımdaydı. Bay Zarembe "birkaç günlüğüne" oda tuttu ve tam bir yıl kaldı.

Bezgin görüntüsüne, kusursuz "dünya adamı" tavrına bakan biri içinde saklı, zamanın tozları altına gizlenmiş kısa pantolonlu küçük çocuğu imkânı yok gözünün önüne getiremezdi. Olgun görünmenin giyim tarzını değiştirmek gibi yolları vardır, ama en becerikli terzi insanın yaşıdır. On yedi yaşına henüz yeni basmıştım ve kendimle ilgili henüz hiçbir şey bilmiyordum; dolayısıyla hayatı boydan boya katedip onca önemli mevkide bulunduğu halde gölgede kalmış çocukluğundan bir türlü kurtulamamış, son ânında bile başını okşayan yumuşak bir el özleyecek, "Evet, bir tanem, evet, annen kimsenin sevmeyeceği kadar çok seviyor seni," diye mırıldanan bir sesin açlık ve susuzluğunu çeken birileri olabileceğini düşünmekten çok uzaktım.

Bay Zarembe onun tam bir centilmen olduğunu düşünen Mermonts Otel-Pansiyon müdiresi üstünde ilk anda çok iyi izlenim

biraktı. Ama resepsiyon bankosundan eğilip de meslek hanesine sanatçı ressam yazdığında annem epeyce kaba bir tavırla hemen bir haftalık peşin ödeme talep etti. Yeni müşterimizin bir zamanlar “olması gerektiği gibi,” diye tanımlanan örnek insan tavırlarının, çocukluğumdan bu yana kulaklarımı dolduran “ressamlar içki müptelası, fiziken ve ahlaken düşkün insanlardır” teziyle alâkası yoktu. Bu durumun bir açıklaması olmalıydı ve o açıklamayı daha sanatçının tablolarına bile bakmadan lütfetti annem: Adam enikonu yeteneksizin teki olmalıydı.

Bay Zarembe’nin somut başarı göstergesi olarak Florida’da evi, İsviçre’de de kedisi olduğunun ortaya çıkması annemin vardığı sonucu iyice doğrulamış oldu onun gözünde. Ve annem yeni kiracıya ironi bezeli bir merhamet gösterir oldu. Zengin ressam örneği ben de olumsuz etki yaratır diye korkuyordu kuşkusuz; Tanrı muhafaza bu sadece kollarını açmış beni bekleyen diplomatik kariyerimi tersine çevirmekle kalmaz, tuval ve fırçayı yeniden elime almaya yöneltebilirdi beni.

Endişe haksız da sayılmazdı. Şeytan içimde çöreklenmeye devam ediyordu ve bundan hiç vazgeçmeyecekti. Renk ve şekillerle ilgili belli belirsiz, neredeyse fiziksel denebilecek bir özlem uyanırdı içimde çünkü sık sık. Bendeki bu “yeteneği” nihayet özgür bıraktığımda –bu otuz yıl kadar sonraydı– sonuç tam bir felâket oldu. Tuvale deli gibi saldırıp elime geçirdiğim kocaman boya tüplerini “tablo”ya boşaltır, fırça tabloya yeterince dokunamadığım hissi verdiğinde doğrudan elle girişirdim. Çok da hızlı çalışırdım. Her taraf boya içinde kalırdı. Hiç kimse giysilerinin, suratın boyanmasını göze almadan çalıştığım odaya girmeye cesaret edemezdi. Bütün duvarlar, eşyalar ve tavan dehamın izleriyle sıvanırdı. Esin kaynağım ne kadar otantikse sonuç da o kadar korkunç bir hiçti. Resme zerre yeteneğim yoktu. Bu yüce sanat dalı vurduğum her fırça darbesinde beni aşağılayıp sevgili romanlarımın yanına postalıyordu. O günden beri dur durak bilmeden yazanları çok iyi anlıyorum; bunu da yeteneğin yanından bile geçmediği güçlü

bir ilhamı, derin ve dayanılmaz bir arzuyu harcıyıp tepeleyerek öğrendim. Benzer türde bir yaratma coşkusu başka hiçbir alanda yaşamadım, ama böyle apaçık bir sanatsal yenilgiyi bu kadar acımasızca yaşadığım alan da olmadı. Arada bir, kendimi, içimi boşaltmak istediğimde yine yüzlerce boya tüpünü sıkarak dururum, ama artık sadece tuvale boşaltıyorum kendimi. İki yılda sadece tek bir "tablo" tamamlayabildim. Ve duvara, onu da ötekilerin yanına astım. Büyük Amerikalı eleştirmen Grinberg bir gün ziyarete geldiğinde durup uzun uzun eserime baktı, şöyle dedi; "Peki ya bu, bu kimin?" Büyük bir hinlikle şu cevabı verdim ona: "Ha o mu? Milano'da keşfettiğim genç bir ressamın işi." Hayranlığının daha da büyüdüğünü hissettim: "Aziz dostum, tam bir boka gömmüşsün öyleyse paranı. *For a piece of shit, it's a real piece of shit!*" Kuşkusuz öyle, ama ben mucizelere inanmaya devam ediyorum. Ne zaman bilmiyorum, ama bir gün gelecek, biliyorum. Gökyüzü her an yollayabilir deha şimşeğini. Giderek öyle bir yoksunluk hissi kaplıyor ki içimi sinir krizi geçirecek gibi oluyorum; dünyada resim yapması doktor raporuyla yasaklanan tek kişi ben mi olacağım yoksa? Öyle kalın katmanlar olurdu ki o zaman yaptığım resimlerde, ancak birkaç kişi birlikte taşır, çöpe atabilirdik. Bir komşum 'eserler'imden birini çöpten alıp taşıymıştı "neme lazım," diye.

Ama Bay Zarembo'nun Tsarevitch Bulvarı'nda kiraladığı atölyenin müdavimlerinden biri olduysam, bunun sebebi sanat zevkimin onunkinin yanında solda sıfır kalmasıydı. Ressamımız esasen benim hiç ilgilenmediğim çocuk melek figürü çiziminde uzmanlaşmıştı. Onunla ilgilenmemin başka bir sebebi daha vardı. Bu az çok sinir hastası denebilecek şahsiyetin gizli gizli ve vazgeçmek bilmeyen bir ısrarla annemle yakınlaşmaya çalıştığını fark etmiştim nitekim. Kendinden emin bir diplomatik öngörüyle bunun zengin bir imkân çeşitliliği yaratabileceğini ve hayatımızı pek mutlu kılacak birtakım değişiklikler getirebileceğini hissetmiştim. Annemi "başgöz edip" maddi kaygılardan uzak bir sığınağa taşıma fikri, hareket ve keşfin tadını almış bütün öteki iflah olmaz ve korkusuz

maceraperestler gibi benim zihnimde de yeni bir umut yaratmıştı: Benim için varını yoğunu ortaya koyan kadını ortada bırakıp kendime düşman etmek zorunda kalmadan, nihayet ben de maceralı bir hayata atılabilecektim.

Bay Zarembe hiç evlenmemişti. Şimdiki bu olgun yaşında olduğu gibi çocukluğunda da hayatı yapayalnız geçmişti. Annesi, babası genç yaşta vereme yakalanmış, romantik bir biçimde öteki tarafa göçmüşlerdi. Sık sık gidip mezarlarına çiçek koyduğu Menton mezarlığında yatıyorlardı. Onu Polonya'nın doğusundaki zengin bir malikânede ilgisiz, bekâr amca büyütmüştü.

Çok geçmedi, sonsuz bir incelik, sezgi ve ihtiyatla benimle ilk yakınlaşma adımını attı.

"O kadar gençsiniz ki sevgili Bay Romain'im..."

Bay Romain yerine Lehçe karşılığı *panie Romanie*'yi kullanıyordu.

"Çok gençsiniz, önünüzde koca bir hayat var. Kendini size adanacak bir kadın bulacaksınız. Başka bir kadın demek istiyorum, çünkü annenizin sizi hep nasıl büyük bir şefkatle sarıp sarmaladığını görüyorum. Benim bu şansım olmadı. İtiraf etmeliyim ki sevebileceğim ve bana az da olsa ilgi duyacak bir kadınla karşılaşmak çok isterdim. Ne dediğimi biliyorum ve o yüzden az da olsa, dedim. Ağgözlü biri değilim. Seven bir kadının gönlünde ikinci seviyen olmakla yetinmeyi pekâlâ bilirim."

Annemin gönlünde ben değil başkasının birinci olması düşüncesiyle gelen gülümsemeyi zor bastırdım. Çünkü onu baştan ürkütmemeliydim.

"Sanırım geleceğinizi düşünmekte haklısınız," dedim ihtiyatlı bir ses tonuyla. "Öte yandan bu size bazı yeni sorumluluklar yükleyebilir. Maddi açıdan örneğin. Bilmiyorum, bir ressam ailesinin ihtiyaçlarının üstesinden gelecek imkânlara sahip midir.

"Maddi açıdan çok iyi durumdayım, bundan emin olabilirsiniz."

Bıyığını sıvazladı.

"Benim olanı başkasıyla paylaşmak ne kadar hoşuma gider, bir bilseniz."

Bu defa ben kendimi bayağı heyecanlanmış hissettim. Çoktandır pilot eğitimi alma hayalleri kuruyordum. Maddi olarak tamamen ihtimal dışıydı; en az beş bin frank gerekiyordu. Ciddiyetinin göstergesi olarak kaparo isteyebilirdim belki. Aynı anda bir de direksiyonunda benim oturduğum bir otomobil geçti zihnimden saatte yüz kilometre hızla. Ressamın sırtında kenarları sırmalı Şam ipeğinden müthiş bir robdöşambr olduğunu fark ettim aynı şekilde.

İçin için güldüm. Mizah çoktandır kurtarıcımdı ve hayatım boyunca da öyle kalacaktı: Herkesten, her şeyden daha güvenilir bir ilkyardım unsuru. Daha sonraları, çok daha sonra gerek özel hayatımda, gerekse halka açık ortamlarda, televizyonda ya da "dünya"nın gözü önünde, ağırbaşlılığıyla ünlenmiş bir sürü insan bana hep şu soruyu sorardı: "Neden hep böyle kendinizi, Romain Gary'yi döven şeyler anlatıp duruyorsunuz bize?" Oysa sadece ben değildim orada söz konusu olan. Herkesteki, hepimizdeki *ben'*di. Bizim zavallı, küçük, pek komik, saltanat salonlu, duvarları berkitilmiş zavallı Ben krallığımız. Bu konuda cevabımı belki daha sonra uzun uzun verebilirdim.*

Bay Zarembe'nin üvey babam olması fikri bende her türden olmadık heyecanlar yaratmıştı, çalkalanıp duruyordum. Annemin nesnesi olduğum o dur durak bilmez aşkı an oluyor dayanamayacağım hale geliyordu. Tutkulu ve kendinden geçmiş bakışlarda kendimi sürekli biricik, benzersiz, her yeteneğe sahip ve zafere mahkûm biri olarak görmek bende ki yoksunluk hissini azaltacağına tersine büyütüyordu; çoktandır açıkça ve acılar içinde fark ediyordum ki benimle ilgili bu büyütülmüş hayalle değersiz gerçekliğim arasında uçurum vardı. "Gelecek"te üstlenmem dayatılan sorumluluklardan, beni tümüyle kuşatan adanmışlık ve feda görevinden kurtulmayı, bunları sıyrıp atmayı düşünmedim de değil ara ara. Nihayetinde annemin benden beklediği her şeyi gerçekleştirmeye karar vermiştim ve kurduğu düşlerde naif ve ölçüsüz bazı

* Bkz. *La Nuit sera calme*, Gallimard, 1974.

unsurlar da olabileceğini düşünemeyecek kadar çok seviyordum onu. Gelecekteki ölçsüz büyüklüğümle ilgili çocukluğumdan beri duyduğum hikâye ve vaatlerin salladığı beşikte yatan hayali gözümde canlandırmak hepsinden daha zordu ve bazen kendimi kaybeder, annem benim için neler kurup beni nasıl görüyor, bunu artık o kadar iyi bilemez olurdum. Ama özellikle şundan emindim, bu kadar çok pırpışlanmaya takatim yoktu artık. Bay Zaremba beni ezen bu sevgi yükünün birazını olsun kendine aktarmayı başarabilirse eğer, nihayet daha özgür soluk alıp vermeye başlayabilirdim.

Annemin bu işte bir iş olduğunu hissetmeye başladığını çabuk fark ettim. Polonyalı'ya düşmanca denebilecek kadar soğuk davranmaya başladı. Elli üç yaşına yeni girmişti; kadın başına hayatta kalabilmek için üç farklı ülkede verdiği zorlu mücadele saçını bembeyaz, yüzünü kırış kırış etmiş ve yaşlılık yüzüne yeni çizgiler eklemiş de olsa, erkeklerin düşlerine girecek kadar sıcak ve neşeli bir parıltı taşıyordu kadınlığı hâlâ. Ama çekingen ve nazik dostumun anneme tutulma biçiminin erkeğin kadına âşık olmasından farklı olduğunu çabuk anladım. Yaşından da gelen o heybetli görüntünün altında sevgi ve şefkatle hiçbir zaman tanışmamış yetim bir çocuk saklıydı; gözlerinin önünde alev alev yanan anne sevgisini görünce benzerini yaşama umudu, belki de arzusu belirmişti içinde. O sevgide ikimize de yer olduğuna hükmettiği açıkça belliydi.

Annem ne zaman, "dışavurumculuk" olarak tanımladığım bir coşkuyla bana sarılacak ya da otelin önündeki küçük bahçeye beş çayıyla pasta ve meyve getirecek olsa Bay Zaremba'nın kemikli uzun yüzünün kederle, dahası öfkeyle gölgelendiğini fark ederdim. Biri onu da böyle bağrına bassın istiyor, bunu özlüyordu. Kibarca bacak bacak üstüne atar, fildişi saplı bastonunu dizlerine yatırır, hasır koltuklardan birinde öylece otururdu; bıyıklarını sıvazlar, yasak ülke kapısı gözleyen sürgün gibi kederle bizi seyrederdi. İtiraf etmeliyim ki henüz çocuk sayılırdım, onun öfkesiyle zevkleneceğim yolun sonunda beni nelerin beklediğini ben bile bilmiyordum. Bununla birlikte, dostum, rakip olmak aklına bile gelmediği gibi beni

sağlam bir müttefik olarak görüyordu. Günün birinde diploması alanında yüksek yerlere tırmanabileceksem bunu kanıtlamanın şimdi tam zamanıydı. Dolayısıyla onu yüreklendirmek için elimden geleni yapıyordum.

Annem karşıma geçmiş armağan üstüne armağan bahşederken bay Zarembo arada itirazı varmış gibi öhhö öhhö der, ama tek kelime etmez, "Nina, oğlunuzu çok fazla şımartıyorsunuz ve bu tavrınızla ona kadınlarla ilgili zor bir gelecek hazırlamış oluyorsunuz. Sonra ne yapmasını bekliyorsunuz ki? Tatmini imkânsız bir sevgi arayışına mahkûm ettiğinizi farkında mısınız onu" gibi sözler çıkmamasına çok ama çok dikkat ederdi ağzından. Hayır, asla bu tür müdahalelerde bulunmazdı Bay Zarembo; tropikal giysisi sırtında, azıcık canı sıkılmış yapardı sadece; bazen iç geçirip gözlerini kaçırmaz, karşılıklı iç dökmelerimizle hafiften dalgasını geçirdi. Annemin onun hafiften belli ettiği yakınlaşma hevesinin tamamen farkında olduğundan emindim, hatta bunun tadını bile çıkarıyordu; birincisi iskanmış oyunculuğunu ortalık yerde sergilemeyi sevdiği için, sonra da "dışlanmış" adamımız tutum ve davranışlarıyla aramızdaki suç ortaklığının daha da gelişmesini sağladığı, fethedilmesi imkânsız krallığımızın kaya gibi sağlam olduğunu herkesin gözüne soktuğu için. Derken bir gün, annem beş çayı tepsimizi bahçe masasının üstüne bıraktıktan sonra, Bay Zarembo nihayet, ancak kendisi gibi çekingen ve temkinli birinden beklenebilecek ama ona muhtemelen müthiş cüretkârane ve duygularını sessiz de olsa şiddetle açığa vurmak gibi gelen bir davranışta bulundu. Koltuğundan kalktı, davetsizce masama oturdu ve elini uzatıp sepetimdeki elmalardan birini alıp bayağı bayağı ısırmağa başladı, bütün bunları yaparken meydan okur gibi annemin gözlerinin içine bakıyordu. Ağzım açık kalakalmıştım. Bay Zarembo'nun bu kadarına cüret edebileceğini aklımıza bile getiremezdik. Tiksinir gibi bir an annemle bakışıp sonra öyle soğuk bakışlarla seyretmeye koyulduk ki ressamı, zavallı adam çiğneme amaçlı bir iki nfile zorlamadan sonra elmayı usulca tabağa bırakıp kalktı, başı önünde, omuzları düşmüş, çekti gitti.

Bay Zaremba'nın kısa süre sonraki hamlesi daha doğrudan oldu.

Otelin zemin katındaki odamda pencereyi açıp önüne oturmuş, üstünde çalıştığım romanın son bölümünü temize çekmekle meşguldüm. Müthiş bir son bölümdü ve önceki bölümleri hiçbir zaman yazamamış olmama bugün çok pişmanım. O zamanlar yedeğimde en az yirmi son bölüm daha bulundururdum.

Annem bahçede çay içiyordu. Bay Zaremba ise ayakta, hafifçe eğilmiş, bir elini iskemlenin sırtlığına koymuş, oturma daveti bekliyor, ama o davet bir türlü gelmiyordu. Elinde annemin asla ilgisiz kalamayacağı bir sohbet konusu olduğu için onun dikkatini çekmekte hiç zorluk çekmedi.

"Bir şey var Nina," dedi, "bir süredir sizinle konuşmak istediğim bir şey. Oğlunuzla ilgili."

Annem çayı hep çok sıcak içerdi ve dudakları cayır cayır yandıktan sonra soğusun diye fincanı üflemek gibi tuhaf bir alışkanlığı vardı.

"Sizi dinliyorum."

"Söyleyeceklerim tehlikeli gelebilir, ama tek çocuk olmak hiç iyi bir şey değil. İnsan kendisini dünyanın merkezinde sanmak gibi bir alışkanlık edinir ve kimseyle paylaşmadığınız bu aşk sonra sizi hayal kırıklığına mahkûm eder."

Annem Gauloise izmaritini tablaya bastırdı.

"İkinci bir evlat edinmeye niyetim yok," diye cevap verdi kuru bir ses tonuyla.

"Haydi ama, hiç öyle bir şey düşünmedim," diye mırıldandı Bay Zaremba hâlâ boş iskemleye bakarken.

"Oturun."

Ressam teşekkür niyetine hafifçe eğilip oturdu.

"Demek istediğim, demek istediğim şu ki, Romain'in kendisini daha az... daha az biricik hissetmesi önemli bir şey. Hayatınızın tek erkeği olmak onun için iyi değil. Bu kadar özel şefkat ve sevgi onun öteki kadınlarla ilişkisini korkunç zorlaştırır."

Annem önündeki çay fincanını itip yeni bir Gauloise aldı. Bay Zaremba da hamle edip sigarasını yaktı.

“Lafı tam olarak nereye getirmek istiyorsunuz *panie Janie*? Siz Polonyalıların arabesklerle dönüp durmak gibi bir tarzınız var, bu sizi mükemmel birer valsçi yapıyor ama bazen de işi iyice karmaşıktır-tırıyorsunuz.”

“Tek söylemek istediğim, yanınızda bir başka erkek daha olmasının Romain’e faydası olacağı. Anlayışlı, çok talepkâr olmayan bir erkek olmak koşuluyla elbette.”

Annem tek gözünü kısmış, iyi niyetli dalgacılık diye tarif edebileceğim bir ifadeyle sigara dumanın arkasından dikkatle ona bakıyordu.

“Beni iyi anlamınızı isterim,” diye devam etti Bay Zaremba ayaklarına bakarak, “Anne sevgisini ‘aşırı’ diye tanımlamak aklımın ucundan geçmez. Şahsen ben asla böyle bir sevgiye muhatap olamadım, neler kaçırmış olabileceğimi düşünmeden edemem. Biliyorsunuz, ben de yetimim.”

“Tanıdığım en yaşlı yetim sizsiniz, bundan emin olun,” dedi annem.

“Yaşın bir önemi yok, Nina. Kalp asla yaşlanmaz, ama ona işlemiş boşluk, yokluk ise hep kalır, dahası kalbi onlar yaşlandırır. Yaşımın farkındayım elbette, ama olgun yaşa geldiğinde ilişkilerinde bir tür zenginleşme, çiçeklenme oluyor insanın... Nasıl demeli? Işıltılı, huzurlu bir zenginleşme. Ve oğlunuzu sarıp sarmaladığınız o şefkati başka biriyle paylaşabilirseniz eğer, cüretimi bağışlayın, Romain kendine daha çok güvenen bir erkek olacaktır. Dahası bu içinde zaten kendiliğinden var olan ve hayatı boyunca ıstırabını çekeceği bazı dayatmalardan, belki böyle daha iyi ifade edebilirim, güçlü kadın ihtiyacından da uzak tutacaktır onu... Size ve bu vesileyle oğlunuza yardımcı olabilirsem o konuda...”

Derken onu yok sayan bakışlardan utanıp sıkılarak durdu ve sustu. Annem tıpkı Rus köylülerin hallerinden memnun olduklarını anlatmak için yaptığı gibi hafif bir ısıklık sesi çıkararak derin derin burnundan soludu. Avuçlarını kalçalarına dayamış dimdik oturuyordu. Sonra kalktı.

“Zavallı dostum, tümünden aklınızı yitirmişsiniz siz,” dedi adama. Böyle öfke anlarındaki kelime dağarcığını çok iyi bilen biri olarak diyebilirim ki, kelime seçimi her şeye rağmen umudun önünü kesmeyen bir ölçülülük, itidal içeriyordu. Bu lafın ardından da başı yukarıda, son derece ağırbaşlı bir edayla yürüdü gitti.

Bay Zaremba’nın kederli bakışları birden benimkilerle karşılaştı. Pencerenin arkasında oturduğumu fark etmemiştii ve onu misketlerimi çalarken yakalamışım gibi iyice allak bullak oldu. Yapılacak en iyi şey ona müstakbel üvey babammış gibi baktığımı bir biçimde göstermekti. Öte yandan ona yeterince güvenip güvenemeyeceğimi, bize olan yükümlölüklerini yerine getirmeye hazır olup olmadığını bilmeliydim.

Kalkıp pencereden eğildim.

“Bana elli frank borç verebilir misiniz *panie Janie*?” diye sordum.

Bay Zaremba’nın eli arunda cüzdanına yöneldi. Bugün bu tür adayların maruz bırakıldığı psikolojik testler o zamanlar henüz bilinmiyordu; dolayısıyla diyebilirim ki ben onun öncülerindenim.

Ressam dostum krallığımıza yaptığı bu cephe saldırısının ardından durumu çok akıllıca kavramıştı: Anneme kur yapmanın en iyi yolu önce benim gönlümü, sevgimi kazanmaktı.

İçine gizlice on beş dolar sıkıştırılmış timsah derisi muhteşem cüzdana, ardından bir Kodak’a, sonra da bir metal kayışlı saate böyle sahip oldum; bu armağanları bir tür teminat olarak kabul etmiştim. Çünkü ailenin geleceğı söz konusuysa asla tedbiri elden bırakmamak gerekirdi. Bay Zaremba da bunu çok iyi anlamıştı. Bu sayede kısa süre sonra bir de Waterman dolmakalemim oldu ve mütevazı kütüphanem belli bir refah düzeyine ulaştı. Tiyatro ve sinema biletleri her an emrime amadeydi ve geçenlerde Florida’da malikâne satın aldığımızı söyleyip Büyük Mavi’deki arkadaşlarımı da kandırdım.

Derken Bay Zaremba yeterince güvenimi kazandığı kanaatine vardı ve annemle ilgili talebini bana da ileticeğı o gün geldi çatı.

Hafif bir gribe yakalanmış odamda yatıyordum, saat dört buçukta kapım çaldı, talip damat adayı annemden önce davranıp her zamanki rituelimiz olan çay, meyve, bal ve en sevdiğim pastalarla dolu tepsiyle içeri girdi. Sırtımda onun pijaması ve o güzel şam ipeğinden robdöşambri vardı. Tepsiyi yatağın üstüne koydu, fincana çay doldurdu, ateşim var mı diye baktı, sonra mendili elinde, o uzun gri tivit siluetiyle iskemle çekip oturdu. Mendiliyle alrını sildi. Sınırlı haline acıyarak baktım. Evlilik teklifi anı her zaman sıkıntılıdır. Birden anne babasının veremden öldüğü geldi aklıma, endişelendim. Sağlığı yerinde belgesi mi istenmeliydi acaba.

“Sevgili Romain’im,” diye girdi lafa az çok gösterişli bir tavırla, “Sizinle ilgili duygularımı eminim biliyorsunuz.”

Bir salkım üzüm aldım.

“Biz de sizinle ilgili dostça duygular besliyoruz Bay Zarembe.”

Kalbim küt küt attığı halde bir şeyin farkında değilmiş gibi davranmaya çalışarak bekledim. Annem şu restoranla mutfak arasındaki lanet merdiveni günde yüz defa inip çıkmak zorunda kalmayacaktı artık. İstediginde her yıl o çok sevdiği kentte, Venedik’te bir ay kalabilecekti. Her sabah Buffa Çarşısı’na koşturmak yerine faytonla İngiliz Parkı’nı turlayabilecek, onu elinden “kaçırmış” olanlara belli bir mesafeyle, tepeden tepeden bakabilecekti. Ben de artık dünyayı fetih seferine çıkabilir, annemin hayatını nihayet anlamlı ve adil bir ışıkla aydınlatmış şan ve şöhretli biri olarak tam zamanında geri dönebilirdim. Beni mavi yelkenli –rengi özellikle seçmiştim– yatımın dümeninde gören küçük plaj arkadaşlarımla nasıl kafa uzattığını görür gibi oldum. O aralar küçük bir Perulu kızla, Lucita ile ilgileniyor ve Rudolp Valentino’yu keşfetmiş ünlü sahne yönetmeni Rex Ingram’dan aşağı kalır yanı olmayan bir rakiple boğuşuyordum. Perulu kız on dört, bizim Rex Ingram yaklaşık elli yaşındaydı, bense on yediyi henüz geçmiştim; yani yelken rengi mavi olmalıydı.

Kendimi o kadar iyi görüyordum ki Florida’da: Büyük beyaz bir ev, sıcak deniz, pırlıl pırlıl bir plaj; gerçek hayat yani. Balayımızı orada geçirmeye gidiyorduk Perulu kızla.

Bay Zaremba alnını yoklayıp duruyordu. Parmağında kadim kavmimizin, Zaremba *herb*'in armasını taşıyan bir şövalye yüzük gördüm. Kuşkusuz bana soyadını da verecekti. Böylece sadece küçük erkek kardeşim değil, atalarım da olacaktı.

“Ben artık genç sayılmam *panie Romanie*,” dedi, “kabul etmem gerekir ki verebileceğimden daha fazlasına talibim. Ama sizi temin ederim, her türlü imkânımla elim her şekilde annenizin üstünde olacak, böylece kendinizi tümüyle edebiyata verebileceksiniz. Bir yazar zihnen kendiyle, dünyayla barışık olmalı ki elinden gelenin en iyisini yapabilsin. Ben de buna çok dikkat edeceğim, aklım hep bunda olacak.”

“Birlikte çok mutlu olacağımızdan eminim *panie Janie*.”

Artık sabırsızlanıyordum. Orada durup alnını kurutmaya çalışmak yerine açıkça evlenme teklifinde bulunmalıydı.

“Ne diyorsunuz yani?” diye atıldım.

Tuhaftı. Aylardır bu anı bekliyordum, ama adam benden annemin elini istediğinde kalbim sıkışmıştı.

“Dilerim Nina beni kocalığa kabul eder,” dedi Bay Zaremba sirkte “ölüm atlayışı” denen şeye hazırlananlarınki gibi boğuk bir ses tonuyla, “Şansım var mı dersiniz?”

Kaşlarımı çattım.

“Hiç bilmiyorum. Böyle başka bir sürü teklif daha aldık biz.”

Biraz ileri gittiğimi anlamıştım, Bay Zaremba gücenmiş gibi canlanıp dikiliverdi.

“Kimlerden?” diye yükseltti sesini.

“Adlarını vermek uygun olmaz diye düşünüyorum.”

Bay Zaremba zor da olsa kendini yeniden topladı.

“Elbette, beni bağışlayın. Ama tercihizi lehime kullanıp kullanmayacağınızı bilmek isterim en azından. Annenizin size taptığınızı gören, bilen biri olarak kararında nasıl bir rolünüz olacağının da farkındayım.”

Dostça baktım adama.

“Size büyük sempatimiz var *panie Janie*. Ama siz de çok iyi biliyorsunuz ki bu çok önemli bir karar. Bize acele ettirmeyin. Düşüneceğiz.”

“Hakkımda iyi şeyler söyleyecek misiniz peki ona?”

“Zamanı gelince, evet... Ya da, sanırım. Bize bütün bunları düşünmek için zaman verin. Evlilik ciddi iş. Kaç yaşındasınız tam olarak?”

“Elli beş ne yazık ki...”

“Ben daha on sekiz bile olmadım,” diye cevap verdim. “Nereye gideceğimi tam olarak bilmeden hayatıma öyle birden yön çizmek istemem. Öyle ayaküstü karar vermemi beklememelisiniz benden.”

“Bunu çok iyi anlıyorum,” dedi Bay Zarembe. “Sadece önceden bilmek istedim, teklifim size de iyi geldi mi diye. Şimdiye kadar hiç evlenmemiş olsam da ailevî sorumluluk üstlenmekten kaçınacak biri de değilim asla. Kendimden emin olmam gerekti sadece. Dolayısıyla yapacağınız tercihten pişman olacağınızı sanmam.”

“Söz veriyorum size, düşüneceğim, şimdilik yapabileceğim bu.”

Bay Zarembe kalktı, rahatlamış görünüyordu.

“Anneniz müstesna bir kadın,” dedi. “Bu kadar fedakâr bir kadına rastlamadım şimdiye kadar. Dilerim onu ikna edecek uygun kelimeleri bulursunuz. Cevabınızı bekleyeceğim.”

Konuyu döner dönmez annemle ele almaya karar verdim; her zamanki gibi tam iki saat tezgâhların altını üstüne getirmiş, satıcılara her dediğini yaptırmış olarak kendinden pek memnun döndüğünde. İki dirhem bir çekirdek giyindim, saçımı kestirdim, ressamın armağanı simli şövalye desenli çok güzel deniz mavisi bir kravat taktım, bir buket kırmızı –hem de kızıl kadife rengi– gül satın aldım ve ertesi sabah saat on buçuğa doğru, sadece yedinci kattaki odasında oflaya poflaya bekleyen Bay Zarembe’nin anlayabileceği bir sinir gerginliğiyle annemi bekledim. Bizim sarkık bıyıklı damat adayının eşten çok anne aradığını biliyordum pekâlâ, ama ressamımız da anneme bugüne kadar kimseden görmediği kadar saygılı davranan pek kibar biriydi. Resme yeteneği olduğundan

kuşkulanmak için çok fazla sebep vardı, ama sonuç olarak her ailede doğuştan yaratıcı bir kişi olması yeterliydi.

Annem beni kolumun altına özensizce sıkıştırdığım çiçek buketiyle salonda beklerken buldu. Sessizce uzattım buketi, boğazım düğüm düğümdü. Gülleri yüzünden uzaklaştırıp bana düşmanca bir bakış fırlattı.

“Gerek yoktu!”

“Seninle konuşacaklarım var.”

Oturmasını işaret ettim. Girişteki hafifçe yıpranmış küçük sofa da yerini aldı.

“Dinle beni,” dedim.

Ama uygun kelimeleri bulmak o kadar kolay olmadı.

“Ben... Öhhö... O çok iyi bir adam,” diye mırıldandım.

Yetti. Anında anladı annem. Çiçek buketini kapıp kararlı, tiksindirici gibi geniş bir jestle avluya fırlattı. Buket gidip bir vazoya çarptı ve bu dramatik temasla dağılıp yere saçıldı. İtalyan oda hizmetçisi Lina koşa koşa geldi, ama annemin yüzündeki ifadeyi görünce aynı hızla kayboldu.

“Daha ne olsun istiyorsun,” diye söylendim. “Florida’da muhteşem bir malikânesi var adamın!”

Ağlıyordu annem. Sükûnetimi korumaya çalıştım, ama hep olduğu gibi heyecan bana da bulaşıp büyüdü, ona sıçradı ve en güzel aşk sahnelerinde görüldüğü üzere ikimizi de iyice azdırdı. Ona bunun son şansı olduğunu, yanında birine ihtiyacı olacağını, ama o birinin ben olamayacağımı, çünkü eninde sonunda çekip giderek onu yalnız bırakacağımı haykırmak istiyordum. Özellikle de şunu söylemek istiyordum; erkek olmaktan vazgeçmedikçe, erkekliği bildiğim, anladığım gibi yaşamadıkça sevgimin ona yetmesi, onda bir şeyleri tamamlaması mümkün değildi. Ama heyecan ve birbiriyle çelişen duygu ve düşünceler kafamda gide gele şunu anlamaya başladım ki ondan bir anlamda uzaklaşmaya, içimi doldurup beni boğan sevgisinden, şefkatinin ezici ağırlığından kurtulmaya çalışıyorum ben. İsyan etmekte, bağımsızlığım için dövüşmekte

bin defa haklıydım, ama meşru müdafaa nerede biter, nerede bunun ötesine geçip duygusuz, acımasız biri gibi davranmak gerekir, bunu artık bilemiyordum.

“Dinle anne,” dedim, “Ben artık sana yardım edebilecek durumda değilim. O ise bunu yapabilir.”

“Ellilik birini evlat edinmeye hiç mi hiç niyetim yok benim!”

“Çok kibar bir bey o,” diye bağırdım, “müthiş yol yordam biliyor. Londra’dan giyiniyor! Hem...”

Ve son, en büyük, en öldürücü hatayı tam o sırada yaptım. Bunu nasıl yapabildim, on yedi yaşında bile olsam kadınlık hali konusunda nasıl bu kadar cahil davranabildim, bunu asla anlayabilmiş değilim.

“Sana saygı duyuyor ve her zaman da öyle olacak, yaşlı bir hanımefendi gibi davranacak sana...”

Gözleri yaşardı, gülümsedi. Usulca kalktı.

“Teşekkür ederim, eksik olma,” dedi, “Yaşlandığımın ben de farkındayım. Hayatta bazı şeyler asla geri gelmez, biliyorum elbette. Ama şunu bil isterim Romuşka, başıma sadece bir kere geldi, sadece bir kere sevdim bir erkeği tutkuyla. Bu çok eskidendi ve onu hep seveceğim. Bana hiç saygı duymazdı ve asla bir centilmen gibi sevmeyi beni. Ama o erkekti, küçük bir oğlan çocuğu değil. Ve ben kadını, yaşıyım evet, ama hatırlıyorum. Senin şu berbat ressama gelince... Benim bir oğlum var ve o bana yetiyor. İkinci birini evlat edinmeyi reddediyorum. *K tchortou*... Şeytan görsün yüzünü!”

Uzun, çok uzun süre öyle, sessiz oturduk. Gülümseyerek bana bakıyordu annem. Kafamdan neler geçtiğini biliyordu. Biliyordu kaçıp gitme hayalleri kurduğumu.

Ama benim için kaçış diye bir şey yoktu. Anılarımin tutsağıydım. Benzersiz bir kadınlığın tutsağı.

Zavallı acılı adama reddedildiğini bildirmekten başka çarem kalmamıştı. O kadar da kolay değildi. Bir erkeğe bir kadının onu istemediğini söylemek çok zor, ama küçük bir erkek çocuğuna bir an-

neye sahip olma konusunda son şansını da kaybettiğini anlatmak çok daha zordu. Odama gidip yatağa oturdum ve somurta somurta duvara bakıp durarak öyle bir saat kaldım.

Bir başkasının canını yaktığımda hep dayanılmaz bir tiksinti hissetmişimdir, bu bende bir eksiklik, karakter zaafı olmalı. Orada oflaya puflaya oturup zavallı kadersiz yeni dostuma durumu en iyi nasıl anlatacağımı düşünürken o da odasında gergin, beni bekliyordu. Derken bulduğum çözüm bana yeterince incelikli ve anlamlı göründü. Dolabımı açtım. Robdöşambırı, simli şövalye desenli kravatu, Kodak'ı, pijamayı, dolmakalemi ve müstakbel üvey babamdan "teminat olarak" aldığım öteki her şeyi dışarı çıkardım. Kolumdaki metal kayışlı saati de. Asansöre bindim. Kapıyı çaldım, içeriden gir sesi geldi. Bay Zaremba koltuğa oturmuş beni bekliyordu. Rengi sapsarıydı ve bana birden yaşlanmış gibi geldi. Hiçbir şey sormadı. Elimdekileri tek tek yatağın üstüne yerleştirirken acıyla beni seyretmek dışında bir şey yapmadı. Bir süre öyle, sessiz oturduk, sonra birbirimize tek kelime etmeden ayrıldık.

Ertesi sabah erkenden, bana veda bile etmeden Vintimille trenine binip gitti. İade ettiğim armağanları itinayla yatağın üstüne dizip orada bırakmıştı, tabii simli şövalye desenli kravatu da. Onu hâlâ bir köşede saklıyorum ama o gün bugündür hiç takmadım. Bende ki d'Artagnan zamanını doldurmuştu.

Bazen aynaya bakınca M. Zaremba'yı hatırlarım. Ona benziyormuşum gibi gelir ve sinirlenmeden edemem, aman olsun, ne var yani! O zamanlar bile bayağı yaşlı bir erkekti o, benimse birkaç hoş yıl daha var önümde en azından.

YİRMİ ÜÇ

Aix-en-Provence Hukuk Fakültesi'ne yazılıp 1933 Ekimi'nde Nice'ten ayrıldım. Vedalaşmamız her zamanki gibi yürek paralayıcıydı ve yolculuğum beş saat sürdü. Annem dayanılmaz acı çeker gibi ağzı açık, gözleri yüzümde, orada dikiliyordu. Bir günde yarı yarıya çöküp erimişti. Bense yolculara mahcup olmamak için kendime pek soğukkanlı, alaycı bir delikanlı havası vermeye çalışıyordum. Otobüs yola koyulduğunda peşimizden gelmek ister gibi birkaç adım attı. Sonra durup ağlamaya başladı. O gün ona verdiğim ve ben yola çıkana kadar hiç elinden bırakmadığı o menekşe demeti hâlâ gözümün önünde. Bana gelince, hiç abartmasız, oturduğum yerde put gibiydim. Çünkü otobüste güzel bir kız vardı ve bana bakıyordu. Put gibiydim ama bunu başarabilmek için kendime az yüklenmedim. Zaten hayatım boyunca kendime biraz çekidüzen vermem için hep birilerinin gözünü bana dikmesi gerekmiştir. Yolculuk sırasında kızla ahbap olduk. Aix'te bir şarküteride çalışıyormuş. Dediğine göre ayrılış sahnemiz onu bile öyle etkilemiş ki neredeyse o da ağlayacakmış. Ve artık herkesin yinelediği nakaratı bir kez de onun ağzından işittim: "Şunu rahatlıkla söyleyebilirsiniz; anneniz sizi gerçekten çok seviyor." Hafif bir iç çekiş, hülyalı bakışlar ve ilgiyle büzülen dudaklarla.

Aix'te Roux-Alpheran Sokağı'ndaki odaya ayda altmış frank kira ödüyordum. Annem o sıralar ayda beş yüz frank kazanırdı: Yüz frank insülin ve tedavi harcamaları için ayrılır, yüz frank da sigara ve benzeri harcamalara giderdi. Paranın kalanını içinden metelik almadan bana gönderirdi. Dahası annemin son derece ince ve düşünceli bir tanımlamayla 'bazı düzenlemeler' dediği şeyler

vardı: Nice-Aix arasında çalışan otobüs hemen her gün Mermonts Otel-Pansiyon'un mutfağını bana taşırdı. Derken oda penceresimin önündeki çıkıntı Buffa Çarşısı tezgâhlarına benzemeye başladı: Sucuklar rüzgârda nazlı nazlı sallanır, dama tüneyen güvercinler şaşkın şaşkın oluğa dizdiğim yumurtalara bakardı. Peynire gelince, yağmuru yedikçe şişer, şişerdi. Jambonlar, rostolar, koyun butları kiremite yatırılmış natürmort tabloları andırırdı. Eksik hiçbir şey yoktu: ne tuzlu hıyar, ne tarhun otlu hardal, ne de Yunan helvası. Meyve derseniz hemen her türlü. Hurmalar, incirler, portakallar, cevizler... Ve Buffa esnafının yaratıcı çalışmaları: Bay Pantaleoni'nin peynirli pizzası ve ançuezi, Bay Peppi'nin ünlü "diş sarımsağı." Bu Bay Peppi'ninki olağanüstü bir şeydi. İlk bakışta fırında pişmiş sıradan bir hamur işiydi, biraz fazla pişmiş ve kurumuş diye de düşünebilirdiniz hatta, ama ağzınıza atınca nasıl bir güzellikle karşı karşıya olduğunuzu hemen anlardınız. Yemeğin en güzel yanı lokmanın sonunda saklıydı. Çiğner, çiğner, sonra birden nefis bir tad alırdım, nefis ve beklenmedik bir tad. İçinde neler yoktu ki. Peynir, ançuez, mantar ve sonunda o beklenmedik sarımsak tadı. Ve Bay Jean'ın benim için özel olarak ayırdığı sığır etleri. Paris şarküterilerinin ulaşamadığı tek sanat yapıtı işte bu çatıdaki et parçasıydı. Yiyecek depolama konusundaki ünüm gerekli etkiyi yaratmış, Mirabeau Parkı'ndan birkaç arkadaş edinmiştim: Sainthomme adında bir gitarist-ozan. Kafasında Kuzey'i Güney'e ya da Güney'i Kuzey'e yaklaştırmaktan başka düşünce olmayan öğrenci-yazar bir Alman. Profesör Segond'un felsefe derslerine devam eden ve adlarını şimdi arımsayamadığım iki öğrenci. Ve tabii o şarküterideki kız. Onu daha sonra, 1952'de yeniden gördüm. Tam dokuz çocuk doğurmuştu. İşte Tanrı'nın sevgili kulu olduğuma bir kanıt daha: O kadar süre birlikte olduk, ya bu benim başıma gelseydi ne yapardım? Boş zamanım olunca Café des Deux Garçons'a gidip oyalanır, Mirabeau Parkı'nın çamları altına çöküp roman yazardım. Annemden yazar kaleminden çıkma mektuplar alırdım art arda. Beni dayanıklı olmaya, kendime iyi bakmaya çağıran doku-

naklı şeyler yazardı. Generallerin yenilginin, bozgunun ardından ordularına zafer ve onur bağışlayan söylevlerini andırırdı yazdıkları. Ve 1940'ta Reynaud hükümetinin duvarlara astığı o ünlü "Zafer bizindir, çünkü biz en güçlüyüz!" duyurusunu okuduğumda gözümün önüne yaşlı komutanım geldi ve gülümsemekten kendimi alamadım. Gün boyu yaptıkları sık sık gözümün önüne gelirdi: İşte saat altı ve yatağından kalktı, sigara yaktı, enjektörünü kaynatmak için su ısıtıyor, insülini deri altına gömüyor. Bunu yüzlerce kez görmüştüm, onun için en küçük ayrıntısını bile gözlerimin önünde canlandırabilirdim. Sonra eline kalem kâğıt alıp günlük talimatlarımı çiziktiriyor, mektubu postaya attıktan sonra çarşıya koşuyor. "Cesur ol oğlum, daha cesur ol. Bir gün gelecek, alında zeytin dallarıyla evine döneceksin!.." Evet, iş bu kadar basitti. İnsanlığın bugüne dek kullandığı en eski, en katksız klişeleri bulup çıkarır, düşüncelerini, duygularını onlarla dile getirirdi. Sanırım bunları yazmak gerçekten gerekliydi onun için. Böylece kendi kendini de yüreklendirir, umutsuzluğun damarlarına yürümesine engel olmaya çalışırdı. Ayrıca kimseyle kapışmamam, düellodan uzak durmam için bana yalvar yakar olurdu. Puşkin'le Lermontov'un bir düello sırasında canlarından olduğunu bir türlü unutamazdı. Bende ki yazarlık yeteneğini onlarınkine eşdeğer gördüğünden olacak, üçüncü bir düello kurbanını yüreğinin kaldıramayacağını yazardı. Uzakta da olsam romanımı yazmaya bir an ara vermiyordum. Yeni bir roman yeni bitmiş, biter bitmez de yayıncıların incelemesine sunulmuştu. İlk kez yayıncılardan biri, Robert Denoel istifini bozma lütfunda bulunmuş, beni özel olarak yanıtlamıştı. Bir okurunun yazdıklarım konusunda hazırladığı raporu ilginç bulacağımı sandığını belirtiyordu mektubunda. Anlaşılan o ki romanımın birkaç sayfasına göz attıktan sonra tutmuş onu ünlü bir psikanaliste, dediğine göre Prenses Marie Bonaparte'a göndermişti. Bana onun *Ölülerin Şarabı* yazarıyla ilgili yazdığı yirmi sayfalık incelemeyi iletliyordu. Yeterince anlaşılır şeylerdi. Kastrasyon kompleksi, anal kompleks, nekrofil eğilimi ve başka bilmemkaç küçük yakıştırma

yapıyor, nedense bir tek Oedipus kompleksinden söz etmiyordu. İşte o gün ilk kez "biri olduğumu" hissettim. Ve yine ilk kez annemin beslediği umudu, bana olan güvenini haklı çıkaracağıma nihayet inanmaya başladım.

Yayıncı kitabımı geri çevirmiş de olsa, öznesi olduğum psikanaliz raporu epey gönlümü okşamıştı. Ve farkında bile olmadan garip, sanki öteden beri böyle biriymişim havasına girdim. Raporu önüme çıkan herkese gösteriyordum, arkadaşlarım da pek etkileniyordu. Özellikle, anlaşılması güç biri ve kolay beğenmeyen bir yaradılıшта olduğum için anal kompleks savı epey yandaş toplamıştı. Evet, cuk oturuyordu bana. Café des Deux Garçons'da artık epey önemli biriydim. Bu tartışılmayacak kadar açık bir gerçektir ve zafer ışıklarının alnımda parıldadığını görüyordum. Ama benim şarküterici kız benimle ilgili belgeye öbürlerinden farklı, beklenmedik bir tepki gösterdi. İnsanüstü, şeytanî bir karakterim olduğunu hiç düşünmemişti o güne kadar. Ama ben cümle âleme böyle ilan edince tavrı birden değişti. Şeytanî olsun olmasın bütün davranışlarımı inceden inceye gözlemeye koyuldu. Sık sık beni garip biri olmakla suçluyordu acıyormuş gibi ve değişmeye çağırıyordu. Tepkilerinin beni şaşırtmadığını söyleyemem, ama öyle ya da böyle ünlü bir adamdım artık; bundan yakınacak da değildim. Bununla birlikte bu ünü daha da pekiştirmek için kastrasyon kompleksi olan, nekrofil eğilimi taşıyanlar nasıl davranırsa onları öğrenip uygulamak gibi ölümcül bir tavra büründüm. Örneğin topluluk karşısına çıkarken ne yapıp edip elime küçük bir makas alırdım. Bunun ne anlama geldiğini ya da ne yaptığımı sorduklarında, makası açıp kapatarak "Bilmiyorum, ama böyle davranmaktan da kendimi alamıyorum" gibi yanıtlar verirdim, arkadaşlarım da sessizce bakışırdı. İlginç bir de sırtma stili geliştirmiştım, Mirabeau Parkı'nda dolaşırken bunu yüzümden hiç eksik etmezdim. Böylece kısa sürede Hukuk Fakültesi'nde "Freud'un müridi" olarak tanındım. Bu arada Freud'un adını hiç anmıyor, ama onun kitaplarını da elimden düşürmüyordum. Ayrıca raporu yirmi kopya yapmış, üniversitede

gözümde kestirdiğim kızlara dağıtmıştım. Tabii iki kopya da anneye gönderdim. Onun tepkisi de benimki gibi oldu: İşte artık ünlü biriydim ve bunu yirmi sayfalık bir belgeyle, çarşıda kimsenin eline su dökemeyeceği bir prensesin kaleme aldığı bir belgeyle kanıtlamıştım. Raporu Mermonts Otel-Pansiyon'daki müşterilere de okumuştum ve Nice'e döndüğümde bunun epeyce yararını gördüm: Bir yıllık hukuk öğreniminin ardından epey ilgi gördüm ve hoş bir tatil geçirdim. Annemi azıcık da olsa tek kaygılandıran, kastrasyon kompleksi idi. Çünkü sonum kötü olacak diye korkuyordu.

Mermonts Otel-Pansiyon mükemmel iş yapıyor, annem ayda yedi yüz franka yakın para kazanıyordu. Sonuç olarak yüksek öğrenimimi Paris'te tamamlamak kararlaştırıldı ki ilişkilerimi geliştirebileyim. Annem daha şimdiden bir sürü ünlü ve etkili adam tanıyordu: Emekli bir albay, kadro dışı bırakılmış eski bir sömürge yöneticisi, uyuşturucu madde bağımlılığından kurtulmak için Nice'te tatil yapan afyonkeş bir konsolos yardımcısı. Hepsisi de görmüş geçirmiş adamlardı benim gözümde ve annem hayata yeniden başlamak için sağlam bir dayanak yakaladığımızı ve geleceğin bize güvenle baktığını düşünüyordu. Buna karşılık şeker hastalığı giderek ağırlaşıyor, insülin dozlarını arttırdıkça giderek daha sık hipoglisemi krizi geçiriyordu. Çarşıdan otele gelirken, hem de birkaç kez insülin komasına girmiş, sokak ortasında yığılıp kalmıştı. Ama tehlikeyi savuşturmak için pratik bir yol bulmuştu. Çünkü hipoglisemi komasına anında ve etkili bir müdahale yapılmazsa ölünceye kadar komada kalabilirdi insan. Bir kâğıda "Şeker hastasıyım. Beni baygın durumda görürseniz lütfen çantamdaki şekerlerden birini ağızda eritin. Böylece beni kurtarmış olursunuz. Teşekkür ederim," diye yazmıştı ve kâğıdı mantosunun altına iğnelemeden kesinlikle sokağa çıkmazdı. Bu mükemmel bir fikirdi ve bizi korkudan, annemi de her gün eve çakılıp kalmaktan kurtarmıştı. Böylece eline bastonunu alıp rahatça çarşıya gidebiliyordu. Bazen onu böyle sokakta tek başına gezerken gördüğümde korkunç bir sıkıntı basardı beni. Hiçbir şey yapamamak ne kötüydü. Güçsüzlük, utanç

ve panik arası bir duyguyla ter içinde kalırdım. Bir keresinde, çok da emin olmadan, öğrenimi yanda bırakıp bir işe girmenin, para kazanmaya daha erken yaşta başlamanın belki de daha iyi olacağını düşündüm. Bu düşüncemi anneme de aktardım. Hiçbir şey demedi, ayıplar gibi yüzüme baktı ve ağlamaya başladı. Ben de bir daha konuyu açmadım.

Restorandan mutfağa döner bir merdivenle inilirdi ve annem bunu hiç abartmasız günde en az yirmi kez çıkıp inmek zorundaydı. İşte o sırada nasıl inlediğini, nasıl acı çektiğini siz bana sorun. Ama o doktorunun kalbini çok iyi bulduğunu, kaygılanacak bir şey olmadığını söyler, beni rahatlatmaya çalışırdı.

Artık on dokuz yaşındaydım. Kadın çalıştırmaya meraklı bir godoş da değildim, bu yüzden müthiş canım yanardı. Erkek gibi davranmadığım duygusu giderek takıntı haline geliyordu ve benden önceki bütün erkeklerin de yaptığı gibi o duyguyla boğuşur, güçlü bir erkek olmaya çabalardım. Ama yetmezdi. O hâlâ çalıştığı, hâlâ hayatta olduğu için yaşıyordum. Ona verdiğim sözü nihayet tutabileceğim tarihle aramda henüz en az iki yıl daha vardı. Omuzlarımda asteğmen rütbesiyle eve gelip ona ilk gerçek başarıyı tattırmak için iki koca yıl. Kendimi koyuvermeye, ona yardımcı olmaktan kaçınmaya hakkım yoktu. Özsaygı, erkeklik gururu, itibar: Hepsi aynı anda ve aynı potada eritilemiyordu. Onu ayakta tutan tek şey geleceğimle ilgili yarattığı efsaneydi; onu bir tek bu ayakta tutuyordu. Kendime kızmam, kendimden bıkmam söz konusu bile olamazdı. Utanıp sıkılmak, öfke ve çaresizlikle dış gıcırdatmak, ağız burun oynatmak, bunlar sonraki işlerdi. Ahlaki, siyasî ve felsefî sonuçlar çıkarıp ahkâm kesmek de öyle. Değil mi ki üstünde terk edilmiş tek bir insanoğlunun bile kalmayacağı bir dünya yaratmak için kendime söz vermiştim ve bunu çocukluğumdan bu yana etimde iliğimde hissediyordum, öyleyse bu yolda ilerlemeliydim. Bu arada utanma duygusu denen ileti de bir yana fırlatıp atmalı, saate karşı yarışmalıydım. Saçma da olsa o düşü gerçekleştirmek, verdiğim sözü tutmak, neyin yaşanmaya değer olduğunu göstermek zorundaydım.

İki yıl daha hukuk öğrenimi, sonra iki yıl askerlik, sonra... Bazen günde on bir saat yazdığım olurdu.

Bir keresinde Bay Pantaleoni ve Bay Bucci onu çarşıdan taksiyle getirdi. Yüzü bembeyaz, saç başı darmadağınktı. Ama sigarası hâlâ dudağındaydı. Bana güven aşılamaya çalışan gülücük de...

Kendimi suçlu hissetmiyorum. Ama yazdığım kitaplar adaleti ve insan onurunu bu kadar sık çağırıyorsa; insan olma onurundan bu kadar sık, bu kadar yüksek sesle söz ediyorsam bunun bir tek sebebi var: Çünkü yirmi iki yaşına kadar o yaşlı ve hasta kadının alınteriyle yaşayabildim ben. O olmasa ben de olmazdım. Ona bu yüzden bu kadar öfkeleniyorum işte.

YİRMİ DÖRT

Beklenmedik bir olay o yaz tatilini allak bullak etti. Bir sabah, güzel bir sabah, Mermonts Otel-Pansiyon'un önünde bir taksi durdu ve içinden benim şarküterici kız indi. Doğruca annemin yanına gitti, görülmeye değer sahneydi: Ağlamalar, hıçkırmalar, intihar tehdidi savurmalar... Anneminse ağzı kulaklarındaydı: Benden beklediği tam da buydu. Sonunda "adam gibi adam" olmayı başarmıştım. Aynı gün bütün Buffa Çarşısı olayı öğrendi. Benim şarküterici kıza gelince, meseleyi çok basit ele alıyordu: Onunla evlenmek zorundaydım. Duyduğumda iyice garibime giden birkaç garnitür de eklemişti. Yüz üstü bırakılmış gebe kız argümanıya, insanın yüreğini eritecek kadar acıklı bir sesle konuşuyor, konuşuyordu.

"Bana Proust, Tolstoy, Dostoyevski bile okuttu," diyordu biçare kız, "İyi de ben ne olacağım şimdi?"

Niyetimle ilgili bu çarpıcı kanıt karşısında annemin bile etkilenip bana kederli bir bakış fırlattığını söylemeliyim. Ben de biraz ileri gitmiştim doğrusu. Aslına bakarsanız ben de kendimi pek rahat hissetmiyordum. Adèle'e bütün Proust'u satır satır hatmettirdiğim doğrudur, öyle ki kız sonunda gidip gelinliğini bile diktirmişti. Tanrı beni affetsin! Sayemde *Ve Böyle Buyurdu Zerdüş'ten* pek çok bölümü su gibi okuyordu. Parmaklarımın ucuna basıp oradan sıvışmaktan başka çarem kalmamıştı... Doğrusunu söylemek gerekirse okusun diye verdiğim kitaplarla gebe kalmamıştı gerçi, ama o kitaplar onu ilginç bir hale getirmişti.

Beni asıl korkutan annemin kıza acımaya başlaması, zayıflık göstermesiydi. Aralarından su sızmaz olmuştu birden; iki yeni dost arasında şaşırtıcı bir kadınsı dayanışma doğmuştu. Bana sitemli

bir bakış fırlattılar. Birlikte iç çekip birlikte homurdandılar. Annem Adèle'e bir bardak çay getirdi; iyi niyetinin göstergesi olarak kendi yaptığı çilek reçelinden sundu. Annemin o reçelden yemesi, yemesi ne demek, tadına bile bakması yasaktı. Bazen böyle bir konuk geldiğinde ona reçel çıkarır, beğenip beğenmediğini sorardı. Benim şarküterici kız onun gönlünü nasıl okşayacağını, ne yanıt vermek gerektiğini iyi biliyordu. İşinin ustası olduğu belliydi. Davayı yitirdiğimi hissettim. Çaydan sonra annem beni çalışma odasına sürükledi, başladı sıkıştırmaya:

"Seviyor musun onu, âşık mısın?"

"Hayır. Seviyorum ama âşık değilim."

"Öyleyse neden ona böyle bir sürü vaatte bulundun?"

"Ben ona hiçbir vaatte bulunmadım ki."

Sitemle baktı bana:

"Proust'un kaç cilt kitabı var?"

"Anne, dinle..."

Başını sallayarak sözümü kesti.

"Bu hiç iyi değil," dedi, "hayır, bu hiç de iyi bir şey değil."

Birden sesi titredi, ağlamaya başladı. Şaşırmıştım. Uzun uzun, dikkatle bana baktı. Bu bakışları çok iyi tanıyordum. Yüzümün her çizgisinde biraz duraklıyordu. O küçük çocukla aramda benzerlik aradığımı biliyordum. Pencereye yaklaşp gözlerimi yukarı kaldırmamı isteyecek diye ödüm patladı.

Yine de beni şarküterici kızla evlenmeye zorlamadı ve böylece onu korkunç bir gelecekte uzak tuttu. Yirmi yıl sonra Adèle'le yeniden karşılaşp onun muzaffer bir tavırla takdim ettiğı dokuz çocuğıyla tanıştığımda çocukların bana pek sıcak davranmasına hiç şaşırmadım. Neden şaşırayım ki; çünkü her şeylerini bana, annelerinin benimle evlenmemiş olmasına borçluydular. Adele'in kocası beni hemen tanıdı ve elimi avuçlayıp uzun süre bırakmadı. Çevremi sarmış, gözleri bana dikili dokuz küçük meleğe baktım. İnsanı aile yaşamına özendirmek için bundan daha güzel sahne olamazdı. Çaktırmadan kütüphaneye baktım, *Nikel Ayaklıların Se-*

rüvenleri çizgiroman serisi dışında kitap yoktu. Her şeye rağmen hayatta bir şeyler başardığım hissi doğdu içimde. Ve iyi baba fırsatını kaçırdığım hissi.

Sonbahar yaklaşıyordu, Paris yolculuğumun eli kulağındaydı. Babil çıkarmasına bir hafta kala annemin dini duyguları kabardı. O güne dek Tanrı'yı saygıdeğer bir burjuvadan, başarılı bir iş adamından söz eder gibi anardı hep; kesinlikle başka türlü değil. Yaratıcıya karşı hep saygılı olmuştu, ama insanlara olan saygısından farksız bir saygıydı bu. Tümüyle sözel ve kesinlikle kişisel olmayan bir saygı. Dolayısıyla mantosunu sırtına geçirip bastonu elinde, birlikte Emperyal Park'taki Rus kilisesine gitmeyi önerdiğinde epey şaşırdım.

"Ama ben az buçuk Yahudi olduğumuzu sanıyordum?"

"Olsun, fark etmez. Papazı tanıyorum nasıl olsa."

Gereken açıklamayı almıştım. Evet, annem Her Şeye Kadir olanla ilişkisinde bile kişisel dostluğa önem veren bir kadındı.

Küçükken Tanrı'ya birçok kereler müracaatım oldu. Ama bir keresinde öyle bunaldım ki, geçici bile olsa din değiştirmeyi dahi göze aldım. Annemin ilk hipoglisemi krizi geçirdiği gün, insülin komasına girdiğini ilk gördüğüm gündü: Yüzü bembeyaz, başı yana düşmüş, bir eli göğsündeydi. Ve kaldırmak gereken, sırtlanmam gereken onca yük varken beni birden güçsüz bırakıvermişti. İşte o gün önüme çıkan ilk kiliseye dalıverdim. Rastlantı bu ya, Notre-Dame kilisesiydi. Ben Yahudi, o Katolik. Ama bundan anne-me söz etmedim. Yabancı birinden bir şey istediğimi duyarsa ona güvenmediğimi, durumunun iyice ağırlaştığını düşünebilir diye korktum. Başka herhangi biri gibi olup onu bırakacağımı sanmasından, ona artık değer vermediğimi düşünmesinden korktum. Ama yeryüzünde görüp yaşadığım gerçeklerle gökte aradıklarımın birbirleriyle bağdaşmaz şeyler olduğunu çok çabuk anladım. Annemin mutlu olmasını, gülümsemesini istiyordum. Ama bunu burada, karşımda yapmalıydı; yaşarken. Bununla birlikte birinin bana ya da başkasına "dinsiz" demesine de katlanamam. Aptalca,

bayağı bir tanım bu. Yüzyılların biriktirdiğı küf gibi kötü kokar. Bir burjuva tipi vardır, gerici mi gericidir; onun yaptığı tasnifi anımsattır. İyi tanımlayamadım belki ama beni kendimden uzaklaştıran bir şey bu. Yaptığı her şeyi pek beğenen, kendisine hiç toz kondurmayan birinin sağa sola ahkâm kesmesi gibi...

"Haydi. Emperyal Park'taki Rus kilisesine gidiyoruz." Kalktım. Kolumu uzattım, girdi. Yürüdük. Hâlâ eskisi kadar hızlı yürüyordu. Amacı olan, bir yerlere varmak için acele eden insanlar gibi. Artık gözlük takıyordu. Bağı çerçeveli gözlükleri vardı ve gözleri camın ardında daha bir güzel görünüyordu. Çok güzeldi gözleri. Yemyeşildi. Ama yüzü giderek soluyor, kırışıklıkları artıyordu. Ve artık eskisi gibi dik yürüyemiyordu. Gitgide bastonuna daha çok yaslanıyordu. Oysa henüz elli beşindeydi. Üstüne üstlük bileklerine bir de müzmin egzama yapışmıştı, çok acı verirdi. İnsan denen varlığa kimsenin bu kadar acı çektirmeye hakkı olmadığını düşünürüm ben. Bu yüzden, birden kalın kabuklu bir ağaç oluversem, derdim o sıralar. Ya da derisi benimkinden yüz kat daha kalın fil. Ya da bazen, bugün de yaptığım gibi kılıcımı kapıp arsaya koşmak isterdim. Arsaya fırlamak ve güneşin üstüme saldığı ışınlarla kılıç yarıştırmak. Selama seremoniye gerek yoktu bunun için. Vaziyet alıp iki adım geri sıçramalı, sonra hamle yapmalıydım. Dalmalı, tuşe aramalıydım. İleri uzanıp hasmımı yoklamalı, dalmalı, gerilemeli ve arada haykırmalıydım: "Al sana!" Tıpkı Emperyal Park'ta tenis oynarken bir türlü yakalayamadığım topoların peşinde bir o yana bir bu yana koşturduğum günkü gibi.

Bütün kılıç dövüşçüleri arasında en çok Malraux'ya hayranım. Düelloda üstüne yoktur. Özellikle sanat üzerine yazılmış bir şiiri vardır; onu okurken izleyin, siz de hemen "bu adam yazar değil, aktör olmalıymış" dersiniz. Bir mim, üstelik tam bir evrensel mim olayıdır yaptığı: Tepeye, o yalnızca benim olan tepeye çıkıp da gökyüzüyle başbaşa kaldığımda topolarımı, üç topumu elime alır, atar tutar, atar tutarım. Neler yapabildiğimi birilerine göstermek istercesine. Ve onu düşünürüm. Eskinin Chaplin'iyile birlikte insanoğlu-

nun bu yüzyılda tanıdığı en iyi mim sanatçılarından biri oydu sanırım. Sanata böyle ölesiye, delice tutkun olmak, elini sonsuza uzatıp da başka hiçbir insan eline dokunamamak, olağanüstü bir dehayla dolup taşarken sadece kendini mutlu edebilmek... Güzelliğe ulaşmak, onu bulmak, yakalamak ve aşmak için bu kadar güçlü çaba harcıyıp sonunda yanına bile varamamak... Düelloda beni bundan daha kardeşçe yüreklendiren bir şey bilmiyorum.

Carlone Bulvarı boyunca yürüdük. Sonra Tzarevitch Bulvarı'na saptık. Kilise bomboştu ve annem sebebini anlayamadığım bir şekilde buna çok sevindi.

"Bizden başka kimse yok," dedi, "İyi oldu, beklemek zorunda kalmayacağız."

Tanrı'nın evini doktor muayenehanesi gibi anlatıyor ve ölü saatte geldiğimiz için kendini şanslı sayıyordu. Eliyle haç çıkardı. Ben de aynısını yaptım. Mihrabın önüne diz çöktü, ben de çöktüm. Gözyaşı yanaklarından süzüldü. Dudak kıpırtısından Rusça dua ettiğini anladım. İkide bir *Yessous Christoss* sözcüklerini yineleyip duruyordu. Gözlerim yerde, beklemedeydim. Yumruğunu sertçe göğsüne vurdu ve ilk kez, hayatında ilk kez yüzüme bakmadan konuşmaya başladı benimle:

"Kadınlardan asla para kabul etmeyeceğine söz ver bana!"

"Söz veririm."

Kendisinin de kadın olduğu o an aklına gelmedi.

"Tanrım, onun ayakta kalmasına, doğruluktan ayrılmamasına yardım et. Onu hastalıklardan koru!"

Sonra bana döndü:

"Dikkatli olacağına söz ver! Hiçbir hastalığa yakalanmayacağına güvenmeliyim. Bana söz ver."

"Söz veririm."

Artık dua etmeksizin, sadece ağlayarak uzunca bir süre daha kaldı orada. Ben de. Sonra kalkmasına yardım ettim, yola koyulduk. Gözündeki yaşı sildi. İyice rahatlamış göründü. Kiliseye son kez dönüp baktığında yüzünde şeytanî ama çocuksu bir ifade vardı.

“Kimse bilemez ne olacağını,” dedi.

Ertesi gün Paris’e giden otobüse bindim. Yola çıkmadan önce beni yanına oturttu. Başıma gelebilecek belaları şimdiden ürkütüp kaçırmalıydı. Eski Rus geleneği uyarınca okuyup üfledi; o güne dek çok insana yararı dokunmuştu bunun. Sonra bana beş yüz frank verdi. Parayı küçük bir çantaya koymuştu, onu gömleğimin altına, karnuma saklamamı istedi. Ne olur ne olmaz, yolda soyguncuların saldırısına uğrayabilirdim. Kendime söz verdim, bu ondan alacağım son para olacaktı. Sonra bu sözü tam tutamasam da o an böyle bir söz vermek beni epey rahatlatmıştı.

Paris’te küçücük bir otel odasına kapandım. Hukuk Fakültesi derslerini kenara atıp deliler gibi yazmaya koyuldum. Öğlenleri Mouffetard Sokağı’na çıkar, ekmek peynir ve tabii tuzlu hıyar alırdım. Hıyarları odama kadar götürebildiğimi hiç anımsamam: Hepsini o an, sokakta siler süpürürdüm. Tek mutluluk kaynağım o tuzlu hıyarlar olurdu haftalarca. Kızlar? Evet, o da vardı. Sırtımı duvara verip tıkindığım, yemeğimi bu ayaklı lokantada yediğim günlerde gözüm ikide bir olağanüstü güzel bir kıza takılırdı. Simsiyah gözlü, kumral. İnsan soyunun ulaşamayacağı kadar güzel saçlar. Benimle aynı saatte sokağa çıkardı; her gün yolunu gözlemek alışkanlığım olmuştu. Bir şey istemiyordum ondan. Sinemaya davet etmeye bile cesaretim yoktu. Tek istediğim sokak ortasında tuzlu hıyarımı ısırırken bir yandan da onu seyretmekti. Bugün bile, herhangi bir güzellik; güzel bir tablo, güzel bir renk, güzel bir kadın görünce birden acıkırım. Ne yapayım, doğuştan tüketiciyim ben. Ağzımda hıyarım, yüzüne dikilen o garip bakışları kızcağız sonunda fark etti. Böyle pek kolay rastlanmayan bir alışkanlığım olması ve tuzlu hıyar tıkınma hızım onu pek şaşırtmış olmalıydı. Bir an durakladı, yanımdan geçerken belli belirsiz gülümsedi. Ve başka bir gün, ben yine kocaman bir hıyarı ısıra ısıra oradan geçerken dayanamamış olmalı ki içten bir tavırla seslendi:

“Dikkatli olun, çatlarsınız!”

Çabucak tanıştık. Paris'te ilk âşık olduğum kızın hiç çıkar gözetmeyen biri olmasından dolayı şanslı sayılırım. Öğrenciydi; o sıralar kızkardeşiyle birlikte Quartier Latin'in en güzel kızları onlardı. Otomobilli delikanlılar onlara sürekli kur yapardı. Yirmi yıl sonra bugün, onu Paris'te ne zaman görsem yüreğim deli gibi çarpmaya başlar, yolumun üstündeki ilk Rus bakkalına dalıp yığınla tuzlu hıyar alırım.

Cebimde sadece elli frank kalmış, annemden yeni talepte bulunmak artık kaçınılmaz olmuştu ki, bir gün haftalık *Gringoire* dergisini açtığımda koca bir sayfa kaplayan *Bora* adlı öykümle karşılaştım. Başlığın altında tam olması gerektiği gibi, büyük harflerle adım yazılıydı.

Dergiyi usulca katlayıp odama döndüm. Keyiflenmek bir yana, kendimi inanılmaz yorgun, kederli hissettim: Bunca emeğin boşa gittiğini düşündüm nedense.

Buna karşılık gazetede yayımlanan öykünün Buffa Çarşısı'nda yarattığı şaşkınlık anlatamayacağım kadar büyük olmuş. Çarşı esnafı annemin onuruna tören düzenlemiş, uzun, tantanalı nutuklar atmışlar. Annemin eline de bir içki bardağı tutuşturmuşlar. Annem öykünün yayınlandığı dergi sayısını çantasına atıp bir daha hiç yanından ayırmamış. Ben gördüğümde de dergi çantasındaydı; ilk fırsatta çıkarır, öykünün bulunduğu sayfayı açar, hasmının burnuna dayardı:

"Siz kiminle konuşma onuruna eriştiğinizin farkında mısınız acaba!"

Sonra burnu bir karış havada, muzaffer komutan edasıyla oradan uzaklaştı. Şaşkın bakışları da peşinden sürükleyerek.

Öykü için bana bin frank ödediler, bu kez kendimi iyice kaybettim. Daha önce bu kadar parayı hiç bir arada görmemiştim. Bu sebeple bu kez de işin ucunu iyice kaçırıp hayatı boyunca hiçbir isteği doyurulmamış bir adam gibi hissetmeye başladım kendimi. İlk iş, Balzar birahanesine gidip kendime iki porsiyon lahana turşusu ve koca bir parça tuzlu et ısmarladım. Doğrusunu söylemek

gerekirse iştahtan yana bugüne dek hiçbir sıkıntım olmadı. Artık iyice yaşlanıp küçülmeye başladığımı hissettiğim bugün eskiden yediğimin iki katını yiyorum. Beşinci katta penceresi yola bakan bir oda kiraladım. Oturup anneme sakın sakın mektup yazdım. Ona gerek *Gringoire* dergisiyle gerekse başka yayınevleriyle kalıcı sözleşmeler yaptığımı, paraya ihtiyacı olduğunda bana kısa bir not yazmasının yeterli olacağını bildirdim. Telgraf havalesiyle de koca bir şişe parfüm, bir demet de çiçek gönderdim. Kendime bir kutu puro, bir de spor ceket aldım. Puro beni kötü öksürtüyordu, ama iyi yaşamaya karar vermiştim; o yüzden dibine kadar içerdim. Ardından kalemimi elime aldığım gibi art arda üç öykü daha yazdım. Ama bunlar sadece *Gringoire*’dan değil, daha sonra gönderdiğim öteki yayınevlerinden de geri geldi. Tam altı ay boyunca yazdıklarımın hiçbirisi gün ışığına çıkma olanağı bulamadı. Hepsi çok “edebî” bulunmuştu. Bana ne olduğunu bir türlü anlayamıyordum. Ama artık biliyorum. Kazandığım ilk başarının verdiği cesaretle o “son top”un boğuşa didişe kazanılabileceğini unutmuş, tek kalem dokunuşuyla en derin noktaya ulaşabileceğimi sanmaya başlamıştım. Ama en derine ulaşamayınca, daha doğrusu kolum yeterince uzun olmayınca yeniden Emperyal Park tenis kortundaki o atlayıp sıçrayan palyaço rolüne soyunmak zorunda kalmıştım. Trajik olduğu kadar gülünç bir hale dönüşen bu gösteri, bu güçsüz gösteri izleyiciyi usandırmaktan başka sonuç da vermemişti. Profesyonel dediğin yapmak istediğine ulaşamasa da tutunmanın kolay ve kalıcı yollarını bulup çıkarırdı. Bu bende yoktu. Okurun birden çok bakış açısına sahip olma hakkı olduğunu öğrenmek için uzunca bir süre geçmesi gerekti. Onu tıpkı Mermonts Otel-Pansiyon’da olduğu gibi bir yerlere yöneltmek, oda numarasını söyleyip eline anahtar tutuşturmak, ışığın nereden açıldığını, en gerekli eşyanın nerede olduğunu göstermek için odanın olduğu kata kadar çıkmak gerekiyordu.

Maddi bakımdan kendimi çok çabuk umutsuz bir halde buldum. Paramın inanılmayacak kadar kısa sürede buhar olup uçtuğu

yetmezmiş gibi, annemden ardı arkası kesilmeyen mektuplar alıyordum. Bana yeni yapıtlarımın nerede, ne zaman yayımlanacağını sorup duruyordu. Önceden bildirmeliydim ki mahallede caka satabilsin. Hiç hak etmediğim güven ve umut dolu mektuplardı.

Ona yaşadığım hayal kırıklığını anlatacak cesaretim yoktu.

Pek kullanışlı, işe yaradığına bugün de emin olduğum bir kurnazlığa başvurdum.

Gazete yöneticilerinin benden çok kaliteli olmayan, sadece ticarî kaygı taşıyan öyküler yazmamı istediğini, benimse böyle öykülere imzamı atmaya yanaşmadığımı, bunun yazar kişiliğimi zedeleyeceğini anlatan bir mektup yazdım anneme. Tam da bu sebeple çeşitli gazetelere değişik müstear adlarla öyküler yazdığımı anlattım, durumu çevresindekilere kesinlikle açık etmemesini istedim. Dehama, dürüstlüğüme inanıp büyük umut bağlayan öğretmenlerimi, Nice lisesindeki arkadaşlarımı üzmeye hakkım yoktu. Çünkü gerçeği anlamaları, bu müstear adlı öykülerin çok çok üstünde bir yeteneğim olduğunu kavramaları çok kolay değildi.

Sonra, her hafta, Paris'te haftalık olarak yayınlanan çeşitli dergilerde çıkan ve başkalarınca yazılan öyküleri rastgele kesmeye koyuldum. Onları düzenli olarak anneme yolluyordum. Onu rahatlatmanın ve eski umudunu korumasını sağlamanın başkaca bir yolunu bulamamıştım.

İşin manevî yanı çözümlenmiş görünüyordu, ama maddi sorun, üstelik daha da ağırlaşarak sürüyordu. Kiramı ödeyemez hale düşmüştüm, günlerce aç geziyordum. Annemin kafasında yarattığım başarılı yazar izlenimini silmektense aç kalmayı yeğlerdim. Hayatımın o dönemini düşündüğümde özellikle kederlendiğim bir akşam gelir hep aklıma. İki gündür ağzıma lokma koymamıştım. Lecourbe metrosu yakınlarında ailesiyle oturan bir arkadaşım vardı, sık sık ziyarete giderdim. Saati de öyle ayarlardım ki, neredeyse her gidişimde akşam yemeğine de kalmamı isterdi.

Karnım guruldayarak onlara yeni bir nezaket ziyaretine karar verdim. Bay ve Bayan Bondy'ye okuma düşüncesiyle yazdığım

öykülerden birini de yanıma aldım. Beni anlayabileceklerini düşünüyordum. Karnum korkunç açtı ve ziyaretimi akşam yemeğine denk getirmek için yola çıkış saatini dikkatle ayarladım. Contrescarpe alanına vardığımda pırasalı patatesli çorba kokusu burnumda tütmeğe başlamıştı bile. Lecourbe Sokağı'na yürüyerek kırk beş dakika bir yolum kalmıştı –metroya binecek param bile yoktu– ve yutkuna yutkuna bir hal olmuşum. Bakışlarım delice ışıklar saçıyor olmalıydı. Karşıma çıkan kadınlar çaktırmadan yolunu değiştirip adımlarını sıklaştırıyordu. Yemekte macar salamu ve çikolatalı pasta da olacaktı kuşkusuz. Çünkü her yemekte olurdu. Hiçbir sevgilimle buluşmaya bu kadar büyük bir telaşla, bu kadar büyük bir yürek coşkusuyla gittiğimi anımsamam.

Sonunda gideceğim yere varıp en dostça görünüşümle zile bastım: Kapıyı açan olmadı. Bizimkiler evde yoktu.

Merdivenlere oturup bir saat kadar bekledim. Sonra bir saat daha. Ama saat on bire doğru onurumun çiğnendiği gibi temel bir duyguya kapıldım –size de bazen oluyordur– ve o duygu geceyarısına kadar dönmelerini bekleyip bir tabak yemek istememi engelledi.

Kalktım, içimden lanet okuyarak Vaugirard Sokağı yönünde yüz geri ettim. Ne büyük doyumsuzluk yaşadığımı sanırım anlamışsınızdır.

Ve yaşamımın ulaşılmaz doruklarından biri işte orada, önümde yükseliverdi.

Luxembourg Sokağı'na varmıştım, Medicis birahanesinin önünden geçiyordum. Kötü kader gecenin geç saatinde beyaz tüller arasında besili bir burjuva görmemi istemiş olmalı. Şatobriyan yiyordu adam ve yemekte dumanı tüten pişmiş patates de vardı.

Durakladım, şatobriyana baktım ve ne yalan söyleyeyim, bayılacak gibi oldum.

Kendimden geçmemin sebebi açlık değildi kesinlikle. İki gündür yemek yememiştım gerçi, ama birkaç gün yemek yemediğim halde işimde en küçük aksama yaratmadığım çok günüm olmuştu. Konu bu değildi. Hele o sıralarda herhalde gençliğin getirdiği bir

dayanıklılıkla böyle şeyleri hiç dert etmezdim. Kendimden geçmemin sebebi öfke, aşağılandığımı hissetmek ve insan onuruna yönelik bu çirkin saldırıydı. İnsan evladının böyle bir konuma mahkûm edilmesini kabul edemezdim; bugün de kabul edemem. Yönetim biçimlerini adam başına düşen yiyecek miktarına göre yargıları ben. Ama bu verileni de koşula bağlarsa onlardan tiksiniirim. İnsanlar koşulsuz yemek yeme hakkına sahiptir.

Öfkeden boğazım daraldı, yumruklarım sıkıldı, gözlerim karardı ve kendimi boylu boyunca kaldırımda buldum. Orada öyle uzunca bir süre kalmış olmalıyım, çünkü ayıldığımda çevreme kalabalık bir grup insan toplanmıştı. Kılığım fena değildi; eldivenim bile vardı. Bu yüzden kimsenin aklına halsizliğimden kuşkulanamak gelmedi. Buna bugün bile sevinebiliyorum. Alelacele ambulans çağrılmıştı ve binip gitmemek için kendimle bir süre didiştiğimi belirtmeliyim. Hastanede karnımı öyle ya da böyle doyurmanın bir yolunu bulabilirdim. Bu kesindi. Ama aynı zamanda kolaycı bir çözümdü. Bayağı direndim ve bu kolaycılığın beni kapıp götürmesine izin vermedim. Birkaç sözcük mırıldanarak özür diledim ve kalabalığın arasından sıyrılıp odama döndüm. Garipti ama artık açlık duymuyordum. Aşağılanmanın, düşüp bayılmanın şoku midemi ikinci plana itmişti. Lambamı yaktım, kalemimi elime aldım, yeni bir öyküye başladım. Adı *Küçük Bir Kadın*'dı ve birkaç hafta sonra *Gringoire* dergisinde yayımlandı.

Vicdanımla sıkı bir hesaplaşmaya giriştim. Kendime gereğinden çok önem verdiğimi, bazen onurumu, vakarımı tehlikeye atacak işler yaptığımı fark ettim. Fark ettiğim bir başka şey de hemcinslerime yeterince güvenmediğim, insan doğasının nelerin altından kalkabileceğini kavramaya çalışmadığımdı. Hele sinirlenip öfkelenerek hiçbir yere varamazdım. Ertesi günden başlayarak yeni bir deneye giriştim ve iyimser bakışım çok çabuk doğrulandı. İşe cüzdanımı yitirdiğimi ileri sürerek kat garsonundan birkaç frank ödünç almakla başladım. Sonra, gidip Capoulade'ın tezgâhına yanaşım. Bir kahve söyleyip elimi kruvasan sepetine daldırdım. Tam

yedi kruvasan yedim. Bir kahve daha istedim. Sonra gözlerimi son derece ağırbaşlı bir tavırla garsonun gözlerine diktim. Zavallı çocuk o sırada onu sınava çektiğimi nereden bilsin.

“Borcum ne kadar?”

“Kaç kruvasan yediniz?”

“Bir,” dedim.

Garson neredeyse boşalmış olan kruvasan sepetine baktı, bir de bana. Sonra gözlerini yeniden sepete dikip kafa salladı.

“Hadi canım, benimle dalga geçiyor olmalısınız.”

“Belki ikidir,” dedim.

“Neyse tamam, anlaşıldı,” dedi garson. “Beni aptal yerine koydun ama boşver. İki kahve, bir kruvasan yetmiş beş santim yapar.”

Zevkten dört köşe, çıktım. İçimde birileri şarkı söylüyordu; kruvasanlar olmalıydı. O günden sonra Capoulade’ın en iyi müşterisi oldum. Zavallı Jules –koca Fransızın adı buydu– bazen çekingen, kendine de pek güvenemeyen bir ses tonuyla söylenirdi:

“Gidip başka yerde tıkinamaz mısın? Senin yüzünden patronla başım belaya girecek.”

“Tıkinamam,” derdim. “Sen benim hem anam, hem babamsın.”

Bazen içinden çıkamadığı aritmetik problemlerine daldardı ve dalgın dalgın onu izlerdim.

“İki kruvasan mı? Gözümün içine baka baka utanmadan böyle diyorsun ha? Üç dakika önce sepette tam dokuz kruvasan vardı.”

Hiç üstüme alınmazdım.

“Her yer hırsız kaynıyor,” derdim.

“Yok canım,” derdi Jules hayran hayran, “Ne akıllı çocuksun sen. Ne öğrenimi gördün bakayım?”

“Hukuk. Hukukta lisans yaptım.”

“İyi bok yedin pis herif,” derdi Jules.

Sonra hesapladım; 1936 ile 1937 yılları arasında Capoulade tezgâhında para ödmeden bin ilâ bin beş yüz arası kruvasan yemişim. Bunu devletin verdiği yüksek öğrenim bursu gibi düşündüm.

Kruvasana bugün de büyük muhabbet beslerim. Biçiminde, sı-cacık ve yumuşacık oluşunda sevimli, dostça bir şeyler var. Ger-çi bugün artık eskisi kadar çok kruvasan yemiyorum, aramızdaki ilişki daha çok duygusal. Ama tezgâhın üstünde o sepetin içinde olduklarını bilmek hoşuma gider. Onlar bize, öğrenci gençliğe, Üçüncü Cumhuriyet'in verdiğinden daha çok şey verdi. General de Gaulle'ün de dediği gibi, Fransız'ın dik âlâsı onlar.

YİRMİ BEŞ

Gringoire dergisindeki ikinci öykü tam zamanında geldi. Annem son derece öfkeli yeni bir mektup yazmıştı. Mektupta bir gün elinde baston otel merdivenini çıkarken aşağı inen bir müşteriyle tanıştığını, adamın kendini benim André Corthis müstear adıyla yazdığını söylediğim öykünün yazarı diye tanıttığını anlatıyordu. Ama öfkesinin sebebi ben değildim, annem adamın doğru söylediğine inanmamıştı, yalancılıkla suçluyordu onu. Şaşırmıştım: André Corthis diye biri vardı demek ve öyküyü de o yazmıştı. Annemin keyfini yerine getirecek bir şeyler yapmak kaçınılmaz olmuştu ve *Küçük Bir Kadın*'ın yayımlanması, hem de tam o sırada yayımlanması imdadıma yetişti. Ve Buffa Çarşısı'nda yeniden zafer boruları çaldı. Ama sadece kalemimle ayakta kalamayacağımı artık anlamıştım, kendime "iş ayarlama"ya koyuldum, "iş ayarlama" lafına biraz gizemli bir tonla telaffuz ederek.

Sırasıyla Montparnasse'da bir lokantada garson, Étoile'de bir otelde danışma görevlisi, sinemada figüran oldum. Sonra Lunch-Diner-Repas Fins'de triportörle evlere yemek servisi yaptım. Ritz'te, Larue'de bulaşıkçılık ve Lapérouse otelinde teşrifatçılık. Mimi Pinson'da Kış Sirkî'nde çalıştım, *Le Temps* gazetesinde turizm ilanı kovaladım. Haftalık *Voilà* dergisinin bir muhabiri için Paris'teki yüzü aşkın genelevin durumu ve çalışanlarıyla ilgili araştırma yaptım. *Voilà* dergisi hiçbir zaman yayımlamadı, ama öfkeyle öğrendim ki araştırmam turistik *Çılgın Paris* rehberinde kullanılmış. Üstelik beş para alamadım, çünkü bana işi paslayan gazeteci sırı kadem basmıştı. Bir ara kutulara etiket yapıştırdım. Sanırım benim kadar özenli çalışmış, en azından boşuna çalışmış pek az in-

san vardır bu dünyada; bir oyuncak fabrikasında incelik ve dikkat isteyen bu işe günde üç saatimi ayırdım. Yaptığım işler arasında bana en zor geleni Étoile'de büyük bir oteldeki danışma göreviydi. Danışma şefi "entelektüeller"den nefret ettiği ve hukuk öğrencisi olduğum bilindiği için bana sürekli tepeden bakardı, otelde çalışan üniformalı uşaklar ise oğlancıydı. İmal konuşma gereği bile duymadan çevremde dolaşp her an kendini sunmaya hazır on dörtlük veletlerin arasında gerçekten bunalmıştım. Bütün bunlardan sonra *Voilà* dergisi için genelev röportaj yapma fırsatı doğması bana biraz olsun nefes aldırmişti.

Eşcinsellere karşı özel bir düşmanlığım olduğu düşünülmesin. Onlarla hiçbir alıp veremediğim yok, ama onlara verecek bir şeyim de yok. Bazı ünlü oğlancılar her karşılaşmamızda bana çaktırmadan gidip bir psikanaliste görünmemi salık verir, "yola gelip gelemeyeceğim" konusunda bir uzmana danışmamı önerirlerdi. Kadınlara olan düşkünlüğümün sebebi çocukluğumda yaşadığım ve bir türlü iyileşmeyen travmalar olabilir miydi acaba? Biraz mahzun ve içe dönük bir yapım olduğu aslında doğru. Toplama kamplarıyla, köleliğin binbir biçimiyle ve hidrojen bombasıyla karşı karşıya olunan çağımızda karşılaşmadığı hemen hemen hiçbir musibet kalmayan insanoğlunun kendini 'düzdürmemesi' için de hiçbir sebep yok gibi gelir üstelik... Uşaklık edip kalleşlik yapmayı çoktan kabullenebildiğimize göre, hangi hakla titiz ve zor beğenen adam rolüne soyunduğumuzu doğrusu anlayamam. Ama insan biraz ileri görüşlü olmalı. Dolayısıyla günümüz insanların her şeye karşın yüreklerinde temiz bir köşe bulundurmaya başarabilmesi bana iyi geliyor. İleride gerekebilir ve karşılarına pes etmek zorunda kalacakları başka şeyler çıkabilir çünkü.

En sevdiğim iş triportörle evlere yemek dağıtmaktı. Yiyecek içecek şey görmekten hep büyük tat almışımdır. Paris'te bir o yana bir bu yana pişmiş yemek taşımak için koşuşturmaktan yakındığımı doğrusu söyleyemem. Gittiğim her yerde büyük bir sabırsızlık ve neşeyle karşılanırdım. Hep beklenen biriydim. Yine bir gün

Ternes meydanında bir yere nefis bir çorba, havyar, şampanya ve kaz ciğeri –daha iyisi can sağlığı– götürüyordum. Yiyecek-içeceği teslim edeceğim adres beşinci katta bir garsoniyeydi. Beni kibar bir beyefendi karşıladı. Kır saçlıydı, benim bugünkü yaşımda olmaydı. “Ev kılığı” denen bir ceket vardı üstünde. Sofra iki kişilikti. Beyefendi dönemin ünlü yazarlarından, görür görmez tanımıştım. Getirdiğim yiyecek-içeceğe sıkıntıyla göz gezdirdi. Birden çok bitkin görüldüğünü fark ettim.

“Şunu hiç aklından çıkarma evladım,” dedi bana; “bütün kadınlar orospudur. Benim bunu bilmem gerekirdi, çünkü üstüne tam yedi roman yazdım.”

Havyara, şampanyaya ve soğuk tavuğa baktı yüzünü buruşturarak. Sonra derin derin iç geçirdi.

“Metresiniz var mı?”

“Hayır,” dedim. “Meteliksizim.”

Pek etkilenmiş göründü.

“Bayağı gençsiniz,” dedi, “ama yine de kadınları iyi tanır gibi bir haliniz var.”

“Bir ya da ikisini tanıdım,” dedim tevazuyla.

“Orospu muydular?” diye sordu umutla.

Havyar ağzımı sulandırmıştı. Soğuk tavuk da fena değildi.

“Bundansöz etmeyelim,” dedim. “Kimseyi suçlamak istemem.”

Sözlerim onu tatmin etmiş göründü.

“Aldattılar mı sizi?”

“Hem de nasıl!” dedim boynumu bükerek.

“Neyse ki henüz gençsiniz, yakışıklısınız da.”

Gözlerimi tavuktan zor ayırarak yanıtladım: “Beyefendi boynuzlandım ben, biliyor musunuz, boynuzlandım! Âşık olduğum iki kadın da ellilik iki moruğun peşinden koşmak için beni ağaç etti –elli mi dedim? Ne ellisi, adamlardan biri altmışında rahat vardı.”

“Yok canım?” dedi ağzı kulaklarında, “Gelin anlatın şunu bana. Gelin, gelin oturun şöyle. Şu lanet yemekten de kurtulmuş oluruz. Ne kadar çabuk toz olursa önümden o kadar rahatlayacağım.”

Havyara gömüldüm. Kaz ciğeriyle soğuk tavuk bir lokmada bitti. Yedim, yedim. Durumu hiç abartmıyorum; saklamanın da âlemi yok. Masaya çöküp iki kişilik yemeği göçerttim! Bana hep düzenbaz bir hayvan gibi görüldüğü için tavuk sevmem pek. Ama mantarlı, hele tarhun otlu olanı hariç. Bu da kendini yediren türdendi. Yatakta müthiş olan o genç, güzel ve güzel gözlü iki yaratığın saçı kırlaşmış olgun adamların peşinden gitmek için beni nasıl bırakıp kaçtığını anlattım ballandıra ballandıra adama. Adamlardan biri az çok tanınan bir yazardı.

“Kadınların deneyim sahibi, görmüş geçirmiş adamları tercih ettiği kesin,” diye açıklama yaptı evsahibim. “Hayatı, her şeyi iyi bilen bir erkekle birlikte olmakta onlara güven veren bir şey var. Gençlikten kaynaklanan sabırsızlıklardan kaçır böyleleri...”

Çabuk çabuk onayladım başımla. Sıra küçük pastalara gelmişti. Beyefendi bardağıma biraz daha şampanya koydu.

“Biraz sabırlı olmalısınız delikanlı,” dedi babacan bir tavırla. “Bir gün siz de olgun bir erkek olacaksınız, kadınlara sunabilecek bir şeyleriniz olacak sonunda. Onların her şeyden çok aradığı birtakım şeyler: Otorite, aklıbaşındalık, sakın ve güvenilir bir el. Olgunluk işte. Siz de sevmeyi öğreneceksiniz o zaman ve sevineceksiniz.”

Bardağıma biraz daha şampanya koydum. Daha fazla sıkıntı çekmeye gerek yoktu. Çünkü ortada yenecek profiterol bile kalmamıştı. Kalktım. Kitaplığına gidip yazdıklarından birini getirip benim için imzaladı. Elini omzuma koydu.

‘Cesaretiniz kırılmasın evladım,’ dedi. “Yirmi, zor bir yaştır. Ama sürmez. Bunu geçecek kötü bir an gibi düşünün. Bir kadın arkadaşınız daha yaşlı bir erkeğe koşmak için sizi terk ettiğinde bunu geleceğinizin teminatı sayın. Bir gün siz de olgun bir erkek olacaksınız.”

‘Hadi lan!’ diye yanıtladım içimden. Ama endişelendim de.

Aslında adamın anlattıklarına o gün gösterdiğim tepki neyse bugünkü de o. Hiç farklı değil.

Beyefendi beni kapıya kadar geçirdi. Birbirimizin gözlerine bakarak uzun uzun el sıkıştık. Roma ödülü getirecek bir temaydı: Akıl ve Deneyim, Gençlik ve Hamhayale el uzatıyordu.

Kitabı koltuğumun altına sıkıştırıp çıktım. Ama okumaya gereke duymadım. İçinde neler yazdığını öğrenmişim bile. Gülmek, ısıklık çalmak, gelip geçenlerle konuşmak için dayanılmaz bir istek duydum birden. Şampanya ve yirmi yaş coşkusu triportörüne kanat takmıştı sanki. Dünya benimdi. Işık ve yıldızlar kenti Paris'e doğru gazladım. Gidonu bıraktım, kollarımla havayı dövüp tek başına otomobil kullanan kadınlara öpücükler sarkıtarak ısıklık çalmaya koyuldum. Kırmızı ışığı pas geçmişim ki beni durduran öfkeli bir polis düdüğü sesi oldu.

"Ne oluyor," diye parladı adam.

"Hiç," dedim gülerek. "Hayat öyle güzel ki!"

Gerçek Fransız için bundan daha güzel "pardon" lafı olamazdı.

"Bas gaza öyleyse!"

Gençtim, hem de sandığımdan da genç. Ama saflığımı yaşlanmış, yanıldığını anlamıştı. Ve aslında sonsuza dek öyle kaldı: Her yeni kuşakta karşılaştım onunla. 1947'nin Saint-Germain-des-Prés "fare"lerinden Kaliforniya'nın *Beat Generation*'ına kadar her kuşakta. Benim yirmi yaşımın kırıksıklıkları onlar; bazen başka başka yerlerde, başka başka yüzlerde karşılaştıkça hoşuma gidiyor.

YİRMİ ALTI

O sıralar nefis bir İsveçli kızla tanıştım. Dünya İsveç'i erkeklere armağan ettiğinden bu yana her erkeğin düşlediği gibi bir kızdı. Neşeli, güzel, akıllı ve özellikle, evet, özellikle sesi çok tatlıydı. Ses konusunda hep çok duyarlı olmuşumdur. Doğru dürüst kulağım olduğu söylenemez, müzikle aramda hep hüznü ve kaderine razı bir anlaşılmazlık var, ama kadın sesine inanılmaz duyarlıyım. Neye borçlu olduğumu bilmiyorum, ama gerçek bu. Belki de kulaklarımın yapısında özel bir şey var; ne bileyim yanlış yere yerleşmiş bir sinir falan. Bir keresinde kulağımda sorun var mı diye bir uzmana östaki borumu bile muayene ettirdim de adamcağz bir şey bulamadı. Sonuç olarak, Brigitte'te ses, bende kulak vardı ve birbirimizi işitmek için yaratılmıştık. Gerçekten iyi anlaşırdık. Sesini dinlerdim ve mutluydum. Eğitimini aldığım olgun adam havasına rağmen, saf saf, bu kadar iyi anlaşılan iki insan arasında hiçbir pürüz çıkmayacağına inanırdım. Otelde bir sürü komşumuz vardı. Dünyanın her yerinden gelmiş, her renkten öğrencilerdi ve onlara mutlu çift nasıl olunurmuş, gösterirdik. Sabah merdivenden inmemizi bekler, biraz da imrenerek gülümserlerdi. Derken Brigitte'in giderek dalgınlaştığını fark ettim. Panthéon meydanında Büyük Adamlar Oteli'nde kalan yaşlı bir İsveçli kadını sık sık ziyaret eder oldu. Geç saate kadar kalırdı. Gece bire, bazen ikiye kadar.

Eve iyice yorgun döner, kederli kederli iç geçirerek yanağını okşardı bazen.

İçime gizli bir kuşku düştü: Benden bir şeyler sakladığını hissettim. Erkence gelişmiş bir zekâm olduğu düşünülürse kuşkulanmak için öyle büyük çaba harcamam gerekmediği de hemen anlaşılır: Ya

yaşlı kadın çok hastaysa, o küçük otel odasında mum gibi eriyip gidiyorsa diye düşünür oldum. Peki ya sevgilimin özbeöz annesiye üstelik ve son bir kez de Fransız doktorlara görünmek için Paris'e gelmişse? Ruhu tertemizdi Brigitte'in, bana tapardı, acısını benden gizlemek, sanatçı duyarlılığımı zedelemekten kaçınmak istiyor olmalıydı. Yazı çalışmalarına bu sebeple ara vermem onun için ayrı bir üzüntü kaynağı olurdu. Bir gece sabaha karşı bir sularıydı, Brigitte'in cenazenin başucunda ağladığını görür gibi olup dayanamadım, Büyük Adamlar Otel'i'ne gittim. Yağmur yağıyordu. Otelin giriş kapısı kapalıydı. Zavallı Brigitte. Hukuk Fakültesi'nin ana kapı sundurmasının altına sığınıp otelin giriş kapısını gözlemeye koyuldum. İçim içime sığmıyordu. Birden dördüncü katta bir pencere aydınlandı, balkona Brigitte çıktı. Saçları dağınıktı, üstünde bir erkek bornozu vardı. Bir an kımıldamadan durup yüzünü yağmura döndü. Biraz şaşırdım. Saç baş dağınık, üstünde erkek bornozuyla orada ne yaptığını anlayamıyordum? Belki yağmura yakalanmış, yaşlı İsveçli kadının kocası da elbiseleri kuruyuncaya kadar giysin diye ona bornozunu vermişti. Derken balkonda pijamalı genç bir adam peydah oldu, gelip Brigitte'e yaklaştı. Bu kez gerçekten iyice şapşallaştım. Yaşlı İsveçli kadının bir de oğlu olduğunu bilmiyordum. Ve birden ayağımın altında yer yarıldı, koca Hukuk Fakültesi tepeme çöktü ve yüreğim cehennem ateşiyle kavruldu, kavruldu: Genç adam Brigitte'i belinden kavrayınca son umudum da söndü gitti. Bu olmasa dolmakalemime mürekkep doldurmak için yan komşuya geçti belki diye düşünebilirdim, ama pis herif Brigitte'i kendine çekip dudaklarına yapıştı. Sonra içeri sürükledi, ama ışığı da tam söndürmedi. Canı herif her şeyi göstere göstere yapacaktı üstelik. Korkunç bir çığlık atıp cinayeti engellemek için otelin kapısına doğru fırladım. Dört kat çıkmam gerekiyordu, ama adam işini şipşak bitirmek meraklısı değil de tadını çıkarmayı biliyorsa duruma zamanında el koyabilir, cinayeti durdurabilirim, diye düşünüyordum. Ne yazık ki otelin giriş kapısı kapalıydı. Kapıyı açtırabilmek, içeridekilerin dikkatini çekebilmek için elimden geleni

yaptım. Zile bastım, kapıyı yumrukladım, bağırdım çağırdım. Her geçen saniye benim için olağanüstü kayıptı ve yukarıdaki herif hiç de benim çektiğim sıkıntıyı çekmiyordu. Bu kadar şanssızlık yeterli bulunmuş olmalı ki şaşkınlıkla bir camı indirince kapıcı gelip kapıyı açtı. Kanatlanmış bir kartal gibi uçarak çıktım. Ama aradığım kata varınca kapıyı şaşırdım. Yüklendiğim odanın kapısı açılınca kendimi ufak tefek bir adamcağzın gırtlığına yapışmış buldum. Kapıldığı korkuyu düşünebiliyor musunuz? Genç adamın odasına kadın çağıran tiplerden olmadığını anlamak için şöyle gözücuyla bakmam yetti. Tersine, herif başka tür konuk meraklısıydı. Gözleriyle yalvararak bana sarıldı, ama onun için bir şey yapacak durumda değildim, acelem vardı. Hızla karanlık koridora daldım, otomatik düğmesini buluncaya kadar dünyanın zamanı geçti. Artık iyice geç kaldığımdan kuşku yoktu. Katil ne benim gibi dört kat merdiven tırmanmış, ne de yanlış kapılarla uğraşıp zaman kaybetmişti. Aradığı şeyin yanubaşındaydı ve herhalde ellerini ovuşturuyordu o sırada. Elim ayağım kesiliverdi. Bütün gücümü, bütün cesaretimi yitirdim. Merdivenlere oturup alnıma biriken teri, yağmur damlalarını sildim. O çekingen ve yumuşak delikanlının yanıma gelip oturduğunu hissettim. Elimi ellerinin arasına aldı. Geri çekecek gücü bulamadım kendimde. Beni yatıştırmaya çalıştı: Bana dostluğunu sunuyordu yanlış hatırlamıyorsam. Elimi okşuyor, benim gibi bir erkeğin onunla birlikte olursa hiçbir üzüntü yaşamayacağına dair yeminler ediyordu. Ona baktım belli belirsiz bir ilgiyle: Ama hayır, benim o taraklarda bezim yoktu, olamazdı. Bütün kadınlar orospu olabilirdi, ama yine de hiçbir şey onların yerini tutamazdı. Bu tekeli onlar ele geçirmişti. Birden kendime acımaya başladım. Hem de ölesiye. Sadece bu kadar korkunç bir yalnızlıkla karşı karşıya olduğum için değil, koca dünyada elimi tutup beni yatıştıracak biri olarak karşıma çıka çıka bu ibne çıktığı için aynı zamanda. Ona öfkeyle son bir kez bakıp Büyük Adamlar Oteli'nden çıktım, kendi otelime, odama döndüm. Yatağa yığıldım. Ertesi günden tezi yok yabancı lejyonuna yazılmaya karar verdim.

Herif kıza bir şey yaptı mı acaba diye iyice endişelenmeye başlamıştım ki Brigitte sabahın ikisine doğru çıktı geldi. Çekinerek kapıyı tıklattı. Yüksek sesle ve açık açık hakkında ne düşündüğümü anlattım ona. Hem de bir tek sözcükle. Yarım saat kadar kendisini bağışlatmaya, acındırmaya çalıştı. Hâlâ kapının dışındaydı. Sonra uzun bir sessizlik oldu. Yoksa yeniden Büyük Adamlar Oteli'ne mi döndü diye korkuya kapılıp yataktan fırladım, kapıyı açtım. Epey can yakan birkaç tokat patlattım – yanan onun değil benim suratımdı, bunu belirtmek isterim: Hayatım boyunca kadın dövmeğe büyük zorluk çekmişimdir. Erkekliğimde eksik bir şeyler var herhalde. Sonra ona bir soru sordum. O aptalca soruyu, son derece başarılı bir yaşamda yara gibi duran o soruyu yirmi yıllık onca tecrübeden sonra bugün de sorabilirim:

“Neden yaptın bunu?”

Brigitte'in yanıtı gerçekten nefisti; tahrik ediciydi bile diyebilirim. Bana kişiliğimin gücünü gösterdi. Ağlamaktan sırsıslıklam olmuş mavi gözlerini bana dikip sarı buklelerini sallayarak, bir şeyler söylemek için içten bir çaba harcayarak şöyle dedi:

“Sana o kadar çok benziyordu ki!”

Henüz bir şey yitirmiş değildim. Hâlâ yaşıyordum, hâlâ birlikteydik, eli elimdeydi. Ve sırf bana benzediği için her akşam yağmur altında bir kilometre yol gidip birini bulmak zorunda kalmıştı. Ya hiç mi hiç kendimi tanı mıyordum ya da manyetizma denen o şeyden bende de vardı. Kendimi çok daha iyi hissettim. Biraz daha tevazu göstermek için epeyce çaba harcamam bile gerekti. Kim ne derse desin, kadınların üstünde çok güçlü bir etkim vardı.

O günden beri Brigitte'in yanıtı ve bunun hiçbir işe yaramayan sonuçları üstünde pek sık düşünme olanağı buldum. Ama bunun gerek kadınlarla, gerekse bana benzeyen erkeklerle ilişkimi kolaylaştıran bir etkisi olmadı da değil.

Ve yine o günden sonra hiçbir kadın beni aldatmadı. Yani demek istiyorum ki yağmur altında bir daha hiç kimseyi beklemedim.

YİRMİ YEDİ

Artık Hukuk Fakültesi'nin son sınıfındaydım. Daha da önemli-
si yedek subay hazırlık kursları bitmek üzereydi. Haftada iki kez
Montrouge'de La Vache Noire diye bir yerde kurs görüyordum.
Bir öyküm İngilizceye çevrilip ABD'de yayınlanmış, bundan elime
geçen yüz elli dolarla Brigitte'in ardından İsveç'e gitmiştim. Ama
ben vardığımda Brigitte çoktan evlenmişti. Kocasıyla iyi geçinme-
ye çalıştım, ama adam huysuzun tekiydi. Brigitte tatsızlık çıkaraca-
ğımı anlayınca beni annesinin yanına, Stockholm takımadalarının
kuzeyinde küçücük bir adaya sürdü. Çevreye İsveç'in eski efsanevi
doğası egemendi. Ben orada çamların arasında sıkıntıdan patlarken
vefasız sevgilimle kocası günah dolu aşklarını yaşıyordu, hem de
benden çok uzakta. Brigitte'in annesiye beni yatıştırmak için her
gün Baltık'ta bir saat buzlu su banyosu yapmaya zorluyordu. Elin-
de saat, bütün organlarım kaskatı kesilene, bedenim beni ağır ağır
terk edene kadar kıyıda beklerdi. Üzgün, mutsuz, suya batar çıkar-
dım. Bir keresinde kayanın üstüne uzanmış, güneşin damarlarım-
daki kanı biraz olsun ısıtmasını beklerken gamalı haçıyla gökyüzü-
nü yırtan bir uçak gördüm. Düşmanla ilk karşılaşmam böyle oldu.

O güne kadar Avrupa'daki gelişmelerle pek ilgilenmemiştim. Se-
bebi kendi sorunlarımla uğraşmam değildi kesinlikle. Belki bir ka-
dın tarafından eğitildiğim, sadece kadın şefkatiyle sarıp sarmalan-
dığım için yüksek doz öfkeyle tanışmamıştım, dolayısıyla Hitler'i
anlamayı sağlayacak en gerekli şey bende yoktu. Fransa'nın isterik
tehditler karşısında sessiz kalması kaygılandırmaktan çok kendine
güvenli dingin güç izlenimi bırakıyordu bende. Fransız ordusuna
ve saygıdeğer önderlerimize inanıyor, güveniyordum. Annem kur-

maylarımız sınırda boy göstermeden çok önce çevremde güvenilir bir Maginot hattı, hiçbir kuşku ve kaygının sızma olanağı bulamayacağı bir klişe yaratmıştı çünkü. Nitekim, örneğin Almanların bizi 1870’te yenilgiye uğrattığını bu yüzden ancak Nice Lisesi’nde öğrenebilmiştim. Annem bana bundan hiç söz etmemişti. Şunu da eklemem gerekir ki, savaşa gerçekten inanabilmek ve kaçınılmaz görmek için ancak çok saf biri olmak gerekirdi ve ben en iyi günlerimi bu tür düşüncelerden uzak yaşadığım için o saflığa bir türlü varabilmiş değilim. Bugün bile saf olmasına iyi bir safım ama, insan öldürmenin kabul edilebilir bir çözüm olduğu düşüncesine ulaşabileceğim “o yüksek tepeler”e erişmek üzere eğitilmemiş türde bir saf. Ölümü hep kaçınılması gereken bir olgu olarak düşünmüştüm; birini cezalandırmanın doğama aykırı olduğuna inanırım: Karşı karşıya kaldığımda bunu hep kendimi zorlayarak yaparım. Adam öldürmek gibi durumlarla ben de yüzleştim kuşkusuz, ama bunu yapmamın bir tek sebebi vardı: Bütün insanlar oybirliğiyle adam öldürmeye karar vermişti o sırada. Yaptığım şey bu kutsal sözleşmeye uymaktı. Hiçbir sebep yeterince haklı görünmüyordu gözüme ve aslında değildi de. İnsanları öldürmek gerektiğinde pek de öyle şairane davrandığım söylenemez. Herkesin yaptığının tersine, özel bir cinayet işleme biçimi aramadan, kutsal bazı öfkelerin ardına sığınma gereği duymadan, hiç mi hiç tantana yapmadan öldürürüm. Çünkü öldürmek, kesinlikle öldürmek gerekiyordur.

Sanırım bunun sebebini benmerkezci oluşumda aramak gerekir. Benmerkezciliğim o boyutlardadır ki her acı çekende arında kendimi bulur, her acıyı ben de çekerim. Kendimi sadece insanların değil hayvan ve bitkilerin yerine koyduğum bile olur. İnanılmayacak kadar çok sayıda insan keyifle boğa güreşini izleyebilir, kanlar içindeki yaralı boğaya ürpermeden bakabilir. Ama ben asla. Çünkü o sırada *boğa olurum*. Biri ağaç kestiğinde, ren geyiği, tavşan ya da fil avladığında tuhaflaşırım. Buna karşılık tavuk boğazlandığında hiç mi hiç etkilenmem, kılım kıpırdamaz. Kendimi bir tavuğun yerine koyduğumu hiç anımsamam.

Münih Antlaşması'nın hemen öncesiydi, savaştan çok sık söz ediliyordu. Annemin Björkö'deki sürgün evime yolladığı mektuplardan giderek borazan sesi yayılıyordu. Giderek daha da tizleşen sesler. Mektuplardan biri enerjik bir dille kaleme alınmış, harfler sanki düşmana saldırmak ister gibi öne doğru eğikti. Kocaman kocaman şöyle yazıyordu: "Fransa kazanacak, çünkü o Fransa'dır." Bugün bile ileri sürebilirim ki 1940'taki bozgunumuzu da, savaşa hazırlıksız yakalanışımızı da hiçbir şey bundan daha iyi, bundan daha net açıklayamaz.

Bu yaşlı Rus kadının büyük Fransa aşkının nereden kaynaklandığını kavrayabilmek için 'niçin' ve 'nasıl' sorusunu kendime çok sık sormuşumdur. Ama soruların hiçbirine açıklayıcı yanıt bulabildiğimi söyleyemem. 1900'ler burjuvazisinin kafasındaki düşünceler, değerler ve yargılarla yaşıyordu kuşkusuz annem ve Fransa o zaman "en iyinin iyisi" ülkeydi. Ya da eskiden yaptığı iki Paris gezisi sırasında yüreği bazı gençlik yaraları almış da olabilirdi. Ben de İsveç'e böyle bir gezi yaptım ama orası beni şaşırtabilecek son ülkeydi herhalde. Büyük amaç ve ilkelerin ardında içten gelen küçük bir duygu aramışımdır hep. Görkemli bir senfoninin orta yerinde bir yerde beliriveren yumuşacık flüt sesini beklemek gibi bir huyum var. Sonunda en yalın, gerçeğe en yakın açıklama şu olmalı: Annem Fransa'yı sebepsiz severdi; her gerçek sevgi de böyle değil midir? Böyle bir psikolojik ortama doğmuş biri için Hava Ordusu asteğmeni rütbesinin ne kadar önemli olduğunu, yakında kollarını süsleyecek rütbeler için ne kadar canla başla hazırlandığını anlamışsınızdır herhalde. Hukuk Fakültesi'ni zar zor bitirsem de yedek subay hazırlık kursunda doğrudan dördüncü kura alındım. Hem de Paris bölgesinde.

Ve artık burnumun dibine gelen askeri başarıları düşündükçe sık sık kendinden geçen annemin yurtseverlik duygularında o sırada beklenmedik bir değişiklik oldu.

Ve Hitler'e düzenlediğim başarısız suikast girişimi de yine o döneme denk geldi.

Gazeteler bundan söz etmedi. Ne Fransa'yı ne de dünyayı kur-
tarabildim. Bir daha elime geçmeyecek bir fırsatı da öyle yitirdim.

Olay 1938'de İsveç dönüşünde oldu.

Zevksiz, yol yordam bilmez Brigitte'in kocası tarafından aşağı-
lanıp yüzgeri edilince Brigitte'le ilgili tüm umutlarımı yitirmiştim.
O kadar söz verdiği halde işte kadının biri beni bir başka erkek için
terk etmişti, çok şaşırmıştım. Bir daha asla, asla hiçbir kadın için
parmağımı bile oynatmamaya yemin ettikten sonra yaralarımı sar-
mak, Hava Ordusu'na katılmadan önceki son birkaç haftamı evde
geçirmek için Nice'e geldim.

Garda bir taksi çevirip bindim ve Gambetta Bulvarı'ndan Dan-
te Sokağı'na girer girmez uzakta, otelin küçük bahçesinde birinin
bana gülümsediğini gördüm. Annemdi. Her zamanki gibi sevgiyle
ve biraz alaylı, gülümsüyordu.

Bol gözyaşı, sonu gelmez öpücükler, heyecanlı, doygunluğa
erişmiş iç çekmeler bekliyordum; bu çılgınlıkları, bu ayrılış havalı
umutsuz bakışları değil. Bir süre kollarımda kalıp ağlıyor, titriyor,
sonra yüzümü daha iyi görebilmek için geri çekiliyor, yeniden, yeni
bir coşkuyla kollarıma atılıyordu. Birden kuşkulanıp sağlığının iyi
olmadığını düşünmeye başlamıştım. Ama hayır, epey sağlıklı görü-
nüyordu. İşler de yolundaydı – "Evet her şey yolunda." Ve ardından
yeni bir gözyaşı ve hıçkırık patlaması... Sonunda biraz yatıştı; biraz
gizemli bir tavırla ellerimi yakalayıp beni o sırada bomboş olan lo-
kantaya sürükledi. Köşeye, her zamanki masamıza kurulduk. Bek-
lemeden, benimle ilgili projesini anlatmaya koyuldu. Çok basitti:
Berlin'e gitmeli, Hitler'i bulup öldürerek Fransa'yı, dolayısıyla dün-
yayı beladan kurtarmalıydım. Her şeyi düşünmüştü. Yakalanmam
ihtimalini de düşünüp –ama Hitler'i enselenmeden öldürebilecek
kadar becerikli olduğumu da biliyordu– son sözlerimi bile hazır-
lamıştı. Yakalanmam ihtimalini göz önünde bulunduruyordu ama
şurası kesindi: Büyük devletler, özellikle Fransa, İngiltere ve Ameri-
ka beni bıraktırmak için hemen ultimatom verecekti.

Bir an bile kararsızlık göstermedim dersem yalan söylemiş olurum. Birkaç cephede birden dövüşmekten geliyordum. Çoğu sinir bozucu ve zevksiz on ayrı mesleğe girip çıkmıştım. Gerek kâğıt üzerinde, gerekse pratikte başarılı olduğumu, yapabileceğimin en iyisini yaptığımı da söyleyebilirdim. Ama bu sıcakta üçüncü mevki bir kompartımana binip doğruca Berlin'e, Hitler'i öldürmeye koşturmak hiç hoşuma gitmemişti doğrusu. Bir sürü sıkıntı, yorgunluk, hazırlık... Bunların sırası mıydı şimdi? Deniz kıyısına, Akdeniz'e gitmek için dayanılmaz bir istek vardı içimde. Ondan ayrı kalmaya hiç dayanamıyordum. Führer'i öldürmeye gitmek için ekim başı uygundu aslında. Arka arkaya dizili vagonlardan birine binip geceyi kompartımanın tahta sıralarında geçirirdim. Sonra başlardım Berlin caddelerini voltalamaya. Hitler yolda görünene kadar turlardım. Ama şimdi keyfim kaçmıştı. Neyse, bu yüzden kendimi yitip bitirmenin anlamı yoktu. Hazırlığımı yaptım. Çok iyi tabanca kullanırdım. Epey uzun süredir tabancadan uzaktım ama Teğmen Sverdlovski beni öyle iyi eğitmişti ki panayırda çevreme hâlâ hava basabiliyordum. Mahzene indim, aile sandığımızda duran tabancamı aldım ve bilet işiyle uğraşmaya yollandım. Gazetelerde Hitler'in Berschtesgaden'de olduğunu okuyunca kendimi daha iyi hissettim. Temmuz sıcaklığında boğucu kent havası solumaktansa Bavyera Alplerinde olmayı yeğlerdim. Sonra elyazı notlarımı düzene koydum: Annemin iyimserliğine karşın bu işten canlı sıyrılabileceğime hiç güvenim yoktu. Birkaç mektup yazdım, tabancamı yağladım, sonra gidip bir arkadaştan ödünç ceket aldım. Ceketin biraz büyükçe olmasına dikkat ettim. Böylece silahı daha kolay taşıyabilecektim. Bayağı öfkeliydim ve ikide bir şansımı sövüp duruyordum. Yaz hiç olmadığı kadar sıcak geçiyordu ve Akdeniz onca ayrılıktan sonra bana hiç o günlerdeki kadar çekici görünmemişti. Tuhaf bir rastlantı, Büyük Mavi plajı aklı başında bir sürü İsveçli turist kaynıyordu. Bu süre içinde annem beni bir an olsun yalnız bırakmadı. Sevgi ve hayranlık yüklü bakışlar nereye gitsem beni izledi durdu. Tren biletimi aldım ve Alman demiryollarının

yüzde otuz indirim yaptığını görünce şaşıtm kaldım. Adamlar tatil için ülkelerine gelenlere özel tarife uyguluyordu. Hareketimden önceki son kırk sekiz saati mideme tuzlu hıyar indirmekle geçirdim. Öyle ki durup dururken bağırsaklarım bozuldu. Beni uyarmadığı için bunda benim kadar annem de suçlu ydu. Yola çıkmadan bir gün önce gidip Büyük Mavi’de son kez denize girdim ve görüp görebileceğim son İsveçli kızla kırıştırdım. Plaj dönüşü o büyük dram sanatçısı, yani annem, salonda bir koltuğa oturmuş beni bekliyordu. Görünce çocuk gibi yüzünü buruşturdu, ellerini kavuşturdu ve “ne oluyor,” diye sorma fırsatı bulamadan dizlerinin üstüne çöktü. Yüzü yaşlardan sırlıslıkladı:

“Yalvarırım, yapma! Vazgeç şu kahramanlık planından! Bunu yaşlı, zavallı annen için yap – Böyle bir şeyi benim biricik oğlumdan istemeye kimsenin hakkı yok! Seni yetiştirmek, senden bir erkek yaratmak için onca yıl savaştım ben ve şimdi... Hayır, Tanrım, olamaz!”

Gözleri korkudan büyümüştü, yüzü allak bullaktı; iki elini yalvarırcasına kavuşturmuştu.

Şaşırmadım. Öyle uzun süredir anneme “koşullanmışım” ve onu o kadar iyi tanıyor, anlayabiliyordum ki, dayanamayıp elini elime aldım:

“Ama biletlerin parası ödendi bile,” dedim.

Vahşi bir kararlılık görüntüsü yüzündeki tüm korku ve umutsuzluk izlerini silip süpürdü. Bastonuna yapışıp haykırdı:

“Ödeyecekler bunu!”

En küçük kuşkum yoktu bu konuda.

İşte Hitler’i böyle öldürmedim. Gördüğünüz gibi, çok az kalmıştı.

YİRMİ SEKİZ

Annemle asteğmen şeritlerim arasında sadece birkaç hafta vardı artık ve sancak altına çağrılmayı ikimiz de nasıl sabırsızlıkla beklediğimizi tahmin edersiniz. Acelemiz vardı: Diyabeti azıyor, doktorların denediği bütün beslenme rejimlerine rağmen kanındaki şeker oranı kimi zaman tehlikeli şekilde yükseliyordu. Buffa çarşısında yeni bir insülin koması yaşamış, kendinden geçip Bay Panteleoni'nin sebzelerinin üstüne yığılıvermişti. Neyse ki adamcağız atik davranıp annemin ağzına şekerli suyu dayamıştı. Saate karşı sürdürdüğüm yarış artık umutsuz bir hal almıştı, bütün bunlar yazdıklarına da yansıyor. Bütün dünyaya hayranlıktan dudak uçuklatacak birkaç darbe indirebilmek için gücümün çok çok üstünde çaba harcıyordum. Gözümü yukarılara dikip şöyle esaslı, ulaşılmaz şeyler yazabilmek için didinip durmaktan bitkin düşmüştüm. Boyu uzasın diye parmak uçlarında dikilmeye çalışanlar gibiydim. Neyi nereye kadar yapabileceğimi düşünmüyordum bile. Dâhiyâne bir şeyler yaratmaya çalışırken var olanın da uçup gittiğinin farkında bile değildim. İnsanın kendini boğazına bıçak dayanmış hissederken doğru dürüst şarkı söylemesi çok zor. Savaş sırasında yazdıklarımın biriyle ilgili fikrini söylesin diye Roger Martin du Gard'a ricacı olmuşlar, o sırada beni öldü sanıyorlarmış çünkü, adamcağız haklı olarak "Bu adamı delirtmişler," diye fikir beyan etmiş. Annem ne kadar umutsuz bir savaş yürüttüğümü sezer, elinden geldiğince yardım etmeye çalışırdı. Ben cümlelerimi perdahlarken o da personeliyle, ajanslarla, turist rehberleriyle, kaprisli müşterilerle boğuşur; acaip derin, özgün bir fikir yakaladım diye ortalık yere fırladığımda kimse gelip rahatsız etmesin, ya-

ratıcı fikirlerimin başına bir şey gelmesin diye çevremdeki herkesi kıskanç bir tavırla benden uzak tutmaya çalışırdı. Bu satırları hiç utanç duymadan, hiç mi hiç pişman olmadan ve kendime şu kadar-cık bile öfkelenmeden yazıyorum: Onun düşlerine, biricik yaşama ve savaşıma sebebine boyun eğmekten başka bir şey yapmıyordum aslında. Büyük bir sanatçı, aktris olmak istiyordu, ben de bunun için elimden geleni yapıyordum. Gözü arkada kalmasın, kıymetimi bilsin diye acele ediyor, ama sanırım aslında değerimi ona değil kendime kanıtlamaya çalışıyordum. İçine düştüğüm panikten kaçmak için bazen masamın başından kalkıp mutfğa iner, onu hep aşçıbaşıyla kıyasıya kavga ederken bulurdum. Çok beğendiğimi belirttiğim yeni yazdığım bir bölümü ona sıcağı sıcağına okumak istediğimi söylediğimde akan sular dururdu. Öfkesi birden diner ve aşçıbaşıyı okuyacaklarını sessizce ve dikkatle dinlemeye davet ederdi. Kendisi gerçekten büyük bir dikkatle dinlerdi; ağzı kulaklarına varırdı. Kalçası yediği iğnelerden delik deşikti. Günde iki kez ağzında sigara bir köşeye çöker, bacak bacak üstüne atar ve insülin iğnesini kavradığı gibi etine daldırırdı. Bir yandan da çalışanlara buyruk dağıtmayı sürdürürdü. Her zamanki enerjisiyle işlerin tıkrında gitmesine gözkulak olur, çalışanların gevşemesine asla göz yummazdı. Manş'ın öteki kıyısından konukların zevklerini, hobi-lerini, delice heves ve kaprislerini kendince yönetip kontrol altında tutabilmek için İngilizce öğrenmeye bile çalışırdı. Daha sevimli, daha güleryüzlü, müşteriyle her zaman uyum içinde görünebilmek için harcadığı çaba bu dobra kadının kişiliğini yıpratıyor, onu giderek daha sinirli yapıyordu. Artık günde üç paket Gauloise içer olmuştı. Hiçbir sigarayı sonuna dek içmediği doğrudu; yarıya kadar içip sonra bir yenisini yakmak üzere elindeki sigarayı küllüğe basar söndürürdü. Bir dergiden bir askeri geçit töreni fotoğrafı kesmişti, müşterilere, özellikle de kadın müşterilere gösterip dururdu. Birkaç ay sonra içine gireceğim güzel üniformaya hayran kalmalıydılar. Lokantada yardım etmek, masa servisine katılmak için ondan izin koparana kadar akla karayı seçtim. Eskiden yaptığım gibi oda-

lara sabah kahvaltısı dağıtmama asla izin vermezdi: Bu tür işleri bir süre sonra subay üniforması giyecek biri için son derece bayağı bulurdu. Çoğu zaman ne yapacağımı sezer, yeni müşterilerin çantalarına kendisi atlar, onları taşırdı. Kapıldığı yepyeni heyecandan ve bana zafer kazanmış gözlerle bakmasından anlardım ki amacıma ulaştım ulaşacağım duygusu içindeydi artık, gösterişli üniformamı giymiş olarak Mermonts Otel-Pansiyon'a geleceğim gün hayatının en güzel günü olacaktı. Bunu gözlerinden okurdum.

4 Kasım 1938'de Salon-de-Provence'ta birliğime katıldım. Ace-milerin vagonunda yerimi aldığımda gar bir sürü delikanlıyı uğurlamaya gelen ana-babalarla, gençlerin arkadaşlarıyla tıklım tıklım doluydu. İçlerinden sadece birinde üç renkli bayrak vardı, o da annem. Bayrağı durmadan sallıyor, arada "Yaşasın Fransa!" diye haykırıyordu. Çevremdekilerin bana nasıl düşmanca ve alay ederek baktığını tahmin edebilirsiniz. "Enayiler ordusu"na katılmaya zorlanan bizim "tertip" böyle askere alındı işte; heyecan, millî his ya da zafere inanç, böyle şeylerden eser yoktu. 1940 yılında yaşananlar da böyle olduğunu açıkça doğrulayacaktı. O sıra yanımda dikilen genç bir acemi askeri anımsıyorum. Annemin bayraklı armalı yurtseverlik gösterisinden pek rahatsız olmuştu ve o zaman revaçta olan o güzel savaş aleyhtarlığı geleneğine inat, ağzının içinde şöyle mırıldandığını duydum:

"Şu kadının Fransız olmadığı ne kadar da belli."

Bu üç renkli bayrağa sarınmış yaşlı kadının ölçüsüz taşkınlığı beni de öfkelenendirip bunaltmış olmalı ki öfkemi çıkarmak için aradığım fırsatı bulmak beni pek mutlu etti, dökülen birkaç sözcük eşi bulunmaz bir bahane oldu ve oğlanın burnuna kafayı geçiriverdim. Kavgalı hengâme anında her yere yayıldı; tren hareket ettiğinde her yandan "Faşist," "Hain," "Kahrolsun ordu" çığlıkları duyuluyor, bayrak peronda umutsuzca salınıyordu. Kapıya koşup elimi şöyle bir sallayacak zamanı ancak buldum, ardından da beni bu vedalaşma sahnesi sıkıntısından son anda kurtaran ilahî hengâmenin içine daldım.

Yedek subay hazırlık kursunu bitirip asalet hakkı kazanan gençler orduya katılır katılmaz hemen Hava Okulu'na gönderiliyordu. Ya da öyle olmalıydı. Ama ben Salon-de-Provence'da tam altı hafta bekletildim. Bütün subaylar, astsubaylar sorduğum sorulara omuz silkerek cevap veriyordu. Kendilerine benimle ilgili hiçbir bilgi verilmemişti. Hiyerarşik düzen içinde nasıl davranacağımı, söze nasıl başlayacağımı en ince noktasına kadar biliyordum. Söze hep "Yüksek katınıza arz etmek isterim ki..." diye başlayıp soruyor, soruyordum: "Neden hâlâ buradaydım?" Sonunda son derece nazik bir teğmen, Teğmen Barbier ilgilenip yakınmalarına kulak verdi. Tam bir aylık bir gecikmenin ardından üç buçuk aylık bir kurs için Avord Okulu'nun yolunu tuttum. Gecikmeyi, ötekilerle açılan arayı kapatabilirdim; en ufak umutsuzluğa kapılmadım. Buradaydım, sonunda buradaydım ya, bana yeterdi. Kendimin bile inanamayacağı kadar büyük bir hırsla derslere sarıldım. Pusula teorisinde biraz zorlanmak dışında öteki arkadaşlara yetiştim. Diğer derslerde pek öyle olmasa da uçuş dersinde ve yer komutasında parlak bir öğrenci oldum. Tavırlarımda, sesimde birden bir şeyler değiştiğini fark ettim: Annemin otoriter havası bana da geçmişti. Mutluydum. Uçakları, özellikle de o dönem miadı dolmuş, insan ögesini hesaba katan, ona ihtiyaç duyan uçaklarını pek sevdim. Bugünküler gibi kişiliksiz değildiler ve bence bugün çağdaş sorunlardan biri, pilotsuz da uçabilen uçaklar. Deri takım taklavatımı sırtıma çekip alanda saatlerce beklemek hoşuma giderdi. Yeryüzünün bütün sıkıntılarını o deri giysilerin içine tıkmışlardı sanki. Avord'un çamur çukurunda debelenerek o harika Potez-25'lere tırmanır, üstümüzde deri giysi, miğfer, eldiven, alnımızda gözlük, uçağa kurulurduk. Sülün gibi aletlerdi, hep mis gibi yağ kokarlardı. Öyle hoşuma giderdi ki, burnum o kokuyu bugün bile arar, sıla özlemi çeker gibi. Saatte yüz yirmi kilometreyle uçan uçağın kabininden yarı beline kadar sarkmış bir öğrenci-pilot getirebiliyor musunuz gözünüzün önüne? Peki ya çift kanatlı bir Leo-20'yi tek eliyle kullanmaya çalışan birini? Düşünün bir kere, upuzun ve kapkara kanatlarıyla havada çırpınan, uğur böceği gibi süzülüp duran bir uçak ve yüreği

pır pır eden genç pilotlar. Messerschmidt-110'ların ortaya çıkması-na bir yıl, İngiltere hava savaşının başlamasına on sekiz ay vardı ve keşif pilotu bröveleri gözünü budaktan esirgememe kararlılığıyla bizleri 1914 Savaşı gibi bir savaşa hazırlıyordu. O savaşın sonucu da belliydi.

Bu neşeli hayhuy arasında zaman çabuk geçti. Derken kursu bitirdiğimizin, mezuniyet derecemizin açıklanıp ne kadar çok sevildiğimizin törenle duyurulacağı o büyük "garnizon amfisi" günü geldi çattı.

Askeri terzi koğuşa gelip sırayla ölçülerimizi almıştı çok-tan, üniformalarımız hazır. Annem Buffa Çarşısı'ndan, Bay Panteleoni'den beş yüz frank borç almış, eksik gediğimi tamam-lamam için bana postalamıştı. En büyük derdim kasketti. Asker kasketlerinde iki tür siperlik vardı: Kısa, uzun. Karar verememiş-tim. Uzun siperlikli kasketle tam bir ineğe benziyordum, ama en tutulan oydu. Kısa olan ise bana daha çok yakışıyordu. Sonunda inek görüntüsünü seçmeye karar verdim. Bu arada binbir başarısız denemenin ardından biraz bıyık yapmıştım kendime. Bıyık hava-cılar arasında çok modaydı o sırada. Yıldızlı kanatları da göğsüme takınca hiç de kötü görünmedim hani. Çarşıya çıkıp rahat rahat do-laşmamam için hiçbir sebep yoktu.

Garnizon günü pek neşeli bir havada geçti. Asker ihtiyacı olan garnizonlar karatahtaya sırayla yazılmıştı: Paris, Fas, Meknès, Mai-son-Blanche, Biskra... Sırası gelen kurs bitirme derecesine göre gidip birini seçiyordu. İlk baştakiler geleneksel olarak Fas'ı seçti. Bense, ne yalan söyleyeyim, Güney Fransa'da bir garnizon çekmek için sıkı sıkı dilek tutmuştum. Güney'de bir yer olmalıydı ki sık sık Nice'e ka-çabileyim, annemin koluna girip İngiliz Parkı'nda, Buffa Çarşısı'nda hava atabileyim. Planuma en uygun yer olarak Faience'taki hava üs-sünü düşünüyordum. Öğrenciler sırayla gidip garnizon seçtikçe sı-kıntıyla baktığım karatahtadan gözümü ayıramıyordum.

Gönlüme göre bir bitirme derecesiyle istediğim yeri seçeceğime dair güvenim tamdı nedense. Kulağım tek tek adlarımızı okuyan yüzbaşidaydı.

On ad, elli ad, yetmiş beş ad ... Artık tamam, Faïence kesinlikle benden kaçmaz diye düşünmeye başlamıştım...

Toplam iki yüz doksan öğrenciydik. Tamı tamına iki yüz doksan.

Ve sekseninci öğrenci Faïence'ı kapıverdi. Bozulmuştum, ama yine de bekledim. Yüz yirmi ad, yüz elli ad, iki yüz... Adım hâlâ okunmuyordu. Kuzeyin kasvetli, çamurlu hava üsleri kaygı verici büyük bir hızla bana yaklaşıyordu. Durum hiç de parlak değildi. Neyse ki kursu kaçıncı bitirdiğimi anneme açıklamak zorunda değildim. Bu biraz olsun gönlümü ferahlatıyordu.

İki yüz elli, iki yüz altmış... Telaşlandığımı, kalbimin garip bir biçimde sıkışmaya başladığını hissettim birden. Şakaklarımdan aşağı yuvarlanan o soğuk terleri bugün bile hisseder gibiyim aslında... Hayır, sadece bir anı değil bu; işte aradan yirmi yıl geçmiş, elimi alnuma değdirince yine terlediğimi hissedebiliyorum. Pavlov köpeği refleksi gibi hemen o gün aklıma geliyor. Nitekim alnımda kocaman, soğuk ter damlaları oluşmadan o korkunç anı gözümde canlandıramaz oldum. Evet, bu bugün bile böyle.

Üç yüze yakın öğrenci-pilotun adı okundu ve aralarında subay olamayan tek kişi vardı, ben.

Çavuş bile, kıdemli onbaşı bile olamamıştım. Bütün uygulamalara, bütün kurallara aykırı bir durumla karşı karşıyaydım: Sıradan bir onbaşı olmuş, kursu sıradan bir onbaşı olarak bitirmiştim.

"Garnizon amfisi" öylece sürdü gitti. Bütün o saatler boyunca dayanılmaz bir karabasanın içinde yüzer gibiydim. Kapının ağzında öylece kalakalmıştım. Arkadaşlar sessiz, ciddi, çevremde halka olmuştu. Bütün enerjimi ayakta kalmayı başarabilmek, hiç değilse ayakta kalabilmeyi başarabilmek, yıkılıp gitmemek için harcıyordum. Yüzümün her şeye rağmen insani izler yansıtmamasını sağlayabilmek için. Sarıyım gülümseyebiliyordum da.

Komutanlık Yedek subay hazırlık kursunu ve hava stajını bitirmiş öğrencilere ancak disiplinsizlik gibi sebeplerle böyle bir uygulama yapardı. Nitekim iki öğrenci-pilot bu gerekçeyle "kızağa çekilmişti." Ama benim onlara benzer hiçbir yanı yoktu: O güne dek en küçük cezaya çarptırılmamışım. Gerçi kursun başında bi-

raz gecikmiştim ama bunda suç kesinlikle benim değildi. Dahası, takım komutanım Teğmen Jacquard'ın –dürüst ve soğukkanlı bir gençti– söylediğine, daha sonra da yazılı olarak yeniden belirttiğine göre Avord'daki askeri makamların sebep olduğu gecikmeye rağmen notlarım subay olmamı sağlamaya yeter de artardı bile. Ne olmuştu? Ya da ne oluyordu? Beni neden Salon-de-Provence'ta altı hafta bekletip geciktirmişlerdi? Şimdi de neden benden bu kadar gıcık kapıyorlardı?

Boğazıma yumruk gibi bir şey gelmiş oturmuştu; orada sfenks gibi, canlı bir sfenks gibi elimi sıkmaya gelen arkadaşlarımla arasında dikiliyor, gülümsemek zorunda bile kalıyordum. Anlamaya, durumu kavramaya çalışıyordum. Gülümsüyordum; kendime biraz olsun saygım varsa sağlam görünmeliydim. Ama bir an geldi, ölüyorum sandım. Gözümün önüne annem geldi: Nice garının peronunda elindeki üç renkli bayrağı sallayıp duruyordu. Ayaktaydı, sevgiyle bana bakıyordu.

Öğleden sonra saat üç sularıydı. Yatağıma öyle boylu boyunca uzanmış, gözlerimi tavana dikmiştim. Kıdemli onbaşı Piaille –Pia-ye miydi yoksa? Ya da Paille mı?– gelip beni buldu. Onu tanımazdım. Daha önce görmemişim. Mürettebattan değildi; büroda masa başındaki yazıcılardan biri olmalıydı. Orada yatağımla başında dikilip durdu. Elleri cebindeydi. Sırtında deri bir ceket vardı. “Buna hakkı yok,” diye düşündüm ciddi ciddi. “Sadece mürettebat giyebilir böyle bir deri ceket.”

“Neden cezalandırıldığını bilmek ister misin?”

Ona baktım.

“Çünkü sen sonradan Fransız yurttaşları olanlardansın. Yurttaşlığa alınman da çok yeni. Üç yıl uzun süre sayılmaz. Zaten teorik olarak ya Fransız ana babadan doğmuş olman gerekirdi ya da en az on yıl önce Fransız yurttaşlığına alınmalıydın. Subay olabilmenin koşulu bu. Teorik olarak böyle ama aslında şimdiye dek hiç uygulanmadı.”

Ona ne söylediğimi şimdi pek anımsamıyorum. Herhalde “Ben zaten Fransızım” gibisinden bir şey demiş olmalıyım. Çünkü birden, sanki biraz da acır gibi şöyle dedi.

“Ayrıcı salaksın da...”

Ama çekip gitmedi. Öfkelenmiş, haksızlık yapıldığına kesin inanmış görünüyordu. Belki o da bizim cinsten biriydi. Kim yaparsa yapsın haksızlığa katlanamıyordu.

“Sağol,” dedim ona.

“Seni bir ay Salon’da oyaladılar. Çünkü hakkında soruşturma yürütüyorlardı. Sonra uzun uzun tartıştılar. Havacı pilot mu olsun, yoksa piyade mi yapalım diye. Sonunda Havacılık Bakanlığı havacı olmaya karar verdi, ama buraya gelince iş değişti. Kanaat notuyla siktiler seni.”

“Kanaat notu” değişmezdi. Hiçbir gerekçesi yoktu. Tıpkı okuldaki gibi. Sınavlardan bağımsız, kafalarına göre değerlendirilirdiniz. En kötüsü bundan kurtulamazdınız.

“Gıkırı çıkaramazsın; çünkü kurala uygundur.”

Sırtüstü yatmaya devam ediyordum. O biraz daha kaldı yanımda. Garip bir çocuktuk, nasıl gülüneceğini bile bilmiyordu.

“Takma kafana,” dedi.

Ve ekledi: “Görürler onlar!”

Bir Fransız askerinin Fransız ordusu hakkında böyle bir laf ettiğine ilk kez tanık oluyordum. Bunun hep Almanlar için kullanılabileceğini düşünürdüm o güne kadar. Bana gelince, ne kinlendim, ne de üzüldüm. Sadece midem bulandı; gidip kusmak için dayanılmaz istek duydum. Akdeniz’i ve güzel kızlarını düşlemeye çalıştım. Gözlerimi yumdum, kendimi onların kollarına bıraktım. Ne beni üzecek birileri vardı artık, ne de yüzgeri edecek bir askeri makam. Onların, kızların arasındaydım. Görünürde yattığım oda bomboştuk, ama ben çevremde birileri olduğunu hissettim. Annemin benden uzak tutmaya çalıştığı o maymun suratlı tanrılar, çocukluğumun cinleriydi o birileri. Onları çok çok gerilerde, Polonya’da, Rusya’da bıraktığımızdan öyle emindim ki! Ama işte birden tepemde, bu Fransız toprağında belirivermişlerdi. Oysa ben burası onlara yasak sanıyordum. Ama bu adalet ülkesinde duyduğum ses onların garip kahkahasından başka bir şey değildi. Darbe

öyle ağırdı ki, Totoche'un, o budalalık tanrısının elini hemen tanıdım. Yakında Hitler'i koca Avrupa'nın efendisi yapacak, bütün ülkelerin kapılarını Alman zırhlılarına o açacaktı. Ama önce General de Gaulle diye birinin bütün askeri teorilerine köpek maması kadar bile değer vermeyen bizim genelkurmayı tepeleyecekti. Özellikle Filoche'u, küçük burjuva nefret ve önyargı tanrısını tanıdım. Zaten yüreğimi daraltan da oydu. Bizim fiyakalı Hava Ordusu üniforması şimdi onun sırtında, afilli şapka onun kafasındaydı. Koşullar bunu gerektiriyordu. İnsanlar arasından düşmanımı ayırt etmeyi, bulup çıkarmayı bir türlü becerememişimdir. Sebebini açıklayamıyorum ama sanki az önce beni sırtımdan vuran onlar değilmiş gibi, onlara, bizim genelkurmaya yardım etmek, maymun tanrılara karşı onlarla ittifak yapmak istiyordum. Beni küçük düşüren, aşağılayan siyasal, toplumsal ve tarihsel koşulları çok iyi çözümleyebiliyordum ve bunlara karşı dövüşürsem büyük zafer kazanacağım, gözlerimi yukarıya, en tepeye kaldıracacağım kesindi. İçimde ilkel, pagan bir güç mü var ne, ilk kışkırtmada yumruğumu sıkar sıkmaz yüzümü dışa dönerim. Dikkatli bilinmek için ne yapmak gerekirse, elimden ne gelirse yaparım. Herkesin düşmeden önce insanlık onurunu olabildiğince uzağa taşımak zorunda olduğu umutsuz bir yarış sanki yaşam... Bu yüzden, fiziği, biyolojik yapısı, entelektüel düzeyi bizden farksız kimselerin önünde boyun eğmemek gerekir diye düşünürüm. Umut, düş dünyam neredeyse sınırsız. Zaman zaman garip bir güven duygusu, garip bir güç gelip içime yerleşir ve orada bir yerlerde mırıldar durur. Tıpkı gelip beni sırtıma kadar ısılatan homurtulu Okyanus kardeşim gibi. İşte o an zafer kazanmış gibi olur, keyiften uçarım. Kılıç kalkan şakırtısından geçilmeyen bir dünyada kendimi daha ilk kavganın şafağındaymışım gibi hissedirim. Kuşkusuz aptalca, saf, ilkel bir duygu bu. Başkalarında pek rastlanmayan bir özellik. Ama aynı zamanda da önüne geçilemez bir şey. Herhalde bana annemin mirası: Tümüyle farkında olduğum halde beni kendimden geçiren, karşısında kesinlikle aciz kaldığım, umutsuzluk diye bir duyguyu kesinlikle yok sayan tür-

de bir şey... Yani asla varamayacağım ama mecburen varmış gibi yapacağım yer. Yüreğimde kalıtsal bir iyimserlik ve aşırı güven duygusu kıvılcımı var. Yeryüzünün bütün kirli suları biraraya gelse söndüremez, o kadar güçlü. İnsanlar aptalca zırlaya zırlaya ağlasa da, Fransız subayı üniforması bilmem hangi küçük hesaba, bilmem hangi saçma düşünceye bol bol yataklık etse de, Fransızların, Almanların, Rusların, Amerikalılar kirli ellerini habire havaya kaldırırsa da haksızlıkların, adaletsizliklerin insana özgü olduğuna inanasım gelmez benim. Bütün bu kötülüklerin aracı olmaktan çok kurbanıymış gibi gelir onlar. Siyasal ya da askeri çatışmanın en yakıcı anında, en zirve noktasında bile düşmanımla bazı ortak bazı yanlarımız olduğunu düşünmekten kendimi alamam. Bu duygu beni kardeş kavgası dediğim çatışmalar karşısında güçsüz, başarısız kılar. Benimle aynı kaderi paylaşan insanlara karşı zafer kazanmanın bana ne katacağını anlayamam. Artık siyasal bir hayvan da sayılmam, çünkü bütün düşmanlarımda kendimi görürüm. Gerçek zaaf bu olmalı herhalde.

Bütün gençliğim ve olanca keyfimle orada öyle yattım, yattım. Coşkun sel gibi bir şeyin, garip bir duygunun beni ayağa diktiğini anımsıyorum. İçimden kopup gelen savaş çağrısına tam bir saat boyunca direndim.

Bizim o yakışıklı yüzbaşılara, onların o şatafatlı havasına gelince, onları beş yıl sonra yine gördüm; yüzbaşı olmasına yüzbaşıydılar ama eskisi kadar yakışıklı sayılmazlardı. Göğüslerinde tek rozet, hiçbir madalya yoktu; onları bürosunda karşılayan bu yeni yüzbaşıya garip garip baktılar: Kurtuluş Ordusu Yoldaşı'ydım, göğsümde hem Savaş Haçı hem de Légion d'Honneur nişanı vardı ve bunları saklamaya da çalışmadım: Benim de yüzüm kızarır hemen, ama tevazudan çok öfkeden. Biraz konuştuk, Avord'daki anılardan söz ettik, kimsenin savunamadığı anılardan. Yüzlerinde tek bir canlılık belirtisine rastlayamadım. Demek çoktan ölmüş ve gömülmüşlerdi.

Tam o sırada sihirli değnek başımın üstünde şöyle bir dolandı ve başka bir olay, beklenmedik başka bir olay gerçek Fransız olduğumu ortaya koydu. Zaten öyleydim ya, neyse.

Fransızların üstün bir ırktan ve benden üstün olmadığını, onların da aptalca, gülünç şeyler yapabildiklerini gördüm böylece. Eh, ne de olsa kardeşliğimiz su götürmezdi.

Fransa'nın bin yüzü olduğunu, onlar arasında da çirkinler ve güzeller, soylular ve aşağılık ruhlular olduğunu ve içlerinden bana en çok benzeyeni seçmem gerektiğini o sırada anladım. Bütünüyle başaramasam da epey çaba harcadım ve siyasal bir hayvan olabildim. Kararımı verdim, safımı, dostlarımı kendim seçecek, bayrağın gözümü karartmasına izin vermeyecek, ama o bayrağı taşıyanın kim olduğunu anlamaya çalışacaktım.

Sıra annemdeydi.

Başıma gelenleri ona anlatmak konusunda kararsızdım. Önüne gelenden suratına tekme yemeye alıştığını tekrarlayıp durdum kendime, ama bu yeni tekme usturupluca nasıl atılabilirdi, onu düşündüm. Saygıdeğer garnizonlarımıza katılmadan önce bir haftalık iznimiz vardı; ne yapacağıma hâlâ bir karar veremedim trene bindim. Marsilya'ya vardığımızda birden trenden kaçayım, bir yük gemisine atlayıp kendimi Légion'a vurayım isteği geçti içimden. Bir daha da hiç ortalarda görünmeyeyim. Ne olup bittiğini anlamadan bana bakan o kederli kocaman gözlere, o yıpranmış, çizgi bürümüş yüze dayanamazdım. Bulantı bastı, tuvalete zor yetiştim. Marsilya'dan Cannes'a gelinceye dek köpek gibi kustum. Az da olsa soluklanma, ilham kovalama fırsatını ancak Nice garına girmeden on dakika önce yakaladım. Bedeli ne olursa olsun ödemeliydi Fransa; annemin gözündeki "bütün güzelliklerin ve soylu davranışların ülkesi"nin gerçek yüzü buydu işte. Ben de bedeli ne olursa olsun bunu anneme anlatmalıydım. Kesin kararlıydım. Fransa yerli yerine konmalı, yerini bilmeliydi. Ama annem bu tanıma kesinlikle dayanamazdı. Onu tanurdım, çok iyi tanurdım. Birden aklıma çok basit, akla yakın bir yalan geldi. Bununla sadece yatışmayacak, yüreğindeki yerim daha da pekişecekti.

Dante Sokağı'na vardığımda gözüm ilk, Mermonts Otel-Pansiyon kapısında dalgalanıp duran üç renkli bayrağa ilişti. Bugün bayram değildi: Çevre evlerde benzer bir hazırlık olmamasından belliydi.

Birden bayrağın anlamını kavrayıverdim: Annem oğlunun evine geleceğini haber almış, kendince hazırlık yapmıştı, Hava Ordusu asteğmenini bekliyordu.

Taksiyi durdurdum. Parayı zar zor ödedim. Elim ayağım ke-silmişti. Yolun kalanını yürüdüm. Ayaklarım gövdeyi çekmiyor, zor soluk alıyordum.

Annem otelin holünde, dipteki küçük kasanın yanında duruyordu.

Koluna onbaşı şeridinin daha yeni dikildiği ilk bakışta belli olan sıradan nefer kılığı vardı üstümde. Şöyle bir baktı ve dudakları yarı aralık, kalakaldı. Tuhaf, umutsuz bir bakış vardı gözlerinde; bu bakışı kimin gözünde görsem ona müthiş hınçlanırdım. Korunmasız bir çocuk, hayvan bile olsa... Kasketimi kaşıma yatırıp o sert asker havasına büründüm, gizemli bir gülücük fırlattım. Öpmek için yaklaşıp kaşla göz arasında şöyle dedim:

"Dinle, başıma geleni bilersen kahkahadan kınılırsın. Ama bizi kimse duymamalı."

Onu lokantaya, her zamanki köşemize çektim.

"Asteğmen yapmadılar beni. Üç yüz kişi arasında tek beni yapmadılar. Disiplin suçu işlediğim için ve geçici bir süreyle."

O güzel, mahzun yüzü güvenle, bana inanmak isteyerek bakıyor, bekliyordu.

"Disiplin cezası. Altı ay kadar beklemem gerekiyor. Anlıyor musun..."

Bizi dinleyen var mı diye şöyle bir çevreme baktım:

"Okul komutanının karısını becerdim. Bana engel olamadı ama asteğmenliğe atanma emrimi de iptal etti. Herif, kadının kocası, rütbemi onaylamadı..."

Bir an tereddüt ifadesi oturdu zavallı yüzüne. Ama sonra o romantik anılar, özellikle de Anna Karenina'nın anısı hepsini

aldı götürdü. Dudaklarına kocaman bir gülücük yayıldı. Garip, so-
ran bir gülücük...

"Güzel miydi?"

"Tahmin bile edemezsin," dedim basitçe. Neleri göze aldığımı
biliyordum. Ama bir an bile tereddüt etmedim.

"Yanında fotoğrafı var mı?"

Hayır, yanımda fotoğrafı yoktu.

"Bana bir tane gönderecek."

Dilini yutmuş gibi, şaşkınlık ve hayranlıktan dilini yutmuş gibi
bakıyordu.

"Don Juan!" diye haykırdı. "Kazanova! Zaten hep söylemişimdir!"
Tevazuyla gülümsedim.

"Kocasını öldürebilirdi!"

Omuz silktim.

"Kadın sana tutkun mu?"

"Hem de nasıl."

"Peki ya sen? Sen de seviyor musun onu?"

"Oh! Beni bilirsin," diye yanıtladım pişkin pişkin.

"Ama böyle davranmak olmaz," dedi annem; ne kızdı, ne güldü.

"Ona yazacaksın, söz ver bana."

"Tabii yazacağım."

Bir an düşündü, sonra aklına yeni bir şey gelmiş gibi atıldı:

"Demek üç yüz kişi içinde bir tek sana yakıştıramadılar asteğ-
menliği?"

Yüzünde sınırsız bir hayranlık rüzgârı esti. Kendinden geçmişti.

Sonra çay, sandviç, reçel, pasta getirmeye koştu. Masaya oturdu,
derin derin iç geçirdi. Anlayacağınız, pek mutluydu.

"Her şeyi anlat bana," dedi.

Böyle öyküleri severdi annem. O kadar çok anlatmıştım ki ona.

YİRMİ DOKUZ

Kendimi böyle ustaca köşeye sıkıştırdıktan, başka deyişle Fransa'yı annemin gözünde kurtardıktan, başıma gelenleri "tam bir dünya adamı" becerisiyle savuşturduktan sonra yeni bir sınavla karşı karşıya kaldım ki bu kez daha hazırlıkliydim.

Dört ay önce askere çağrıldığımda Salon-de-Provence'taki unvanım öğrenci-subaydı. Bu bana güçlü bir konum sağlamıştı: Asteğmenler üstümde otorite kuramaz, erler belli bir saygıyla davranırdı. Ama şimdi oraya sıradan bir onbaşı olarak dönüyordum.

Kaderim nasıl birden değişti, anladınız sanırım. Alay, kaba saba şaka, angarya, aşağılamanın bini bir paraydı. Bölüğün asteğmenler beni "taşaklarınmın teğmeni!" diye çağırırdı. Daha merhametli olanlarsa "götümün teğmeni." Orduda konforun giderek çöküp paspallaştığı bir dönemdi. Bu paspallaşma birkaç yıl sonra 1940 yenilgilerinde kendini her bakımdan gösterecekti. Salon'a döndükten sonra başlıca görevim helâ denetlemek oldu. Yani helâları birileri kirletir, ben de bunların ne kadar kirletildiğini denetlerdim. Ama şunu açıkça belirtmeliyim ki helâların hali bana çevremdeki başçavuşların, çavuşların suratından daha çekici gelirdi. Beni asteğmen üniformasıyla bekleyen annemin karşısına çıktığımda hissettiklerim yanında bu aşağılama çok hafif kalırdı yine de. Biraz biraz eğlenirdim bile. Canım iyice sıkıldığında kamptan fırlayıp Provence kırlarına dalmak bana yeterdi. Güzel bir yerdi burası, ama nedense bana mezarlığı anımsatırdı. Selviler arasına serpiştirilmiş irili ufaklı taşlarıyla mezarlığı.

Mutsuz sayılmazdım.

Sivil halktan bir sürü insanla dost olmuştum.

Baux'ya giderdim. Zeytin ağaçları vardı. Kocaman, sarp bir kayaya tüner, saatlerce zeytin denizini seyrederdim.

Çavuş Christ ve Çavuş Blaise adlı iki arkadaşla kurduğum dostluk sayesinde tabanca atışına çıktım, Alpilles üstünde elli saatten fazla uçuş yaptım. Derken bir gün biri uçuş br vem olduğunu fark etti, hava atış öğretmenliğine atandım. Savaşı orada, atışa hazır mitraly z mle gökleri tararken karşıladım. Fransa'nun bu savaşı yitirebilecek olması hiç aklıma gelmedi. Annemin hayatı bu kadar kötü biçimde sona eremezdi. Bu mantıklı akıl yürütme bütün Maginot hatlarından, sevimli  nderlerimizin bütün parlak s ylevlelerinden daha çok güven verirdi bana Fransız ordusuyla ilgili olarak. Kendi sevgili  nderime gelince, o kesinlikle savaş kaybedemezdi. şundan çok emindim; bütün kavga, didişme ve kahramanlıkların bedeli olarak müthiş bir zafer armağan edecekti savaşı ona.

Daha önce de sözünü ettiğim gibi annem o Renault taksiyle Salon-de-Provence'a gelip benimle vedalaştı. Eli kolu yiyecek paketi doluydu: Jambonlar, konserveler, reçel kavanozları, sigaralar... Kısacası bir askerin düşlerine girecek her şey...

Ama ortaya çıktı ki paketler bana gelmemişti. Elime tutuştururken kurnaz bir ifadeyle ve işbilir bir kadın edasıyla fısıldadı:

"Bunlar senin subaylar için."

Allak bullak, öyle kalakaldım. Bu gariban onbaşı eli kolu paket dolu yüzbaşı Longevialle'in, yüzbaşı Moulignat'in, yüzbaşı Turben'in odasına girecek, esas duruşa geçip elindekileri masaya bırakacak, öyle mi? "Gözünüze girmemi sağlamak için annem bu sosisleri, jambonları, konyakları ve reçelleri göndermiş size" mi diyecektim? Geçen yüzyılda Rusya taşra garnizonlarında görülebi-
lecek bir şey, bahşış uygulaması Fransız ordusunda da işe yarar mı sanıyordu, bilmiyorum, ama muhalefetimi açıklayıp karşı çıkmak için gardımı epey iyi aldım. Yoksa "armağan"ları kendisi elden vermeye kalkabilirdi pekâlâ; hem de D roul de'i bile utandıran yurt-severlik nutukları atarak...

Annemi ikna edene kadar akla kararı seçtim. Elinde reçel kavanozları, jambon paketleriyle kalakaldı. Fırlamalar kafe terasına çıkmış merakla bizi izliyordu. Göz önünden uzaklaştırmak için annemi pist kenarına, uçakların arasına sürükledim. Bastonuna dayanmış otlar arasında yürüyor, bir yandan da bizim uçakları denetliyordu. Üç yıl sonra Kent havaalanında bir büyük kadının daha denetiminden geçtim. Uçaklarımızı, uçuş takımlarımızı, kılık kıyafetimizi denetleyen o kadın İngiltere Kraliçesi Elizabeth'ti. Ama Salon havaalanında Morane-315'i teftiş eden annemin yanında majestelerinin mülk sahibi havası solda sıfırdı.

Bütün uçuş araç ve gereçlerini böylece gözden geçirdikten sonra yorulduğunu hissetti. Pist kenarına, otların arasına çöktük. Sigara yaktı. Yüzünde gizemli bir ifade belirivermişti. Dalgın dalgın bir şeyler düşünüyor, kirpiklerini kırıştırıyordu. Bekledim. Neden sonra kafasındakiler büyük bir açıklıkla dile getirdi:

"Hemen saldırmak lazım," dedi. "Hiç zaman yitirmeye gelmez." Sözüünü kesin bir buyrukla noktaladığında iyiden iyiye şaşırdım: "Doğruca Berlin'e yürümeli."

Bunları Rusça söyledi: *Nada iti na Bierlinn*. Sözleri şaşmaz bir kesinlik ve derin bir umut taşıyordu...

O gün bugündür General de Gaulle'ün yokluğunda Fransız ordusunun komutasının anneme verilmemiş olmasına pek hayıflanırım. Genelkurmay biraz akıllı olsa Sedan yenilgisine de uğramazdık böylelikle. Annemin son derece atak bir ruh yapısı vardı. Enerji ve karar verme yetisini bu nitelikleri taşımayanlara da aşılama gücüne sahipti. Annemin sol kanadı tamamen açıkken Maginot hattı gerisinde pinekleyip oturacak bir kadın olmadığını söylüyorsam eğer, inanmalısınız. Bir bildiğim var elbette.

Elimden geleni yapacağıma, dediği gibi atak olacağıma söz verdim. Sonunda inandı, hayal kuran kadın ifadesi geri döndü.

"Bütün bu uçakların, hepsinin yerini biliyorlardır," diye mırıldandı. "Aşırı rahatsızsınız. Sen pek tedbirliydin oysa, boğazım ağrı diye soğuk su bile içmezdin."

Dayanamadım; Luftwaffe saldırısı anjın kadar önemsiz bir şeyse, damar tıkanıklığı kim bilir nasıldır, demek zorunda kaldım. Beni korumaya çalışır, içimi serinletmek ister gibi gülümseyip alaylı bir bakış fırlattı yüzüme:

“Sana bir şey olmaz. Hiçbir şey olmayacak sana,” dedi.

Yüzünde öyle güven veren, öyle kararlı bir ifade vardı ki hayran olmamak elde değildi. Gören *gaipten haber alıyor* sanırdı. Sanki kaderle sözleşme imzalamıştı: Bugüne dek yitirdiklerine karşılık ona bazı teminatlar verilmiş, bazı vaatlerde bulunulmuş gibi kesin konuşuyordu. Bu gizli bilgiyle neredeyse beni bile o havaya sokacaktı. Tehlikeyi öyle küçümsüyordu ki o an her şeyi göze alıp savaşın içine dalacak kadar rahatlamıştım. Ancak savaşı, tehlikeyi yaşayan ya da kısa süre sonra yaşayacak olan bendim, bu yüzden yazıklanmadan edemedim:

“Bu pilotların onda biri bile savaşın sonunu göremeyecek,” dedim.

Birden korkuyla yüzüme baktı, dudakları titredi, ağlamaya başladı. Elini tuttum. Eskiden bunu ona nadiren yapardım; daha doğrusu bunu sadece kadınlarla yapardım.

“Sana hiçbir şey olmayacak,” dedi bu kez yalvarırcasına.

“Bana hiçbir şey olmayacak annem. Sana söz.”

Bir an tereddüt etti. İçinde birileri kavga ediyor, bu kavga da yüzüne yansıyor gibiydi. Sonra pazarlığa başladı:

“Belki bacağından yaralanırsın,” dedi.

Kendini toparlamaya çalışıyordu. Ama bu mezartaşı görüntülerinin, beyaz taşların ortasında insanoğlunun kadim kaderini, ölümü hissetmemek elde değildi. Kimse hesaba katmıyordu ama böyleydi. Bu ağlamaklı yüzü gören, annemin tanrılarla yaptığı pazarlığı dinleyen bir insanın umuda kapılmaması mümkün mü? Tanrıların şoför Rinaldi'den, her şeye karşın annemin imdadına koşan Buffa kasap ve manavlarından daha az merhametli olabileceğini düşünmek bile istemez insan. Hem onlar da biraz Akdenizli sayılır ne de olsa. Hele bu yaşlı kadının yakarmalarını dinleyince. Çevremizdeki teraziyi namuslu bir el tutuyor olmalı bir yerde; eksik tartmamalı.

Çünkü tanrılar ana yüreğine hileli zar atmaz. Bütün o Provence kırları ağustos böceği sesiyle şakımaya başladı çevremde böylece ve hiçbir kuşkuya mahal yok sesiyle konuştum:

“Sıkma canını anne. Anlaştık. Hiçbir şey olmayacak bana.”

Ama kötü kader tam taksinin yanına geldiğimizde uçuş bölüğü komutanı Yüzbaşı Moulingnat’la göğüs göğüse gelmemizi istemiş olmalı. “Bizim bölüğün komutanı işte bu,” dedim anneme, adamı da selamladım. Ah, ne kadar düşüncesizim! Annem birden çantasını açtı, içinden jambon, bir şişe şarap, iki baton salam çıkarıp daha benim dur dememe fırsat bırakmadan soluğu yüzbaşının yanında aldı. Uygun birkaç kelime edip elindeki nevaleyi de rüşvet niyeti-ne adama uzattı. Utançtan öleceğimi sandım. Bunun bir yanılsama olduğunu söylemeye gerek yok herhalde; çünkü utançtan ölünseydi bugüne kadar insan soyu çoktan tükenmiş olurdu. Yüzbaşı şaşkın, gözucuyla bana baktı. Bende öyle bir bakışla karşılık verdim ki ona, Saint-Cyr mezunu bir subay olarak tepkimi hemen anladı. Anneme kibarca teşekkür etti, annem beni bakışlarıyla ezip taksiye yöneldiğinde de binmesine yardım edip asker selamı çaktı. Soy-lu bir baş hareketi geldi annemden; o da teşekkür ediyordu. Arka koltuğa zafer kazanmış edasıyla yerleşti ve içeride gürültülü bir doyum hissiyle derin derin soluklandığını adım gibi biliyordum. Kendisini zaman zaman kuşkuya düşüren oğluna bir ders daha verir, “İşte yaşam bu, şunu hâlâ öğrenemedin” der gibiydi. Taksi hareket ederken yüzü yine değişti. Ağlamaklı oldu, cama yapıştı, yüzünü bana dönüp anlayamadığım bir şeyler söyledi ve camın arkasından yine anlamadığım, neye yoracağımı bilemediğim bir şey daha yaptı; istavroz çıkardı.

Burada size yaşamımın kendimi çocuk gibi aldatarak atladığım önemli bir epizodundan söz etmeliyim. Bundan uzak durmaya çalışıyorum bir süredir, çünkü hâlâ çok canımı yakıyor; neredeyse yirmi yıldır. Savaştan birkaç ay önce Mermonts Otel-Pansiyon’da kalan bir Macar kıza tutulmuştum. Evlilik kaçınılmazdı. Simsiyah

saçları, kocaman gri gözleri vardı Ilona'nın. Sanki bana bir şeyler söylemek ister gibiydi hep. Budapeşte'ye ailesini görmeye gitti, sonra savaş çıktı ve bizi ayırdı. Bu fazladan bir bozgun oldu benim için, hepsi bu. Bu olaya hak ettiği yeri vermeyerek bu yazı türünün kurallarını tümüyle altüst ettiğimi biliyorum, ama olay benim için henüz çok yeni. Bu satırları da kulak iltihabımın o berbat acısı vesilesiyle uzandığım Meksika'daki otel odamda yazabiliyorum ancak; neyse ki fiziksel bir acı bu da beni uyuşturup yaralarımı deşmemi mümkün kılıyor.

OTUZ

Bağlı olduğum eğitim filosu Bordeaux-Mérignac'a taşınmıştı. Pottez-540 uçuş öğretmeni olarak günde beş altı saati havada geçiriyordum. Çabucak çavuşluğa yükseltilmişim, parası yetiyordu, Fransa'nın durumu kötü sayılmazdı, öteki arkadaşlarla aynı görüştüydim; hayatın tadını çıkarmalı, gününü gün etmeliydi insan, savaş sonsuza dek sürecek değildi ya. Şehirde bir odam ve gözüm gibi koruduğum üç takım ipekli pijamam vardı. Şatafatlı hayatın simgesi gibiydi gözümde pijamalarım ve bana "hayat adamı" olma yolunda epeyce gelişme gösterdiğim duygusu verirdi. Hukuk fakültesinden bir kız arkadaşım özel olarak benim için çalmıştı pijamaları; nişanlısının çalıştığı o büyük mağazadaki yangından sonra. Güzel kızdı Marguerite. İlişkimiz tümüyle platonikti ve o işi yaparken ahlaki ölçülere titizlikle uyardık. Pijamalar hafifçe yanmıştı ve fena halde füme balık kokardı. Ama her şeye aynı a da sahip olamazsın ki. Arada bir kutu puro armağan edebiliyordum kendime ve bu defa içerken hiç midem bulanmıyordu, demek ki gerçekten epey alışmışım. Özetle hayatımın yönü değişiyordu. Gerçi o sırada epey can sıkıcı bir de uçak kazası atlattım. Az kalsın burnuma mal oluyordu ve kendimi toparlamam epey zor oldu. Suç tümüyle Polonyalılardaydı elbette. Polonyalı subaylar o sırada pek popüler değildi Fransa'da. Dahası savaşı yitirdikleri için az da olsa nefret ederdik onlardan. Bir de, hastalıklı bütün toplumlarda olduğu gibi casus var paranoyası oluşmuştu. Polonyalı bir asker sigara yakacak olsa ışık yakıp düşmanla haberleşiyor diye üstüne çullanırdı. Lehçeyi çok iyi bildiğim için Polonyalı pilotları bizim uçaklara alıştırma amaçlı çift pilotlu uçuşlarda beni tercüman yaparlardı. İki pilot

arasına dikilir, Fransız uçuş öğretmenin talimat ve önerilerini Polonyalı pilota aktarırdım. Bu ilginç havacılık faaliyeti yaklaşımı sonucunu vermekte gecikmedi. Yine böyle bir gün uçağımız inişe hazırlanırken Polonyalı pilot tekerlekleri piste değdirmekte gecikince uçuş öğretmeni heyecanla haykırdı:

“Şu ineğe söyle, bu gidişle ormana çakılacağız. Havalansın yeniden!”

Hemen aktardım. Adama yapacağı şeyi söylemekte bir an bile gecikmediğıme rahatlıkla yemin ederim:

“Prosze dodac gazu boza chwile zawalimy sie w derzewa na koncu lotniska!”

Kendime geldiğimde suratım kan içindeydi. Hastabakıcılar tepeme üşüşmüştü. Polonyalı kıdemli başçavuş berbat halde, dirseğinin üstünde doğrulmaya çalışarak, ama her zamanki kibarlığıyla Fransız pilota üzüntüsünü sunmamı istedi:

“Za pozni mi pan przytumaczly!”

“Diyor ki...” diye söze başladım.

Fransız pilot, ki o da en az bizim kadar kötü durumdaydı, bayılmadan önce fısıldadı:

“Hassiktirsin!”

Olduğı gibi çevirdim. Eh, görevim bittiğine göre artık çekip gidebilirdim. Burnumun tutulacak yanı kalmamıştı ama nedense revirdekiler bunu o kadar önemli bulmadı. Ama yanıldılar. Tam dört yıl boyunca burnum başıma bela oldu. Sırf hava kuvvetlerinden ayırmaları diye migren ağrımı belli etmemek için yıllarca ne çektiğimi ben bilirim. Ama 1944’te burnumu onartmak için yeniden askeri hastaneye yattım. Çünkü artık ağrılara dayanacak gücüm kalmamıştı. Eskisi kadar güzel bir sanat harikası değildi burnum, ama iş görüyordu. Ve daha uzun yıllar iş göreceğine inanmamak için bir sebebim yok.

Uçuş öğretmenliği, makineli tüfekçilik ve bombacılık görevlerimin yanı sıra arkadaşlar sık sık uçağı tümüyle bana teslim ederdi, böylece her gün bir saat tek başıma uçardım. Ne yazık ki

bu son derece değerli saatlerin resmi grevimle bir alâkası yoktu, hiçbiri uçuş karneme yazılmadı. Bu yüzden kaçak yoldan ikinci bir karne edindim. Yasal hale getirmek için de birlik yazıcısının himmetiyle her sayfasına gizlice komutan mührü basılı ikinci bir karne. undan emindim: Savaşın ilk kayıplarıyla kurallar gevşeyecek ve nereden baksan yzlerceyi bulan kaçak uçuş saatim benim savaş pilotuna dnşmemi mümkün kılacaktı.

4 Nisan 1940'ta, yani Almanların saldırısından birkaç gün önce, bir gün alanda bir köşeye çökmüş keyifle puromu tttryordum. Bir emir eri bir telgraf uzattı: "Annen ağır hasta. Hemen gel."

O salak puro dudaklarımın arasında, orada öyle kalakaldım. Sırtımda deri ceket, ellerim cebimde, kasketim kaşımın üstüne yıkılmış. Hâlâ sert havalardaydım ama toprak ayağımanın altından kayar gibi oldu birden. O an hissettiklerimi bugün özellikle anımsıyorum: Tümüyle yabancı bir diyardaydım sanki. Bu toprak, bu evler, çevremde gördüğüm her şey, bugüne dek kendime yakın bildiklerim bir anda silinivermişti, kendimi ilk kez düştüğüm, daha önce hiç görmediğim başka bir gezegende gibi hissettim. Kafamdaki bütün matematiksel kavramlar uçup gidivermişti. Bütün güzel ak öykülerinin kötü bir sonla bittiğini söyler durur, benimkinin de öyle biteceğine inanırdım. Ama hemen değil, sözümü tuttuktan, adaleti geri getirdikten sonra. Ben terazinin tam ortasına atlayıp onu düzeltmeden, dengeyi yeniden sağlamadan, dünyanın onurlu bir yer olduğunu tartışmasız biçimde ortaya koyup kanıtlayamadan, insanların, her türlü nesnenin içinde dürüst, gizli bir cevher olduğunu gösteremeden ölüp gidiversin annem; bütün bunları gerçekleştirmeden soluk almayı bile yasaklamışken kendime, ilk günlerdeki gibi tevazuya bile gerek duymadan dşnebiliyorken her şeyi? Gençliğimin olanca enerjisiyle yklendiğim düşüncelerin tamamına tanık olmaya zorlamak istemem okurlarımı. Bugün görmüş geçirmiş bir erkeğim. Daha fazla, uzun boylu anlatmaya gerek yok, ne demek istediğim anlaşılmış herhalde.

İzincilerin bindiği trene atlayıp Nice'e gitmek kırk sekiz saati-mi aldı. Bu upuzun, masmavi trende moral yerlerde sürünüyordu: İngiltere'nin tam kendisiydi bizi bütün bu işe sokan, gittiği yere kadar götürecekti, burnumuzu iyice sürttürecekti. Hitler o kadar da kötü bir adam değildi aslında, tartışmayı sürdürmek, onu anlamaya çalışmak gerekirdi. Ama tek tük de olsa insanın yüreğini serinleten bazı müjdeler de yok değildi: Belsoğukluğunu birkaç günde halleden yeni bir ilaç bulunmuştu!

Yine de umudumu henüz yitirmemiştim. Bugün bile o noktaya gelebilmiş değilim. Sadece kendime bu havayı veriyorum. Bütün hayatım umudumu tümüyle tüketmeye çalışmakla geçti. Yapacak başka bir şey kalmadı. Bir şey içimde bir yerlerde gülümsemeye devam ediyor hâlâ.

Sabahın köründe Nice'e varıp Mermonts'a koştum. Yedinci kata çıkıp kapıyı çaldım. Annem otelin en küçük odasında kalırdı: İyi yürekli patron olmanın çok yararını görmüştü. Girdim. Küçük, üçgen biçimli odanın tertemiz, bomboş hali beni dehşete düşürdü. Aşağı koşup kapıcıyı uyandırdım. Annemin Saint-Antoine kliniğine götürüldüğünü söyledi. Bir taksiye atladım.

Hemşireler beni görünce silahlı saldırıya uğradık sandıklarını anlattı daha sonra.

Annemin başı yastığa gömülmüştü, çökmüş yüzü kaygılı, ama daha çok ilgisizdi. Onu öpüp yatağa iliştim. Deri ceket hâlâ sırtımda, kasketim kaşımın üstündeydi: Böyle görünmeye ihtiyacım vardı. Tuhaftır, o puro izmariti telgrafı aldığımndan beri ağzımdaydı. Farkına bile varmamıştım. Bir şeylere sarılıp kendimi toparlamalıydım çünkü. Başucundaki masada, menekşe rengi kutusunun içinde üstüne adım işlenmiş gümüş bir madalya duruyordu. 1932'de pinpon şampiyonasında kazanmıştım bunu. Orada öyle, bir iki saat konuşmadan kaldık. Sonra perdeleri açmamı istedi. Gidip açtım. Bir an kararsız kaldım. Sonra ona fırsat bile vermeden, çocukluğumda bana yaptırdığı gibi gözlerimi gökyüzüne çevirdim. Gözlerim ışığa dönük bir süre öylece kaldım. Onun için yapa-

bileceklerimin tümü aşağı yukarı bu kadardı. Ağladığını görmek için yüzümü ona dönmem gerekmiyordu. Benim için ağlayıp ağlamadığını da tam bilmiyordum. Sonra gidip yatağın karşısındaki koltuğa oturdum. Tam kırk sekiz saat, hiç kıınıldamadan kaldım koltukta. Deri ceketimi çıkarmadım. Kasketimi kaşımın üstünden oynatmadım. İzmarit dudaklarının arasından hiç düşmedi: O an bir dosta öyle ihtiyacım vardı ki yanımda. Bir ara annem Ilona'dan, Macar kıızdan haber alıp almadığımı sordu.

"Hayır," dedim.

"Sana bir kadın lazım yanında," dedi.

Her erkeğin böyle bir kadını var zaten, diye cevap verdim.

"Ama senin durumun ötekilerden zor olacak," dedi.

Biraz kâğıt oynadık. Eskisinden çok sigara içiyordu. Dediğine göre doktorlar artık sigara yasağından vazgeçmişti. Herhalde gerek kalmadı diye düşünüyorlardı. Gözünü dikkatle bana dikmiş, sigarasını içiyordu. Kafasından hâlâ benimle ilgili bir şeyler geçiriyordu kuşkusuz. Ancak ne düşündüğünü kestirmek bu kez olanaksızdı. İlk kez ne düşündüğünü, kimi düşündüğünü belli etmemeyi başarıyordu. Bakışlarından kurnaz bir ışık geçer gibi oldu, gördüm. Evet, bir şeyler düşünüyordu gerçekten. Ama o kadar iyi tanıdığım halde bu kez öyle uzaklardaydı ki kafasından geçenleri kestiremiyordum. Doktoruyla konuştum biraz, adam beni rahatlattı. Böyle daha birkaç yıl kuyruğu dik tutabilirdi. "Diyabet işte, bilmez değilsiniz ya," dedi anlarmışım gibi. Üçüncü günün akşamı Masséna'ya yemeğe gittim. Hollandalı bir adama rastladım. Dediğine göre Güney Afrika'ya gidiyordu. Almanların saldırıya hazırlandığını duymuş, uçağı atladığı gibi kaçmıştı. Saklanacak bir yer arıyordu. Umut verecek herhangi bir şey yapmadığım halde, havacı üniforması taşıdığım için olacak, bana kadın bulur musun, diye sordu. Şimdi düşünüyorum da, hayatım boyunca bunu benden o kadar çok isteyen oldu ki, endişelenmemek elde değil. Oysa ben çevremde hep seçkin, kibar biri havası yarattığımı düşünmüştümdür. Adama bu akşam pek formda olmadığımı söyledim. Bū-

tün servetinin Güney Afrika'da olduğunu söyledi bana. Bu güzel haberi ıslatmak için "Kara Kedi"ye gittik. Hollandalı iyi içiyordu doğrusu. Bana gelince, içkiden çok korkarım ama kendimi tutmayı da bilirim. İkimiz koca bir şişe viski içip ardından konyağa geçtik. Kısa süre sonra kabareye gönül okşayıcı bir söylenti yayıldı. Herkes parmağıyla beni gösteriyor, savaşın en kaliteli Fransız savaşçısı olduğum fısıldanıyordu. 1914'ten kalma iki eski muharip gelip elimi sıktı. Tanınmış olmak güzel şeydi. Bir sürü imza dağıttım, bir sürü el sıktım, ısmarlanan her içkiyi içtim. Hollandalı beni oracıkta tanıdığı eski bir kadın arkadaşıyla tanıştırdı. Havacı üniformasının belden aşağı çalışan kadınların gözünde nasıl büyük bir ayrıcalığı olduğunu orada bir daha gördüm. Kadın savaş boyunca garnizon garnizon peşimden gelip para kazandırmayı teklif etti bana eğer istersem. Günde yirmi sefer yapabileceği konusunda garanti verdi. Kendimi aşağılanmış hissettim. Bunu benim değil genelde hava ordusu için yapıyor olmakla suçladım kadını. Yurtseverliği çok öne çıkardığını söyledim, oysa beni ben olarak sevsinler isterdim, üniformam için değil. Hollandalı ise şampanyasını içti, bir biçimde ilk taşı kendisi atmış olarak bu beraberliği kutsamayı önerdi. Kabare patronu imzalayayım diye elinde mönüyle çıktı geldi; tam dediğini yapacaktım ki muzip bir çift gözü üstümde hissettim: Deri ceketi yoktu adamın, yakasında herhangi bir sınıf işareti de görünmüyordu, ama yıldızlı savaş haçı vardı. Piyadeler için hiç de kötü bir nişan sayılmazdı o dönemde. Bu beni yatıştırdı. Hollandalı nişanlını alıp yukarı çıkmak istedi, o ise "Yarın Cintra'da buluşalım," diye söz verdirdi bana. Ortasına yaldız kanat çakılı kasket, deri ceket ve kasıntı bir yüz; bunlar oldu mu geleceğiniz güvencede demekti. Migrenim korkunç azmıştı, burnum neredeyse bir kilo çekiyordu. Kabareden çıkıp kendimi geceye, çiçek çarşısının renk renk binlerce saksısının ortasına attım.

Daha sonra öğrendim ki bizim iyi niyetli küçük kadın ertesi gün ve daha sonraki gün akşamın altısından sabahın ikisine, Cintra'nın barında havacı asteğmenini beklemiş de beklemiş.

Bugün bile arada bir kendi kendime sorarım farkında olmadan hayatımın aşkının yanından geçip gittim mi acaba diye.

Birkaç gün sonra gazeteler Johannesburg yakınlarında büyük bir uçak kazasını yazdı. Kazanın kurbanları arasında bizim zavallı Hollandalı'nın da adı vardı. Buradan da belli ki insan asla parasını saklayacak yer bulamıyor.

İznim eriyordu. Saint-Antoine kliniğindeki koltukta bir gece daha geçirdim ve ertesi sabah perdeleri sonuna dek açtıktan sonra vedalaşmak üzere anneme yaklaştım.

Bu ayrılık sahnesini nasıl anlatacağımı gerçekten bilemiyorum. Sözcükler yetmez. Ama cesurca direndiğimi söylemeliyim. Anne-min kadına nasıl davranılacağı konusunda öğrettikleri tamı tamına aklımdaydı. Tam yirmi altı yıldır erkeksiz yaşıyordu annem ve belki bir daha görüşmemek üzere vedalaşırken oğuldan çok bir erkek gibi davranmaya çalıştım ona.

"Haydi, hoşçakal."

Gülümseyerek yanağından öptüm. Bu gülücüğün maliyetini bir tek annem bilebilirdi ve o da gülümsüyordu.

"Evlenmelisiniz ikiniz. O dönünce hemen evlenin," dedi. "Tam senin aradığın kadın o. Üstelik çok güzel."

Bir kadınla birlikte olmayınca başıma neler gelebileceğini kestirmeye çalışıyor olmalıydı ve haklıydı: Bir türlü altından kalkamadım.

"Yanında fotoğrafı var mı?"

"İşte."

"Ailesi zengin mi sence?"

"Hiç bilmiyorum."

"Bruno Walter'in Cannes'daki konserine giderken otobüse binmedi. Taksi tuttu. Demek ki ailesinin epey parası var."

"Umurumda değil annem, umurumda değil."

"Ama diploması bu lazım. Hizmetçi tutacaksınız, bir sürü tuvalet alacak. Ailesi bunu anlamalı."

Elini tuttum.

"Annem," dedim, "Annem..."

"Sen keyfine bak. Ben her şeyi konuşurum annesi babasıyla. Mektup yazarım."

"Ama, anne..."

"Hele beni hiç merak etme. Eski kısırağım ben. Buraya kadar dayandım, biraz daha dayanırım. Kasketini çıkar..."

Çıkardım. Eliyle alnıma haç çizdi. Bunu ilk kez yapıyordu.

"*Bl goslavliayou tiebia.* Seni kutsuyorum."

Yahudiydi annem. Ama ne önemi vardı ki. Kendini iyi ifade etmek önemliydi. Söyledikleri önemliydi, hangi dilde söylediği değil.

Kapıya yöneldim. Birbirimize gülümseyerek son bir kez bakiştık.

Kendimi son derece sakın hissettim. Hiç değilse o an.

Onun cesareti bana da biraz bulaştı ve hiç gitmedi. Ondaki irade ve cesaret bende yaşıyor bugün ve hayatımı onlar zorlaştırıyor, onlar uzak tutuyor beni umutsuzluktan.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OTUZ BİR

Fransa'nın savaşı kaybedeceği hiç aklıma gelmezdi. Daha önce, 1870'te de yenildiğimizi biliyordum elbette, ama o zaman ne ben doğmuştum, ne de annem. Bu farklıydı.

13 Haziran 1940'ta cephemiz dört bir yanda çökmek üzereyken Bloch-210'la refakat uçuşundan dönüyorduk ve tam Tours bölgesi üstündeki bombardıman sırasında bir patlama oldu, yaralandım. Yaram hafifti ve şarapnelin kalçamdan çıkarılmasını istemedim. Önumüzdeki ilk izinde eve gidecektim, annemin ona nasıl şefkatle dokunacağını adım gibi biliyordum. O şarapnel bugün de orada duruyor. Evet, artık aldırabilirim ama nedense yapmıyorum.

Almanların şimşek gibi bir saldırıyla elde ettiği başarı beni hiç etkilememişti. Daha önce bunu 1914-18 savaşında da görmüştük. Biz Fransızların aklı hep sonradan gelir ve bunu herkes bilir. Guderian'ın tanklarının Sedan'da açılan gedikten sızması beni epey eğlendirmişti. Genelkurmaydakilerin keyifle ellerini ovuşturduğunu görür gibi oluyordum. Yaptıkları dâhice planın adım adım gerçekleştiğini, koca Alman tanklarının bir kez daha tuzağa düştüğünü düşünüyor olmalıydılar. Ülkemin kaderi söz konusu olduğunda garip bir güven duyuyordum, kan daha bir canlı dolaşıyordu damarlarımda. Bu herhalde atalarımdan, Tatarlardan ve Yahudilerden kalma bir özellikti. Bordeaux-Mérignac'taki askeri şefler bendeki bu geleneklere bağlılık, körlük gibi özellikleri görmekte gecikmedi. Beni Bordeaux'nun işçi semtleri üstünde devriye uçuşu yapan üç ekipten birine verdiler. Bir sır verir gibi gizli gizli anlattıklarına göre Mareşal Pétain ve General Weygand'ı gözümüz gibi korumamız gerekiyordu. Çünkü onlar savaşı sürdürmek isti-

yor, iktidarı ele geçirip Hitler'le anlaşmaya çalışan komünist beşinci kol hainlerine karşı mücadele yürütüyorlardı. Olayın tek tanığı, bu aşağılık düzmece oyunun tek salağı ben değilim üstelik: Bu amaçla öğrenci-subaylardan oluşan bir sürü müfreze kurulmuştu. O öğrencilerden biri de bugün Fransa'nın Danimarka Büyükelçisi olan Christian Fouchet idi. İhtiyar soytarıyı bozguncuların ve düşman işbirlikçilerinin saldırısından korumak için kentin bütün kavşaklarına bu müfrezelerden yerleştirilmişti. Şimdi daha iyi anlıyorum ki bunlar zamanın siyasi, yurtseverlik propagandalarıyla kışkırtılmış cephe gerisi birliklerdi. Ben de tıpkı onlar gibi mitralyöz ağzına mermi sürerek, yere dokunacak kadar alçaktan uçuyor, Bordeaux'nun üstünde tur atıyordum. Görevim gösterilecek her topluluğun üstüne mermi boşaltmaktı. Bunu bir an bile kararsızlık göstermeden yapmalıydım. Oysa kesin yenileceği ileri sürülen bu komünist beşinci kol davayı çoktan kazanmıştı. Bunu açık havada elde bayraklarla yürüyerek değil, insanların kafasına ve iradesine usulca girerek, düşüncelere adım adım sızarak yapmıştı belki, ama yapmıştı. Yeryüzünün bu en eski ve en şanlı ordusunun başındaki adamın birden bozguncuya dönüşebileceği, kişisel çıkarını, öfkesini ve tutkusunu ülke çıkarlarının üstünde tutacağı o sıralarda aklıma bile gelmezdi. Dreyfus davası da bir şey öğretmemişti bana bu konuda: Bir kere Esterhazy gerçek Fransız değildi, sonradan Fransız yurttaşlığına alınmıştı. Dahası söz konusu olan bir Yahudi'nin itibarsızlaştırılmasıydı ki, bunun için her yol serbestti: Dreyfus davasındaki askeri şeflerimiz doğrusunu yaptıklarına inanıyordu. Sonuç olarak enayiliğimi özenle koruyordum ve kuşkusuz bu yanımda bugün de pek değişmiş sayılmaz. Dien-Bien-Phu türü bir bataklık ya da Cezayir savaşındaki rezillikler karşısında bile şaşırmadan, kargaşanın nereden kaynaklandığını düşünmeden edemem. Dolayısıyla düşman ilerliyormuş, cepheler art arda çöküyormuş, umurumda değildi; keyifle güler, işlerin her an tersine döneceğini, nasıl olsa bu derdi de atlatacağımızı düşünürdüm. Bizim kurmayların "Yenildik işte!" diyeceği anı göreceğim, yeryüzünün bu en kavgacı

insanlarına güvenimi tümüyle yitireceğim aklımın köşesinden geçmezdi. Umutsuzluğa karşı kazandığım bu bağıışıklık, bu kalıtsal duygu sadece elimi kolumu bağlamakla kalmaz, yüzüme aptalca ve doğaçlama bir gülücük de kondurur. Bunun yeryüzünde çok fazla örneği olmadığını kabul etmeliyim. Akciğer denen şeye sahip olmadıkları halde kökenlerinin olduğu Okyanus'tan karaya çıkmaya heveslenmekle yetinmeyip hayatta kalmayı başaran ve insanoglunu bugün hâlâ içinde debelendiği ilk kuşkuyla tanıştıran sürüngenlerin tutumuna benzetilebilir belki biraz. Aptaldım ve hâlâ öyleyim. Öldüren, yaşayan, zafer kazanan ve umudunu yitirmeyen bir aptal. Durumumuz askeri bakımdan ağırlaştıkça aptallığım hiçbir çıkış yolumuz kalmadığını göremeyecek kadar kronik bir hal alıyor, vatanın dehasının geleneğe uygun şekilde şeflerimizden birinin yüzünde parıldayıvereceğini umuyordum. İnsan evladının kendi hakkında yazdığı o güzel ve sihirli öyküleri gerçek birer olguymuş gibi ciddiye almaya her an hazırdım ve Fransa, bu açıdan bakıldığında henüz hiçbir şey yitirmiş sayılmazdı. Birine güven duymak söz konusu olduğunda kimsenin eline kimse su dökemeyeceği, bir şeylere inanmak, güvenmek mayasında olan annemin bu huyu bana da sirayet etmiş, hatta zirve yapmıştı. Sırayla bütün şeflerimize güvenip inanıyor, her birinde yeni bir kurtarıcı keşfediyordum. Birer birer yenilgi çukuruna yuvarlanıp bozgundan paylarına düşeni aldıklarında bile şu kadcarcık olsun umutsuzluğa düşmüyor, generallerime olan güvenim hiç eksilmiyordu. Böyle durumlarda tek yaptığım eskisini bırakıp kendime yeni bir general seçmektir. Sonuna kadar da bu çizgiden hiç sapmadım, hep aldatıldım, hep kazıklandım, önümdeki büyük adamlar teker teker devrildikçe güvenim daha da artmış olarak hemen bir sonrakine gözümü diktim. Sırayla önce General Gamelin'e inandım, sonra General Georges'a, sonra General Weygand'a... O sıralar gazetelerden birinde Weygand'la ilgili övücü bir yazı vardı. Yüce generalin kıcında deri pantolonu, ayaklarında süet çizmeleriyle genel karargâh binası kapısında nasıl da görkemli görüldüğünü anlatıyordu. O

haberi okurken çok heyecanlandığımı bugün bile anımsarım. Sonra General Huntziger'e inandım. General Blanchard'a, General Mittelhauser'e, General Noguès'e, Amiral Darlan'a. Neden saklayayım, Mareşal Pétain'e de. Küçük parmağını pantolonunun dikiş çizgisinden hiç ayırmadan sürekli selam duran General de Gaulle'e de doğal olarak böyle ulaştım. Şimdi umutsuzluğa kapılmamanın yararlarını böyle gördüğümü, bazen böylesine bir aptallığın da işe yaradığını düşünüyorsunuzdur herhalde ve haklısınız. Evet, ötekileri de yabana atmamalı ama beklediğim, aradığım önder buydu. Üstelik, aradığımdan da öte, bizim evde sıralananlar gibi bir adı vardı. De Gaulle'le ne zaman karşılaşsam annemin beni hiç yanıltmadığını, hep ne istediğini bilen bir kadın olduğunu düşünürüm.

Dolayısıyla ben ve üç arkadaş İngiltere'ye geçmeye karar verdik. Daha önce kullanmadığımız yepyeni bir Den-55'le kaçacaktık.

1940'ın 15, 16 ve 17 Haziran günlerinde, daha önce inmemeye hiç izin verilmeyen Bordeaux-Mérignac havaalanı bana çok tuhaf göründü.

Gökyüzündeki sayılamayacak kadar çok uçaktan bazıları alana iniyor, bir o kadarı da kalkıyordu. Pek çoğu değil kullanmak, adını bile bilmediğim aletlerdi. İnip çimen piste boşalttıkları yolcular da pek aşına sayılmazdı uçaklara. Pek çoğu ilk kez bindiği, gördüğü bu birinci sınıf taşıma aracına alenen büyülenmiş gibi bakıyordu.

Havaalanına gelince, uçakların tersine, yirmi yıl öncesini, Fransız Hava Kuvvetleri'nin yirmi yıllık geçmişini yansıtıyordu burası. Ölümün eşiğindeki Fransız havacılığı eski günleri yâdediyordu. Havaalanı bu son günlerin koca bir aynasıydı. Pilotlara gelince, onlar daha da tuhaftı. Bir deniz uçağı pilotu gördüm; göğsünde herkesi kışkandıracak güzellikteki savaş haçıyla avcı uçağının kabininden kucağında uyuyan küçücük bir kız çocuğuyla indi. Bir çavuş-pilot taşra genelevinden çıktığı belli beş kadının kendi uçağından, Goéland'ından inmesine yardım ediyordu. Ve sonra bir Simoun uçakta kır saçlı bir çavuş, pantolonlu bir kadın, iki köpek, bir kedi, kanarya, papağan, rulo edilmiş halılar ve çevresinden taşmış

bir Hubert Robert tablosu. Alanın ortasında kalburüstü insanlar oldukları hemen anlaşılan bir aile vardı. Baba, anne, iki genç kız, ellerinde valizler, pilotlardan biriyle İspanya'ya gitmek için fiyat pazarlığı yapıyorlardı. *Pater familias*, aile reisi, Légion d'Honneur Şövalyesi'ydi. Dewoitine-520, Morane-406 pilotları gördüm sonra. Bir çatışmadan dönüyorlardı; uçaklarının kanatları delik deşikti. Yüzlerini ömrüm boyunca unutamayacağım pilotlardan biri göğsündeki haçı kopardığı gibi yere çaldı. Gözetleme kulesindeyse en az otuz general vardı. Bekliyor, bekliyor, bekliyorlardı. Gencecik pilotlar gördüm. Hiçbir buyruk beklemeden, kimse onlara şöyle ya da böyle yapın demeden Bloch-151'lere atladıkları gibi gökyüzüne fırlıyorlardı. Gidip düşman uçaklarına çakılmak: Bunun ötesinde yaşamdan bir şey beklemiyorlardı. Gidiyor, aralıksız dön çağrılarına rağmen dönmüyorlardı. Derken inanılamayacak, gökyüzünü kaplayacak kadar büyük bir kuş ordusu kaçışması içinde Bloch-210'lar, uçan tabutlar sökün ediyordu.

Ama bunlar bir yana, dönemin en ilginç aletleri güzelim Potez-25'lerdi. En ilginç pilotlar da Potez-25'lerinkiler. Uçaklar yaşlı, pilotlar yaşlı. O sıralar aramızda en tutulan espri Potez-25 pilotlarının ardından şöyle bağırmaktı: "Dede, dede, atını unuttun!" Kimi kırk, kimi ellinin üstünde ihtiyat askerleriydi. Bir kısmı Birinci Dünya Savaşı'na da katılmıştı. Göğüslerindeki "makaron" dediğimiz pilot amblemiyle herkese hava atarlardı, ama koca savaş boyunca bir kez olsun uçamamışlardı. Onlara bu konuda kim bilir kaç kez söz verilmiş, ama sözler sürekli unutulmuştu. Pilotluk dışında her işi yapmışlardı: Aşçılık, yazıcılık, her tür büro işleri, yer hizmetleri... Ama şimdi fırsat ellerindeydi. Bütün askeri alanlarda, bu arada hava ordusundaki dağılma onlara yaramış, yaşı çoktan kırkı aşmış bu yirmi adam gerçek anlamda pilotluk yapma olanağına nihayet kavuşmuştu. Çevrelerinde giderek büyüyen bozgun havasına al-dırış bile etmeden bütün Potez-25'lere el koymuşlardı. Talim için önlerinde yeterince zaman, ellerinde yeterince uçak vardı. Savaş pilotundan çok deniz kazasının tadını çıkarmaya çalışan ehlike-

yif, delice iyimser kazazedeleri andırıyorlardı. “İlk kez çatışmaya gireceğiz”i o kadar rahat söylüyorlardı ki, şaşmamak elde değildi, meydanı bu kadar boş bulmalarına neyin yol açtığına aldırıyorlardı bile. Bir hava Dunkerque’inin arefesinde, “Hah işte dünyanın sonu geldi” atmosferinde, darmadağın olmuş generallerin, ne olduğunu kavramış yenik ve umutsuz kalabalıkların başlarının üstündeki gökyüzünde, dünyanın bu en hibrit hava faunasına katılmış “eski toprak”ların komuta ettiği emektar Potez-25’ler keyifle homurdanıyor, alçalıp yükseliyor, savaşın bu son ama aynı zamanda ilk saatlerinde pilot kabinlerinden aşağı dost eller sallanıyordu. Şarap ve güneş yanığı öfke ülkesinin, Fransa’nın temsilcileriydi onlar. Mevsimi geldiğinde hiçbir şeye aldırmadan topraktan fışkıran, büyüyüp serpilen Fransa’nın. Lokantacıydı kimi, kimi işçi, kasap, sigortacı, evsiz, kaçakçı, hatta bir de papaz. Tek bir ortak yanları vardı, ki onu da herkes bilir.

Fransa’nın düştüğü gün sırtımı hangar duvarına vermiş, bizi İngiltere’ye götürecek Den-55’lerin pervanelerinin dönüşünü izliyordum. Aklım Bordeaux’daki odamda bıraktığım altı takım ipek pijamadaydı. Bunların yanına Fransa’yı ve belki bir daha hiç göremeyeceğim annemi de katacak olursak yitireceğim şeylerin haddi hesabı yoktu. Belki mi? Hayır, belki değil, annemi bir daha hiç göremeyecektim. Yola birlikte çıkacağımız üç arkadaş yanımdaydı. Hepsi benim gibi çavuştu; bakışlar soğuk, belde ateşe hazır tabancalar, yan yana oturmuştuk. Cepheden çok ama çok uzaktaydık gerçi, ama çok gençtik ve bozgun başka kimseyi etkileyemeyeceği kadar çok etkilemişti bizi. Tabancaların çıplak, tehditkâr görüntüsü duygularımızın aynası gibiydi. Çevremizi saran umutsuzluğu biraz bunların varlığı dağıtabiliyordu. Dahası güçsüzlüğümüzü, gereksiz birer varlığa dönüşmemizi bunlarla örtebiliyorduk. O güne dek hiçbirimiz doğru dürüst dayak yememiştik ve de Gaches alaylı bir ses tonuyla, o bizdeki elinden geleni yapmış ama ne yazık başaramamış, bozgunla arasına mesafe koymak isteyen mülteci havasına epey tercüman oldu:

“Düşünüyorum da, Corneille ve Racine’in yazmasını sonradan ‘Fransa’nın bir tek trajik şairi olmadı’ diyebilmek için engellediler herhalde... Ne dersiniz?”

Yitirmek üzere olduğum şeyleri düşünmemek için bütün çabamı harcamama rağmen, ipek pijamalarım aklıma pek gelmiyordu belki, ama annemin görüntüsünü gözümün önünden uzaklaştırmayı bir türlü başaramıyordum. Tertemiz, pırıl pırıl bir haziran sabahıydı. Gökyüzünde tek bulut yoktu. Ah, bir de annemin şu görüntüsü olmasaydı. Dişlerimi sıkıyor, çenemi öne uzatıyordum, ama nafiye. Gözlerim bir anda yaşla doldu. Tek yapabildiğim ağladığımı görmesinler diye yüzümü güneşe dönmek oldu. Arkadaşlardan birinin, Belle-Gueule’ün de ahlaki bir sorunu vardı, bize anlatmıştı: Askerden önce pezevenkmiş ve en tuttuğu kadını da Bordeaux’da eve kapatmış. Onu bırakıp kaçmanın pek dürüst bir davranış olmadığını düşünüyordu. Ülke çıkarları bütün öteki şeylerden daha değerlidir gibi şeyler geveleyerek moralini yükseltmeye çalıştım, nitekim en değerli varlıklarımı ben de arkada bırakmıştım. Üçüncü arkadaşı, Jean-Pierre’i örnek verdim ona: Savaşmaya devam edebilmek için karısı ve üç çocuğunu bırakmakta bir an tereddüt etmemişti. Belle-Gueule dinledi dinledi, sonra hepimizi cuk oturtan bir çift laf etti. Aklıma geldiğinde bugün bile kendime çekidüzen vermeye çalışırım:

“Evet,” dedi, “Evet, ama sizinle aynı işi yapmıyoruz ki. Dolayısıyla gitmek zorunda da değilsiniz.”

Uçağı de Gaches kullanacaktı. Daha önce üç yüz saat uçmuştu, çok şanslıydık. Küçücük bıyığı, Lanvin’de diktirdiği üniforması, soylu tavırlarıyla tam bir iyi aile çocuğuydu, varlığı savaşı sürdürme amaçlı kaçışa Katolik Fransız burjuvazisi asaleti katıyordu.

Görüldüğü gibi, yenildiğimizi bir türlü kabul edememek dışında hiç ortak yönümüz yoktu. Ama aramızdaki farklılıkları coşkuyla destekçe ortak yanımızın gücüne olan inancımız daha bir pekişiyordu. Hangi katil aramıza girebilir de bu güçlü kardeşliği bozabilir, farklılıklarımızdan da üstün ortak yanımızı örseleyebilirdi.

De Gaches bizi götürecek uçağa bindi. Daha önce hiç görmediği, pek çok aksamının ne işe yaradığını bilmediği bir aletti. Makinist-ten son bilgileri de alıp uçağı nasıl kullanacağını soracaktı. Makinisti de alıp bir deneme uçuşu yapmamız, aletlerin nasıl kullanılacağını iyice öğrendikten sonra inip makinisti alana bırakmamız gerekiyordu. Sonra ver elini İngiltere. De Gaches pilot kabininden "Haydi" işareti yaptı. Paraşüt kemerlerimizi takmaya koyulduk. Önce Belle-Gueule ve Jean-Pierre bindi: Kemerim sıkışmıştı, bir türlü kancayı yerine oturtamıyordum. Tam işimi bitirip merdivene ayağımı atmıştım ki karşıdan var gücüyle pedala basarak gelen bir bisikletli göründü. Bir o yana, bir bu yana yatıyordu. Bekledim.

"Çavuşum, kontrol kulesinden bekliyorlar. Biri telefonda sizinle görüşmek istiyormuş. Çok önemliymiş."

Olduğum yerde donakaldım. Deniz kazasının tam ortasında, yollar, telgraf hatları, bütün haberleşme yolları topyekûn kaosa gömülmüşken, komutanlar bile birliklerinden haber alamazken, Alman tankları ve Luftwaffe'nin saldırısı yüzünden organizasyondan eser kalmamışken annemin sesinin bir yolunu bulup bana ulaşması neredeyse doğaüstü bir şey gibi geldi. Çünkü en ufak kuşku yoktu; annemdi arayan. Oysa daha önce, Sedan cephesinin delindiği, daha sonra ilk Alman motosikletlerinin Loire şatolarını ziyarete geldiği günlerde kontrol kulesinde dostluk kurduğum bir çavuş aracılığıyla ben de ona ulaşmaya çalışmıştım; parasızlık ve kaygıdan kıvrandığı, kim bilir kaçınıcı hipoglisemi komasından yeni çıktığı zor günlerimizde bana inanılmaz bir enerjiyle anlattığı yüce generallerimizden, Pétain, Joffre, Foch'tan mesaj iletecektim anneme. Ama haberleşme ağları bugüne göre çok daha iyi çalışır durumda görüldüğü, emir ve talimatlara henüz uyulduğu halde becerememiş, annemle görüşememiştım.

Deneme uçuşuna bensiz çıkması, sonra gelip beni hangarın önünden alması için de Gaches'a seslendim. Sonra da onbaşının bisikletini ödünç alıp pedala bastım.

Uçak kalkış pistinden havalandığında kontrol kulesinden birkaç metre uzaktaydım. Bisikletten indim, içeri girmeden önce uçağa öylesine gözücuyla baktım. Den-55 yirmi metre kadar yerden yukarıdaydı. Bir an havada asılıymış gibi hareketsiz kaldı, titredi, sarsıldı, sonra bir kanadının üstüne yatıp çakıldı, korkunç bir patlamayla paramparça oldu. Uçaktan yükselen kalın, kapkara duman sütununa bakakaldım. Ben de uçağın içindeymişim gibi geldi bir an. Düşerken gördüğüm ilk uçak değildi. Daha nicelerini görmüş-tüm. Ama o yangın yerinde karşıma dikiliveren, daha sonra düşen yüzlerce arkadaşımın bendeki izlerini daha da derinleştireceği o beklenmedik ve korkunç yalnızlığı bir daha yaşamadım. Sonraları, savaş pilotu olarak geçirdiğim dört yıl boyunca boşluğa, yalnızlığa biraz biraz alıştım. Bugün o durumdayım. Savaştan bu yana kurduğum dostlukların hiçbirisi bana o günkü yalnızlığımı daha çok hissettirmekten başka işe yaramadı. Yüzlerini, kahkahalarını, sesle-rini unuttuğum oldu bazen, ama o unuttuklarım bendeki boşluğu daha sevecen, daha kardeşçe kıldı. Gökyüzü, Okyanus, ufka kadar uzanan ıssız Big Sur plajı... Oturup kafa dinlemek için hep böyle bütün dostlarımın sığabileceği kadar büyük, geniş yerler seçtim o günden beri. İnsanların, hayvanların, kuşların yokluğunu, boşlu-ğunu sürekli doldurmaya çalışıyorum. Ne zaman bir fok balığı ka-yadan atlayıp kıyıya yüzse ya da ne zaman karabataklar, kırlangıç-lar gelip çevremdeki çemberi biraz daraltsa birileriyle arkadaşlık etmek, birileriyle birlikte olmak gerçekleşmesi imkânsız, gülünç bir umuda dönüşür içimde ve gülümseyip elimi uzatmadan edemem.

Yirmi ya da otuz general balıkçılar gibi kontrol kulesinin etrafını sarmıştı, aralarından geçip kuleye girdim.

Hiç abartmıyorum, Mérignac telefon santrali, Bordeaux'dakiyle birlikte ülkenin tek ayakta kalan, tek soluk alıp veren yeriymi deyim yerindeyse. Ateşkesi engellemek isteyen Churchill'in tüm mesajları Bordeaux'dan geçiyordu, bozguna karşı umutsuzca ön-

lem almaya çalışan generaller, gazeteciler, tüm öteki ülkelerin bü-yükelçileri çökmekte olan ülkenin bu son kentine toplanmıştı. Tüm haberleşme hatları susmuş, yapılacak pek bir şey kalmamıştı. Tüm ülkede paramparça olmuş ordu kademelerinde karar alacak, alınan kararlardan sorumlu tutulabilecek hiçbir organ yoktu. Sadece küçük bazı bölükler, hatta müfrezeler. Aslında alınacak bir karar, verilecek bir buyruk da yoktu. Şurada burada ortaya çıkan sessiz ve trajik kahramanlıklar, birkaç saat ya da birkaç dakika süren yüz kişiye karşı bir kişilik umutsuz çarpışmalar dışında tüm ülke susmuştu. Bu anlattıklarımı harita üstünde izlemek, herhangi bir rapor ya da tutanakta görmek de mümkün değildi.

Gidip arkadaşım olan Çavuş Dufour'u buldum. Yirmi dört saatir telefon santralı başından ayrılamamıştı. Üstelik bu olağanüstü çabaya haziran sıcağı da eklenmişti, yüzünden, hatta bütün ülkenin gözeneklerinden ter fışkırıyordu. Geniş alnı, ağzında sönmüş izmariti, uzamış sakalıyla öfkeli, sitemkâr görünüyordu. Eminim, üç yıl sonra alnına mermiyi yiyip partizan savaşında düştüğünde de yüzünde yine aynı küstah, alaycı ifade olacaktı.

On gün önce annemle telefon görüşmesi yapmak istediğimi söylediğimde bana çok kızmış, "Yapamam, hem durumumuz böyle lüks istekleri karşılamaya uygun değil," demişti. Ama bu kez beni kendisi çağırtmıştı. Bu bile ateşkes yapılacağı söylentilerinden daha çok şey söylüyordu durumumuzla ilgili. Bana, pantolonunun bütün düğmeleri kopmuş, yüzünde nefretten başka ifade olmayan benim gibi birine yardım eli uzatıyordu. O geniş alın. Alnının tam ortasında uzayıp giden o üç yatay çizgi. Hiç unutmayacağım o üç çizgiyi on beş yıl sonra yazacağım *Cennetin Kökleri*'ndeki Morel'e, o umutsuzluk nedir bilmeyen adama uygun yüz ararken Dufour'dan ödünç aldım. Telefonun ahizesi kulağına dayalı, bana bakıyordu. Yüzüne mutlu bir gülücük yayılmıştı; müzik dinler gibi. Uykusuzluktan kapanmak üzere olan gözleriyle beni izliyordu. Bekledim. Demek gülünebilecek bir şeyler vardı hâlâ. Kiminle görüştüğünü merak ettim birden. Yoksa o akli evvel generallerden biriyle mi? Ama beni merakta bırakmadı:

“Brossard İngiltere’ye savaşımaya gidiyor,” dedi. “Karısına veda etsin diye ona hat ayarladım. Sen de annenle görüşmek istiyordun yanılmıyorsam, yoksa fikir mi değiştirdin?”

Başımı salladım. “Biraz bekle” der gibi başıyla onayladı. Birden anladım ki Çavuş Dufour bütün telefon hatlarına el koymuş, teslim olmaya yanaşmayıp savaşa devam etmek için yola çıkanların hizmetine sunuyordu saatlerdir. Belki bir daha hiç duyamayacakları sevgi dolu bir ses duyabilsinler, geride bıraktıklarına son bir kez cesaretle haykırabilsinler diye.

Bozguna, 1940 ateşkesine sebep olan adamlara bugün şu kardarcık hınç duymuyorum. De Gaulle’ün peşinden gitmek istememelerini de anlayışla karşılıyorum. Koltuklarına gömülmüş olsalar ve buna “insanlık durumu,” deseler de. “Akıl” denen şeyi, o yumuşak, teslim alıp boyun eğdiren tadıyla hayatın akışı içinde ağır ağır hepimizin boğazından aşağı inen zehirli papatya suyunu öğrenmişlerdi, biliyorlardı. Okumuş yazmış, görmüş geçirmiş, iyi eğitilmiş, kültürlü insanlar... Düşünenler, kurnazlar, hayalciler, dalgınlar, titizler... Cins cins insan... Kafalarının gizli bir köşesinde gerçekleşmesi olanaksız bir şeyler yattığını biliyordu hepsi. Bu yüzden Hitler’in zaferi onlara kendi başarıları gibi geldi. Bizdeki biyolojik ve metafizik uşaklık eğilimini görüp bunu siyasi ve toplumsal alana da uzatıvermişlerdi. Kimseyi suçlamayı aklımdan bile geçirmeden, bu düşünceyi daha ileri boyuta da taşıyabilirim: *Haklıydılar*, bu onları koruma, güvenlik altına almaya yetiyordu. Haklıydılar, ihtiyatı elden bırakmak istemiyorlardı. Haklıydılar, macera onları korkutuyordu. Ve haklıydılar, kayıplarını telafi etmek istiyorlardı. İsa’yı o haçın altında ölümden kaçınmaya zorlayan; Van Gogh’u resim yapmaktan, benim romanımdaki Morel’i filleri korumaktan vazgeçiren duygu neyse onlar da benzer bir duyguya kapılmıştı. Ama Fransızları ölüme gönderen, katedralleri, müzeleri, imparatorluk ve uygarlıkları yok oluşa terk eden de aynı duyguydu.

Kuşkusuz, annemin Fransa için beslediği o saf duygunun zeresi yoktu onlarda. O yaşlı kadının zihnini zenginleştiren o güzel

kaynağı koruyamamışlardı. Bunları anlatırken Rus bozkırının sınırında Yahudi, Kazak ve Tatar kırmaları olarak doğan insanların Fransa'ya onlardan daha çok yakışacağını, daha akli başında davranacaklarını söylemek istemiyorum elbette.

Az sonra telefonda annemin sesini dinliyordum. Neler konuştuğumuzu sanmam ki burada size anlatabileyim. Bunu yapacak gücü kendimde bulamam. Bir kere, normal, herkesinki gibi bir dille konuşmuyorduk. Çıgıllıklar, art arda sıralanan sözcükler, hıçkırıklar... O günden beri hayvanların dilinden iyi anladığımı düşünürüm nedense. Afrika gecelerinde hayvan çıgıllıklarını dinler, hep acı ve korkudan söz ettiklerini düşünüp pek üzülürdüm. Yüreğim daralırdı. O görüşmeden sonra yeryüzünün hangi ormanında olursa olsun, yavrusunu yitiren ananın sesini hemen tanıyorum.

Anlaşılr tek kelime, dünyanın en bürlesk tekerleme dağarcığında yer alan, son kelimeydi. Bir ara uzunca bir sessizlik olmuştu. Hatlarda ufacak bir cızırtı yoktu, sessizlik sanki bütün ülkeyi kaplamıştı ki, ansızın, uzaklardan hıçkırıklar içinde gelen gülünç bir ses duydum:

“Görürler onlar günlerini!”

En ilkel insan cesaretinin bu aptalca çılgılığı yüreğime oturdu ve bir daha da oradan çıkmadı. Benim yüreğim o oldu. Hayatım boyunca bende kalacağını, insan evladının günün birinde henüz hayal dahi etmediği kadar büyük bir zafer kazanacağını biliyorum.

Kasketim kaşımın üstünde, sırtımda deri ceket, bir an öyle kaldım. Milyonlarca, milyonlarca insanın ortak kader karşısındaki o yalnızlığını hissettim. Çavuş Dufour ağzında izmaritiyle beni izliyor, gözleri her zamanki gibi neşe kıvılcımları saçıyordu. Onunla ne zaman karşılaşısam beni yaşama bağlayan bir şeyler bulmuştumdur o gözlerde. Tıpkı bir yaşam güvencesi gibi.

Bütün gün başka uçak, başka ekip bulmak için uğraştım sonra.

Havaalanında o uçaktan bu uçağa, o pilottan bu pilota koştum durdum saatlerce.

Dört motorlu, kapkara, kocaman bir Farman'ın sesi geldiğinde hemen tüm pilotlar beni yüz geri etmişti. Farman alana henüz yeni inmişti ve beni İngiltere'ye taşıyabilecek kadar büyük bir aletti. O güne dek gördüklerimin en büyüğüydü diyebilirim. İçeride kimse yok gibi duruyordu canavar. Sadece meraktan, merdivene tırmanıp kafayı uzattım ki neye benziyor göreyim.

İki yıldızlı bir general, ağzında piposu, portatif bir masada bir şeyler yazıyordu. Kâğıtların üstünde, elinin altında bir yerde kocaman bir toplu tabanca vardı. Yaşlı değildi general. Kısa kesilmiş saçları kırışmıştı. Uçağın içine kafamı soktuğumu görünce yokmuşum gibi bana bakıp yeniden kâğıtlarına döndü, yazmaya devam etti. Yüzüme baktığı an selam sarkıttım. Ama selamım karşılıksız kaldı.

Gözücüyla tabancaya baktım, bir anda kafama dank etti. Yenik general hayatına son vermeden önce veda mektubu yazıyordu. Heyecanlandığımı, elimin ayağımın kesildiğini itiraf etmeliyim. Bozgun karşısında böyle davranabilen general sayısı ne kadar artarsa zafer o kadar yakındır diye düşündüm. Tragedyalardaki gibi büyük bir adam vardı karşımda ve o yaşta hiçbir şey beni bundan daha çok etkileyemezdi.

Generale bir selam daha çakıp sessizce aşağı indim. Pisti adımlarken kulağım Fransa'nın onurunu kurtaracak silah sesindeydi. Aradan on beş dakika kadar geçti ve sabırsızlanmaya başladım. Yeniden Farman'a sokulup burnumu içeri uzattım.

General hâlâ yazıyordu. Zarif, biçimli parmakları kâğıdın üzerinde koşuyordu sanki. Tabancanın yanına, kâğıtların altına birkaç zarf sakladığını fark ettim. Yeniden yüzüme baktı, ben de yeniden selamladım. Sonra saygıyla çekildim. Birilerine güvenmek zorundaydım. Bu general gencecik soylu görünüşüyle bana güven vermişti: Gelişi bana moral veren uçağın yanında sabırla bekledim. Yine ses çıkmayınca filo merkezinin bulunduğu binaya gittim. İngiltere'ye gidemediğime göre, hiç değilse Portekiz'e kadar uçmanın mümkün olup olmadığını soracaktım. Oraya bir ekip gönder-

me planı vardı. Yarım saat sonra geri dönüp merdivene tırmandım: Bizim general yazmaya devam ediyordu. Tabancanın altında o güzel elyazısıyla doldurduğu bir sürü kâğıt birikmişti. Karşımdaki adamın Yunan tragedyaya kahramanına yaraşır üstün bir amacı olmadığını anladım birden. Bizim soylu general sıradan mektuplar yazıyordu sadece ve tabanca da kâğıtlar uçuşmasın diye oradaydı! İkimizin aynı havayı soluması düşünülemezdi artık. Düş kırıklığına uğramış, olanca cesaretimi yitirmiş halde, kafamı önüme eğdiğim gibi Farman'dan uzaklaştım. Bir süre sonra büyük şefi yeniden gördüm. Tabanca kışında, çanta elinde, subay yemekhanesine gidiyordu. Yüzünde son derece rahat bir ifade vardı. Sanki çok büyük bir görevi bitirmiş de dönüyordu.

Güneş kalabalık bir kuş sürüsü gibi pistte yatan uçakların tam tepesindeydi. Pırıl pırıl parlıyorlardı. Tek tük uçaklar görevden dönüyordu. Yerdeki uçakların çevresinde Senegalli askerler elde silah nöbet tutuyordu. Uçakları olası bir sabotajdan koruyorlardı sözde. Kendilerine teslim edilmiş, gökyüzünden inen garip aletlere merakla, biraz da korkuyla bakıyorlardı. Şişgöbekli bir Bréguet uçak kalmış aklımda. Şişgöbekli ve üstüne tahta bacaklı Afrika fetişleri gibi gülünç ve şekilsiz bir kalas çakılmış bir uçak. Potez'ler bölümünde ise 1914-18 Savaşı'nın yenilmez, intikamcı dedeleri pistte dönüp duruyor, mavi gökyüzündeki homurtularla mucizeye hazırlanıyorlardı. Yerden her havalanışlarında biz her an hazırız umudu okunuyordu.

Dedelerden biri Guynemer ve Reichthoffen döneminden kalma bir gökyüzü şövalyesini andırıyordu. Kafasındaki ipek bere ve ayağındaki süvari pantolonu Potez'in kabin camının ardından bile görünüyordu. Beni görünce o yaşta birinden beklenmeyecek bir çeviklikle kabinden aşağı atladı, motor gürültüsünün içinde belli belirsiz duyulan bir sesle, hafif soluk soluğa bağırırdı:

“Takma o küçük kafana, biz buradayız!”

İnmesine yardım eden uçağın altındaki iki arkadaşını şakayla karışık itti. Sonra kepini otların arasındaki bira şişelerinin oraya

fırlattı. İki arkadaşından birinin sırtında kısa, sağında solunda maddalya asılı haki bir ceket vardı. Kasketli, çizmeliydi. Ötekinin kafasında bere vardı. Pilot gözlüğünü alnına kaldırmıştı. Sırtında siyah Saumur Süvari Okulu ceketini, kolunda da bir sürü dolak. Dostça omzuma vurup garanti verdi:

“Görürler onlar!”

En mutlu anlarını yaşıyorlardı, her hallerinden belliydi. Kafalarındaki bere ve kollarındaki dolaklarla gülünç olduğu kadar etkileyici görünüyorlardı. Profilden epey şişmandılar, şişman ama kararlı. Onları pilot kabinine çıkıp inerken gören birinin etkilenmemesi, umutlanmaması mümkün değildi, bir babam olmasını o andaki kadar istediğimi hiç hatırlamam. Herhalde bütün Fransa o an aynı şeyi istiyordu. Yaşlı mareşalin başımızda olmasının başka bir sebebi de yoktu sanırım. Yararlı işler yapma isteği doğdu birden içimde. Kabine çıkmalarına yardım ettim, pervaneyi çevirdim, kantine gidip birkaç bira daha aldım onlara. Marne mucizesini anlattılar bana uzun uzun. Guynemer'den, Joffre'dan, Foch'tan, Verdun'den... Yani annemden söz ettiler gözlerini kırpıştıra kırpıştıra. Benim de istediğim buydu. İçlerinden biri, dizlik, kasket, gözlük ve deri kemer kuşanmış olanı bana bir şeyler arımsattı. Ünlü bir lise şarkısından ölümsüz birkaç dize:

...kılbitinin biri motosiklete binmişti

...deliğini yarış pistine benzetti

Ve genelkurmayaya haber verdi:

Uyanın bizim general ölmüş, dedi...

İçimden şarkıyı mırıldanırken pervane gürültüsünü bile bastıran bir sesle bağırdığını anımsıyorum:

“Siktir et, her şey olacağına varır!”

Neden sonra kıcını kaldırıp ittim; Potez'in kabinine tırmandı. Gözlüğünü taktı, levyeyi sıkıca kavrayıp havalandı. Belki biraz haksızlık ediyorum ama düşündüğümü de söylemeliyim: Bu eski tüfekler bugüne dek uçmalarına engel olan Fransız ordusuyla rö-

vanş maçı yapar gibiydi. En azından o "Göstereceğiz onlara"larla Almanlardan çok bizim generalleri kastediyorlardı sanki.

Öğleden sonra yeni haber var mı diye sormak için filo binasına gittim. O sırada yanıma bir arkadaş gelip genç bir kadının beni nizamiye kapısında beklediğini söyledi. Biri beni yolumdan çevirmeye çalışıyor korkusuna kapıldım. Ben sırtımı döner dönmez filo havalanıp soluğu İngiltere'de alacakmış gibi bir duygu geldi. Ama genç kadın her şeye karşın genç kadın demekti. Her zamanki gibi hayalgücümü otomatik vitesle takıp doğrucu nizamiye kapısına fırladım. Doğrusu hiç böyle bir kız beklemiyordum: Sıradan biriydi. Zayıf, üstelik çok zayıftı. Omuzları çökmüştü ama çıkıntılar yerindeydi hakçası. Ne kadar üzgün olduğunu anlamak için yüzüne bakmak yeterdi. Suratı, gözleri ağlamaktan kıpkırmızıydı. Elinde valiz, utangaç, çocuksu bir kızcağız duruyordu karşımda. Adı Annick'ti, Çavuş Clément'in sevgilisiydi, bizim Belle-Gueule dediğimiz çavuşun. Sık sık benden söz ettiği için adımı ondan duymuştu. "Diplomat ve yazar arkadaşım," dermiş benim için...

Onu ilk kez görüyordum, ama Belle-Gueule beni ona anlattığı gibi onu da bana anlatmıştı. Hem de ballandıra ballandıra. Randevuvinde iki-üç kız daha vardı, ama o birini, Annick'i seçmiş ve Mérygnac'a gelirken Bordeaux'da bir eve yerleştirmişti. Belle-Gueule askerden önce neyle uğraştığını, kötü çocuk olduğunu kim-seden saklamazdı. Bu yüzden, tam Alman saldırısının başladığı günlerde kütükten düşürme tehdidiyle disiplin soruşturması görmüştü. İkimiz iyi anlaşırdık. Kim bilir belki tam da ortak yarımız olmadığı için ve bu farklılık, tam tersine, aramızdaki bağı daha da güçlendirmişti. Kabul etmeliyim ki "icra ettiği meslek"le ilgili tiksintim beni ona daha çok bağlıyordu. Hem de büyülenmişçesine ve arzuyla. Çünkü bana öyle geliyordu ki böyle bir iş tutabilmek için insan son derece duygusuz, ilgisiz ve gamsız olmalıydı. Ama bunlar yaşama sımsıkı sarılmak isteyen biri için son derece gerekli niteliklerdi. Bende de bunlar yoktu. Oysa ne kadar istemişimdir olmasını. Annick'i bana öyle överek, öyle hayran hayran anlatırdı

ki, sonunda kıza âşık olduğunu düşünür olmuştum. Bu yüzden karşımdaki kıza bir de o gözle baktım. Sıkıntısını nasıl anlatacağını bilemeyen tüm köylü kızları gibi saf birine benziyordu. Ama daracık alnı ve ıslıl ıslıl gözleriyle insanda olduğundan farklıymış gibi bir izlenim bırakıyordu. Çabucak hoşlandım ondan. Aslında bunda anlaşılamayacak bir şey yoktu. Sinirlerim öyle gerilmişti ki herhangi bir dişi yaratık beni peşinden sürükleyebilirdi. Kazayı anlatmaya başlamışken “Evet,” diye sözümü kesti, evet, Clément’in bu sabah öldüğünü biliyordu. Ona savaşmak için, savaşa devam etmek için İngiltere’ye gideceğinden söz etmişti sık sık. Sonra Annick de İspanya’ya geçecekti, orada buluşacaklardı. Arlık Clément yoktu, ama o yine de İngiltere’ye gitmek istiyordu. Almanların altına yatmayacak, savaşmak isteyenlerin, bizlerin yanında olacaktı. Bizimle gitmek istiyordu. İngiltere’de yararlı olabileceğini sanıyordu; kafası ancak böyle dinç olur ve elinden gelenin en iyisini böyle yapabiliirdi. Ona yardım edebilir miydim? Valizini sımsıkı kavramış, sessizce yalvaran bir köpek gibi yüzüme bakıyordu. Koyu kumral saçlarının altından fışkıran daracık alnı ne kadar kararlı olduğunu tekrar tekrar vurgular gibiydi. Bakışlarındaki o temizliği, asaleti görmemek olanaksızdı, hiçbir gelgeç ve anlamsız beden kirliliğiyle o saflığı. Anladığım kadarıyla onu böyle davranmaya iten şey arkadaşımın anısına duyduğu saygıdan çok kirlilemez, karalanamaz bir şeyler yapma isteğiydi. Herkesin kendini kapıp koyverdiği, umutsuzluğun genel bir özelliğe dönüştüğü bu koşullarda iyi bir şeyler yapmak için bunca istekli olması beni çok etkilemişti. Daha önce de anlattım; insanları cinsel davranışına göre iyi ya da kötü diye sınıflandırmak huyum değildir. Kimse asla kabul etmez ama her tür fahişeliğin insan onurunun karargâhı sayılan belden yukarıda, kalpte, beyinde, zihinde olduğunu düşünürüm. Bununla tartarım karşımdakini. Bu küçük Brötanyalı kız da ahlaki gelenek savunucuları için neyin önemli neyin önemsiz olduğunu içgüdüsel olarak pekâlâ kavramış biri gibi görünüyordu bana. Kendisine duyduğum sempatinin izlerini o da okumuş ol-

malı ki gözümde, beni dize getirebilmek için iki kat çaba harcamaya başladı. Sanki o uğraşmasa dize gelmeyecekmişim gibi. Fransız askerleri İngiltere’de kendilerini çok yalnız hissedecekti. Onlara yardım etmek gerekirdi ve o bu yardıma dünden hazırды. Clément bana ondan söz ettiğine göre yaptığı işi de anlatmış olmalıydı. Bir an durakladı. Belle-Gueule’ün bu iyiliği yapıp yapmadığını, en azından bunu aklından geçirip geçirmediğini gerçekten merak ediyordu. Ya anlatmamışsa? Telaşla “Evet,” dedim. Evet, bana seni o kadar uzun uzun anlattı ki. Keyiflendi, zevkten yüzü kızardı. Eh, ne iş yaptığını bildiğime göre ne kadar sağlam olduğuna da inanabilirdim. Şu halde onu da yanımda İngiltere’ye götürmemem için hiçbir sebep yoktu. Madem Clément’in arkadaşıydım, orada benim için iş tutabilirdi. Havacının, sürekli göklerde gezen birinin arkasında, yerde dayanağı olmalıydı. Bu çok anlaşılırdı. Teşekkür ettim, böyle biri var zaten dedim. Ayrıca bizi İngiltere’ye götürecek uçak bulmanın neredeyse imkânsız olduğunu söylemeye çalıştım. Nitekim sabahtan beri alanda fır dönüyordum ve daha tek bir uçak bulamamıştım. Hele bir sivil, hele bir kadın için olacak şey değildi bu. Ama öyle kolay teslim olacak kızlardan değildi. Ben usta bir çalımla sıyrılmak için İngiltere’de yapabileceğinden daha iyisini burada Fransa’da yapabileceğini, onun gibi kızlara burada daha çok ihtiyaç olacağını söyleyince, bana kızmadığını göstermek ister gibi kibarca güldü; sonra elinde valizciği alana doğru uzaklaştı. On beş dakika kadar sonra onu Potez-63 pilotlarıyla konuşurken gördüm. Konuşuyor ne demek, kıran kırana tartışıyordu. Sonra gözden yitirdim. Gitti mi kaldı mı, bilmiyorum. Umarım hâlâ hayattadır, umarım İngiltere’ye gidebilmiş ve dediği gibi insanlara yararlı olabilmıştır. Ve dilerim Fransa’ya döndüğünde bir sürü çocuğu olmuştur. Kalbi onun gibi çarpan kızlara, erkeklere gerçekten çok ihtiyaç var çünkü.

Akşama doğru her yana hoşnutsuz bir söylenti yayıldı: Mérignac üssünde yakıt kalmamıştı, kimse uçağının başından ayrılmayı göze alamıyordu. Yakıt aramak için birkaç dakika uzaklaşınca depoyu

“emilip” boşaltılmış bulmaktan korkuyorlardı. Benim gibi uçağı araklamaya kalkanlar bile olabilirdi. Ben kapağı İngiltere’ye atmanın yolunu araştıradurayım, onlar biri gelip emir versin, bir şey önersin, kafalarındaki sıkışıklığı gidersin diye bekliyor, tartışıp kaygılanıyor, neyin daha iyi olacağını tartışıyorlardı. Ya da hiçbir şey yapmıyor, ne beklediklerini bilmeden sadece bekliyorlardı. Büyük çoğunluk savaşın artık Kuzey Afrika’da süreceğini düşünüyordu. Bir kısmı ise yönünü öyle şaşırmıştı ki olup bitenler hakkında ne düşündüğü sorulduğunda kendini kaybediyordu. İngiltere’ye gitmek diye özetlediğim görüş kimsenin ilgisini çekmemiş, hatta biraz da terslenmiştim: İngilizler sevimsiz insanlardı. Bizi savaşa onlar sokmuştu. Şimdi de bizi çukurda bırakıp kenara çekilmişlerdi. İhtiyatsızca iki laf ettiğim Potez-63 pilotu üç astsubay bir anda öfkeyle çevremi kuşatıp beni kaçmaya çalışma suçlamasıyla tutuklamaya kalkıştı. Neyse ki aralarındaki en yüksek rütbeli olan kıdemli başçavuş görece daha dürüst, daha insanca bir tepki gösterdi: Öbür ikisi beni sıkı sıkı tutarken suratıma, özellikle de burnuma birkaç yumruk yerleştirdi. Burnum dudaklarım, tüm yüzüm kan çanağına döndü. Neden sonra kafamdan aşağı bir şişe bira boca edip beni salıverdiler. Tabancam belimdeydi; hayatım boyunca hiç olmadığı kadar büyük bir istek duydum onu kullanmak için; ama savaşa Fransız öldürerek başlamak pek uygun düşmeyecekti. Dolayısıyla yüzümdeki kanı, birayı temizleyerek ve huncımu alamamışlık duygusuyla ordan uzaklaştım. Esasen Fransız öldürmek bana hep çok zor gelmiştir ve bildiğim kadarıyla hiç böyle bir şey yapmadım; sarınm herhangi bir içsavaşta ülkemin bana bu konuda güvenmesi yanlış olur, çünkü infaz müfrezesine komuta etmeyi kesinlikle reddettim bugüne kadar, sebebi de yurttaşlığa sonradan alınmış olmanın getirdiği o berbat kompleks olmalı.

Uçan tercümanlık yaparken geçirdiğim kazadan beri burnum aldığı darbelere karşı pek hassas olduğu için bu son olaydan sonra günlerce acıdan böğürdüm. Bununla birlikte imdadıma yetişenin de muhtemelen bu tümüyle fiziksel acı olduğunu söylemezsem

nankörlük etmiş olurum. Çünkü öteki acıyı, gerçek ve katlanılması zor olanı gölgeleyip unutmama yardımcı oldu; Fransa'nın düşüşünü ve annemi kuşkusuz uzun yıllar göremeyecek olma düşüncesini bana daha az hissettirdi. Kafam çatlayacakmış gibi ağrıyordu, burnumdan boşalıp dudaklarıma sızan kanı ikide bir silmek zorunda kalıyordum, midem bulanıyor, her an kusacak gibi oluyordum. Özetle öyle kötü durumdaydım ki. Hitler bir taşla iki kuş vurmuş gibiydi o an. Yine de uçak uçak gezip kendime beni götürecek ekip aramaktan vazgeçmedim.

İkna etmeye çalıştığım pilotlardan biri bende silinmesi zor bir anı bıraktı. Piste az önce inmiş yepyeni bir uçağın, bir Amyot-372'nin sahibiydi. "Sahibiydi," diyorum, çünkü uçağının dibine, çimene çömelmiş, ineğinin çalınmasından korkan ürkek çiftçi gibi tetikte bekliyordu. Önüne gazete kâğıdı yaymış, üstüne de bir sürü sandviç yığmıştı, teker teker mideye indiriyordu. Yuvarlakça yüz hatları ve geniş, masif gövdesiyle biraz Saint-Exupéry'yi andırıyordu fizik olarak. Ama benzerlik o kadardı. Tabanca kılıfı açık, iki bacağı üstünde gerilmiş, alesta bekliyordu. Mérignac'ın ineğini çalmak için yanıp tutuşan atcambazlarıyla dolu olduğunu düşünüyor olmalıydı, eh, haksız da sayılmazdı. Beni İngiltere'ye götürecek uçak ve mürettebat aradığımı söyledim kestirmeden; savaşa ne kadar soylu ve yüce gönüllü insanlarla dolu olduğunu bildiğim o ülkede devam edecektim.

Söylediklerimi araya girmeden dinledi, beslenmesini de kesmedi. Bir yandan da şişmiş suratıma, burnuma tuttuğum kandan kıpkırmızı kesilmiş mendile bakıyordu belli bir ilgiyle. Anlattıklarım benim bile midemi bulandırıyor olsa da yurtseverlik üstüne epey uzun, heyecanlı bir nutuk attım. Aslında ayakta zor duruyordum, kafamın içi kazan gibiydi. Kafatasımın içine binlerce kaya parçası doldurmuşlardı sanki. Yine de, attığım nutku kendim bile beğendim. Sonra, perişan görünüşümle kontrast yaratan söylediklerimin bıraktığı izlenimi görmek için gözlerimi adama diktim. Aslında biraz da zorla dinletmiştim kendimi. Önce onu bir güzel yağla-

malyıdım bir kere, adam yerine konmaktan hoşlanan bir tipe benziyordu çünkü. Sonra, bir elimi kalbimin üstüne koyarak attığım yurtseverlik söylevi onu herhalde pek rahatsız etmemiş, yediklerini hazmetmesini bile kolaylaştırmış olmalıydı. Zaman zaman duraklıyor, tepkisini bekliyordum. Ama o hiçbir şey demiyor, eğilip bir sandviç daha alıyordu. Aldırış bile etmiyor, bir an durup o lirik, Déroulède'e bile parmak ısırtacak nutku bıraktığım yerden sürdürüyordum. Yalnız bir yerinde, tam ben "Vatan için ölmek ölümlerin en güzelidir ve insanın isteyebileceği en yüce şey budur" derken bir an tıkmayı bırakıp hoşnut bir tavırla kafa salladı ve kocaman elini ağzına sokup tırnağıyla dişlerinin arasına sıkışan jambon kırıntısını çıkardı. Arada soluklanmak için durduğumda sanki daha az dostça bakıyor gibi geliyor, bunu "Haydi konuş," diye anlıyordum. Adam bana elimden gelenin en iyisini yaptırmaya karar vermişti demek ki. Nihayet, artık söylenecek bir şey kalmadığı için şakımayı bitirdim ve sustum. O da nutkun tamamlandığını, ilgisini çekecek başka bir şey kalmadığını görünce başka yöne bakıp bir sandviç daha aldı ve gökyüzünde ilgilenecek başka şeyler aramaya koyuldu. Tek kelime etmemiştii o ana kadar. Neydi adam; olağanüstü ihtiyatlı bir Normandiyalı, duygudan nasibini almamış kaba saba bir herif, şapşalın teki, ne yapacağına çoktan karar vermiş ama kimseye güvenmediği için bunu bir türlü açıklamayan bir tip, başına gelenlerden sonra iyice ürkmüş ve elinden başka türlü davranmak gelmeyen önyargılı biri, koca dünyada ineğinden başka şeyi olmayan, rüzgâra kapılıp çamura da saplansa hayvanını yanından ayırmamaya yemin etmiş hödük bir köylü; bunlardan hangisi? Bir elimi kalbimin üstüne koyup en duygulu sesimle anavatanın güzelliklerinden dem vururken küçücük gözleriyle hiçbir şey demeden suratıma bakmış, savaşımaya devam etmek için ne kadar kararlı ve istekli olduğumu anlatıp onurdan, cesareten, zafer dolu gelecekten söz ederken bana mısın dememişti. Öküzün tekiyse eğer, doğrusu tartışmasız en büyüğüydü öküzlerin. Ne zaman tannm fuarında birincilik kazanmış inek fotoğrafı görsem onu anımsarım. Yanından ayrıldığımda son sandviçini zıkkımlanıyordu.

İki gündür hiçbir şey yememiştim. Bozgundan beri astsubay gazinosunda nefis yemek çıkıyor, bize gerçek Fransız mutfağı sunup insan yerine konduğumuzu göstermeye çalışıyor, çok daha iyilerini hak ettiğimizi kanıtlamak için ırpınıyorlardı. Kalıcı değeri hatırlatıp moralimizi yükseltmek, kafamızdaki kuşkuları gidermek istiyorlardı ama, belki son anda bir gidiş fırsatı doğar da kaçırırım diye pistten ayrılmaya bir türlü cesaret edememiştim. En çok da susamıştım; bu yüzden Potez-63'lerden birinin önüne betona çömelmiş bir ekibin kırmızı şarap ikramını seve seve kabul ettim. Derken, belki biraz da sarhoşluğun etkisiyle yeniden nutuk atmaya başladım. İngiltere'den, hava savaşlarında kazanacağımız zaferlerden söz ettim. Sonra Guynemer'den, Jeanne d'Arc'tan ve Bayard'dan. Yalnız konuşmuyor, oynuyordum da. Bir elimi kalbimin üstüne koyuyor, öteki elimi her zamanki gibi yumruk yapıp ileri uzatıyor, gizemli havalara giriyordum. O an dudaklarımdan dökülenler bana değıl anneme aitti aslında. Ağzımdan çıkan onun sesiydi kuşkusuz. Neden dersiniz konuşma ilerledikçe öyle çok klişe kullanmaya başlamıştım ki, kesinlikle benim harcım, utanmadan söyleyebileceğim şeyler değıldi bunlar, sadece annemin altından kalkabileceğı edebiyat türüydü. Laflar benim ağzımdan dökölüyordu, ama konuşan ben değıldim. Çok tuhaftı, iyice kendimden geçmiş gibiydim. Bunda yorgunluğun ve şarabın ölçüsünü kaçırmış olmanın da payı vardı kuşkusuz, ama asıl neden annemin kişilik ve irade olarak benden çok daha güçlü olmasıydı. Bir şey istiyordum, çünkü bunu benden çok o istiyordu. Yaşayarak, duyarak, jestlerle konuştum, konuştum. Beni epey ilgiyle dinleyen astsubayların önünde sesimin bile değıştiğini, belirgin bir Rus şivesiyle konuştuğumu söyleyebilirim. Özellikle "ölümsüz vatan" derken ve "Fransa, her şeye yeniden başlayan Fransa" için hayatımızı bile ortaya koyacağımızdan söz ederken. Zaman zaman, tökezlemeye başladığım, sesimin cılızlaştığı anlarda litrelik şarap şişesini önüme uzatıyorlardı; yeniden tirada başlıyordum. İçinde bulunduğum bu durumda annem olsa gerçekten de elinden gele-

nin en iyisin yapardı, özellikle repertuvarının yurtseverlik temasını işleyen sahnelerinde üstüne yoktu. Sonunda bu üç astsubay bana acıyıp elime katı yumurta, ekmek ve sucuk tutuşturdu. Bunlar beni biraz toparladı, gücüm az çok yerine geldi ve bize yurttaşlık bilgisi veren o heyecanlı Rus kadını susturmayı, bastırmayı bildim. Bana kuru erik de verdi üç astsubay ama İngiltere'ye gitmeyi kabul etmediler. Değil mi ki General Noguès de oradaydı, savaş artık Kuzey Afrika'da sürecekti onlara göre, bu yüzden aralarında anlaşıp Fas'a gitmeye karar vermişlerdi uçağın yakıt deposunu doldurur doldurmaz. Bunu da çözmüşlerdi, ellerindeki silahlarla basıp yakıt tankerini boşaltacaklardı.

Ama bunu daha önce başkaları da denemiş, bu yüzden tankerin çevresinde bir sürü kavgaya çıkmıştı. Tankerinin üstüne tünemiş süngü takmış Senegalli nöbetçileri uzaklaştırmadıkça kamyonu yerinden oynatmak olanaksızdı.

Burnumdan boşanan kan giderek pıhtılaşmış burun deliklerimi tıkamıştı. Soluk almakta güçlük çekiyordum. Tek bir şey istiyordum: Sırtüstü otlara uzanıp orada, kıpırdamadan saatlerce yatmak. Ama yapamadım. Annem yüreğime oturmuş, beni itip duruyordu çünkü. O uçaktan bu uçağa koşuşturan ben değildim aslında; grilere bürünmüş, eli bastonlu, dudakları Gauloise'lı o yaşlı kadını her şeyi halleden. Savaşmaya devam etmek için İngiltere'ye geçme kararını veren de oydu.

OTUZ İKİ

Başka seçenek kalmayınca ötekilerin kararına uymak zorunda kaldım sonunda. Eh, değil mi savaşın artık Kuzey Afrika'da süreceğini söylüyorlardı, ister istemez boyun eğdim. Filoya nihayet Meknès'e hareket emri verildi, ben de akşamüstü beş gibi Mérignac'tan ayrıldım. Akdeniz kıyısına, Salanque'a hava kararırken vardık, tam o sırada da pistteki bütün uçaklara kalkış yasağı geldiğini öğrendik. Afrika hava sahasının denetimini birkaç saattir yeni bir ekip devralmış, önceki emirlerin tümünü geçersiz saymış ya da iptal etmişti. Annemi Akdeniz'i yüzerek de olsa aşmam konusunda bir an tereddüt etmeyeceğini bilecek kadar iyi tanıyordum, ama zaten tam o sırada filo başçavuşunun sesini duydum; sevgili yeni şeflerimizin emrini boşverip sabah şafakla birlikte burnumuzu Cezayir'e çevirecektik.

Bizim Potez'de Pétrel motor vardı, yani yakıt ikmali yapmadan Cezayir'e uçabilme becerisine sahip bir uçak değildi altımızdaki. Afrika kıtasına kırk dakika kala motorların birden durduğunu görürsek şaşmamalıydık. Ama bunu göze almak zorundaydık da.

Ve uçmaya devam ettik. Kendi payıma öyle güçlü bir sevgiyle kuşatılmışım ki bana hiçbir şey olmayacağını adım gibi biliyordum. Hem olsa ne değişirdi. Sanat eseri yaratmak sadece yaşarken yapılabilecek bir şey değildi ki. Şöyle kaliteli, fiyakalı bir ölüm de aynı işi görürdü. Güzel bir sona ulaşabildiysen, ha yaşarken yapmıştın, ha ölürken; hiç fark etmezdi. Bu tür düşünceler arasında gölgeden ışığa, parçadan bütüne gittim geldim, gittim geldim. Bütün denge ve uyum kavramlarının ötesinde insan doğasında üstün bir şeyler olmalıydı. Biraz klasik, biraz Akdeniz'e özgü bir şeyler.

Soruna böyle bakınca, yani önemli olanın her şeyin ötesinde kesin bir estetik sorunu olduğunu görünce annemin dileklerinin yerine gelmemesi için –ben ki onun *mutlu sonuydum*– hiçbir sebep bula-mıyordum. Evet, eninde sonunda kesinlikle evime dönebilecektim. Başçavuş Delavault’ya gelince; onun ne yaşama, ne ölüme böyle sanatsal bir yaklaşımla bakmak gibi bir derdi olmadığı için, edebiyata başvurma gereği bile duymadan “Her şey olacağına varır,” diye kestirip attı. Ona göre motorlar teklemeye başladığında kendi-mizi dalgalara bırakmaktan başka çaremiz olmayacaktı. Serinkanlı adamdı; başımız sıkıştığında benim gibi bulutlarda uçmayacak, can simidi olarak pilot kabinindeki iki şişirme lastikten yardım alacaktı.

Neyse ki, sabaha doğru ilahî bir rüzgâr imdadımıza yetişti. Eh işi garantiye almak için herhalde annem de biraz üflemişti. Sonunda Cezayir’de Maison-Blanche pistine konmayı başardık. Üstelik depoda daha on dakika yetecek yakıt vardı.

Sonra Havacılık Okulu’nun çoktan boşaltıldığını öğrendiğimiz Meknès’e gitmek üzere yola koyulduk. Vardığımızda öğrendiği-miz bir başka şey de şuydu: Kuzey Afrika’daki Fransız makamları ateşkesi kabul etmekle kalmamış, Cebelitarık’a inmek üzere gelen ilk uçakların, pilotları “kaçak” sayılıp işe yaramaz hale getirilme-sini emretmişti!

Annem de artık fazla oluyordu. Beni bir saniye bile rahat bırakmıyordu ki. Sövüyor, gürültü yapıyor, lanet okuyordu. Bir tür-lü yatıştıramadım. Kanımın her hücresine sızmıştı sanki; bağırıp çağırıyor, kalbimin her atışında beni bir şeyler yapmaya zorluyor-du. Gece uyuyamaz olmuştum. “Haydi ne duruyorsun!” diye sı-kıştırıp duruyordu beni. Böyle bir rezaletle ilk kez karşılaşılıyordu. Bozgunu, yenilgiyi böyle kolayca kabul etmek: Hayır, insanoğlu bu kadar alçalamazdı! Bari daha ötesini görmesin diye onu, yani kendimi oyalamaya çalışıyordum. Aklını başına toplaması, sabırlı olması, beni rahat bırakması, daha da önemlisi güvenmesi için bo-şuna yalvarıyordum. Adım gibi biliyordum ki beni duymuyordu bile. Neden duymuyordu, benden çok uzakta olduğu için mi? Ne

gezer. Bu korkunç saatler boyunca beni hiç bırakmamıştı ki. Ama öğrendikleri, yaşadıkları onu allak bullak etmişti. Kuzey Afrika'nın yaptığı çağrıyı geri çevirmesi onu yürekten yaralamıştı.

General de Gaulle'ün savaşa devam çağrısının tarihi 18 Haziran 1940'tır. Tarihçilerin kafasını bulandırmak, işlerine karışmak istemem ama şunu belirtmeden de geçemeyeceğim: Annem aynı çağrıyı 15 ya da 16 Haziran'da yapmıştı –de Gaulle'ün çağrısından iki gün önce. Buna pek çok tanık gösterebilirim. Belki hâlâ Buffa Çarşısı'ndadırlar. İsteyen gidip sorabilir. O gün olup bitenleri en az yirmi kişiden dinledim. Neyse ki bunlar anlatılırken açık havadaydık da bayılıp yere yığılmadım. Ama ne zaman aklıma gelse yüzümün utançtan kıpkırmızı olmasını engelleyemem: Annem Bay Pantaleoni'nin sebze tezgâhı önünde bir iskemleye fırlamış, bastonunu savura savura, halkı ateşkesi reddetmeye çağırmış. Şöyle demiş oradakilere: “Sizi savaşı İngiltere’de, oğlumun yanında sürdürmeye çağırıyorum. O ünlü bir yazar ve şu anda düşmana öldürücü darbeler indiriyor!” Zavallı kadın. Hele bu söylevin sonunu gözümün önüne getirdiğimde içim parçalanır. Gözpınarlarım yaşla dolar. O müthiş tiradını bitirdikten sonra çantasını açmış, içinde öykülerimden birinin bulunduğu haftalık dergiyi sallamış onu izleyenlere. Kesin gülenler olmuştur. Ama onlara kızmıyorum. Kendime kızmıyorum daha çok. Neden yetenekten, kahramanlıktan hiç nasibimi alamadım ben? Ona vereceklerim bunlar mı olmalıydı?

Kuzey Afrika'ya ulaşmayı başaran uçakların battal edilmesi bizi öfkeden çılgına çevirmişti. Annem tepinip duruyor, olayı ve beni protesto ediyordu. Ne kadar yumuşak bir adamdım öyle ben. Sağa sola saldırmak, bir şeyler yapmak için çabalamak varken gerine gerine yatmayı bana yakıştıramıyordu doğrusu. Örneğin gidip General Noguès'i bulabilir, hisli birkaç laf edip hakkında ne düşündüğümü söyleyebilirdim yüzüne karşı. Generalin beni görmek bile istemeyeceğini açıklamaya çalıştım ona. Ama elinde bastonu, o hep gözümün önündeydi. Direniş safındaki yerini almıştı bile. Burada olsa ne yapar eder, kendini kabul ettirmenin yolunu bulurdu, iyi biliyordum: Kendimi aşağılanmış hissediyordum.

Annemin varlığını hiç o andaki kadar yakın, somut, gerçek hissetmedim. Etiyle kemiğiyle karşımdaydı sanki. Meknès'in Medina caddesinde bir aşağı bir yukarı tur atıyordum. Her şeyiyle bana yabancı insanlar, Araplar vardı çevrede: Rengiyle, gürültüsüyle, kokusuyla yabancı. Ve kendimi böyle birdenbire yabancı bir diyarda bulmak yurtseverlik duygularımı şaha kaldırmıştı. Damarlarımdaki kan deli gibi akıyor, beni savaşa, bir an önce savaşa çağırıyordu. İki gündür attığım söylevlerin bütün klişeleri karşıma dikilmiş, birer gerçek olmuştu. Annem tedirgin yorgunluğumdan, kafamda oluşan yıkımdan yararlanıp bütün benliğime egemen olmaya çalışıyordu. Allak bullaktım. Korunmaya, sevmeye ihtiyacım vardı. Yıllarını anasının kanatları altında geçirmiş biri için, bundan daha doğal bir şey olamazdı aslında; anneme ihtiyacım vardı. Sevmek, okşanmak isteği giderek bütün benliğimi kapladı, bir daha da yakamı bırakmadı. Aslında annemin duyguları, aşırılıkları, acıları ve tavırlarıyla gelip içime yerleşmesi için daha uygun fırsat olamazdı. Huyunu suyunu bilmediğim, bana yabancı bir kalabalığın ortasında bocalayıp duruyordum; bu en zayıf anımdı: Nitekim öyle de oldu. Geldi soluğunu benimkine kattı önce; sonra benimkini dışarı atıp kendisi yerleşti. Tepkileri, öfkesi ve sevinciyle, olanca hızıyla annemi yaşıyordum artık ve bu hep böyle olacaktı: Önümdeki koca bir dönem boyunca arkadaşlarımın, komutanlarımın yanında hep böyle olacaktı. Karşı da koymak istesem, kafamın içi sürekli bir yangın yeri gürültüsü, tantanası yaşayacaktı.

İtiraf etmeliyim ki beni tümüyle kuşatan varlığına karşı direnmek istedim aslında. Medina'nın uğultulu ve uyumsuz kalabalığıyla korkutmaya çalıştım onu. Oradan kaçtırmak istedim: Çarşılar dalar, bakır, deri işleyen ustaları seyredirdim saatlerce. Bu benim için yepyeni bir görüntüydü. Ve yepyeni bir sanat. Bin türlü eşyaya dokundurdum ellerimi. Satıcılar bana öyle uzak, öyle suratsız bakıyordu ki. Omuzlarını, başlarını duvara dayar, yere bağdaş kurarlardı. Nane, esans kokusundan yanlarına yaklaşılmazdı. Dudaklarının arasında hep bir ağızlık olurdu. Hayatımın en boktan günleri

olacağını bile bile kasabanın en tutucu mahallelerine kapak atardım. Arap kahvelerinin balkonuna kurulup puro içer, yeşil çay yudumlardım. Eski alışkanlıklar depreşir, gözüm kavga edecek birilerini arardı. Biraz olsun rahatlayabilirdim belki böylece. Tabii bu arada annem hep yanımda olur, nereye gitsem beni izlerdi; o alaylı sesi kulaklarımdan bir türlü çıkmaz, yakamı bırakmazdı. Ne o, böyle turist gibi davranmak iyi mi geliyordu yoksa? Fikrimi değiştirmek için daha uygun yol bulamamış mıydım? Atalarımın Fransası yırtıcı düşman pençeleri arasında kıvranırken, onursuz bir hükümet ülkemi düşmana peşkeş çekerken burada böyle otuyordum, öyle mi? Güzel doğrusu! Oğlunun büyüyünce böyle bir adam olacağını bilse Fransa'ya gitmek için onca zahmete katlanmaz, Wilno'da otururdu. Gerçek Fransız olmanın gerektirdi hasletler yoktu bende hakikaten.

Bunun üzerine kalkar, kocaman adımlarla kendimi sokağa atardım. Çarşafli kadınlar, dilenciler, satıcılar, eşekler, askerler; kendimi bunların arasında bulurdum. Bazen öyle renkli, öyle ilginç görüntülerle yüz yüze gelirdim ki onun bile akli başından giderdi. Nitekim tevazuyla itiraf ederim ki, bir iki kez onu böyle aptallaştırıp ekmeyi bile başardım.

Böylece bütün zamanların kuşkusuz en kısa aşk öyküsünü yaşadım.

Bir gün Avrupalıların oturduğu mahallede bir-iki kadeh bir şey içmek için bara gittim. Doğal olarak iki dakika sonra sırtımı açıklamaya başladığım sarışın barmen kız ateşli serenadımdan pek etkilenmiş göründü. Bakışları yüzümde dolaşmaya başladı. Yüzümün her milimetrekaresine ayrı bir sevgi gülücüğü düşürdü. Kendimi çocukluktan kurtulmayı nihayet başarmış olgun bir adam gibi hissettim. Gözleri de o sırada kulaklarımı inceliyordu. Sonra dudaklara geçecek, dikine bir yol izleyip saç köküne yönelecekti. Göğsüm kabardı, kalbim yiğitlik, korkusuzlukla doldu, pazularım balon gibi oldu birden; on yıldır uğraşıp da başaramadığım kadar. Ayağımın altındaki toprağı şampiyonluk kürsüsü

gibi gördüm. Tam İngiltere'ye gitmek istediğimden söz etmeye başlamıştım ki, koynundan ucunda küçücük altın haç olan bir zincir çıkarıp bana uzattı. Annemden, Fransa'dan, İngiltere'den, beni sürekli ezen zihinsel bagajdan kurtulmak için dayanılmaz istek duydum o an. Dayanılmaz, önü alınamaz bir istek. Beni bu kadar iyi anlayan bu biricik varlığın yanında kalabilmek için neler vermezdim. Barmen kız Polonyalıydı. Pamir Dağları ve İran yoluyla Rusya'dan gelmişti. Zinciri boynuma takıp hemen evlilik teklif ettim. Tanışalı on dakika ya olmuş ya olmamıştı. Kabul etti. Kocasıyla erkek kardeşinin Polonya'nın işgali sırasında öldürüldüğünü anlattı bana. Geçimini sağlamak ve oturma belgesi edinmek için birileriyle yattığı geceleri saymazsa yalnızdı. Yüzünde çocuksu, acıklı bir görünüm vardı. Bu ona yardım etme, kanatlarımın altına alma isteğimi daha da büyüttü. Oysa tersine, yardım arayan, korunmaya ihtiyacı olan bendim. Nitekim yoluma çıkan ilk kadının tatlı bakışlarına bağlanıvermiştim. Yaşayabilmek için bana hep bir kadının bakması, benimle ilgilenmesi gerekmiş, yaşamımda kadın eli olmadıkça kendimi rahat hissedememişimdir. Verdiğimi sanırken almak, başkalarına destek olduğumu sanırken birilerine yaslanmak. Bu garip ihtiyacın kaynağını hep sormuşumdur kendime. Dayanılmaz sığağa rağmen sırtımdan çıkarmadığım deri ceketim, kaşımın üstüne yıktığım kasketimle tam bir koruyucu melek havasındaydım ve kızın elini tuttum. Daha doğrusu eline sarıldım. Çevremizdekiler başdöndürücü bir hızla bir ona bir bana bakıyor, sonra aynı hızla başlarını çevirip yürüyorlardı.

Öğleden sonra saat iki sularıydı. Afrika'da kutsal siesta saatiydi ve bar boşaldı. Odasına çıktık, yarım saat kadar birbirimize sarıldık. Kendi gücüyle ayakta kalması imkânsız iki insandık, bu her halimizden belliydi. Hemen evlenip İngiltere'ye birlikte geçmeyi kararlaştırdık. Saat üç buçukta bir arkadaşımın buluşacaktım. Oğlan İngiltere'nin Casa'daki konsolosuna gidip bizim için yardım isteyecekti. Saat üçe doğru arkadaşımın buluşup ona sayımızın iki değil üç olacağını söylemek için bardan ayrıldım. Bara saat dört

buçukta döndüm. İçeride bir sürü insan vardı, nişanım da pek meşguldü. Ben orada yokken ne olup bittiğini bilmiyordum ama aramızda her şeyin bittiğini anlamamak için kör olmak gerekirdi. Kuşkusuz bir buçuk saatlik ayrılık ona çok zor gelmişti ki yakışıklı bir süvari teğmeniyle iş pişiriyordu. Herhalde ben yokken girdi sevgilimin hayatına diye düşündüm. Suç benimdi: İnsan sevdiği kızı yalnız bırakır mı, kuşku, yalnızlık, korku, derken her şey bir anda bitiverir. Belki de dönmeyeceğimi düşünmüş, bana güvenmekle hata yaptığına kendini inandırmış, dolayısıyla yaşamını yeniden biçimlemeye karar vermişti. Çok mutsuzdum, ama her şeye baştan başlamayı da isteyemezdim ondan. Bira bardağı önümde, onu izleyerek biraz oyalandım. Düşünemeyeceğiniz kadar büyük bir yıkım olmuştu benim için. Çünkü az öncesine kadar bütün sorunlarımı çözdüğüme inanıyordum. Beni kendine bağlayan o terk edilmiş, savunmasız haliyle pek güzeldi. Tam bir Polonya güzeli. Sapsarı saçlarını arkaya atmak için başını bir sallayışı vardı, aklıma geldiğinde bugün bile heyecanlanmadan edemem. İnsanlara çok çabuk bağlanıyorum. Bir an ikisini izledim. Hiç umut yok muydu? Ama hayır, umut yoktu. Özellikle yurtseverlik duygularını gıdıklamaya çalışarak Lehçe bir şeyler söyledim, ama teğmenle evlenmeye karar verdim diyerek sözümü kesti. Adam askerden önce çiftçiydi, Kuzey Afrika'ya yerleşecekti. Savaştan bıkmıştı, zaten savaş da bitmişti: Mareşal Pétain Fransa'yı kurtarmış, her şey yoluna girmişti. Bunlara İngilizlerin bize ihanet ettiğini de ekledi. Süvari teğmenine hüzünlü bir bakış fırlattım. İriyarı herif kırmızı beresinin altından beni süzüyordu. Zavallı kız, onca sıkıntıdan sonra ona güvence veren her erkeğin kucağına atlıyordu. Ve ben ona bu sözü veremiyordum. Birayı bir dikişte bitirip tabağa bahşişle birlikte altın haçlı zinciri de bıraktım. İsterse çirkin bir davranış olarak görün, umurumda değildi.

Arkadaşımın ailesi Fez kentinde oturuyordu. Otobüse atlayıp oraya gittik. Kapıyı bize kız kardeşi açtı. Karşımdaki yaratık az önce Meknès'te yitirdiğimi bir anda unutturdu. Onunla karşılaştı-

ılmayacak kadar nefis bir şeydi. Kuzey Afrikalı Fransız kızlarının görür görmez hemen tanınan karakteristik özellikleri vardır, mat ten, ince çizgiler, yorgun gözler; Simone onlardandı. Neşeli kızdı, kültürlüydü. Beni ve kardeşini savaşı sürdürmemiz için yüreklendiriyordu. Arada bana öyle garip bakışlar fırlatıyordu ki kalbim altüst oluyordu. Baktıkça kendimi daha güçlü hissediyordum. Birden bacaklarının üstünde kaskatı dikilip ona evlilik teklif ettim, hemen oracıkta. Olumlu karşıladı. Anasının babasının şaşkın bakışları arasında öpüştük. Hemen anlaştık, ilk fırsatta gelip beni İngiltere’de bulacaktı. Altı hafta sonra erkek kardeşi Londra’da bana bir mektup uzattı. Casa’lı genç bir mimarla evlendiğini duyuruyordu Simone. Bana korkunç darbe oldu. Hem hayatımın kadını bulduğumu sanmış, hem de unutmuştum onu. Dolayısıyla mektubun kendimi tanımada etkisi çift yönlüydü.

İngiliz konsolosu bize sahte evrak düzenlemesi için ikna çabalarımız sonuç vermedi. Bunun üzerine Meknès havaalanından bir Morane-315 uçağı yürütüp Cebelitarık’a inmeye karar verdim. Ama önce sağlam bir uçak bulmak gerekiyordu, bütün uçaklar çalışamaz hale getirilmişti çünkü. Ya da becerikli bir makinist tavlamalıydım. Böylece piste dolaşmaya koyuldum. Karşılaştığım her uçak tamircisinin yüzüne bakıp kalbini okumaya çalıştım. Bir Simoun uçağın piste inip yirmi adım ötede durduğunu gördüğümde makinistlerden birine yanaşmak üzereydim. Adamın kibar görünüşü, basık burnu bana güven vermişti nedense. Simoun’dan bir pilot teğmen indi, hangara doğru yürüdü. Biri gökyüzünden “Haydi artık bu fırsatı kaçıрма” der gibi göz kırptı dostça; başka seçeneğim yoktu. Soğuk soğuk terledim, karnıma ağrı girdi: Simoun tipi uçağı kullanabileceğimden pek emin değildim. Daha önceki kaçak eğitim uçuşlarında sadece Morane ve Potez-540’a binmiştim. Ama kaygılanmanın sırası değildi, halledecektim. Annemin sevgi ve hayranlık yüklü gözlerini üstümde hissettim. Fransa yenilmese ya da insülin işi olmasa annem yanımda olur muydu? Bunu düşündüm birden. İğnesini yapmadan üç gün bile dayanamazdı. Belki Londra’da Kızılhaç’ı ikna eder, onu İsviçre’ye getirtebilirdim.

Simoun'a doğru yürüdüm. Bindim. Komuta kabinine yerleştim. Kimsenin beni fark etmediğini sanıyordum.

Yanılmışım. Hemen her hangara olası "kaçışlar"ı engellemekle görevli jandarma ve polis yerleştirmişlerdi; makinistlerden çoğunu ayarlamışlardı, uçakların yanına yaklaşanı kapıp götürüyorlardı. Yine de daha o sabah bir Morane-230'la bir Goéland anında pistten ayrılıp Cebelitarık yoluna koyulmuştu. Yerime henüz yerleşmiştim ki, iki jandarmanın hangardan çıkıp bana doğru koştuğunu gördüm. Biri tabancasını kılıfından sıyırmıştı bile. Otuz metre yakınıma kadar sokulmuşlardı. Pervaneyi çalıştıramadım. Umutsuzca bir daha deneyip kendimi uçaktan aşağı attım. Hangarların oradaki on kadar asker ilgiyle beni izliyordu. Yakalamaya çalışmadılar, ben de tavşan gibi pisten fırladım. Yine de yüzümü seçebilecek kadar zamanları olmuştu. O ara başka bir aptallık daha yapmıştım: Günlerdir "ya zafer ya ölüm" psikozu içinde yaşadığım, her solukta bunu hissettiğim için Simoun'dan atlarken tabancamı da çekmiştim. Bacaklarımın var gücüyle kaçmaya çalışırken tabanca hâlâ elimdeydi. Bunun askeri mahkeme önüne çıktığımda nasıl sonuç vereceğini siz düşünün. Ama kararlıydım, askeri mahkeme diye bir sonuç olmayacaktı benim için. O ruh hali içindeydim ki canlı ele geçebileceğime gerçekten inanmıyordum. Ne kadar iyi bir atıcı olduğumu bildiğim için bugün o kaçış gözümün önüne geldiğinde tüylerim diken diken olur: Ya kaçamasaydım, ya köşeye sıkıştırılsaydım ne olurdu? Bununla birlikte kaçmak benim için pek zor olmadı. Sonunda tabancayı belime sokup arkadan yetişen ısıkl seslerine aldırmadan yavaşladım. Nizamiye kapısından geçip elimi kolumu sallaya sallaya kamptan çıktım. Yol kenarına dikildim. Elli metre kadar ileriden bir otobüs yaklaşıyordu. Elimi kaldırıncaya durdu, bindim. Çarşafli iki kadınla bembeyaz giyinmiş bir ayakka-bı boyacısının arasına yerleştim. Belayı atlatmanın mutluluğuyla rahat bir soluk aldım. Durumum zordu ama endişeli de değildim. Tersine, kendimi son derece güvende hissettim. Ateşkesle bağımı

koparmıştım sonunda, boyun eğmeyen, sert biri, gerçek bir dik-başlıydım. Savaş yeniden başlıyordu ve artık geri dönüş söz konusu olamazdı. Annemin büyülenmiş gözlerini görür gibi oldum. Sevgiyle bakıyordu. Gülümsemekten kendimi alamadım. Daha da ileri gittim; gülümsemek ne kelime, yayvan yayvan güldüm. Biraz kendini beğenmiş bir tavırla Tanrı'ya şöyle der gibiydim: "Biraz bekle bakalım, bu daha başlangıç; göreceksin daha neler olacak!" Umarım bağışlar. Leş gibiydi otobüs. Çarşafli kadınlar, beyaz ehramlı erkekler vardı çevremde. Kollarımı göğsümde kavuşturmuş oturuyordum. İstenen, beklenen yüksekliğe ulaştığımı hissettim. İşin keyfini iyice çıkarmak için bir Fransız purosunu yaktım. Oysa otobüste sigara içmek yasaktı. Annemle karşılıklı sigaralarımızı içerek, birbirimizi sessizce kutlayarak bir süre orada kaldık. Ne yapacağım konusunda en ufak düşüncem yoktu. Ama dikiz aynasında kendimi görünce öyle korktum ki puro ağızımdan düştü.

Bir tek şey acıyordum: Deri ceketimi kaçarken kampta bırakmıştım; onsuz kendimi pek yalnız hissediyordum. Yalnızlığa kolay alışanlardan değildim; üstelik ceketimle çok iyi anlaşırdım. Daha önce de söyledim, birine bağlandım mı kolay ayrılamam. Durumu gölgeleyen tek şey buydu. Eğilip puromu aldım. Ama bu Afrika havası da öyle kuruydu ki puro bir anda yanıp bitiyordu. Çabucak yalnız kalıyordum.

Yenisini yaktım. Onu tüttürürken plan yaptım. Askeri polis herhalde, herhalde değil kesinlikle peşimdeydi. Fellik fellik beni arıyor olmalıydılar. Bu yüzden üniformamın göze batacağı yerlere uğramaktan kaçınmam gerekiyordu. En iyisi birkaç gün saklanmalı, ortada görünmemeliydim. Sonra Casa'ya gidecektim. Orada kendimi atacak bir gemi bulurdum nasıl olsa. Afrika'daki Polonyalı birliklerin hükümetin de izniyle İngiltere üzerinden gönderildiği söyleniyordu. Aynı söylentiye göre İngiliz gemileri gelip onları limandan alıyormuş. Ama her şeyden önce kendimi bir süre unutturmanın yolunu bulmalıydim. İlk kırk sekiz saati *busbir*'de geçirmeye karar

verdim. “Malın gözü” Arapların yaşadığı, her ordudan oluk oluk askerin gelip kurdunu döktüğü, kendini yatıştırdığı “özel” bir mahalleydi orası. Orada rahatça izimi kaybettirebilirdim. Bu bayağıca sığınma biçimi annemi biraz tedirgin etmiş göründü. Ama gerekli teminatı anında ona da verdim. Kentin Arap bölümünde otobüsten inip dosdoğru *busbir’e*, özel mahalleye yürüdüm.

OTUZ ÜÇ

Meknès'in *busbir*'i yüzlerce "ev"e dağılmış binlerce orospu barındıran, yüksek duvarla çevrili başlı başına bir kentti. Her kapıda silahlı nöbetçi vardı. Arada polislerin koşuşturduğu da olurdu sokaklarda ama benim gibi "yalnız genç"lerle uğraşamayacak kadar işi başından aşkındı hepsinin. Farklı ordu askerlerinin silahlı çatışmasıyla uğraşmaktan başka şeye fırsat kalmıyordu ki.

Ateşkes ilanının ertesi günü *busbir* o güne dek görülmemiş, birbirlerinden çok da farklı olmayan bir canlılık kazanmıştı. Askerlerin normal zamanlarda bile doğru dürüst karşılanmayan fiziksel ihtiyaçları savaşla birlikte bir kat daha artmış, hele bozgundan sonra tam bir hastalık halini almıştı. Evlerin ara sokakları tıklım tıklım asker doluydu. Haftanın iki gününü sivil halka ayırmışlardı ama şansıma, uğurlu bir güne denk gelmiştim: Yabancı Lejyonunun beyaz kepleri, yerli askerlerin haki sarıkları, kırmızı süvari pelerinleri, denizci pomponları, Senegallilerin ciyak ciyak bağırان fesleri, havacı kartalları, Annamlıların bej türbanları, deveci maşlahları... neler yoktu ki. Sarı benizliler, karaderililer, beyazlar. Bütün İmparatorluk oradaydı sanki. Buna müzik kutularının, gramofonların pencerelerden aşağı boşalttığı gürültüyü de ekleyin. Bunlar arasında özellikle bir Rina Ketty şarkısı hatırlarım "*Bekleyeceğim, seni hep bek-le-ye-ce-ğim sevgilim, gece gündüz,*" diye yemin eden. Bizim zafer yoksunu ordumuzsa çatışmalarda kullanamadığı enerjiyi Berberî kızların bedenine boşaltırdı. Sadece Berberî kızları mı; Araplar, Yahudiler, Ermeniler, Yunanlar, Polonyalılar, beyaz tenli, siyah tenli, sarı benizli bütün kızlar sıradan geçer, "madam" kimi işaret ettiyse onun kucağına itilirlerdi. Çarşaf kullanmak yasaktı. Karyola bile. Öngörülü patroniçeler hasarı, tamir masrafını azaltmak için

yatakları yere sermişti. Koruyucu hekimlik merkezlerinden Kızılhaç damgalı permanganat tabletleri, karasabunlar, özel olarak bu iş için hazırlanmış kalomelli kremler gönderilirdi. Beyaz gömlekli Senegalli hastabakıcılar frengi, belsoğukluğu tehlikesine karşı cömertçe dağıtırdı bunları. Bu sağlık Maginot Hattı da olmasa iki kez bozguna uğramış ordunun son erine kadar kırılması işten değildi. Çeşitli birliklerin askerleri arasında ardı arası kesilmeyen kavgalar çıkardı; en çok da lejyonerler, süvariler ve yerli askerler arasında. Kimse önceliği ötekine bırakmak istemezdi. Ama bunun da çözümü bulunmuştu; kim olursa olsun öne geçen arkadakine yüz meteliğe kadar çıkan paralar öderdi. Harcama kapısı böyle açılırdı. Sonra on metelik de peçete için. Kimi lüks mekânlarda tarife on iki, yirmi franka yükselirdi. Buralarda kızlar daha değişik muamele yapar, merdivende çıplak beklemek yerine giyinik olurlardı. Bazen kızlardan biri yorgunluk ya da esrarın etkisiyle yarı yarıya isterikleşip sokağa fırlar, çığlık çığlığa koşmaya başlardı. Ama daha sokağın sonuna varamadan inzibat devriyelerinin eline düşerdi. Sonra da taşkınlık yapma suçundan doğruca içeri! Eskiden askeri polis aramasından kurtulmak için en iyi yer kiliselerdi; ama oralar bu özelliği yitireli çok olmuştu. Eh madem öyle, ben de burada Zubida Ana'nın yerinde saklanacaktım. Sağduyuyla düşünüp taşındım, maalesef sonunda bu kıyamet evinin herhangi bir sığınaktan daha güvenli olduğunu anlayıp dediğimi yaptım. Ve tam bir gün iki gece kendi kendimi yedim buranın olağanüstü zor koşullarında.

Yüksek duygularla ve kahraman olmak için eğitilmiş bir erkek için olabilecek en iğrenç durumdu. Hele o erkeğin annesi aynı eğitimi daha da yüksek düzeyde vermişse bu tam bir felaket sayılmalıydı. Normalde *busbir* gece ikide kapılarını kapatırdı. Evlerin kapısı kilitlenir, askeri yönetim izin vermese bile polisin geceyi "madam"larla geçirmesine göz yumduğu "yatılı" birkaç kaçak dışında bütün kızlar dinlenmeye gönderilirdi: "Madam"lar bu gece iznini belli bir ücret karşılığı sessiz kalan polisten alırdı. Geceyi orada geçirmeleri gerekiyordu. Zubida Ana bütün bunları bana gecenin yanmında, evlerin kapısının kilitlenmesine bir saat kadar

kala anlattı. Nasıl iki ucu boklu değnek karşısında kaldığımı anlamışsınızdır. O ana kadar kendimi “yedirmemeyi” başarmıştım. İngiltere’ye sapasağlam gitmek, bu çirkef kuyusunda sağlığımı tehlikeye atmak istemiyordum. Hayatımın yedi yılını asker olarak geçirdim. Çok şey gördüm, çok şey yaptım ve bizim gibi serüven düşkün, hayatı hızlı yaşayan ve her an hayatın dışına atılabilecek olan erkeklerin onda dokuzu yolunu gözleyen ve kısa süre sonra unutacağı genç ve güzel iyi aile kızlarıyla birlikte olmak istemez. Ama bütün her şey bir yana, o “pansiyoner” tedarikçisi kadının bana sunduğu zevkin en ufak çekici yanı yoktu, en temel ihtiyat duygum bu kadar bulanık bir suya atlamaktan men ediyordu beni. Savaşan Fransa’nın önderinin karşısına hayretten kaşlarını çatacağı bir halde çıkmak istemiyordum gerçekten. Ama kendini “yedirmeme”nin alternatifi de kapının önüne konup o saatte neredeyse bomboş olan sokaklardaki inzibat devriyesinin belgele-rimi sorgulamasını göze almaktı. Bu da benim için tutuklanmak ve divan-ı harp karşısına çıkmak demekti. Dolayısıyla kendimi “yedirmek”le kalmayıp Zubida Ana’nın polisle yaptığı anlaşma-nın gereği olan “yatılı”lığı da kabullenmeliydim. Evet, elde taban-ca apar topar kaçışımın arkada bıraktığı kargaşa yüzünden burada saklanmak istiyorsam eğer, kendimi “yedirmek”le kalmayıp ani-den burada ortaya çıkışımı bir buçuk gün boyunca herkese kabul ettirmek ve şüphe çekmemek için bunu örnek bir cevvaliyet, neşe ve istekle yapmalıyım. Ama o koşullarda rahat olmak ne zordu. Aklım başka yerdeydi hep. Fransa’nın trajedisini taşkınlıkla hisse-decek düzeydeki sabırsızlığım, endişe, sinir ve öfkem, aklıma düş-en binbir sıkıntılı sorun düşünülürken şeyi şeyine denk asker rolü oynamak pek biçilmiş kaftan değildi benim için. Tek söyleye-bileceğim şu ki, en azından kalbim orada değildi. O sırada annemle nasıl kederli kederli bakıştığımı tahmin ediyorsunuzdur. Kolları-mı açıp başka seçimim yoktu demek ister gibi bir jest yaptım, ama gerçekten beklenmedik bir yaklaşımla, sonu nereye varırsa varsın, elimden gelenin en iyisini yapmaya karar verdim. Ardından da

tüm cesaretimi toplayıp çılgın dalgalara tepe üstü daldım. Çocukluğumun tanrıları beni kahkahadan kırıarak izliyor olmalıydı. Onları, işin erbaplarını görebiliyordum. Gülmekten çatlamamak için gözlerini yummuş, ellerini bellerine dayamışlardı, göbekleri öne fırlamıştı, ellerinde hayvan terbiyecisi kırbacı vardı. Basık tavanlı gökyüzünün loş ışığı metal zırhlarında, sivri başlıklarında kıvılcımlanıyor, el değmemiş tepeleri fethetmiş idealist çırağa alaycı alaycı parmak sallıyorlardı; çirak ise, hayalini gördüğü soylu amaçla uzaktan yakından alâkası olmayan ne idüğü belirsiz bir şeye sarılıp elindekiyle yetiniyordu şimdilik. Sözümü ne yapıp edip tutma, günün birinde eve başımda defne dallarıyla dönme, anneme hayatının en güzel armağanını böyle sunma arzuma o çirkefin içinde kaybettiğim bitmek tükenmek bilmeyen saatlerdeki kadar alaycı bir cevap aldığımı hiç hatırlamıyorum.

Aradan yirmi yıl geçti ve gençlik yıllarını çoktan geride bırakmış bir adam olarak ben, o günlerdeki ciddiyet ve inanmışlığımı çok defa hafiflemiş olarak ve biraz da dalga geçerek anımsıyorum bugün. O delikanlıyla ben birbirimize her şeyi söyledik aslında. Ama yine de birbirimizi çok iyi tanıdığımız söylenemez. Dinlediği o beslenme masallarının böylesine etkisinde kalan, kaderimi değiştireceğim diye didinip duran o ürkek ve tuttuğunu koparan çocuk ben miyim? Annem bana birbirinden güzel böyle bir sürü öykü anlatmıştı, yalnız anlatmak değil yaşamıştı da onları. Şafağın ilk saatlerini yaşayan bir çocuğun tellerinin bunlarla titrememesi, bunların onda iz bırakmaması düşünülebilir mi? Birbirimize pek çok söz verdik ve ben kendimi verdiğim sözleri tutmak zorunda hissettim hep. Kalbim hep yükselme arzusuyla dolu olarak ama sonra uçurumla karşılaşp düşerek. Bugün o düşüş gerçekten tamamlandı artık ve ben şunu rahatça söyleyebilirim: Annemin yeteneği beni hep hayata sadece bir sanat hammaddesi gözüyle bakmaya yöneltti; hayatı, sevdiğinin çevresinde altın kurala göre düzenlemeye çalışarak paralandım durdum. Başyapıt yaratma, başarma, güzelliğe ulaşma zevki beni sabırsız ellerimle hamur heykelcikler yapmaya itti. Oysa hiçbir insan iradesinin içinden model yaratamayacağı ka-

dar kötü bir hamurdu kullandığım. Ben ona biçim vereyim derken, tersine o beni yoğurdu farkında olmadan; hem de gönlünce. Belki de kalitesizlik hamurda değil bendeydi. Yıllar bu boğuşmayla geçti gitti. Ben ona bir şeyler katmaya uğraştıkça o benim bir yerlerimi yonttu durdu. Ve sonunda, kaba, biraz trajik, anlamsız ya da tuhaf formumla işte bu oldum: Okyanus kıyısına uzanmış, kollarım böğrümde, yatıyorum. Yapayalnız. Fokların bağırtıları, martıların, binlerce deniz kuşunun hüznünlü çığlığı ıslak kum aynadan yansıyıp geri dönüyor. Bütün usta sanatçılar gibi beş-altı, yedi topu havaya atıp tutmaya çalışmak değil, hep bir kesinlik peşinde oldum ben. Ve hayatı böyle çekilmez kıldım. Sanatın yarattığı susuzluğu gidermek için bir şeylerin peşinden nafile koşmaktı benimki. Ama hayat o suyu sunmadı bana, susuzluğumu gideremedim. Neyse ki uzun süredir öyle enayice ilham kovalamıyorum. Yeryüzünü bir mutluluk bahçesine dönüştürmenin hayalini kuruyorsam eğer, sebebi insanlar kadar bahçeleri de seviyor olmam. Evet, sanatın tadı hâlâ dudaklarımda, o tadı almaya da devam ediyorum, ama sadece mütevazı bir gülümseme düzeyinde. Hâlâ yeteneğim varsa, kuşkusuz bu benim son edebî yapıtım olacak.

Bazen bir puro yakar, gözlerimi sıkıntıyla tavana dikerdim. Uçağa atlayıp gökyüzünü kahraman arabesk süslerle bezemek varken nasıl buralara düştüm diye sorardım kendime. Burada çizmek zorunda olduğum arabesklerin övünülecek bir yanı yoktu, tam maratону bitirmek üzereyken düştüğüm bu mekânda elde ettiğim zaferlerden bir teki bile öldüğümde son istirahatgâhımın Panthéon olmasını sağlayacak türde değildi. Evet, tanrılar bayram yapıyor olmalıydı. Ahlaki ve eğitsel çabaları sonunda hedefe ulaşmıştı. Ayaklarını sırtıma dayamış, üstünü yeryüzünün en aşağılık çamuruyla örtmeye çalıştıkları yukarıdaki ateşi ellerinden kapmak için uzanan ele bakıyor olmalıydılar keyifle. İğrenç kahkahaları arada kulağıma kadar gelir, bu kahkahalar onlardan mı yoksa kerhanenin bekleme salonundaki askerlerden mi geliyor, diye anlamaya çalışırdım. Fark etmezdi benim için. Henüz yenilmemiştim.

OTUZ DÖRT

Neyse ki ilahî bir el dokundu, bitişikteki sağlık merkezinde sıra bekleyen bir arkadaşla karşılaştım da mecburî hizmetten kurtuldum. Pek o kadar tehlikeli bir durum yoktu, bizim filo komutanı Üsteğmen Hamel firarımı kimseye bildirmediği gibi uçak kaçırma-ya çalıştığım iddiasını da safsata deyip reddetmişti. Dört dörtlük-tü “o yapmış olamaz” gerekçesi: Onun hiçbir uçağına binmemiş, Kuzey Afrika’ya gelmemiştim! Burada şükranlarımı dile getirmem gereken bu iyi Fransız yurttaşının tanıklığı sayesinde kaçak durumundan kurtuldum, annemin endişesi giderildi ve polis de peşimi bıraktı. Bununla birlikte bu yeni şanslı durum bile kafamı çıkarmama yetmeyebilir, beni ömür boyu kaçağına mahkûm edebilirdi; varımı yoğumu Zubida Ana’ya kaptırmıştım, beş param kalmamıştı. Arkadaşımdan biraz borç alıp otobüs biletine yatırarak Casa’ya gitmeye karar verdim. Limanda bir sürü gemi vardı, birine gizlice kapağı atmayı düşündüm.

Ama Mekkân’teki havacılar kampına son bir kez uğramadan ayrılmayı da içim elvermedi. En değerli varlığımdan ayrılmak istemediğimi anlamışsınızdır; gerçekten de o deri ceketini Afrikalarda bırakma düşüncesi tüylerimi diken diken ediyordu. Ona hiç o anki kadar ihtiyaç duymamıştım. Benim için koruyucu örtüydü. Bebekliğimin yorganı gibi. Bana güven verip kaya gibi sertleştiren bir zırh. Ceketim bana biraz ürkütücü, biraz tehlikeli bir hava katardı. Dokunmaya kalkan herkesi ürkütecek, dolayısıyla beni görünmez kılacak bir hava. Ama onu asla aramamalıyım. Kampa gidip kaldığım odanın kapısını açtığımda duvardaki çivi bomboştı: Ceket uçmuştu.

Yatağa oturup hüngür hüngür ağladım. Böyle ne kadar ağladım bilmiyorum, gözüm hep öksüz çivideydi. İşte şimdi gerçekten her şeyimi almışlardı.

Sonunda uyudum. Ama fizik olarak o kadar bitkin ve gergindim ki tam on altı saat uyumuşum ve yatağa nasıl düştüysem aynen öyle uyandım: Kasketim hâlâ kaşımın üstündeydi. Buz gibi soğuk duş alıp Casa'ya gidecek otobüs aramak üzere kamptan çıktım. Yolda beni tatlı bir sürpriz bekliyordu. Tam kapıda bir seyyar satıcıyla karşılaştım. Tezgâhında bir sürü nefis şeyin yanısıra ince ince kesilip tuzlanmış hıyarlar vardı. Demek esirgeyen aşkın gücü terk etmemişti beni hâlâ. Yol kenarına oturup kahvaltı niyetine yarım düzine tuzlu hıyarı mideye indirdim. Kendimi daha iyi hissettim. Güneşi tepeme alınca bir an kararsız kaldım: Ya karnımı iyice doyurup yeniden beş parasız kalacaktım ya da Fransa'nın içinde bulunduğu koşulları, ona yardım etmem gerektiğini düşünüp kanaatkâr davranacak, yediklerimle yetinecektim. Seyyar satıcıyla tezgâhından ayrılmak çok zor oldu, evlilik çağında kızı olup olmadığı bile geçti aklımdan. Bir an gözümde şu sahne canlandı: Yanımda sevgili karım, tezgâhta tuzlu hıyar satıyorum, çalışkan, vefakâr kayınpederimle birlikte. Ayaklarım beni geri geri çekti, öyle kararsız kaldım ki az kalsın Casa otobüsü önümden geçip gidiverecekti. Zar zor durdurdum, gazete kâğıdına sarılı tuzlu hıyarlarımı göğsüme bastırıp atladım. Sadık dostlarıma yeniden kavuşmuştum. İnsanın çocukluğunu büyüdüğünde bile içinde taşıması tuhaf.

Kazablanka'da Fransa Meydanı'nda indim. İner inmez de hava okulundan subay adayı iki arkadaşla karşılaştım: Forsans ve Dali-got. Onlar da benim gibi İngiltere'ye kaçmanın yolunu arıyordu. Gücümüzü birleştirmeye karar verip bütün günü şehri dolaşarak geçirdik. Jandarmalar limanın girişini tutmuştu. Sokaklarda Polonya üniformalı tek kişi yoktu, son İngiliz gemisi de çoktan limandan ayrılmış olmalıydı. Akşamın on birine doğru cesaretimiz kırılmış halde, bir gaz lambasının altında mola verdik. Kendimi zayıf hissettim. Yapılabilecek her şeyi yaptım ama hiçbir sonuç yok, diye

söylendim. İşler ters gidiyordu. Asya steplerinin kaderci anlayışı Afrika'nın bu kentinde bir anda ortaya çıkmış, tehlikeli şeyler fısıldıyordu bana. Ya şans diye bir şey vardı ve ona oynamalıydık ya da yoktu ve köşeye çekilip keyfimize bakacağımıza debelenip duruyor, boşuna uğraşıyorduk. Sükûnetle beni kollayan bir güç vardıysa eğer, bunu şimdi göstermeyecek de ne zaman yapacaktı. Annem bana kazanacağım zaferlerden, kafama takılacak defne dallarından söz edip durmuş, sonuç olarak bir sürü vaatte bulunmuştu; o sözleri tutmanın tam sırasıydı.

Annem bu çağrıyı duydu mu bilmem, ama birden karşımda Polonyalı bir onbaşı belirdi. Adamın boynuna sarıldık. Yanaklarından öptüğüm ilk onbaşiydi. Kuzey Afrika'daki Polonyalıları taşıyacak Oakrest adlı İngiliz şilebinin geceyarısı demir alacağını söyledi. Kendisi de o gemiyle gidecekti, yiyecek bir şeyler almak için aşağı inmişti. O öyle sanıyordu. Ben onu melankolimize ışık tutmak için gemiden indirip lambarın altına getiren gücü tanıyordum: Görüldüğü üzere, kimi zaman trajik sonuçlar verse de annemi geleceğimizi hep eğitici edebiyat yasalarıyla düzenlemeye yönelten sanatçı karakteri bende de tezahür etmişti ve henüz o sanata kendimi vermesem de bizi mutlu bir kadere ulaştıracak yaratıcı birkaç esin kaynağını etrafımda, hatta bizzat hayatın içinde keşfetmeye çalışıyordum.

Onbaşı tam zamanında gelmişti. Forsans ondan ceketini ödünç aldı, Daligot ise kasketini. Bana verecek bir şeyi kalmadığı için onlar giydikleriyle, bense borazan sesimle Lehçe emirler vererek jandarmaların arasından limana girip merdiveni aşarak gemiye çıktık. Karşımıza çıkan görevli iki Polonyalı subaya o güzel Mickiewicz şivesiyle ettiğim iki çift dramatik lafın da çok faydası olduğunu söylemeliyim:

“Özel irtibat görevi. Winston Churchill. İkinci Masa'dan Yüzbaşı de La Maison Rouge.”

O gece denizde, girer girmez kömür ambarına daldığımız gemide olağanüstü zafer rüyaları görerek huzurlu bir gece geçirdik. Rüyamda tam beyaz bir atın üstünde Berlin'e giriyordum ki tiz bir borazan sesiyle uyandırıldım ne yazık ki.

Moralimiz yerinde sayılırdı, hatta belki fazlaca iyimserdik: İngiliz dostlarımız kollarını açmış bizi bekliyordu; insanı yenik hale düşüreceklerini sanan düşman tanrılara iki müttefik yumruk ve kılıçlarımızı doğrultacak, olabilecek en Antik savunmacı tarzında o zorba yüzlerinde sonsuza dek unutamayacakları bir yara izi bırakacaktık.

Tam Cebelitarık'a vardığımızda İngiliz filosu da Mers el Kebir'de uğradığı bozgundan dönüyordu. En iyi deniz birliklerimiz soylu bir biçimde sulara gömülmüştü. Bu haberin bizim için ne anlama geldiğini tahmin edersiniz: Son umudumuz da böylece ağır bir darbe yemiş oldu.

Afrika'dan İspanya semalarına uzanan pırıl pırıl hava çocukluk anılarımı bütün çıplaklığıyla ortaya koymuştu; iri gövdesiyle Totoche'u, budalalık tanrısını görmek için kafamı şöyle bir kaldırmam yetiyordu: Bacaklarını iki yana açıp limanın tam girişine dikilmişti. Sular topuklarına dek yükselmışti. Başını geriye atmış, göbeğini ileri çıkarmıştı. O koca gövdeyle bütün gökyüzünü kaplıyor, kahkahayla gülüyordu. Kafasında da İngiliz amirallerinin giydiği gibi bir şapka vardı.

Sonra annemi düşündüm. Sokağa çıkıp Nice'te Victor Hugo bulvarındaki İngiliz Konsolosluğu'nun camlarını indirdiğini görür gibi oldum. Beyaz saçlarını örten şapkası, dudaklarının arasında sigarası, elinde bastonuyla gelen geçeni kendisine katılıp gösteri yapmaya çağırıyordu.

Bu koşullar altında bir İngiliz gemisinde daha fazla kalamazdık. Bu sırada limanda arkasında üç renkli bayrağımız dalgalanan bir hücumbot gördüm ve hemen soyunup tepeüstü sulara daldım.

Kafam allak bulaktı, o üç renkli bayrağı görür görmez neden kendimi suya attığımı kesinlikle bilmiyordum. Ama yüzmeye devam ettim. Bu sırada ilk kez intiharı düşündüm. Yenilgiyi kolay kabul edecek bir adam değildim aslında ve sol yanağım kimsenin emrine âmâde değildi. Bu yüzden Mers el Kebir yenilgisinin sorumlusu İngiliz amiraliyle hesaplaşmaya karar verdim. En iyisi

Cebelitarık limanına dönüp ondan randevu istemektir. Karşılaşır karşılaşmaz tabancamı madalyalarının üstüne boşaltacaktım. Önce biraz sövüp saydıktan sonra elbette. Sonra isterlerse kurşuna dizsinlerdi beni. İdam mangasından mı korkacaktım. Üstelik bu güzellik anlayışına çok uyan bir son olurdu.

Daha en az iki kilometre yolum vardı; su da iyice soğuk olduğu için bir süre sonra yatıştım. Alt tarafı oraya İngiltere için savaşmaya gitmiyordum ya. Aldıkları yenilginin başışlanır yanı yoktu ama, bu bile savaşı sürdürmek istediklerini gösterirdi. Planımda değişiklik yapmaya gerek olmadığına karar verdim sonunda. İngilizlere karşı da olsam İngiltere'ye gitmeliydim. Fransız hücumbotuna iki yüz metre ya var ya yoktu. Ona ulaşır bindim mi her şey biter, doğruca Kuzey Afrika'ya postalanırdım. Durup geri döndüm. Biraz soluklandım, aynı yolu gerisin geri yüzmeye başladım.

Havaya tükürdüm – hep sırtüstü yüzerim çünkü ve yeniden İngiliz amirali, Mers el Kebir Lordu düştü aklıma. Öfkeden kan bey-nime sıçradı. Yine döndüm. Neyse ki hücumbottan çok uzaklaşmamıştım. İskele tarafına doğru yüzüp güverteye çıktım. Bir havacı çavuş banka oturmuş patates soyuyordu. Beni böyle çırılçıplak güverteye çıkarken görünce şaşırmadı. Fransa'nın yenilgisine, İngilizlerin müttefik filosunu batırmasına –batırılan filonun İngiliz değil Fransız filosu olduğunu, batıranın da İngilizler olduğunu ilk orada öğrendim– şaşırmaktan bana sıra mı gelirdi? Kılı kıpırdamadı.

“İyi misin?” diye sordu kibarca.

Ona durumumu anlattım. Hücumbotun da on iki havacı çavuşla birlikte İngiltere'ye gittiğini öğrendim, de Gaulle'e katılacaklardı. İngiliz filosunun tutumunu mahkûm ettik ama aynı şekilde İngiltere'nin ateşkesi kabul etmeyip hâlâ Almanya'yla savaştığını da teslim ettik. Bu gözden kaçırılacak bir durum değildi.

Çavuş Caneppe –daha sonra Üsteğmen Caneppe olacak, Özgürlük Savaşçısı olarak tam on iki kez Légion d'Honneur nişanı alacaktı ve on sekiz yıl sonra Fransa'nın çoktan yitirdiği bütün cephelerde savaşmış bir kahraman olarak Cezayir'de alına kur-

şun yiyecekti- onlarla kalmamı teklif etti, Britanya bayrağı altında savaşmak istemiyorsam bunu kabul etmeli, patates nöbetçisi sayısının artmasına katkıda bulunmalıydım. Ciddi ciddi düşündüm. İngilizler hakkında ne kadar kötü şey düşünürsem düşüneyim, bu mizacıma son derece aykırı angaryayı kabul etmektense gidip bir İngiliz gemisine kapağı atmak daha uygun göründü. Dostça selam sarkıtıp kendimi yeniden dalgalara bıraktım.

Cebelitarık-Glasgow yolculuğu tam on yedi gün sürdü ve gemide başka "kaçak" Fransızlar da olduğunu keşfedip onlarla tanıştım: Uçağı Kuzey Denizi üstünde tepelenen Chatoux vardı. Tam on Alman uçağı karşısına Hurricane'yle dikilip çakılan Gentil vardı sonra. Loustreau bir süre sonra Girit'te düştü. Sonra Langer kardeşleri tanıdım; küçüğü Afrika semalarında yıldırım çarpıp öldüğünde pilotumdu. Büyüğüse yaşıyor. Ve Myski-Latour; sonra adını Latour-Prendsgarde olarak değiştirecek, Norveç açıklarında bir yerde Beaufighter'ıyla düşürülecekti. Olive dedikleri Marsilyalı Rabinovitch vardı, eğitim uçuşunda öldü. Charnac bombaları beline sarıp Ruhr üstünde atladı. Stone gerçekten kaya gibi adamdı ve bir şey olmadı, hâlâ yaşıyor. Ve ötekiler... Geride kalan ailelerini korumak ya da tarihe basit birer ad olarak geçmek için uyduruk adlar kullanırlardı. Ama *Oakrest*'te, bindiğimiz bu İngiliz gemisindeki boyuneğmezler arasında biri vardı ki ömrüm boyunca unutamam. Yüreğimin bütün sorularına, bütün kuşku ve bütün korkularıma olanca cesaretiyle karşı koyan oydu. Hâlâ da öyledir.

Adı Bouquillard'dı. Bizden epeyce büyüktü, otuz beşindeydi. Ufak tefekti, kamburun teki. Kafasından bereyi hiç çıkarmazdı. Upuzun suratının ortasına iki kahverengi göz oturtulmuştu. O dingin, uysal görüntünün ardında öyle bir ateş yanardı ki, Fransa'yı dünyanın en aydınlık ülkesi kılan oydu.

İngiltere savaşlarının en iyi Fransız pilotuydu. Üst üste tam altı çatışmadan yara almadan çıkmıştı ve yedinci çatışmada aldığı yara sonucunda büyük bir hızla yere yaklaşırken gördük onu. Biz yirmi pilot harekât odasında idik, o düşüyordu. Dehşetten faltaşı

gibi açılmış gözlerimizi hoparlörün kara ağzına dikmiştik: Marş söylüyordu. Son patlamaya kadar söyledi *Marseillaise*'i. Bu satırları karalarken Okyanus tam karşımda. Denizin uğultusu bütün öteki sesleri, gürültüleri bastırıyor ve işte o marşı söylüyorum: Koca bir geçmişe, o sese, o dosta soluğumla yeniden hayat vermeye çalışıyorum. Ve işte o da olanca canlılığıyla ayağa kalkıp gülerek yanıma geliyor. Onu bu uçsuz bucaksız Big Sur plajına bile sığdıramam.

Adı Paris'te hiçbir sokağa verilmedi. Ama benim için Fransa'nın bütün sokakları onun adını taşır.

OTUZ BEŞ

Glasgow'da bizi ekose eteklikli bir İskoç alayının borazanları karşıladı. Önümüzde kırmızı renklerin geçit töreni var gibiydi. Aslında annem askeri marşları pek severdi. Ama Mers el Kebir öyle bir dehşet yaratmıştı ki üstümüzde, önümüzde gösteri yapan birliğe dönüp bakmadık bile. Bize kamp yeri olarak bir parkın bahçesini hazırlamışlardı. Adamlara kışımızı dönüp çadırlarımıza girdik. Yiğit İskoç bandocular parkın boş yollarında İngiliz adımlarıyla turlayıp dururken –bu kadar kırmızıyı hiç bir arada görmemiştim– biz Fransız pilotlar istifimizi bile bozmadık. O gün orada tam elli pilottuk. Savaşın sonra yalnız üçü hayatta kalabildi. Daha sonraki zorlu birkaç ay boyunca İngiltere, Rusya, Fransa ve Afrika semalarında yüz elliyi aşkın düşman uçağını aralarında hallettiler. Sonra sırası gelen mermiyi yedi ve düştü. Mouchotte beş uçak düşürmüştü. Castelain dokuz uçak. Léon on uçak. Poznanski beş uçak, Marquis on iki uçak... Daligot... Bugün artık kimse için bir anlam taşımayan bu adları mırıldanmak neye yarar? Ve onları hâlâ yanımda hissettiğime göre ölümlerinden söz etmek niye? Bugün bende yaşayan, canlı kalabilen ne varsa, hepsi onlara dair. Kimi zaman kendimin bile yaşadığını ki-barlıktan sanıyorum diye düşünürüm. Yüreğimin hâlâ çarpmasına izin veriyorsam tek sebebi var: Salakları hep sevmişimdir.

Tamiri imkânsız bir salaklık yapmak üzereydim ki annem anında müdahale etti. Böyle yapmasaydı ömür boyu pişmanlık duyacaktım. Glasgow'a geldikten hemen sonraydı. Avord Hava Okulu'nda asteğmen rütbeme nasıl el konduğunu anımsarsınız. Bu haksızlığın acısı hâlâ yüreğimde taptaze durur. Daha dün gibi. Oysa bu sorunu tek başına çözmenin en kolay olduğu anda, yer-

deydim. Yapılacak tek şey bir asteğmen pırpırı ediniş koluma dikmekti, o kadar. Üstelik hakkım da vardı, kötü niyetli birkaç pis rütbemi gaspetmişti. Bu haksızlığı gidermek neden suç oldu ki?

Ama söylemeye gerek bile yok, annem derhal işe el koydu. Oysa ona bu konuda düşüncesini sorma niyetinde değildim. Hem onu kafamdan uzaklaştırmaya çalışmış, bu küçük ve zararsız planı öğrenmemesi için elimden geleni yapmışım. Ama boşuna; göz açıp kapatana kadar yanımda bitiverdi. Elinde bastonuyla yanubaşımdaydı. Son derece ağır laflar döküldü ağzından. Beni bu günler için mi eğitmişti? Bu mu olacaktı emeğinin karşılığı? Böyle bir şey yaparsam bir daha asla, asla beni evden içeri sokmayacaktı. Üzüntüden, utançtan ölürdü vallahi. Ondan kaçmak için Glasgow sokaklarında nafile yere koşturup durdum. Ama o elinde bastonu, eteğini sürüye sürüye her an peşimdeydi. Her yerde izliyor, yalvaran gözlerle bakıyordu ve ben o bakışları tanıyordum. Gri manto-su, gri-menekşe şapkası, inci gerdanlığıyla karşımdaydı. Kadınlar yaşlanırken önce gerdanları sarkar.

Çavuş olarak kaldım.

Londra'da Olympia Hall'e gittik. İngiliz yüksek sosyetesinin güzel kız ve kadınları bizlerle, bu ilk Fransız gönüllüleriyle tanışmaya, sohbet etmeye gelmişlerdi. Onlardan biriyle, asker üniformalı büyüleyici bir sarışınla art arda defalarca satranç oynadık. Biz zavallı küçük Fransız gönüllülerinin moralini düzeltmek ister gibiydi ve bütün zamanımızı tahtanın başında geçirdik. Kusursuz bir oyuncuydu. Beni her oyunda mat edip bir oyun daha istiyordu. On yedi günlük yolculuğun ardından ve bir an önce savaşa katılmak için yanıp tutuşurken bütün vaktimi, üstelik de böyle nefis bir kızla satranç oynayarak geçiriyordum. Daha sıkıcı bir şey olamazdı. Sonunda çareyi ondan kaçmakta buldum. Bu kez de bir topçu teğmenini tutsak etti kız. Uzaktan karpışmalarını izledim. Tıpkı benim gibi, teğmen de her oyun sonunda masadan son derece kederli bir havada kalkıyordu sopa yemiş olarak. Sarışın, büyüleyici, biraz da sadist bir tanrıça; taşları satranç tahtasında itip duruyor, huysuz

bir kısrak andırıyordu. Ordunun moralini onun kadar çok bozan başka hiçbir iyi aile kızı görmedim.

O sıralar tek kelime İngilizce bilmez, İngiltere'nin yerlileriyle zor anlaşırdım. Neyse ki ne demek istediğimi bazen jestlerle de olsa anlatabilirdim. İngilizler el kol hareketi yapmayı pek sevmez. Ama insan gerektiğinde onlara bile meramını anlatabilir. Dil bilmemek insan ilişkilerini kolaylaştıran bir şey. İnsan böylece ilişkinin özü üzerinde yoğunlaşır ve boşa zaman harcamamış olur.

Olympia Hall'de biriyle –burada ona Lucien diyeceğim– tanıştım; çocukla iyi dost olduk. Onun da sonu şöyle oldu; düğünü günlerce sürecektir bir evlilik yapacağım derken kalbine yediği mermiyle anında öldü. Hemen bütün havacıların kapısını aşındırdığı Wellington'da bir kulüpten çıkmaz olup üç gün dört gece içinde oradaki konsomatrislerden birine âşık oldu. Ama kız onu başka müşteriyle aldatınca Lucien öyle büyük bir üzüntüye kapıldı ki ölümden başka çözüm bulamadı. Aslında hepimiz ya da çoğumuz Fransa'daki ailelerimizden olağanüstü koşullarda ayrılmıştık ve bunun sonuçları haftalarca sonra beklenmedik bir biçimde ortaya çıkıyordu. Kimi önüne çıkan ilk cansimidine yapışmıştı arkadaşımın yaptığı gibi, ama cansimidi onu bırakıp gitmişti. Ya da daha doğru bir deyişle onu bırakıp bir sonrakine geçmiş, Lucien de kederden külçe gibi, suyun dibine çökmüştü. Bana gelince benim gerçek bir cansimidim vardı. Kendimi son derece güvende hissedirdim. Çoğu cansimidi batır ya da kaçar gider, ama annenin bırakıp gitmesi çok sık görülen bir şey değildir. Bununla birlikte sabrımızın tükendiği, kendimizi eksik hissettiğimiz günlerde buralara gidip gecede bir şişe viski devirdiğim olurdu. Altımıza uçak verip bizi de savaşa katmak konusunda o kadar isteksiz ve ağır davranıyorlardı ki. En sık Lignon, de Mézillis, Béguin, Perrier, Barberon, Roquère ve Melville-Lynch'le birlikte olurdum. Lignon bir bacağına Afrika'da kaptırıp Mosquito'suyla İngiltere üstünde düşünceye kadar takma bacakla uçtu. Béguin Rus cephesinde sekiz uçak düşürüp sonra İngiltere'de öldürüldü. De Mézillis sol kolunu Tibesti'de yitirince

hava kuvvetleri takma kol yaptırdı, o da altındaki Spitfire'la İngiltere üstünde tepelendi. Pigeaud'yu Libya'da yakaladılar; her yeri yanıyordu, o haliyle elli kilometre yol aşır çölü geçti, tam bizim hatların önüne geldiğinde düştü öldü. Roquère Freetown açıklarında torpillendi ve köpekbalıkları onu karısının gözleri önünde paramparça etti. Astier de Villatte, Saint-Péreuse, Barberon, Perrier, Langer, muhteşem Ezanno, gözünü budaktan sakınmayan Melville-Lynch ise yaşıyorlar. Arada görüşürüz. Ama sadece "arada." Adını anmak istediklerimizin hiçbiri bugün yaşamıyor.

Beni Wellington'la Blenheim üzerinde gece uçuşları için Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne ödünç verdiler. 1940 Haziranı'ndan sonra BBC her gece şu yayını yapardı: "Fransız Hava Filosu İngiltere'deki üslerden havalanarak Almanya'yı bombaladı." "Fransız Hava Filosu" dediği Morel adında bir arkadaş ve benden oluşurdu. BBC'nin yayınları annemi anlatamayacağım kadar çok etkilemişti. Çünkü "Fransız Hava Filosu İngiltere'deki üslerden havalanarak"ın ne anlama geldiği konusunda kafasında hiçbir kuşku yoktu: Bendim o. Sonradan öğrendim ki Buffa Çarşısı'nda günlerce kasıla kasıla gezmiş. Gerekli açıklamayı yapmayı da ihmal etmeden: "Oğlum sonunda duruma el koydu!"

Sonra Londra'ya dönüp birkaç gün izin yaptım, ardından Saint-Athan'a gönderdiler. Tam yola çıkacağım gün Lucien otele telefon etti: Her şey yolundaydı, morali çok yüksekti. Ve sonra intihar etti. Ona o sırada çok kızdım. Ama birine uzun süre öfke duymayı beceremediğim için yanıma iki onbaşı aldım, onu P. askeri mezarlığına uğurladık. Tabut sırtımızdaydı ve ona hiç kızmıyordum.

Bombardıman demiryolunu bozduğu için Reading'de saatlerce beklemek zorunda kaldık. Tabutu emanetçiye bırakıp önümüzde birkaç saat zaman olduğu için kentte tur atmaya çıktık. Reading sevimsiz bir kentti. Gezilecek bir yer göremeyince gidip kafayı çektik. Öyle sarhoş olduk ki gara döndüğümüzde tabutu taşıyacak halimiz kalmamıştı. İki hamal çağırdım, ellerine emanetçinin makbuzunu verip tabutu yük vagonuna götürmelerini istedim. İne-

ceğimiz yere vardığımızda trenin sadece üç dakika bekleyeceğini söylediler. Arkadaşımızı çıkarmak için yük vagonuna hamle ettik. Biz tabuta yapıştığımızda tren hareket etmek üzereydi. Sonra kam-yona binip bir saat de öyle gittik. Sonunda mezarlığın kapısına vardığımızda saat geceyarısını çoktan geçmişti. Tabutu ve tören sırasında kullanılacak bayrağı nizamiyeye bırakıp ertesi gün dönmek üzere ayrıldık. Ertesi sabah bizi kapıda şapşal bir İngiliz astsubayı karşıladı. Biz Fransız bayrağına sarmaya çalışırken İngiliz sandukanın üstündeki siyah harflerle yazılmış yazıyı fark etti: *Guinness is good for you*. Sandukanın üzerinde böyle yazıyordu. İngilizlerin çok iyi bildiği bir bira markasının sloganıydı bu. Bombardımanın şapşala çevirdiği hamalların işi miydi, yoksa karartma yüzünden biz mi bir aptallık yapmıştık, bilmiyorum, ama şurası açıktı: Biri trene yanlış sanduka yüklemişti. Çok canımız sıkıldı doğal olarak. Papaz epeydir bekliyordu. Yalnız o mu? Saygı atışı için çukur başında dikilen altı İngiliz eri de. Berbat durumdaydık. İngiliz müttefiklerimiz bizi hafiflikle suçlayacaktı öncelikle, Özgür Fransızlar hakkında kötü şeyler düşüneceklerdi. Sonra durumu düzeltmek için zaman kalmadığını düşündük. Üniformanın onuru tehlikedeydi. Bunun üzerine dosdoğru İngiliz astsubayının gözlerinin içine diktim gözlerimi. Kısaca "Sizi anlıyorum, olur böyle şeyler" der gibi bir baş işareti yaptı. Bayrağı alelacele sarıp sandığı omuzladığımız gibi mezarlığa girdik, onu toprağa verdik. Papaz bir şeyler geveledi. Biz esas duruşta selam durduk. Tüfekler masmavi gökyüzüne doğru patladı. Düşmana boyun eğen o laçka herif kimse ona karşı korkunç bir öfke duydum. Bu nasıl dostluk, nasıl kardeşlik, nasıl bir yoldaşlıktı! Yumruklarımı sıktım. Okkalı bir küfür dudaklarımın ucuna kadar geldi ama boğazımda bir şey düğümlendi.

Ötekinin, doğru sandığın, bizim tabutun başına ne geldiğini asla öğrenemedik. Arada aklıma birbirinden ilginç şeyler gelir.

OTUZ ALTI

Sonunda Andover'e, Afrika'ya gitmeye hazırlanan bir bombardıman filosuyla eğitime gönderdiler beni. Filo komutanı Astier Villatte'dı. Başımızın üstünde İngiliz gençliğinin çılgın düşmana gülerek karşı koyduğu tarihi çatışmalar yaşanıyordu. Dünyanın kaderini değiştiriyorlardı. Bir avuç insandılar. Aralarında Fransızlar da vardı: Bouquillard, Mouchotte, Blaise. Ben onlarla değildim. Gözlerim gökyüzünde dolaşıp duruyordum. Bazen genç bir İngiliz delik deşik olmuş Hurricane'iyile piste konar, yakıt alıp yeniden savaşıma giderdi. Hepsinin boynunda renk renk eşarplar vardı, ben de bir tane edinip boynuma sardım. İngiltere'nin savaşına tek katkım bu oldu. Annemi, ona verdiğim sözleri düşünmemeye çalışırdım. İngiltere'ye büyük bir dostluk ve saygıyla bağlanmıştım. Temmuz 1940'ta bu toprağa ayak basma onuruna erişen herkesin aynı duyguları beslediğinden hiç kuşku yok.

Eğitim uçuşları tamamlanınca, Afrika'ya gitmeden önce dört gün izin verip bizi Londra'ya gönderdiler. Şimdi burada eşine az rastlanır bir saçmalığın öyküsünü anlatacağım. Böylesini hiç yaşamamıştım. Pinpon şampiyonluğu kazandığımda bile.

İznimin ikinci gününde korkunç bir bombardıman başladı. Bütün müttefik havacılarının bulunduğu Wellington'da, Chelsea'lı genç bir kadın şairle birlikteydim o sırada. Beni hayal kırıklığına uğratacak kadar çok konuşuyor, Elliott'tan, Ezra Pound'dan, Auden'den söz ediyor, yetmezmiş gibi nefis mavi gözleriyle avanak avanak bana bakıyordu. Halim kalmamıştı, ondan nefret ediyordum. Susturabilmek için arada şefkatle dudaklarından öpüyor, ama burnum kırıldığından bu yana tıkalı olduğu için, bir daki-

ka geçmeden soluk almak için dudaklarından ayrılmak zorunda kalıyordum – onun da yeniden çenesi düşüyor, E. Cummings ve Walt Whitman'ı anlatmaya koyuluyordu bu kez. Böyle durumlarda sara krizi geçiriyor numarası yapar kurtulurdum. Yine yle mi yapmalıydım? Ama sırtımda üniforma vardı, pek hoş olmazdı. Susturmak için başka bir yola başvurmak zorunda kalıyordum bu yüzden; parmaklarımla dudaklarını okşar gibi yapıyor, susup ruhumuzun sesini dinlemeye ağırıyordum onu. O tatlı ve anlamlı sessizliēe. Ama işe yaramıyordu; parmaklarımı ellerinin arasına kısıtırıp Joyce'un sembolizmi üstüne bir kompozisyona başlıyordu bu defa da. Ansızın son çeyrek saatimin bütünüyle edebiyatla getiēini fark ettim. Karşıdakinin canını sıktıēını bile bile konuşmayı sürdürüp insanın yüzüne bn bn bakmak; bunlar kesinlikle katlanamadıēım şeylerdi. Gözlerimi kocaman kocaman açıp aēzına, bu durmadan büzülüp yayılan, açılıp kapanan deliēe dikeyiyor, izlemekten alnımı ter basıyordu. Son bir umutla, son bir hamleyle o organa, dudaklarına saldırıp pcklerimle etkisiz kılmaya çabalıyordum. Tam o sırada Anders ordusundan Polonyalı yakışıklı bir hava subayı masamıza yaklaşıp genç şairin önünde yerlere kadar eēilerek onu dansa kaldırmak isteyince derin bir oh çektim. Yürürlükteki kural ve gelenekler yanında kavalyesi olan bir kadını bir başkasının dansa kaldırmasını yasaklasa da minnetle gülerek olurladım ve Amerikan bara çöktüm. st üste iki bardak viski yuvarlayıp bir an önce sıvışmak için hesabı istemeyi düşündüm. Garson kızın dikkatini çekmek için boēulur gibi ırpınmakla meşguldum ki bizim küçük Ezra Pound yeniden masaya düştü ve anında yine E. Cummings'den, başyazarına pek hayran olduēu *Horizon* dergi-sinden söz etmeye başladı. Her zamanki inceliēimle ama aēzından çıkacak tek bir szcē bile artık dinlemek istemediēimi iyice belli ederek kulaklarımı tıkadım ve başımı iki elimin arasına alıp masanın üstüne yapıştım. Yardımına ikinci bir Polonyalı subay koştu. Ayartıcı bir bakış attım ona. Birazcık şansım varsa bizim Ezra Pound onunla edebiyat dışında da konuşacak şeyler bulurdu, ben

de böylece kurtulurdum. Ama ne gezer! Kalkmasıyla dönmesi bir oldu. Tam ona yer vermek için ayağa kalkmışken –batsın bu Fransız kibarlığı– bir üçüncü Polonyalı belirdi. Birden birilerinin beni serettiğini hissettim. Anladım ki bu dansa kaldırma numarası kesinlikle planlı bir tezgâhtı; üç Polonyalı subay fiyakamı bozmaya, beni aşağılamaya çalışıyorlardı. Kıza oturma fırsatı bile vermiyorlar, biri giderken öteki gelip kızı ortaya çekiyor, alaycı alaycı da bana bakıyordu. Dediğim gibi Wellington tıka basa müttefik subaylarıyla, İngiliz, Kanadalı, Norveçli, Hollandalı, Çek, Polonyalı, Avustralyalılarla doluydu ve kimsenin görmezden gelemeyeceği şefkat öpücüklerimden ya da kızın bana habire para harcatmasından çok şununla dalga geçiyorlardı: Kızımı ikide bir elimden alıyorlardı ve ben kendimi savunmuyordum! Bir anda kan beynime sıçradı: Üniformamın onuruydu söz konusu olan. Ayrıca saatlerdir yakamı kurtarmak için uğraştığım bir kız uğruna sopa yemek gibi saçma bir durumla karşı karşıyaydım. Ancak başka seçeneğim yoktu. Ne kadar budalaca bir şey olursa olsun kaçmaya hakkım yoktu. Gülmseyerek ayağa kalktım. Yüksek sesle, üstelik de İngilizce olarak gerekli girişi yaptıktan sonra viski bardağını birinci teğmenin suratına geçirdim; ikinciye de elimin tersiyle şamarı yapııştırıp annemin sevgi ve tatmin dolu bakışlarını üstümde hissederek, gururla yerime oturdum. Bitirdim sanıyordum. Yanılmışım! Üçüncü Polonyalı, ki üçüncü bir elim olmadığı için ona bir şey yapamamıştım, bunu kendisine yapılmış bir hakaret kabul edip üstüme saldırdı. Bizi ayırmaya çalışırlarken o Fransız hava kuvvetlerine sövüp duruyor, Fransa'nın kahraman Polonya havacılarına böyle davranma cesaretini nereden aldığını soruyordu haykırarak. Ona büyük bir yakınlık da hissettim. Ne de olsa ben de biraz Polonyalı sayılırdım. Onlarla kan bağıym yoktu belki ama yıllarımı o ülkede geçirmiş, bir süre Polonya pasaportu bile taşımıştım. Bu yüzden, bir koluma bir Avustralyalı, ötekine de bir Norveçli yapışıp beni kıpırdayamaz hale getirmeselerdi eğer, elini bile sıkabilirdim, ama bunun yerine ve yine onur meselesi yaparak, suratına çok başarılı bir kafa geçir-

dim. Ayrıca ben kimimdi ki, Polonyalı'nın onurunu korumak için yaptığı düello çağrısını geri çevirecektim? Oğlan son derece mutlu, yere yıkıldı. Artık bitmiştir ama diye düşünmekle bir kere daha yarıldım! Öteki iki arkadaşı beni dışarı çağırdı. Sevinçle kabul ettim – küçük Ezra Pound'dan kurtulacağımı düşünmüştüm çünkü. Yine hata! "Böyle çok şey yaşadığı için" şaşmaz bir içgüdüyle başıma gelecekleri hisseden küçük kız koluma yapıştı. Beşimiz kendimizi dışarıda, karartmanın ortasında bulduk. Bombalar yağmur gibi yağıyordu. Yanımızdan vızır vızır ambulanslar geçiyordu insanın içini parçalayan sesler çıkararak.

"Pekâlâ, şimdi ne olacak?" diye sordum.

"Düello, vuruşacağız," dedi üç teğmenden biri.

"İşe yaramaz," dedim onlara. "Seyredecek kimse yok. Karartma da var, tribünde kimse kalmamış. Böyle jestlerin sırası değil şimdi. Beni anladınız değil mi salaklar?"

"Bütün Fransızlar ödektir," dedi başka bir Polonyalı teğmen.

"Öyle mi, vuruşalım o halde," dedim.

Onlara işi Hyde Park'ta bitirmeyi önerecektim. Parka yerleştirilen uçaksavar toplanının gürültüsü silah seslerimizi bastırır, karanlığa ceset bırakıp kaçmak sorun yaratmazdı böylece. Bu sarhoş Polonyalılar yüzünden disiplin cezasına çarptırılmaya niyetim yoktu. Üstelik orası daha aydınlıktı. Son yıllarda tabanca kullanmayı biraz ihmal etmiş de olsam teğmen Sverdlovski'nin derslerini tümüyle unutmuş değildim. Onur kütüğüme yeni bir çentik atma fırsatı daha doğmuş oluyordu böylece.

"Nerede vuruşacağız?" diye sordum.

Lehçe konuşmamaya özellikle dikkat ettim. Durumu yumuşatıp kendimi aşağılanmış hissetmek istemiyordum. Teğmenler benim şahsımda Fransa'yla dövüşmek istiyordu. Onlara psikolojik zorluk yaratamazdım.

"Nerede vuruşacağız?" diye sorumu yineledim. Birbirlerine danışıp sonunda bir karara vardılar:

"Regent's Park Hotel'de."

“Ne yani, damda mı dövüşeceğiz?”

“Hayır, odalardan birinde. Beş metrelik bir uzaklık tabanca düellosu için uygundur.”

Londra’nın ünlü bir otelinde bir kızın dört kişiyle birden oda-ya çıkması genellikle hoş karşılanmaz diye geçti aklımdan ve küçük Ezra Pound’dan kurtulmam için bir fırsattı bu, ama umut yoktu; kız koluma asılmış, bırakmıyordu: Beş metreden tabanca düellosu – Tam edebiyattaki gibi! Kedi gibi miyavladı coşkuyla. Kimin önce bineceğini uzun uzun ve incelik dolu sözlerle tartışıp birbirimize birkaç kez sen önden buyur dedikten sonra bir taksiye binip Kraliyet Hava Kuvvetleri Kulübü’ne gittik önce; Polonyalılar gidip beylik tabancalarını aldılar. Bende hep koltuk altında taşıdığım 6,35’ten başka silah yoktu. Sonra Regent’a doğru yola çıktık. Küçük Ezra Pound da bizimle birlikte yukarı çıkmak için diretince aramızda para toplayıp süit daire kiralamak zorunda kaldık. Yukarı çıkmadan önce Polonyalı teğmenlerden biri parmağını kaldırıp uyardı:

“İyi de tanık nerede!”

Çevreme bakıp Fransız üniforması aradım. Yoktu. Otelin holü bombardıman başlayınca pijamalarıyla odalarından kaçan, bombardıman süresince de robdöşambırlarına sarınıp titreşen sivillerle doluydu. Monokllu bir İngiliz yüzbaşı resepsiyonda fiş dolduruyordu. Ona yöneldim:

“Bayım; beşinci kat 520 numaralı odada düello yapmak zorundayım. Tanışım olmak ister miydiniz?”

Bıkkın, gülümsedi:

“Ah şu Fransızlar! Teşekkür ederim, ama röntgenci değilim ben.”

“Ama bayım, sandığınız gibi bir şey değil,” dedim, “Gerçek düello. Beş metreden. Tabancayla. Hem de üç Polonyalı yurtsevere karşı. Ben de biraz Polonyalı sayılırım, ama Fransa’nın onuru söz konusu olduğundan kendimi açığa vurma hakkına sahip değilim. Anladınız mı şimdi?”

“Kesinlikle. Dünya Polonya yurttası kaynıyor. Ama maalesef bunların bir kısmı Fransızsa, bir kısmı da Alman ve İngiliz. Ne yapalım savaş böyle bir şey. Ama yine de size yardımcı olamayacağım için üzgünüm. Şu genç kızı görüyor musunuz?”

O genç kız kanepede oturuyordu. Kumraldı. İzne çıkmış bir askeri kendine bağlayacak her şeye sahipti. Yüzbaşı monoklunu düzeltip derin derin iç geçirdi:

“Onu kandırmak için tam beş saat uğraştım. Üç saat dans etmek, dünyanın parasını harcamak, takside yalvarıp yaltaklanıp mır mır etmek zorunda kaldım. Nihayet evet, dedi. Şimdi tutup ona, izin verirsen yukarı çıkmadan önce bir düelloda tanıklık yapacağım, diyemem. Hem artık yirmi yaşında değilim. Saat sabahın ikisi; kandırmak için beş saat dil döktüm, görüyorsun, yorgunum. Kasılmak gibi olmasın ama ben de biraz Polonyalıyım ve benim de bunu açıklamaya hakkım yok. Ayrıca bu işin nasıl sonuçlanacağını düşünmek bile korkutuyor beni. Özetle bayım, kendinize başka tanık arayın. Benim de katılmak zorunda olduğum bir düellom var. Kapıcıya teklif edin isterseniz.”

Gözücüyla yeniden çevreme baktım. Çember biçiminde dizili kanepelerde bir sürü adam oturuyordu. Tam ortada da pijamalı, pardesülü, terlikli, şapkalı, fularlı ve mahzun burunlu biri. Adam, üstüne düştü denecek kadar yakınında patlayan her bombadan sonra dua eder gibi ellerini kavuşturup gözlerini yukarı dikiyordu. Ağzımıza layık bir bombardıman hakkımızdı bu gece. Duvarlar sallanıyor, pencere camları gürültüyle patlıyor, eşyalar bir o yana bir bu yana devriliyordu. Bense o fularlı adamı gözlüyordum pürdikkat. Üniformanın bu adamlar üstünde büyük saygı ve güven duygusu uyandırdığını içgüdüsel olarak bilirdim. Otoriteye karşı çıkmaları söz konusu bile olamazdı. Doğruca yanına gidip kestirmeden durumu açıkladım. Otelin beşinci katında düello yapılacaktı ve kendisi mecburen bu olayın tanığı olmak durumundaydı. Korkulu, yalvaran bir bakış fırlattı yüzüme. Ama ben yumuşama belirtisi göstermeyince içini çekerek yerinden doğruldu. Duruma uygun bir iki de laf etti:

“Müttefiklerin savaşına güç katmaktan mutluluk duyuyum.”

Yürüyerek yukarı çıktık. Asansörler alarm süresince çalışmıyordu. Her katın merdiven sahanlığında saksılar, saksılarda kurumuş çiçekler vardı; titreşip duruyorlardı. Küçük Ezra Pound koluma asılı kalmıştı ve sanat konuşmaktan asla vazgeçmiyordu. Yaşlı gözlerini yüzüme dikmiş mırıldanıp duruyordu:

“Adam öldüreceksiniz! Adam öldüreceğinizi hissediyorum.”

Benim tanık her bomba ışıığında durup duvara dayanıyordu. Üç Polonyalı subay da Yahudi düşmanıydı ve tanık seçimimi yeni bir hakaret saydılar. Ama bizim aslan tanık aldırmadan merdiveni tırmanmaya devam etti; cehenneme iner gibi, gözleri kapalı, dua mırıldanarak. Müşteriler aşağı inince üst katlar tümüyle boşalmıştı. Polonyalıları düello için koridorun daha uygun olacağını söyledim. Böylece mesafe on adım daha uzamış olurdu. Tamam, deyip koridorun boyunu ölçmeye koyuldular. Bu meselede sıyrık bile almaya niyetim yoktu, ama öte yandan düşmanımı da öldürmek değil, bedeninde hafif bir yara açmak istiyordum. Başımı derde sokmak işime gelmezdi. Otel koridorunda ceset bulmak öyle sık rastlanan olaylardan değildi çünkü, dikkat çekerd. Ağır yara vermek de aynı derecede tehlikeliydi. Çünkü bu kez de aşağı inmek için ona birinin yardımı gerekecekti. Polonyalıların ne kadar gururlu insanlar olduğunu bildiğim –*Honor Polski*– ve biri ölünce ötekilerin sıraya gireceğini tahmin ettiğim için, bunu yapmamaları için onlardan güvence aldım. Bir şey daha eklemeliyim: O ana dek annem olaya hiç tepki göstermemişti. Fransa için sonunda bir şeyler yapabildiğimi görüp seviniyor olmalıydı. Ve on adımdan tabanca düellosu tam aradığı gibi bir şeydi. Puşkin’in de Lermontov’un da düelloda öldürüldüklerini biliyordu elbette ve beni henüz sekiz yaşındayken Teğmen Sverdlovski’ye götürüp atış dersi aldırması boşuna değildi.

Hazırlandım. Ama soğukkanlılığımı tümüyle koruyabildiğimi de söyleyemem, yanımda küçük Ezra Pound vardı bir kere ve aklımı karıştırıyordu. Ayrıca tam ateş ederken bomba patlar da elim titrer, istemeden hedefi iskalarım diye korkuyordum.

Sonunda koridorda karşılıklı yerlerimizi aldık. Olanca dikkatimle nişan aldım. Ama koşullar çok elverişli değildi. Patlama ve ısıkların ardı arkası kesilmiyordu. Düelloyu yöneten Polonyalı teğmen kısa bir sessizlik anından yararlanıp işaret verir vermez, umduğumdan daha tehlikeli bir delik açarak hasmımı devirdim. Sonra gidip kiraladığımız süit daireye yerleştik. Bizim Ezra Pound tam bir has-tabakıcı ve şefkatli kız kardeş kesilmişti. Teğmenin yarası çok ağır değildi, sadece omzundan yaralanmıştı. Sonra sıra zafer ilanı anına geldi, hasımlarımı selamladım. Onlar da selama Prusya usulü topuk şaklatarak karşılık verdi. Sonra yüksek sesle ve en temiz Varşova şivesiyle haklarında ne düşündüğümü yüzlerine söyledim. Artık tam bir Polonyalıydım. Dillerinin o zengin küfür hazinesini boşalttığımda suratlarının ne hale geldiğini gözünüzün önüne getirebiliyosunuzdur sanırım. Hayatımın en mutlu anlarından birini yaşıyordum. Ama gecenin sürprizleri bununla bitmedi. Silahlar patladığında boş bir odaya kaçan bizim tanık ben aşağı inerken tam arkamda kasıntı kasıntı yürüyordu. Korkusunu, dışarıda patlayan bombaları unutmuş gibiydi. Kulaklarına kadar sırtıp portföyünden çıkardığı gıcır gıcır yirmi sterlini elime sıkıştırmak istedi. Ne anlama geldiğini kestiremediğim bu cömertliği geri çevirecekken Polonyalıların kaldığı odayı işaret edip kötü bir Fransızcayla şöyle dedi:

“Hepsi Yahudi düşmanı! Ben de Polonyalıyım ve onları tanıyorum! Lütfen, alın şunu!”

Paraları cebime sokuşturmaya çalışan elini tutup onu durdurdum: “Bayım, Polonyalı gururum –*moj honor polski*, bunu Lehçe söyledim– bu parayı kabul etmeme izin vermez. Yaşasın ülkemin kadim müttefiki Polonya!”

Ağzı kocaman açıldı, inanamaz gözlerle yüzüme bakakaldı. İnsanları şaşırtmayı severim. Onu orada paralarıyla şaşkın bırakıp aşağı indim. Islık çalarak, basamakları dörder dörder atlayarak. Sonra gecenin içine daldım.

Ertesi sabah beni Odiham’dan bir polis arabası aldı. Scotland Yard’da tatsız birkaç saat geçirdikten sonra Fransız makamlarına,

Amiral Muselier'nin karargâhına geri gönderildim. Angassac'lı bir deniz teğmeni beni usulen sorguya çekti. Ondan öteki iki Polonyalı'nın yaralının koluna girip sarhoş numarasıyla onu aşağı indirdiğini öğrendim. Buraya kadar sorun çıkmamış, ama bizim küçük Ezra Pound dayanamayıp ambulans çağırınca kendimi karakolda bulmuştum. Bu işten sıyrılmış olmayı o ara Özgür Fransa'nın elinin altında çok az sayıda pilot bulunmasına ve işlerine yarayacak olmama borçluyum. Gerçi filomun çoktan başka göklere doğru yola çıktığını öğrenmiştim, ama annem biraz kulis yapmış olacak ki, bir yerlerde zararsız bir torpil patladı ve birkaç gün sonra Afrika'ya doğru yola çıkan bir gemide ben de vardım.

OTUZ YEDİ

Arundel Castle'da yüz kadar İngiliz iyi aile kızı vardı. Hepsi kadın şoför bölüğüne gönüllü katılmıştı. On beş günlük yolculuk boyunca bize güvertede çok hoş saatler geçirttiler. Geminin nasıl havaya uçmadığını bugün bile kendime sorarım şaşkın şaşkın.

Bir akşam köprüye çıkmıştım. Küpeşteye dayanmış, geminin arkasından yayılan fosforlu köpükleri seyrediyordum. Tam o sırada birinin parmaklarının ucuna basarak yanıma sokulduğunu fark ettim; elimi de tuttu. Gözlerim karanlığa alıştığı için takım kıdemli başçavuşumuzu hemen tanıdım. O ise elimi çoktan dudaklarına götürmüş, öpücüklerle boğuyordu. Benimle aynı yerde o tatlı kızlardan biriyle randevusu vardı kuşkusuz. Pırl pırl salondan birdenbire karanlığa çıkınca bağışlanabilir bir yanlışığın kurbanı olmuştu. Bir an hoşgörölü davranıp öpülmeye sesimi çıkarmadım – bir disiplin çavuşunu böyle çalışırken görmek ilginçti doğrusu. Ama öpücükler koltukaltıma kadar ilerleyince aklını başına getirmenin iyi olacağını düşünüp sesimin tonunu olabildiğince düşürerek şöyle dedim:

“Ben sizin sandığınız kız değilim!”

Yaralı bir hayvan gibi böğürüp tükürmeye başladı. Çok saygısızcaydı doğrusu yaptığı. Günlerce, benimle her karşılaştığında hep yüzünü çevirdi. Bense en sevimli yüzümle sırtıp durdum. Hayat genç yaşanırdı o zamanlar, hepimiz ölmüş olmamız gerekirken bir kısmımız hâlâ yaşıyor. Roque Mısır'da düştü. La Maissonneuve denizde yitip gitti. Castelain Rusya'da öldürüldü. Crouzet Gabon'da, Goumenc Girit'te, Canepa Cezayir'de düştüler. Maltchanski ve Perbost Libya'da öldüler. Delaroche, Flury-Hérard ve

Coguen'le birlikte El Fashir'de vuruldu. Sandré Afrika'da, Grasset Tobruk'ta düştü. Clariond çölde kayboldu. Saint-Péreuse yaşıyor ama bir bacağının yerinde yeller esiyor. Evet, bugün bir kısmımız hâlâ yaşıyoruz, keyfimiz de yerinde, bazen delikanlıların şaşkın bakışları altında toplanıp felekten günler çalışıyoruz. Yaşam genç yaşıyor hâlâ. Yaşlandıkça uzuyor, zaman kazanmaya çalışıyor, yapacak bir şey kalmayınca da çekip gidiyor. Her şeyinizi alıp size bir şey vermeden. Yitirdiklerime yeniden kavuşmak için bazen gençlerin gittikleri yerlere uğrarım. Yirmili yaşlarda öldürülen bir arkadaşımın yüzüyle karşılaşırım orada. Aynı mimikler, aynı gülücükler, aynı gözler. Bir şeyler, bir şeyler hâlâ yaşayıp gidiyor. Bende bile yirmi yıl öncesinden kalma bir şeyler yaşadığını düşünürüm bazen. Bir şeyler ama, her şey değil. Bu biraz bana güç verir. Gider flöremi alırım. Diri adımlarla bahçeye dalar, gökyüzüyle bakışır, dövüşürüm. Ya da bazen tepeye çıkar, üç dört topu havaya atar atar tutarım. El alışkanlığımı henüz yitirmedığımı göstermek ister gibi onlara. Beni hafife almamaları gerekir. Kim? Onlar mı? Beni kimsenin seyretmediğini adım gibi bilirim. Yine de eskisinden çok farklı olmadığımı kanıtlama gereğı duyarım. Gerçek şu ki yenildim ben. Yenildim ama, yenildim sadece, hiçbir şey de öğrenmedim. Ne bilgelik, ne de tevekkül. Big Sur kumlarına uzanmışım ve benden sonra geleceklerin gençliğini, cesaretini hissediyorum bütün bedenimde. Güvenle bekliyorum onları. Gözlerim önümden geçen yüzlerce fok balığında, su fışkırtan balinalarda. Tam onların mevsiminde Okyanus'u dinliyorum. Gözlerimi yumuyor, gülümsüyorum. Biliyorum ki hepimiz oradayız yeniden başlamak için.

Gemide köprüye çıktığım bazı günler annem yanıma gelir. Birlikte küpeşteye yaslanır, geceyi itip duran beyaz köpükleri, yıldızları birlikte seyrederdik. Fosforlu köpükler geceyle çarpışıp gökyüzüne yükselir, yıldız kırpıntıları olarak yeniden dökülürlerdi. Bunu seyrede seyrede sabahı ederdik. Artık Afrika'ya yaklaşıyorduk. Şafak Okyanus'u bir uçtan bir uca süpürüyor, olanca ışığıyla güneş doğuveriyordu. Kalbim henüz gecenin ritminde çar-

par, gözlerim henüz ışığa alışmamışken. Eski bir yıldız yiyicisiyim ben. Bu yüzden de en çok geceye açarım sırrımı kolayca. Küpeşteye yaslanırdık ve annem hâlâ çok sigara içerdi. Ona karartma olduğunu, köprüde sigara içemeyeceğini söylemek zorunda kalırdım sık sık. Denizaltılardan görülebilirdik. Sonra bu saflığıma ben bile gülerdim. Bilirdim ki denizaltı görsün ya da görmesin bize şey olmaz, istediği kadar kalabilirdi yanımda.

“Aylardır hiç yazmıyorsun,” derdi yanıma sokulup.

“Savaş var herhalde, unuttun mu?”

“Bu bir sebep değil. Yazmalısın.”

İç geçirirdi:

“Ünlü bir oyuncu olmayı hep istemişimdir.”

Yüreğim sıkıştırdı.

“Sıkma canını annem,” derdim. “Ünlü bir oyuncu olacaksın sen; çok ünlü bir oyuncu. O işi ayarlayacağım ben.”

Bir süre susardı. Siluetini görür gibi olurdum. Beyaz saçlarını, Gauloise sigarasının kırmızı noktasını. Bütün hünerimi kullanarak onu aşkla, sadakatle çevremde yeniden yarattırdım.

“Biliyor musun, sana bir şeyi açıklamak zorundayım,” derdi. “Sana doğru söylemedim.”

“Hangi doğruyu?”

“Aslında hiçbir zaman iyi bir artist, iyi bir dram oyuncusu olmadım ben. Tiyatroda oynadım gerçi. Ama işte hepsi o kadar.”

“Biliyorum,” derdim yumuşak bir sesle. “Büyük oyuncu olacaksın. Sana söz. Yapıtların bütün dünya dillerine çevrilecek.”

“Ama çalışmıyorsun,” derdi hüznü. “Sen kılını kıpırdatmazsan nasıl olacak bu, söyler misin?”

Ve çalışmaya koyuldum. Savaşın tam göbeğinde, iki arkadaşla paylaşılan bir gemi kamarasında uzun soluklu bir yapıt yaratmak zordu. Bu yüzden dört beş uzun öykü yazmaya karar verdim. Yazdıklarım haksızlık ve baskıya karşı kavgalarında insanlara cesaret aşılayacaktı. Öyküleri bitirdikten sonra hepsini birleştirip roman haline getirecektim. Direnişin, teslimiyete karşı koyuşumuzun tab-

losu olacaktı yazdıklarım. Macera anlatıcılarının o eski yöntemiyle roman kahramanlarından birinin ağzından anlatacaktım öyküyü. Romanı tamamlamadan ölsem bile hiç değilse birkaç öykü bırakmış olacaktım arkamda böylece. Hayatımı, ölünceye kadar yaşadıklarımı konu edinecekti yazdıklarım. Böylece elimden geleni yaptığımı görecekti annem. Kendi yaptığı gibi. *Avrupa Eğitimi* romanımın ilk öyküsü işte o koşullarda, bizi Afrika semalarında savaşa götüren bir geminin güvertesinde yazıldı. Bitirir bitirmez anneme okudum. Şafağın ilk fısıltıları duyuluyordu ve yine o geminin köprüsündeydik. Hoşuna gitti.

“Tolstoy,” dedi bana sadece; “Gorki!”

Sonra, aynı inceliği ülkeme de göstermek için ekledi:

“Prosper Mérimée!”

Bütün o gecelerde geçmiş gecelerimizden söz ederdi. Bana iyice güvenir gibiydi artık. Belki büyüdüğümü düşündüğü için böyle davranırdı. Ya da deniz ve gökyüzü yardım ederdi sırlarını açsın diye; o gelgeç beyaz köpükler dâhil bizden hiçbir iz kalmayacaktı nasıl olsa arkada. Savaşa onun için gittiğimi bildiği, bir kerecik olsun tutunamadığı bu kolu daha güçlü kılmak için belki. Dalgalara eğilir, geçmiş i avuçlarıma doldururdum: Geçmişte kullandığımız cümle kırıntıları, bin defa yinelenmiş sohbetler, hâlâ gözümün önünde duran bir sürü mimik, bir sürü jest, elleriyle dokuyup hep sarınageldiği ışıktan iplikler gibi hayatına yön veren temel konular...

“Yeryüzünün tanık olduğu güzelliklerin en büyüğüdür Fransa,” derdi o saf, bildik gülücüğüyle. “Fransız olmanı bunun için istedim.”

“Eh istediğin oldu ama değil mi?”

Susardı. Sonra iç geçirirdi:

“Daha çok savaşman lazım.”

“Bacağımdan yaralandım,” derdim. “Bak, dokunabilirsin istersen.”

Mermi parçasının gömülü olduğu bacağıma uzatırdım öne doğru. O mermi parçasını çıkarmalarına asla izin vermedim. Annem üstüne titrerdi çünkü.

“Dikkat et yine de.”

“Ederim.”

Bombardıman sırasında uçağım patlayan bombaların sarsıntıyla çatırdarken annemin bu sözü aklıma gelirdi sık sık: “Dikkat et!” Ve gülümsemekten kendimi alamazdım.

“Hukuk bitirme belgeni ne yaptın?”

“Diploma demek istiyorsun herhalde.”

“Evet. Yoksa kayıp mı ettin?”

“Hayır. Valizimin dibinde bir yerde.”

Kafasından neler geçirdiğini bilirdim. Deniz uyurdu çevremizde, gemi annemin iç çekişlerini izler, makineler boğuk boğuk çalışırdı. Şunu da açıkça belirtmeliyim ki en çok çekindiğim şeylerden biri annemin diploması dünyasına da el atmasıydı. Hukuk bitirme belgesini diline dolamasının sebebi buydu aslında. Ona kalırsa, günün birinde önümdeki kapıları o diploma açacaktı. Bir gün işime yarar diye sandığa kaldırdığı, her ay itinayla çıkarıp ovup parlattığı imparatorluk gümüşleri on yıldır orada dururdu. Henüz tek bir büyükelçi ya da büyükelçi karısı tanımamıştım. Bu yüzden yaşamayı, nasıl davranılacağını bilen ağır oturaklı insanlar olarak düşünürdüm onları. On beş yıllık deneyimin sonunda bugün daha insani bir yerdeyim ama, mesleğe henüz adım bile atmadığım o dönemde bunlar ayartıcı şeylerdi. Dolayısıyla ben mesleğimi icra ederken annem canımı sıkacak şeyler yapar mı diye düşünmüyordum da değildim ara sıra da olsa. Ama tanrı korusun, bu tür kaygılarımı hiçbir zaman yüksek sesle dillendirmedim. Oysa o sessizliğimden de sonuç çıkarmayı bilirdi.

“Sıkma canını,” derdi. “Konuk ağırlamak bildiğim bir şey benim.”

“Dinle anne, bunu demek istemedim...”

“Eğer annenden utanıyorsan bunu açıkça söyle.”

“Anne, lütfen...”

“Ama çok para lazım bunun için. Bu yüzden Ilona’nın babası yüklü bir drahomayı gözden çıkarmalı... Sıradan biri değilsin çünkü. Gidip onu göreceğim. Bunları tek tek konuşacağız. Biliyorum,

Ilona'yı çok seviyorsun, ama aklın da başında olmalı. Şöyle diyeceğim ona: Bizde bunlar var, vereceklerimiz bunlar. Peki ya siz ne vereceksiniz?"

Başımı ellerimin arasına alır, gülümserdim. Ama gözümünden akan yaşlar yanağımı ıslatırdı.

"Tamam anne, tamam. Öyle olacak. Ne istersen yapacağım. Büyükelçi olacağım. Büyük şair. Guynemer olacağım. Ama bana zaman ver. Kendine de dikkat et. Düzenli doktora gitmeyi ihmal etme."

"Yaşlı bir kısırağım ben. Buraya kadar geldim. Daha da giderim."

"Ben o işi hallettim; sana İsviçre'den insülin getirecekler. Hem de en iyisi. Gemideki bir kız bunun için bana söz verdi."

O sözü bana Mary Boyd vermişti. Bir daha hiç görüşmediğimiz halde yıllarca, savaştan bir yıl sonrasına kadar gerçekten de İsviçre'den Mermonts Otel-Pansiyon'a düzenli insülin gönderdi. Teşekkür etmek isterdim. Ama dediğim gibi bir daha hiç görmedim. Umarım hayattadır. Ve bu satırları okuyordur.

Gözümün yaşını siler, derin derin iç geçirirdim sonra. Gemi köprüsünde benden başka kimse olmazdı. Şafak işte oradaydı, uçan balıklar da yanında. Ve birden son derece net bir ses duydım, sessizlik kulağıma şöyle fısıldadı:

"Acele et. Acele et diyorum sana."

Sakinleşmek ya da sesin sahibini aramak için köprüde biraz daha bekler, kimseyi göremezdim. Almanlardan başka kimse olmazdı. Boşluğu, sonsuz, ebedi ve erişilemez olanı, çevremizi kuşatan arenada savaşların en kadimini ilgisizce seyreden milyarlarca gülücüğü yumruklarımda, başımın üstünde hissederdim.

OTUZ SEKİZ

Gönderdiği ilk mektuplar ben İngiltere'ye vardıkdan kısa süre sonra elime geçti. Annem onları önce İsviçre'deki bir arkadaşına gönderirdi, oradan da el altından bana ulaştırılırdı. Hiçbirinde tarih yoktu. Bu tarihsiz mektuplar tam üç yıl altı ay boyunca, Nice'e dönüşümden bir gün öncesine kadar beni gittiğim her yerde buldu. Üç yıl altı ay, benimkinden çok daha güçlü bir soluğa, çok daha güçlü bir iradeye dayanarak ayakta kaldım. Bu göbekbağı ilişkisi damarlarımda akan kana benimkinden çok daha güçlü çarpan bir kalbin öz suyunu kattı. Giderek yükselen bir ses, kreşendo yansıtıyordu pusulalar. Adres değiştirmede gösterdiğim beceri anneme bir tür deneyim zenginliği gibi geliyordu. Her türlü olumluluğu içinde barındıran bir deneyim zenginliği: Rastelli'den daha ustaca top atıp tutan biri. Tilden'den daha başarılı bir tenisçi. Guynemer'den daha yiğit bir asker. Gerçekte henüz somut bir askeri başarı kazanmış değildim, ama kendimi formda tutmak için elimden geleni yapardım. Her gün yarım saat kültür fizik, yarım saat koşu, on beş dakika kadar da ağırlık ve halter çalışırdım. Altı topu atıp tutabiliyor, yedinciye de yakalama umudumu koruyordum. Ayrıca *Avrupa Eğitimi* adlı romanıma çalışmaya da devam ediyordum. Romanı oluşturacak uzun öykülerden dördü tamamlanmıştı bile. Gerçek yaşamda da, edebiyatta da dünyayı ilhamımın önünde diz çöktürebileceğime, iyi düşünülüp iyi kurgulanmış bir yapıta dönüştürebileceğime bütün gücümle inanıyordum. Güzelliğe ve dolayısıyla adalete inancım tamdı. Annemin yetenekleri, onun benim için düşleyip tutkuyla inandığı ve üstünde çalıştığı hayatı ve başyapıtı ona vermeye itiyordu beni. Onun bu alçakgönüllü ödülü geri çe-

virebileceği aklıma bile gelmiyordu. Böyle yapacak olursa yaşam sanat adına pek çok şey yitirmiş olacaktı. Bu ne büyük bir saflık, ne büyük bir hayalgüçüydü: Bir Polonya kasabasında çürüyüp giden bir çocuğun büyük bir Fransız yazarı ve büyükelçisi olabileceğini kestirebilmek nasıl bir inanç olmalıydı! Ve bu hayaller güzel anlatılmış birer masal gibi olanca gücüyle bende yaşıyordu. Hayatı henüz bir edebiyat ürünü gibi görüyordum.

Annem bana yakıştırdığı kahramanlıkları, soylu davranışlarını anlatırdı mektuplarda. Ne yalan söyleyeyim bunları belli bir zevkle okurdum. “Şanlı ve gözümün bebeği oğlum,” diye yazardı. “Savaşta gösterdiğin kahramanlıkların öykülerini gazetelerde hayranlık ve gururla okuyoruz. Köln, Bremen, Hamburg semalarında açılan kanatların düşmanlarının yüreğine korku salıyor.” Onu çok iyi tanır, ne demek istediğini çok iyi anlardım. Kraliyet Hava Kuvvetleri’nin bir uçağı bir hedefi bombalıyorsa, ona göre o uçağın içinde kesinlikle ben vardım. Her bombada benim sesimi duyardı. Her cephede hazır ve nâzırdım ve düşmanlarımız korkudan tir tir titrerdi. Aynı anda hem avcı, hem bombardıman pilotuydum, ne zaman bir İngiliz uçağı Alman uçağı düşürse bunu benden bilirdi doğal olarak. Buffa Çarşısı sokakları yiğitliklerimin yankısıyla sarsılırdı. Her şey bir yana beni iyi tanırdı. 1932’de Nice pinpon şampiyonluğunu kazananı bendim çünkü, başkası değil.

“Sevgili oğlum, bütün Nice seninle gurur duyuyor. Geçenlerde lisedeki öğretmenlerini görmeye gittim; onlara bildiklerimi anlattım. Londra radyosu senin Almanya üstünde yağdırdığın alev ve ateşten söz ediyor. Ama adını vermemekle de iyi yapıyorlar. Yoksa kaygılanırdım.” Mermonts Otel-Pansiyon’daki yaşlı kadının zihni her cephe bildirisinde, Hitler’in her kuduruk çılgılığında benim adımları arardı. Küçük odasına kurulmuş, ona benden, sadece benden söz eden BBC’yi dinlerdi. Onun hayranlık dolu gülücüğünü görür gibi olurdum; hiç de öyle çok etkilenmiş, daha doğrusu şaşırmış görünmezdi. Hepsi tümüyle benden beklediği şeylerdi. Hep bilmiş, hep söylemişti. Kim olduğumu ilk o bilmişti.

Yalnız bir konu vardı ki canımı sıkıyordu: Bütün bu süre boyunca henüz düşmanla karşılaşmamıştım. Afrika'daki ilk uçuşlardan sonra verdiğim sözü tutmanın kolay olmayacağını bir kere daha kavradım. Ve o koca gökyüzü birden Emperyal Park tenis kortuna dönüşüverdi. Genç palyaçonun top yakalayacağım diye kendini yerden yere attığı o ünlü tenis kortuna.

Uçağımız Nijerya'da, Kano'da kum fırtınasına yakalandı. Sonra bir ağaca çarpıp kumun içinde bir metrelik bir çukur açarak yere çakıldı. Kazadan sersemlemiş olarak, ancak başka herhangi bir hasara uğramadan kurtulduk. Ama Kraliyet Hava Kuvvetleri buna çok bozuldu. Çünkü o sıralar uçaklar çok az bulunan, değerli aletlerdi; beceriksiz Fransızların hayatından da değerli.

Ertesi gün başka uçakta, başka pilotla birlikteyken Blenheim'ımız daha kalkarken şöyle bir sarsılıp ters döndü, yanmaya başladı. Alevlerin içinden zor sıyrıldık.

Sonra daha çok pilotumuz, epeyce de uçağımız oldu. İşsizlikten patlayıp bitmek bilmez at izlerinden başka şey görülmeyen Maiduguri'de kızıl makilik arazide aylak aylak dolaşırken bir gün gidip Altın Kıyısı-Nijerya-Çad-Sudan-Mısır ana hattında konvoy seferi yapan uçaklarda görev istedim, verdiler. O zamanlar uçak kasalar içinde demonte vaziyette Takoradi'ye getirilir, montajı yapıp pilotun altına verilir, Afrika'yı enlemesine geçip Libya'da savaşa yollanırdı.

Konvoya sadece bir kere katılma fırsatı bulabildim ve benim Blenheim'im Kahire'ye asla varamadı. Lagos'un kuzeyinde bir yerde, makiliklere çakıldık. Yola alışıyım diye beni yolcu olarak götürmüşlerdi. Yeni Zelandalı pilotla seyrüseferci öldü. Ben tek sıyrık almadım ama durum berbattı. Parçalanmış kafatasları, yamyassı olmuş delik deşik suratlar ve cangılın anında üstünüze salıp üşüştüğü milyonlarca sinek. Korkunç bir tabloydu. Bir de mezarlarını elle kazmaya kalkınca ölümler gözünüze öyle kocaman görünüyor ki. Güneşte mavi ve yeşilin her tonuyla parlayıp inanılmaz bir hızla çoğalan sinekler de o güzel kırmızılığı dehşet verici hale getiriyordu.

Sinek vızıltılarıyla bu birkaç saatlik içiçelik sinirlerimi laçka etti. Bizi aramaya çıkan uçaklar sinek vızıltılarıyla iç içe homurdanarak çevremde tur atmaya başladığında ben bizi görmemişler gibi hâlâ el kol işareti yapıyor, oysa dudaklarıma, alnıma konmaya çalışan sinekleri kovmaya çalışıyordum.

Annemi görüyordum. Kafasını yana yatırmış, gözleri yarı kapalı, sağ elini göğsüne bastırmıştı. Yıllar önce onu bir kere daha böyle görmüştüm, ilk kez insülin kornasına girdiğinde. Yüzü bembeyazdı. Kendisini çok zorlamış olmalıydı, ama artık gücü yeryüzündeki bütün oğulları korumaya yetmiyordu; ancak kendisinininkini kurtarabilmişti.

“Anne,” dedim gözlerimi yukarı kaldırıp; “Anne!”

Bana bakıyordu.

“Söz vermiştin, hani dikkatli olacaktın?”

“Ama uçağı ben kullanmıyordum ki!”

Savaştaydım yine de; bu da dikkatli olmamı gerektirirdi. Erzakın arasında bir sandık yeşil Afrika portakalı vardı. Pilot kabinine girip onu buldum. Bir iki saniye sonraki sahneyi bugün gibi anımsarım: Paramparça olmuş uçağın yanına dikilmiş, elime de beş portakal almış, gözyaşlarımla sis arasında havaya atıp tutuyordum. Daha sonraları, ne zaman panik yaşayacak gibi olsam bunu sık sık yaptım; portakalları kaptığım gibi başlardım atıp tutmaya; sadece kontrolü yeniden ele almak için değildi bu, bir meydan okuma tarzı ve tavrıydı. Gücümü kendime kanıtlamanın, insanın her türlü zor koşulda ayakta kalabileceğini göstermenin somut bir yolu.

Otuz sekiz saat kaldım orada. Beni o cehennem sıcaklığında her yanını sıkı sıkı örttüğüm pilot kabininde buldular. Yarı yarıya kurumuştum, ama yüzümde tek sinek yoktu.

Afrika’daki günlerim hep böyle olaylı geçti. Her ileri hamlede gökyüzü beni küçümseyerek geri iterdi, düşerken de hayvani, alaycı bir kahkaha patlardı başımın üstünde. Hep aynı biçimde yapışırdım yere, şaşırtıcı bir biçimde: Kıçüstü, ayaklarım havada. Cebimde annemin mutlak bir güvenle yiğitliklerimden söz eden

mektubu, başımı önüme eğip derin derin içimi çeker, sonra doğrulup bu kez daha iyisini yapmaya çalışırdım.

Yaklaşık yarısını aynı filonun içinde yaşadığım ve hastanede yatışlarım sebebiyle yer yer kesintiye uğrayan bu beş yıllık savaş boyunca üstlendiğim en az dört ya da beş muharebe görevini hakkıyla yerine getirdim sanırım ve bunları belli belirsiz bir iyi evlat duygusuyla hâlâ hatırlarım. Bildik rutin uçuşlarla ya da araya yaldızlı bazı efsane işlerin de karıştığı toplu taşıma faaliyetiyle aylar geçerdi. Öyle ki, sivrisinekler dışında kimsenin tehdit etmediği bir yerin hava savunmasını üstlenmek için birkaç arkadaşla gittiğimiz Fransız Ekvator Afrikası'ndaki Bangui'de carımız nasıl sıkıldıysa artık, valinin konağına alçı doldurulmuş bombalardan atmıştık yetkili makamlara sabrımızın tükendiğini ima etmek için. Bize disiplin cezası bile vermediler. Bunun üzerine bizi oralardan kovalasınlar diye siyah yurttaşları örgütleyip küçük şehrin sokaklarında gösteri yürüyüşü düzenledik. Şöyle pankartlar vardı ellerinde: "Bangui halkı diyor ki bütün pilotlar cepheye!" Bu sinir bozukluğundan kurtulmak için çoğu kez daha da trajik sonuçlara yol açan oyunlar oynardık. Yorgun uçaklarla yapılan delice akrobasi gösterileri ya da tehlikenin üstüne üstüne gitmeler aramızdan birçok arkadaşın ölümüyle sonuçlandı: Belçika Kongosu'nda bir arkadaşla bir fil sürüsüne pike yaparken uçak hayvanlardan birine çarptı; arkadaşım da, fil de oracıkta öldü. Hurdaya dönmüş Luciole'un enkazından çıkmaya çalışırken korucunun biri sopayla üstüme yürüdü. Bir yandan da bağırıyordu: "Hayatı bu kadar hafife alma hakkını kim veriyor size!" Bu sözler uzun süre belleğimde kaldı. Bu olaydan sonra yeme onuruna eriştiğim on beş gün katıksız cezası süresince bungalovunun bahçesindeki otları yoldan başka şey yapmadım, çünkü her gün sakalımdan daha hızlı ot bitiyordu bahçede. Sonra Bangui'ye döndüm ve Astier de Villate sonunda kıyak yapıp Habeşistan cephesinde operasyon yapan bir filoya katıncaya kadar da orada sıkıldım.

Açıkça söyleyeyim ki, hiçbir şey yapmadım. Beni bekleyen o yaşlı kadının beslediği umut ve güveni düşünecek olursak hele, gerçekten hiçbir şey yapmadım. Debelenip durdum ama gerçek anlamda savaşmadım.

Yaşadığımı sandığım bazı olaylar var ki, belleğimden tümüyle silinmiş. Sözüne çok güvendiğim Perrier adında bir arkadaşım savaştan sonra bana şöyle bir şey anlattı: Bir gece geç saatte Fort-Lamy'de birlikte kaldığımız bungalova gelmiş ve beni cibinliğin altında tabancam şakağıma dayalı vaziyette görmüş; tam ateş edeceğim sırada üstüme atlayıp son anda namlunun yönünü değiştirmiş. O beni bu davranışa iten sebebi annemi beş parasız ve yapayalnız Fransa'da bırakıp bir boka yaramaz Afrika çöllerinde çürüyüp durmanın getirdiği bunalım diye yorumlar. Bu utanç verici ve bana hiç yakışmayan öyküyü anımsamıyorum. Çünkü öfkeye de yol açmış olsa çok kısa süren umutsuzluk anlarımda kendime değil dışa dönerim ben ve itiraf etmeliyim ki, Van Gogh'un yaptığı gibi kendi kulağını kesmektense gözümü başkalarının kulağına dikerim. Bununla birlikte 1941 Eylülü'nden önceki dönemin belleğimdeki izlerinin pek belli belirsiz olduğunu da söylemem gerekir. Çünkü o sırada berbat bir tifoya yakalanmıştım ve bu hastalık birçok olayı belleğimden silmiş, doktorlar da yaşasam bile aklımı bir daha başıma toplayamayacağımı söylemişti.

Sudan'daki filoya katıldığımda Etiyopya seferi çoktan bitmişti. Hartum'da Gordon's Tree havaalanından ayrılırken İtalyan avcı filosu gözden kaybolmak üzereydi. Can çekişen birinin son nefesini andıran uçaksavar toplarının ufuktaki dumanı da öyle. Akşam güneş batarken döner, iki gece kulübüne takılırdık. İngilizler iki Macar dansöz grubunu orada "enterne etmişti." Kızlar daha önce Mısır'daymış ve ülkelerinin müttefiklere karşı savaşa katıldığını öğrenince çok şaşırmışlar. Biz bu Macar kızlarıyla sabaha kadar gönül eğlendirir, şafak sökerken de düşmansız göklerde gezintiye çıkardık. Annemin hayranlık ve umut aktaran mektuplarını okurken

nasıl utandığımı gözünüzün önüne getirebilirsiniz sanırım. Ben ona hiçbir şey verememiştim. Benden beklediklerini gerçekleştirmek bir yana, güzel yüzleri Sudan'ın acımasız güneşinde kavruldukça küçülen zavallı kızlara refakatten başka bir şey yapmıyordum. Sürekli ve çok yoğun bir iktidarsızlık duygusu içindeydim. Yine de değişmek için elimden geleni yapıyor, erkekliğimi tümüyle yitirmediğimi kendime kanıtlamaya çalışıyordum.

OTUZ DOKUZ

O aylıklık günlerime küçük bir mutluluk ânı sıkıştırma fırsatı da buldum. Şimdiye kadar bundan hiç söz etmediysem sebebi yeteksizliğimdir, o kadar. Kafamı kaldırıp küçük not defterimi her yeniden elime alışımında sesimin zayıflığı ve olanaklarımın azlığı söylemeyi düşündüğüm ve sevdiğim her şeye hakaret gibi gelirdi bana. Belki bir gün herhangi bir büyük yazar yaşadıklarımın kendince esinlenecek, ben de bütün bu notları boşuna çiziktirmiş olmayacağım.

Bangui'de muz ağaçları arasında kaybolmuş, ayın her gece baykuş gibi gelip tünediği bir tepenin eteğinde, küçük bir bungalovda oturdum. Irmak kıyısındaki subay gazinosunun terasına çökerdim her akşam. Irmağın öteki kıyısında başlayan Kongo sınırının tam karşısındaydı. Gazinoda tek bir plak vardı, hep onu dinlerdim: *Remember our forgotten men.*

Onu bir gün yolda yürürken gördüm. Göğüsleri çıplaktı, başının üstünde meyve sepeti taşıyordu.

Kadın bedeninin olanca ihtişamı, umudun, hayatın ve gülüşün olanca güzelliği bu körpe tende buluşmuş gibiydi. Sanki başına hiç kötü bir şey gelemez gibi yürüyordu. On altı yaşındaydı Louison. Göğüsleri tenime değip beni iki kalpli kıldığında her istediğini elde etmiş, hiçbir eksiği kalmamış biri gibi hissederdim kendimi. Gidip anasını babasını buldum ve kabile geleneklerinin öngördüğü şekilde birlikteliğimizi ilan ettik. Tanuğım da hareketli bir hayatın gelgitleri arasında kendini bir anda savaş filusunda bulan Avusturya Prensi Stahremberg ya da Pilot Teğmen Stahremberg'di. Louison gelip benimle yaşamaya başladı. Hayatımın hiçbir döneminde ona

baktığım, onu dinlediğim zamanki kadar keyiflendiğimi bilmem. Tek sözcük Fransızca bilmezdi; dediklerinden hiçbir şey anlamazdım. Hayatın güzel, mutlu, yaşanılır olduğu dışında şeyler söylediği zaman elbette. İnsanı başka her müziğe ilgisiz kılan bir sesi vardı. Gözlerimi gözlerinden ayıramazdım. Hatlarının zarafeti, gözlerindeki o olağanüstü neşe, aramızdaki o güzel ilişki; bunlar öyle kolay tanımlanıverecek şeyler değil. Kullanacağım sözcüklerin yaşadıklarımı yeterince anlatamayıp anılanı zedeleyeceğinden korkarım. Ve bir gün, kötü kötü öksürdüğünü görerek kaygılandım. Vereme yakalandığını sandığım bu güzel bedeni tehlikeden sakınabilmek için onu askeri doktor Vignes'e gönderdim ki sıkı bir muayene etsin. Öksürükte korkulacak bir şey yoktu. Ama Louison'un kolundaki garip bir leke doktorun ilgisini çekmişti. Aynı akşam eve beni görmeye geldi. Ne diyeceğini bilemedi önce. Mutlu olduğumu biliyor, bu gözlerimden kolayca okunuyordu. Küçük kızın cüzzama yakalandığını, hemen ondan ayrılmam gerektiğini söyledi bana. Son derece doğal bir şey gibi söyledi bunları. Uzun süre direndim. Kimse benden böyle korkunç bir cinayete inanmamı bekleyemezdi. O gece Louison'la korkunç bir gece geçirdim, kollarımda uyudu, onu seyrettim. Uykuda bile gülüyordu yüzü. Onu sevip sevmediğimi bugün bile tam bilmiyorum. Belki de gözlerinden kopmak istemedim sadece, kollarımı sarıp uzun uzun öyle tuttum. Vignes bana hiçbir şey demedi. Kızmadı da. Ben söverken, lanet okuyup tehditler savururken omuz silkmekle yetindi. Louison'u uzun süre tedaviye aldılar, ama o her gece gelip yanımda yatardı. Hayatım boyunca başka hiç kimseyi bu kadar büyük bir sevgiyle, bu kadar büyük bir acıyla sarılmadım. Bana ondan ayrılmayı bir türlü kabul ettiremediler. Ta ki gazete yeni bir ilacın denenmeye başlandığı haberini aktarana kadar. Hansen basiline karşı bu yeni ilaç Leopoldville'deki hastalarda deneniyor, alınan bazı sonuçlar hastalığın ilerlemesini durdurmayı başardığını gösteriyordu. Belki kesin tedavi de mümkün olabilecekti. Louison'u Brazzaville-Bangui seferi ya-

pan Başçavuş Soubabère'in ünlü "uçankanat"ına bindirdim. Uçak kalktıktan sonra pistte yumruğum sıkılı, biraz durdum öyle. Düşman sadece Fransa'yı değil, dünyanın tamamını işgal etmişti sanki.

Hirlemann'ın kullandığı bir Blenheim uçak on beş günde bir Brazza'ya askeri irtibat uçuşu yapardı ve kolayca anlayacağınız gibi sonraki ilk uçuşunda ben de olacaktım. Tümüyle çökük haldeydim. Louison'un yokluğunu tenimin her zerresinde hissediyordum. Kollarım işe yaramaz birer aletti sanki.

Ama ben Bangui'de beklerken, Hirlemann'ın uçağının bir peranesi Kongo üstünde koptu ve uçak balta girmemiş ormana düşüp parçalandı. Hirlemann, Béquart, Crouset anında öldüler. Maki-nist Courtiaud'nun bacağı kırıldı. Kazadan bir tek radyocu Grasset sağlam kurtuldu. Varlığını duyurmak için her yarım saatte bir mitralyözle havaya ateş açmış, uçağın düştüğünü görüp yardıma koşan yakındaki köylüler korkudan yanaşamamış bu yüzden. Tam üç gün orada kaldılar, yarası ağır olduğu için hiçbir yerini oynatamayan Courtiaud kurtarıldığında deli gibiydi: Yarasına üşüşen kırmızı karıncalarla uğraşmıştı gece gündüz. Hirlemann ve Béquart'la aynı ekipte defalarca yer almıştım. Neyse ki tam o sırada sıtma krizi tuttu da olayı bir haftada tümüyle unuttum.

Yani Brazzaville'e gitme işi ertesi aya kaldı. Soubabère'in dönüşünü beklemem gerekecekti. Ama o da Amerikalı Jim Mollison'la birlikte aynı şekilde "uçankanat"ıyla Kongo ormanında kayboldu, uçak kullanmayı sadece Soubabère biliyordu çünkü. O sırada filomla Habeşistan cephesine gitmem emredildi. İtalyanların işinin bitirildiğini, bana yapacak bir şey kalmadığını nereden bileyim. Emre uydum ve bir daha da Louison'u görmedim. Arkadaşlar iki-üç kez ondan haber getirdi. İyi bakılıyordu, durumu umut vericiydi, ne zaman geleceğimi soruyordu. Her zamanki gibi neşeliydi ve sonra birden perde kapandı. Bir sürü mektup yazdım, hiyerarşik yoldan birçok kez talepte bulundum, birkaç kez de yıldırım telgrafı çektim. Sonuç yoktu. Askeri makam buz gibi sessizdi. Patırtı yaptım, protesto ettim: Dünyanın bu en güzel sesi bana Afrika'nın

bir yerindeki karantinadan hüznü çağrılar yapıyordu. Buna nasıl engel olabilirlerdi? Beni Libya'ya gönderdiler. Ayrıca cüz-zama yakalanıp yakalanmadığımı anlamak için sıkı sıkı muayene ettiler. Hayır, cüzzamlı değildim. Ama berbat durumdaydım. Bir kadın sesinin, bir kadın boynunun ya da omuzlarının beni bu kadar etkileyeceği hiç aklıma gelmezdi. Demek istediğim, gözle-rinde öyle büyük bir yaşama arzusu vardı ki, o günden beri ne yapacağımı bilemedim.

KIRK

Annemin mektupları giderek kısalıyordu. Kurşunkalemle yazılmış, ayaküstü karalanmış mektuplardı. Bazen dördü beşi birden elime geçiyordu. Durumu iyiydi. İnsulinden yana sıkıntısı yoktu. "Muzaffer oğlum, sana güveniyorum... Yaşasın Fransa!" Royal Otel'i'nin terasında bir masaya çöküp Nil'in sularını, binlerce gölün üstünde yüzer gibi duran şehri seyredirdim. Elimde mektup paketi, bir köşeye sinerdim. Kanadalı, Güney Afrikalı, Avustralyalı havacılar Macar konsomatrislerle pistte tepinip durur ya da geceyi güzel bir kızla geçirebilmek için bütün hünerlerini ortaya koyar, herkesin parasını öderlerdi. Bir tek Fransızlardı para ödemeyen. Bu da uğradığı bozguna karşın Fransa onurunu korumayı bildiğini gösterirdi. Yumuşak, güven dolu sözcükleri bir daha, bir daha okurdum. Ariana, en sevdiğimiz başçavuşlardan birinin sevgilisi bazen iki dans arasında masama gelir, garip garip bana bakardı.

"Seviyor mu seni?" diye sorardı.

Hiç düşünmeden kafa sallar, tevazu göstermeye gerek duymadan "evet"lerdim.

"Peki ya sen? Sen de seviyor musun?" Her zamanki gibi kasılıp hava atardım:

"Eh! Kadınlar konusunda beni tanırsın," derdim; "biri gitse onunu daha bulurum."

"Yokluğundan istifade aldatmasından korkmuyor musun?"

"İyi de, görüyorsun işte, korkmuyorum."

"Ayrılık yıllarca sürse bile mi?"

"Evet, yıllarca sürse bile..."

"İyi de normal bir kadının senin güzel gözlerin hatırına yıllarca yalnız, erkeksiz kalabileceğini düşünmüyorsun herhalde?"

“İnanmayacaksınız ama tam öyle düşünüyorum,” dedim. “Üstelik gözümle de gördüm. Öyle bir kadın tanıdım ki, sevgilisinin güzel gözleri uğruna yıllarca, yıllarca yalnızlığı göze aldı.”

Ardından Rommel’e karşı düzenlenen ikinci saldırı kampanyası için Libya’ya uçtuk ve daha ilk günkü trajik kazada altı Fransız arkadaşımızla, dokuz İngiliz imha oldu. O sabah *hamsin* çok sert esiyordu. Ve Saint-Péreuse komutasında rüzgâra karşı havalanan pilotlar ve üç Blenheim birden kum fırtınasına yakalanıp önlerini göremez haldeyken karşılarında rüzgârı arkaya almış üç İngiliz Blenheim’ı çıktı. Her uçakta üç ton bomba vardı ve tırmanma hızına henüz ulaşıldığı için bu yere çok yakın yükseklikte manevra yapmak imkânsızdı. İçlerinden bir tek Saint-Péreuse, o da gözlemci Bimont sayesinde çarpışmadan son anda kaçabildi. Ötekiler parparça oldu. O gün saatlerce ağızlarında et parçalarıyla koşuşan köpekler gördük.

Şans eseri o gün uçuşa çıkmamıştım. Patlamanın olduğu saatte Şam’daki askeri hastanede kutsal yağ sürdürüyordum.

Bağırsak kanamalı tifoya yakalanmıştım. Muayene eden doktorlar, Yüzbaşı Guyon ve Vignes kurtulma şansımın binde bir olduğu görüşündeydi. Tam beş kez kan verilmesine rağmen kanama devam ediyordu, bütün arkadaşlar kan vermek için sıraya girmişti. Bana Sör Félicienne adında, bugün Beytullahim yakınında bir manastırda yaşadığını öğrendiğim Saint-Joseph Küçük Tezahür Tarikatı’na bağlı Ermeni bir hemşire bakıyordu. On beş gün boyunca sayıklamışım ama bilincimin tam olarak yerine gelmesi için altı hafta geçmesi gerekti. Yine hiyerarşiye uygun şekilde General de Gaulle’e yazdığım ve beni hayatta olanlar listesine almamak gibi idari bir hata sonucunda astsubay ve erlerin bana selam bile vermemesini protesto ettiğim dilekçemi uzun süre sakladım. O sırada asteğmen rütbesine yükseltildiğimi, Avord serüveni sonrasında başıma yeni bir kaza gelmemesi için rütbe ve itibarımın korunmasına özen gösterdiğimi belirtmeliyim.

Sonunda doktorlar ancak birkaç saat ömrüm kaldığına hükmetti ve Şam hava üssündeki arkadaşlar saygı duruşu için hastane kilisesine şeref kıtası çağırttı. Hazırlıklar tamamdı: Senegalli hasta-bakıcı odama tabut bile getirmişti. Bir ara bilincim yerine geldi. Kananadan sonra böyle şeyler olur, kan verirken ateş düşünce insan geçici olarak canlanırmış. Kafamı kaldırıp ayakucumda tabutumu gördüm. Yalnız onu değil, öteki cenaze hazırlıklarını da fark edince can havliyle yataktan fırladım. O kibrit çöpüne dönmüş bacaklarımla bahçede kaçmaya başladım. Nekahet dönemindeki tifolu genç bir hasta güneşleniyordu. Zavallı adam kafasında subay şapkasından başka bir şey olmayan çırlıçıplak bir hayaletin kendisine doğru koştuğunu görünce böğürerek nizamiyeye kaçtı. Aynı akşam yeniden komaya girmiş, bir sayıklama nöbetinde yeni aldığım asteğmen şapkasını kafama geçirmelerini istemişim. Bir daha çıkaramamışlar. Demek ki üç yıl önce Avord'da karşılaştığım haksızlığın etkisi sandığımdan da büyük olmuş. Can çekişirken çıkardığım hırıltı çekilmiş sifon gürültüsünü andırıyormuş. Beni görmek için Libya'dan koşup gelen aziz dostum Bimont'un daha sonra anlattığına göre biraz saygısızca direniyordum ölümüne; onu pek şaşırtmışım. Daha zarif, daha yumuşak başlı olmalıymışım oysa. Nasıl derler, el kol bacak demeden debeleniyordum. Hiç hoş değilmiş. Paracıklarına yapışmış varyemez gibi davranmak da neyin nesiymiş. Yıllar geçti; Bimont bugün hâlâ Ekvator Afrikası'nda yaşıyor. Umarım o yüzüne çok yakışan gülücüğü kaybetmemiştir hâlâ ve bana o gün şöyle dediğini hatırlar:

"Hayata tutunmak ister gibi bir halin vardı."

Ölüm döşeğinden fırlayalı bir hafta olmuştu ve kutsal yağ sürme törenini sabote etmekle onları zor durumda bıraktığımı anlıyordum. Ancak kötü bir oyuncuydum. Yenilgiyi kabullenmek istemiyordum. Ama ben bana ait değildim ki. Verilmiş sözlerim vardı: En az yüz kadar uçak düşürmeden eve dönmek, *Savaş ve Barış*'ı yazmak, Fransa büyükelçisi olmak, kısacası annemin yeteneklerinin bende tezahür etmesine fırsat vermek. Dahası, böyle

çirkin biçimde pes etmek istemiyordum. Gerçek sanatçı kullandığı malzemenin tutsağı olmamalı. Hammaddesine, o şekilsiz hamura biçim, ruh, anlam üflemeli. Annemin yaşamına Şam hastanesinin bulaşıcı hastalıklar koğuşunda son vermek benim tutumum olamazdı. Sanat ve güzellik, yani adalet peşindeydim ben; çevremi azıcık da olsa aydınlatmadan, arkamda kalıcı dostluk izleri bırakmadan, yaşayan yapıtıma son biçimini vermeden yapamazdım bunu. Tanrıların “Al senin olsun” diye öylesine sunduğu şekilsiz şemalsiz, anlamsız, saçma sapan şeyin altına adımı yazmayacak, yeteneğimin doruğundaki fırsatı kaçırmayacaktım.

İçinde bulunduğum durumdan kurtulmam çok zor oldu. Benim iltihaplı yaralarla kaplıydı. Serum vermek için kullanılan iğneleri damarıma saplayıp saatlerce çıkarmıyorlardı. Dikenli telin arasına düşmüştüm sanki. Dilim yara içindeydi ve Mérignac’daki kazada dağılan çenemin sol tarafı sızlayıp duruyordu. İltihap kapmış bir kemik parçası yerinden fırlamıştı, damağımı zorluyordu. İşin kötüsü, kanamayı arttırır kaygısıyla hiçbir şey yapamıyorlardı. Kendimde değildim. İç kanama sürüyordu, ateşimi düşürmek için buzlu bezlere sarıyorlardı beni, ama birkaç dakika sonra yeniden alev alev yanmaya başlıyordum. Dahası doktorlar şöyle ilginç bir keşifte bulunmuştu: Yıllardır içimde beslediğim kocaman bir tenya, şimdi yavaş yavaş, metre metre bağırsaklarımdan yukarı tırmanıyordu. Hastalığımanın üstünden onca yıl geçtikten sonra bile, bazen bana bakan bir iki doktorla karşılaştırdım ve inanmaz gözlerle yüzüme bakıp şöyle derlerdi:

“Nerelerden döndüğünüzü bir bilerseniz...”

Mümkündür. Ama tanrılar göbekbağımı kesmeyi unutmuş demek ki. İnsanın kendi kaderini eline alıp şekillendirmesine o kadar hasetle bakarlar ki, beni böyle cılk yara içinde görünce aradıkları fırsatı bulduklarını sanmış olmalıydılar. Ama bendeki aşkı anlayamadıkları için göbekbağımı kesmeyi unuttular, ben de yaşamaya devam ettim. Annemin cesareti, iradesi ve yaşama isteği bana aktarılmayı sürdürdü ve beni bunlar besledi.

Yaşam kıvılcımım henüz sönmemiş olmalı ki, kutsal yağ sürme törenini idare etmeye gelen papaz beni öfkeden çıldırttı.

Beyazlı morlu giyinmiş sakallı adam kararlı adımlarla üstüme üstüme yürüyüp elindeki haçı bana doğru uzatınca şeytan görmüş gibi oldum. Herkes dudaklarımdan çıkacak son hırıltıyı bekleye-dursun, beni doğrultan iyi kalpli rahibenin şaşkın bakışları arasında, çok net biçimde ağızımdan şu sözler döküldü:

“Yapacak bir şey yok. Sana bu sorudan sıfır.”

Sonra birkaç dakikalığına kendimi kaybetmişim. Yeniden su-yun yüzüne çıktığımda her şey olup bitmişti. Ama yenilmemiştim. Nice’e, sırtımda subay üniforması, göğsümde bir sürü madalya ve kolumda annemle Bouffa çarşısına dönmeyi kafaya koymuştum bir kere. Sonra alkışlar arasında İngiliz Parkı’nda bir tur atacaktık belki. “Mermonts Otel-Pansiyon’un sahibi bu yüce Fransız kadını-nı selamlayınız. Savaştan yeni döndü. Kazanmadığı hava muhare-besi zaferi kalmadı ve tam on beş kez taltif edildi. Oğlu onunla gu-rur duyabilir artık!” Yaşlı beyler saygıyla şapka çıkarıp yol verecek, bu sırada *Marseillaise* söylenecekti. Biri şöyle mırıldanacaktı: “Bun-ların göbekbağı hâlâ kesilmemiş!” Oysa damarlarıma bağlı serum borusundan başka bir şey yoktu ortada ve ben zafer kazanmış gibi gülümsüyordum. İşte sanat buydu! Bir söz ancak bu kadar tutu-labilirdi! Şunlara bakındı hele: Yok doktorların bana biçtiği ölüme razı olacaktım, yok kutsal yağ sürme törenine ses çıkarmayacak-mışım! Ya arkadaşlarımin beyaz eldivenleri çekip saygı duruşuna heveslenmesine ne demeli? Hayır; asla olamazdı! Yaşamaya çalış-mak değil, oldubittiye boyun eğmemekti yaptığım şey.

Hiç de ölmedim. Üstelik iyileştim. Bu çabuk olmadı. Ateşim önce düştü, sonra kayboldu. Ama bilincim hâlâ yerinde değildi. Sayıklıyor, anlaşılmaz şeyler söylüyordum. Elbette, çünkü ağızım yara bere içindeydi. Ardından filibit oldum. Bu kez bacağıım kor-kuttu. Derken yüz felci; yüzümün sol yanında, çenemin iltihap-landığı yerde duyarsızlık belirmişti. Bu, bugün bile yüzüme asi-metrik bir hava verir. Safra kesemde bir sürü yara, kalp kasımda

iltihap vardı, kimseyi tanıyamıyordum, konuşamıyordum, ama göbekbağım faaliyete devam ediyordu. Her şeyden önemlisi yenilmemiştim: Bilincim tümüyle yerine geldiğinde, foşurdayarak da olsa konuşmaya başladığımda ilk iş, ne zaman çıkacağımı sordum. Cepheye ne zaman dönecektim?

Doktorlar dalga geçti. Savaş çoktan bitmişti benim için. Doğru dürüst yürüyeceğimden bile kuşkuluydular, kalbimdeki lezyon büyük ihtimalle hiç iyileşmeyecekti. Bombardıman uçağına dönmeye gelince, bu konuda omuz silkip kibarca gülüyorlardı.

Üç ay sonra Blenheim'ımın pilot kabininde Doğu Akdeniz'de denizaltı kovalarken buldum kendimi Thuisy ile birlikte. Thuisy birkaç ay sonra İngiltere'de, kendi Mosquito'sunda öldürüldü.

Yeri gelmişken Mısırlı esrarengiz taksici Ahmed'e şükranlarımı ifade etmeliyim. Beş lira gibi ufacık bir para karşılığında üniformamı giyip Kahire Kraliyet Hava Kuvvetleri Hastanesi'nde benim yerime o muayene oldu. Pek yakışıklı sayılmaz, zora gelmeyi sevmezdi, ama muayeneden yüzünün akıyla çıktı ve bunu Gropi'nin terasında karşılıklı dondurma yiyerek kutladık.

Sıra Şam'daki hastane doktorlarını, Yüzbaşı Bercault ve Fitucci'yi alt etmeye gelmişti. Burada hileye gerek yoktu, beni tanıyorlardı. Yatakta neler yapabildiğimi görmüşlerdi. Ayrıca bazen gözümün karardığını, en küçük kışkırtmada kendimi kaybettiğimi biliyorlardı. Sonuç olarak benden bir aylık bir izin kabul buyurmamı istediler. Filoma katılmayı isteyip istemediğimi iyice tartmam için beni Luksor'a, Krallar Vadisi'ne gönderdiler. Firavun mezarlarını gezdim orada, Nil'i gemiyle boydan boya geçtim iki defa, ona âşık oldum. Bence yeryüzünün en güzel manzarası hâlâ orada. İnsanın ruhu dinleniyor. Ve benimkinin de bu dinlenmeye gerçekten ihtiyacı vardı. Kışlık Saray'ın terasında saatlerce oturur, filikaların geçişini seyrederdim. Kitabımı çalışmaya başladım yeniden. Üç aylık suskunluğu kapatmak için anneme mektup yazdım. Gelen cevaplarda en ufak kaygı belirtisi yoktu. Uzun sürmüş sessizliğim onu şaşırtmamıştı. Bu bana biraz garip göründü. En az

üç aydır benden tek haber alamamıştı, ama aldırış etmiyordu. Haberleşme ağında bir aksama olduğunu düşünmüş olmalıydı. Hem ne olacak ki, beni tanır, her türlü güçlüğü alt edeceğime inanacak kadar güvenirdi. Bununla birlikte bu yeni mektuplarda alttan alta bir keder vardı. İlk kez değişik, tanımlanması zor bir şey sezdim onlarda: “Sevgili küçüğüm. Yalvarırım, beni düşünme sen. Benim için üzülme. Cesur ol. Bana ihtiyacın olmadığını bilmelisin artık. Çocuk değil, artık bir erkeksin. Başkalarının yardımı olmadan da ayakta durabilirsin. Sevgili küçüğüm, çabuk evlen. Çünkü yanıbaşında bir kadının varlığına çok ihtiyaç duyacaksın. Sana yaptığım en büyük kötülük bu belki. Özellikle de iyi bir kitap yazmaya çalış, çünkü en iyi böyle bir çalışma yatıştırabilir seni. Hep iyi bir sanatçı oldun. Beni fazla düşünme. Sağlığım iyidir. Yaşlı doktor Rosanoff benden pek memnun. Sana da selam söylüyor. Sevgili küçüğüm, cesur olmak lazım. Annen.” Altından ağır ağır Nil akan balkonumda otururken okudum mektubu, sonra yine okudum; belki yüz kere. Mektup ağır, umutsuz denecek bir tonda yazılmış gibiydi. Ve annem ilk kez Fransa’dan söz etmiyordu mektubunda. Kalbim sıkıştı. Bir şeyler iyi gitmiyordu. Mektupta anlatılmayan bir şeyler. Ve her mektupta dozu giderek artan bu cesaret öğütleri de neyin nesiydi. Biraz da rahatsız ediciydi: Benim neredeyse hiçbir şeyden korkmadığımı bilmesi gerekirdi. Neyse, önemli olan hâlâ hayatta olmasıydı. Zamanında varma umudu her doğan günle daha da büyüyordu içimde.

KIRK BİR

Filoda yerimi alıp Filistin açıklarında huzurlu bir İtalyan denizaltısı avına çıktım. Tam bir gel keyfim gel işiydi yaptığım ve yanımda hep piknik çantası götürürdüm. Kıbrıs açıklarında sıcağı sıcağına su yüzüne çıkmış bir denizaltıya saldırıp elimizden kaçırdık. Derinlik bombalarımız o kadar uzağa düşmüştü ki.

Hayıflanma denen duyguyla ilk o gün tanıştım diyebilirim.

İnsanların savaşta yaptıklarının etkisinden bir türlü kurtulamamasını konu alan bir sürü film çevrildi, birçok roman yazıldı. Ben bir istisna değilim. Bugün bile, arada bir uykudan çığlık çığlığa, soğuk terler dökerek uyanırım: O denizaltıyı nasıl kaçırdığımı görmüşümdür düşümde. Hep aynı karabasan: Hedefi şaşırır, denizaltıyı yirmi kişilik mürettebatıyla denizin dibine gömme fırsatını kaçıırım. Bir İtalyan denizaltısı batırmayı o kadar çok istediğim halde. Bununla birlikte İtalya'yı, İtalyanları pek severim. *Ben niye birilerini öldüremedim?* Hayıflandığım, gece darlanmalarımın basit ve sıradan sebebi budur. Geceleri düşlerimi işte bu düşünce kaçıır. Benim gibi güzel huylu biri için çok sıkıcı bir şeydir bu ve itirafta bulunarak saldırdığım herkesten özür dilerim. Kötü bir insan olduğumu düşünerek avutmaya çalışırım kendimi, oysa iyi insanlar, gerçek iyiler benim gibi yapmaz; bu biraz moralimi düzeltir, çünkü her şeye rağmen insan evladına inanma ihtiyacı duyuyorum.

Avrupa Eğitimi romanım yarı yarıya bitmişti, tüm boş zamanımı buna ayırıyordum. 1943 Ağustosunda bizim filo İngiltere'ye gönderilince adımlarımı daha da sıklaştırdım: Çıkarmanın kokusunu almıştım, eve elim boş gidemezdim. Kitabın kapağında adını görünce annemin ne kadar çok sevineceğini şimdiden görebiliyorum.

dum. Bir Guynemer olamasa bile bu edebî başarı onu mutlu etmeye yetecekti. Sanat hevesi hayata geçmiş olacaktı en azından.

Hartford Bridge hava üssünde koşullar edebiyatla uğraşmak için pek elverişli sayılmazdı. Üç arkadaşla teneke bir barakada kalır, daha çok geceleri çalışırdım. Uçuş kıyafetimi ve kürklü botlarımı çekip yatağa uzanır, şafak sökünceye kadar yazardım. Parmaklarım soğuktan şişer, soluğum daha ağızdan çıkarken donardı. Romanımda karla kaplı Polonya ovalarını anlatıyordum; hava öyle soğuktu ki oranın koşullarını, havasını canlandırmakta hiç zorluk çekmiyordum. Sabah üçe, dörde doğru kalemi elimden bırakır, bisikletime atladığım gibi gazinoya çay içmeye giderdim. Kesinlikle yasaklanmış olmasına rağmen, gün doğmak üzereyken uçağıma atlayıp gri bulutlara daldardım. Günün o saatlerinde gezmenin tadına doyum olmazdı. Yasaklamakta haklıydılar, çünkü her seferinde bir arkadaş kaybolurdu. Bir keresinde sınırı geçip Charleroi üstünde uçarken yedi uçak birden kaybettik. Eh, bu koşullarda edebiyatla meşgul olmak zordu gerçekten. Ama kesinlikle yakınmazdım: Aynı kavganın, aynı yapıtın doğal ögesi idi hepsi. Gece, bütün arkadaşlar uyuduktan sonra yeniden yazmaya koyulurdum. Yalnız bir keresinde bütün gece yalnız kaldım: Petit'nin ekibi çatışmaya gitmiş, geri dönmemişti.

Etrafımdaki gökyüzü giderek ıssızlaşıyordu.

Schlözing, Béguin, Mouchotte, Maridor, Gouby ve efsane Max Guedj... Hepsi art arda kaybolup gitti. Sonra da sırası gelen ötekiler; Thuisy, Martell, Colcanap, de Maismont, Mahé. Ve öyle bir gün geldi ki İngiltere'ye geldiğimde tanıdığım arkadaşlardan sadece beşinin sağ kaldığını gördüm: Barberon, Langer kardeşler, Stone ve Perrier. Sessiz sessiz bakışır dururduk.

Avrupa Eğitimi'ni bitirdim, elyazmalarını Gorki ve H.G. Wells'in arkadaşı olan Moura Boudberg'e gönderdim. Bir daha da lafı bile edilmedi. Bir sabah son derece tehlikeli bir görevden yeni dönmüştük –Yere on metreye kadar alçalıp bir sürü dalış yapmış, bu arada üç arkadaşı daha gömmüştük– ve iner inmez elime bir telgraf tu-

tuşturdular: Bir İngiliz yayınevi editörü romanımı çevirtip en kısa zamanda yayımlamak istediğini bildiriyordu. Kasketimi, eldivenlerimi çıkarıp telgrafa bakakaldım. Doğmuştum işte.

Haberi anneme yetiştirme telaşıyla İsviçre üstünden acele telgraf çekip tepkisini bekledim. Nihayet onun için bir şeyler yapabildim hissi içindeydim, yazdığı kitabın sayfalarını karıştırırken kimbilir ne kadar keyiflenecekti. Sanatla ilgili özlemleri işte sonunda gerçek oluyordu birer birer. Kim bilir, azıcık şansı varsa ünlü bile olabilirdi. Geç başlamıştı gerçi: Şimdiden altmış bir yaşındaydı. O kadar çok istemiş, kahraman olamamıştım. Bırakalım Fransız büyükelçisi olmayı, elçilik kâtibi bile değildim. Ama yine de verdiğim sözleri tutmaya başlamıştım, mücadelesinin, fedakârlıklarının anlamlı bir karşılığı vardı artık. Ve o incecik, o kuş kadar hafif kitap bile terazinin kefesine konduğunda epey okkalı görünüyordu bana. Sonra bekledim. Mektuplarını yeniden yeniden okuyor, bu ilk zaferimden nasıl söz etmiş acaba diye satır aralarına dikkat kesiliyordum. Ama haberdarmış gibi görünmüyordu. Bu sessiz site mi, kitabımın onun için ne anlam ifade ettiğini anlatmaktan neden ısrarla kaçındığını anladığımı düşündüm sonra: Benden beklediği bu değildi; Fransa işgal altında olduğu sürece yapılacak tek şey vardı, savaşmak; edebiyat yapmak değil.

Ama savaş beni yeterince parlatmadıysa bu benim suçum muydu. Elimden geleni yapıp gökyüzündeki günlük randevularımı hiç aksatmaz, uçağım delik deşik geri dönerdim. Avcı filosunda değildim, ama bombardıman işinde, bizim meslekte öyle çok gösterişli işler de çıkmazdı ki. Belli bir hedefe bomba bırakılıp geri dönülür ya da dönülemezdi. Filistin açıklarında elimizden kaçırdığımız denizaltının öyküsünü mü duymuştu yoksa? Bana bunun için mi bozuk atıyordu?

Avrupa Eğitimi'nin İngiltere'de yayımlanması beni şöhretin eşğine getirmişti. Görevden her dönüşümde, her uçaktan inişimde fotoğrafımı çekmek isteyen foto muhabirleri tarafından karşılanıyordum. Masamın üstündeki gazete kupürü sayısı hızla artıyordu.

Uygun pozlar veriyor, özellikle gözlerimi iyice yukarı kaldırmayı ihmal etmiyordum deklanşöre basılırken. Uçuş kıyafetim, kolumun altında kaskımla poz üstüne poz – Ah, bir de Çerkes subayı üniformam olsaydı! Ne kadar yakışırdı kimbilir. Ama annemin birbirine pek benzer bu fotoğrafları da çok begeneceğinden kuşku yoktu. Hepsini tek tek toplayıp özenle saklıyordum onun için. Bir keresinde bir İngiliz bakanın karısı, Bayan Eden beni beş çayına davet etti. Ve fincanı tutarken küçük parmağın görünüşüne iyice dikkat edip hiç falso vermedim.

Yere uzanıp kafamı paraşütüme dayar, saatlerce yatardım. Şaşılacak şey, büyük bir duyumsuzluk hissederdim hâlâ. Kanım coşkun bir çağlayan gibi o damardan bu damara boşalmalı, ayağa kalkıp kazanmalı, yükselmeli, *oradan* kurtulmalıydım. *Orası* neresiydi, bugün hâlâ tam olarak bilmiyorum. İnsanlık durumu denen şey olmalı herhalde. Neyse ne, ama artık kimse terk edilsin, ortada bırakılsın istemiyorum.

...Bazen kafamı kaldırır, kardeşim Okyanus'a dikerim gözlerimi dostça: Sonsuza dek uzanabiliyor o. Ama biliyorum ki, sonunda o bile bir yerlere toslayıp duruyor. Bütün bu kargaşanın, gürültü patırtının sebebi de bu olsa gerek.

On beşi aşkın çatışmaya girmiştim. Ama değişen bir şey yoktu. Bir gün her zamankinden farklı, hareketli bir sortimiz oldu. Hedefe varmaya birkaç dakika kala, obüs mermileri arasında dans etmeye çoktan başlamışken birden kulaklığımda pilotum Arnaud Langer'in çılgınlığını işittim. Bir an sessizlik oldu. Sonra buz gibi sesi geldi:

"Gözüm. Gözüme geldi. Kör oldum."

Bizim Boston uçaklarda pilotla seyrüseferci çelik plakanın bölüğü iki ayrı bölmededir ve havada birbirimize hiç faydamız olmaz. Ve tam Arnaud'nun gözünden yaralandığını duyduğum an karnımda kırbaç yemiş gibi bir acı duydum. Pantolonum bir anda kıpkırmızı kesildi, avuçlarıma kan doldu. Neyse ki kısa süre önce hepimize kelleği korumak için çelik kask dağıtmışlardı. İngiliz ve

Amerikalı mürettebat kaskı doğal olarak başlarına geçirirdi, ama biz Fransızların hepsi kaskı bedeninin en değer verdiği yerini örtmek için kullanırdı. Telaşla kaskı kaldırıp derin bir oh çektim: Asıl bölgeye hiçbir şey olmamıştı. Öyle rahatladım ki durumumuzun korkunçluğu bende özel bir etki yaratmadı. Hayatta neyin önemli, neyin önemsiz olduğunu hep bilmiş, hissetmişimdir. Son bir oh daha çektikten sonra bir durum muhasebesi yaptım. Mitralyözcü Bauden'e bir şey olmamıştı ama pilotun gözleri görmüyordu. Hiyerarşi bozulmamıştı, seyrüseferci yani pilottan sonraki adam bendim. Dolayısıyla bombardımanın sorumluluğu bendeydi. Hedefin üstüne varmamıza birkaç dakikalık yol kalmıştı. En iyisi dosdoğru gidip hedefe bombaları bırakmalı, sonra da durumu görüp başka hedef var mı ona bakmalı, diye düşündüm. Öyle de yaptık, ama uçağa iki isabet daha aldıktan sonra. Bu defaki ziyaret sırtımaydı, sırtım diyorsam, kibarlıktan; aslında biraz daha aşağıdan vurmuştu. Yine de işini iyi yapmış birinin tatmin duygusuyla bombaları hedefe boşaltmayı başardım.

Arnaud'yu sesimizle yönlendirerek yola düz devam ettik, bizim görevimiz bittiği için komuta Allegret'nin ekibine geçti. Çok kötü kan kaybetmiştim, pantolonumu öyle kan içinde gördükçe midem bulanıyordu. Motorlardan biri susmuş, Arnaud meşguldü; gerçekten kör olup olmadığını anlamak için teker teker gözündeki çapağı temizliyordu. Kirpiklerini çekiştirip dururken bir ara elinin dış çizgilerini görür gibi oldu, demek optik sinire bir şey olmamıştı. Uçak İngiliz kıyılarına varır varmaz paraşütle atlamayı karar verdik. Ama Arnaud'nun kabin kapağı top mermisi isabetiyle kaynamıştı, bir türlü açılmıyordu. Kör bir pilotu uçakta yalnız bırakamayacağımız için biz de kalıp onu sesle yönlendirerek yere inmeye çalışacaktık. Ama bunda çok etkili olmadık ve iki denemeye rağmen yeri ıskalayıp yeniden yükseldik. Üçüncü denemde kendimi uçağın tam burnunda, cam kafesin içinde yumurtadan çıkmaya hazırlanan omlet gibi hissettiğimi, yerin büyük bir hızla bize yaklaştığını hatırlıyorum. Birden Arnaud'nun ince bir çocuk

sesiyle haykırp yalvardığını duydum kulaklıktan: "Aziz İsa-Meryem koruyun beni!"

Buna çok üzüldüğümü, arkadaşlarını unutup sadece kendisi için dua eden Arnaud'yu kınadığımı ve uçak yere çakılır gibi temas ederken son anda gülümsediğimi hatırlıyorum bir de: Bu gülümseme üstünde en uzun süre düşünülmüş edebi yapıtlarımdan biriydi kuşkusuz. Daha sonra toplu eserlerimde yeniden ortaya çıkarma umuduyla bunu burada bu kadarla anıp geçiyorum.

Sanıyorum, kör bir pilotun uçağını yere indirmeyi başarması anlamında bu Kraliyet Hava Kuvvetleri tarihinde bir ilkti. Daha sonra hava kuvvetleri raporuna sadece şu kadarı yazılacaktı: "Pilot uçağı yere indirirken, gözündeki çapağı temizlemek amacıyla bir eliyle de tek tek kirpiklerini ayırıyordu." Arnaud Langer bu olayla derhal Seçkin Havacı Haçı madalyası sahibi oldu. Kirpikleri pleksiglas çapaklarıyla göz çukurlarına gömülü kalmış, optik sinirine bir şey olmamıştı, muhtemelen gözleri tümüyle açılacaktı. Savaştan sonra kargo pilotu oldu. 1955 Haziranı'nda Fort-Lamy havaalanına inmeye hazırlanırken kısa süre önce patlayan bir tropikal kasırga da şehre doğru ilerliyordu. Görgü tanıkları daha sonra yıldırımın bulutların arasından yumruk gibi çıkıp uçağı tam pilot kabininden vurduğunu anlatacaktı. Arnaud anında öldü. Komuta levyesini bırakması için kaderin bu kez belden aşağı bir vuruş yapması gerekmişti.

Beni hastaneye kaldırdılar. Sağlık durumumu belirten bültende kısaca "göğüs bölgesinde kesici aletle açılmış yara" gibi bir şey yazıyordu. Aslında öldürücü değildi yara ve çabucak kabuk bağladı. Ama buna karşılık daha can sıkıcı bir şey oldu: Doktorlar birkaç muayene sonunda iç organlarımdan pek de iyi durumda olmadığı kanısına vardı ve başhekim birliğime rapor yazıp uçuş görevinden alınmamı istedi. Ama bu arada hastaneden çıktım, epey bir dostun yardımıyla hızla birkaç görev daha aldım.

Ve hayatımın en mutlu olayını da o sırada yaşadım. Öyle mutlu olmuştum ki buna bugün bile inanasım gelmiyor.

Birkaç gün önce Arnaud Langer'le birlikte BBC'ye çağırılmıştık ve katıldığımız son görevle ilgili bizimle uzun bir röportaj yapılmıştı. Propagandanın ne kadar büyük bir ihtiyaç olduğunu, Fransız kamuoyunun havacılarından gelecek haberlere ne kadar susadığını biliyordum, bu yüzden konuşurken biraz ölçsüz şeyler söylemiş olmalıyım. Bununla birlikte ertesi gün *Evening Standard*'da "kahramanlığımızın" boyutlarını tasvir eden makaleyi okuduğumda şaşırmadım diyemem.

Sonra Hartford Bridge hava üssüne döndüm. Bir emir eri elime telgraf tutuşturduğunda subay yemekhanesindeydim. Şöyle gözücuyla imzaya baktım: Charles de Gaulle.

Libération Haçı almıştım.

Bu siyah-yeşil kurdelenin ne anlama geldiğini bugün hâlâ bilen birileri var mı, bilmiyorum. En iyi arkadaşlarımız belki sadece bu madalyaya sahip olmak için girdikleri çatışmalarda ölmüştü. Bugün, bu ünvana sahip ölmüş ya da hâlâ hayatta olan kişilerin sayısının altı yüzden fazla olduğunu sanmam. Yanıma gelip Libération Haçı'nın, göğsümdeki kurdelenin ne olduğunu soranların sayısı o kadar az ki. Ama bu beni şaşırtmaz. Böylesi çok daha iyi. Demek ki hepsi ya da hemen hemen hepsi ya unutulmuş ya da elden çıkarılmış; cehaletin anı, dostluk, bağlılık denen duyguyu çeyiz gibi sandığa gömüp saklaması hoş.

Üstüme bir sersemlik çöktü. Bir yerlere gidiyor, geliyor, uzatılan her eli sıkıyordum sanki kendimi kanıtlamak, savunmak ister gibi; çünkü onlar, arkadaşlarım böyle bir onuru hak etmediğini biliyordu.

Ama sadece dost ve mutlu insanlara aitti karşıma çıkan eller.

Bugün bu konuya açıklama getirmek, kendimi açıklamak isterim. Bütün içtenliğimle söylemeliyim ki, benim o zavallı çabalarım da bütün o rütbe ve nişanları hak ettiğimi gösterecek hemen hemen hiçbir şey yok. Annemin benden bekledikleri, ülkemle ilgili bana anlatıp öğrettikleriyle karşılaştırıldığında, gülünç, hiç olmamış, hiç yapılmamış şeyler onlar; sağa sola seyirtmekten, debelenmekten ibaret bütün yaptıklarım.

Birkaç ay sonra Zafer Takı altında düzenlenen bir törenle iğnelediler Libration Haçı'nı göğsüme; General de Gaulle kendi elle riyle taktı.

Siz de öyle düşünmüş olmalısınız, anneme bu yeni haberi de ilet ebilmek için sabırsızlanıyordum. nce yine İsviçre üstünden telgraf çekmeye niyetlendim ki ğrens in ya da en azından ima edebileyim diye. İşi daha da garantiye almak için Portekiz'e, İngiltere Bykeliliğ i'nden bir görevliye yazıp ilk fırsatta Nice'e mektup yazıp durumu çok abartılı olmayan bir dille anlatmasını istedim. Nihayet eve başım dik dnebilecektim. Kitabım hep hayalini gördüğü sanatsal şöhreti anneme ucundan da olsa tattır mış olmalıydı. Öyleyse artık gidip Fransa'nın en büyük askeri nişanını önüne koyabilirdim. oktan hak et mişti.

ıkarma gerçekleşmiş, savaş bitti bitecekti ve Nice'ten gelen pusulalarda belirgin bir canlılık, bir tür neşe seziliyordu. Ve biraz da kibir; hedefe ulaşacağ ını çok önceden biliyordu çünkü annem. Ancak çok da anlayamadığım yumuşak bir mizah da vardı mektuplarda: "Sevgili oğlum. Yıllar var ki birbirimizden ayrıyız. Beni görmemeye artık alıştığ ını umarım. Çünkü ne de olsa sonsuza dek yanında olamam. Sana hep gvendiğ imi hiç unutma. Eve gelip her şeyi anladığında beni bağ ışlayacağ ını umarım. Başka türlü davranamazdım." Ne yapmış olabilir di? Neyi bağ ışlayacaktım? Aklıma aptalca bir şey geldi birden, yeniden evlenmiş miydi yoksa? Altmış bir yaşından sonra bu pek akla yakın bir şey değ ildi. Bütün bunların ardında garip bir alay seziyor, yüzünün bir halt karıştırdığ ı zamanki muzip hali gözümün önüne geliyordu neredeyse. O kadar çok kuşku yaratmış tı ki kafamda! Son zamanlarda gnderdiğ i hemen tüm pusulalarda aynı acelec i ifade vardı artık. Korkunç bir şey yaptığ ını seziyordum. Ama ne? "Ne yaptıysam hepsini bana ihtiyaın olduğ unu bildiğ in için yaptım. Bana kızmamalıs ın. Durumum iyi. Seni bekliyorum." O kadar kafa patlattığım halde ne olduğ unu bir türlü anlayamıyordum.

KIRK İKİ

“Son” sözcüğünün çok yakınında bir yerdeyim şimdi. Oraya yaklaştıkça defteri fırlatıp atmak, gidip kafamı kuma gömmek istiyorum. “Son” sözcüğünün anlamı her yerde aynıdır aslında ve insan sesini yenikler korosununkinden kaçırma, ayrıştırma hakkı olsun ister hiç değilse. Ama söyleyecek pek az şey kaldı, başladım, sonuna kadar götürmeliyim.

Paris kurtulmak üzereydi. B.C.R.A.’ya, Fransız Merkezî İstihbarat ve Operasyon Bürosu’na katıldım ki Direniş hareketiyle irtibat görevim için paraşütle Alpes-Maritime bölgesine ineyim.

Zamanında varamayacağım diye ödüm kopuyordu.

Çünkü evden ayrıldığımdan beri koşuşturup durduğum bu garip parkurda çok tuhaf ve koşuyu gerçekten hiç beklemediğim biçimde tamamlamama sebep olacak son derece beklenmedik bir gelişme oldu. Dışişleri Bakanlığı’ndan resmi bir mektup aldım; elçilik sekreterliği için adaylığımı koymam isteniyordu. Ne Dışişleri Bakanlığı’nda, ne de başka bir sivil dairede tanıdığım birileri vardı. Tek bir siville bile ilişkim olmamıştı. Annemin bir zamanlar bana biçtiği gelecekten hiç kimseye söz etmemiştim. *Avrupa Eğitimi* adlı romanım gerek İngiltere’de, gerekse Özgür Fransa çevrelerinde belli bir yankı yapmıştı gerçi, ama bu beklenmedik ikramı, “Kurtuluş Davası’na eşsiz katkılarımdan” ötürü Dışişleri’ne sınavsız girme hakkı verilmesini açıklamaya yetecek kadar değil. Uzun uzun, inanmaz gözlerle okudum mektubu, evirip çevirdim. Doğrudan birine hitap etmeyen resmi yazışma terimleri kullanılan mektuplarından değildi; tam tersine, kafamı karıştıracak kadar dostça, sempatiyle kaleme alınmıştı. Yepyeni, tanınır olmaktan, daha doğrusu

tanınıyor olduğunu düşünmekten farklı bir şeydi benim için. İnsanın akıl ve mantıkla açıklanamayacak bir iradenin kendisine dokunduğunu hissetmemesi imkânsız anlar vardır; tatlı bir Akdeniz esintisi, gölge ve ışığı, acı ve neşeyi hakkıyla tartan terazi kefelerini aşip insanlığın kadim kıyılarına ulaşmıştır sanki. Kader annemin yüzüne gülmeye başlıyordu. Ama en gök mavisi yolculuklarıma bile kaya tuzu taneciği karıştığını bilen, acı denebilecek tecrübeler sonucu her şeye temkinli yaklaşip mucizelere bile inanmaz gözle bakmaya alışmış biri olarak, o ilahi maskenin arkasında çok iyi tanıdığım utangaç gülümsemeyi sezmiyor, az da olsa fark etmiyor değildim. Annem yapacağını yapmıştı yine. Her zaman olduğu gibi kulisten kulise koşmuş, kapı kapı dolaşip işin püf noktalarını bulmuş, tam yerinde benim için övgüler düzmüş, kısacası duruma müdahale etmiş olmalıydı. Gönderdiği son pusulalarda bende neden mahcup bir özür dileme izlenimi yarattığını, dışışlerinden gelen notta neden az çok sıkışmışlık duygusu fark ettiğimi işte şimdi anlıyordum: Asla yapmamak, kimseden asla bir şey istememek gerektiğini bildiği halde, bir kere daha öne doğru itmişti beni.

Güney Fransa'ya yapılan çıkarmayla birlikte paraşütle atlama projem çabucak yarıda kaldı. General Corniglion-Molinier'den gümbür gümbür ama uyduruk bir görev emri kopartıp Amerikalıların da yardımıyla, cipten cipe atlayarak Toulon'a ulaşmayı başardım. Ondan sonrası biraz daha zor olsa da, generalin usta işi "acil telafi görevi" tanımı bütün yolları açan geciktirilemez bir emirdi ve General Corniglion-Molinier'nin emri imzalarken alaylı ama her zamanki kibar ses tonuyla şöyle dediğini hatırlarım:

"Bu görev bizim için çok önemli. Çok önemli, bir zafer hatta!"

Soluduğum hava bile zafer sarhoşluğu içindeydi. Gökyüzü daha yakın, daha yatıştırıcı, her zeytin ağacı dostluk simgesiydi. Akdeniz servi ve çam ağaçlarının, dikenli tellerin, sokakta bulunmuş bir bebek gibi itilip kakılan top ve zırhlı araçların üstünden bana doğru geliyordu. Anneme dönüşümü haber veren bir sürü farklı mesaj yollamıştım. Müttefik birliklerinin Nice'e girmesinden

sonraki birkaç saat içinde bu mesajlar ona yağmış olmalıydı. Mesajlardan birini bir hafta önce B.C.R.A. şifreli olarak direnişçiler aracılığıyla iletmmişti. Çıkarmadan iki hafta önce bölgeye paraşütle inen Yüzbaşı Vanurien de onunla ilişkiye geçip geleceğini bildirecekti. Buckmaster hattındaki İngiliz arkadaşlar ona göz kulak olacaklarına dair bana söz vermişti. Bir sürü arkadaşım vardı ve hepsi beni anlıyordu. Ne annem ne de bendim söz konusu olan; o insani yoldaşlığımız, omuz omuza verip kaldığımız yerden devam etmemiz gereken adalet ve dürüstlük konulu ortak yapıtı. Kalbim tazelik, güven ve şükranla dolup taşıyor, savaştan evine zaferle dönen ilk evladından bu yana kim bilir böyle kaç kişi görmüş olan, her türlü alâmeti çok iyi bilmesi gereken en sadık tanığımız, Antik denizimiz Akdeniz beni izliyordu: Göğsümde yeşil-siyah Kurtuluş kurdelesini, altında Légion d'Honneur nişanı, Savaş Haçı, hiçbirini unutmadığım beş ya da altı başka madalya, siyah kamuflajımın omuzunda yüzbaşı rütbeleri, kasketim kaşımın üstünde, yüzümde o kısmi felçten beri bir türlü yumuşamayan katı ifade, çantamda romanımı İngilizce ve Fransızca tefrika eden gazetelerin kupürleri, cebimde Dışişleri Bakanlığı kariyerinin kapılarını açan mektup. Yani bedenimi kurşun gibi ağırlaştıracak, beni umut, gençlik, güç ve kararlılık ve Akdeniz sarhoşu edecek her şey. Nihayet ayağa kalkmış, ışıklar içinde ayağa kalkmış, hiçbir acının, sıkıntının olmadığı, hiçbir aşkın karşılıksız kalmadığı kutsanmış bir kıyıya adım atıyordum. Mutlu olmak için her şey düşünülüp tasarlanmış, eksik bir şey kalmamıştı ve ben, dünyanın onurlu, yaşanacak bir yer olduğunu kanıtlamış, sevdiğimin kaderine anlam ve biçim vermiş biri olarak eve dönüyordum.

Sanki içeriden aydınlatılıyormuş, sanki ışık kalplerinden geliyormuş gibi kocaman kocaman ısıltılarla gülümseyen kara derili Amerikan piyadeleri taşlara oturmuş geçişimizi izliyor, biz önlerinden geçerken makineli tüfeklerini havaya kaldırıp dostça haykırıyorlardı. Verdikleri sözü tutmayı bilmiş insanların neşesi vardı kahkahalarında:

"Victory, man, victory!"

Zafer, insan evladı, zafer! Yeryüzü bizimdi nihayet ve ters dönmüş her tank gebertilmiş bir tanrı iskeletine benziyordu. Yere diz çökmüş Kuzey Afrikalı askerler fesli türbanlarının altındaki mahzun bakışlı sararmış yüzleriyle odun ateşinde bütün bütün sığır çeviriyordu. Darmadağın olmuş bir üzüm bağında kırık bir kılıç gibi toprağa saplanmış bir uçak kuyruğu vardı, servi ve zeytin ağaçlarının altında ise tek gözlü beton bir koruganda yuvarlak yenik gözlü bir hayvanı çağrıştıran, terkedilmiş bir ölü top.

Cipin üstünde dikilmiş, beni kucaklamaya gelen zeytin, portakal ağaçlarını, üzüm bağlarını seyrediyordum. Devrilmiş trenler, yıkık köprüler, parçalanmış dikenli teller her virajda kin ve nefretin ölümünü yansıtan ışıkla süpürülüyordu. Derken, Var köprüsüne geldiğimizde her köşede tanıdık biri var mı diye merak etmez, bildik yüzlere, ellere bakmaz, neşeli kadın ve çocuk seslerine cevap vermez oldum artık; ayakta, cipin ön camına yaslanıp öne doğru eğilerek yaklaşan kente, mahalleye, eve diktim gözlerimi. Elinde muzaffer bayrağıyla kollarını açmış çoktandır beni bekleyen silueti aradım.

Bu öyküyü burada kesmeliydim. Ve inanın, bunu yeryüzüne bir kara gölge daha düşsün diye yazmıyorum. Yazmayı sürdürmek bana çok pahalıya mal oluyor, bu yüzden olabildiğince çabuk yapacağım bunu şu birkaç sözcüğü daha ekleyerek. Her şey bitsin de gidip başımı Okyanus kıyısında, bu öyküyü bitirme sözünden caymak için debelenip durduğum Big Sur yalnızlığında kumlara yatırayım diye.

Cipi Mermonts Otel-Pansiyon'un önünde durdurduğumda beni karşılayan olmadı. Annemden söz edildiğini belli belirsiz duymuşlardı, ama onu tanımıyorlardı. Dostlarım dört bir yana dağılmıştı. Gerçeği öğrenmem saatlerce sürdü. Annem üç buçuk yıl önce ölmüştü. İngiltere'ye gidişimden birkaç ay sonra.

Ama ona tutunmadan ayakta duramayacağımı iyi biliyordu, önlemlerini almıştı.

Ölümünden önceki son birkaç gün iki yüz elliye yakın mektup yazmış, onları İsviçre'deki arkadaşına ulaştırmıştı. Buydu bilmem gereken; düzenli olarak gelen mektupların başkalarınca gönderilmiş olması. Ve kuşkusuz aşkla tezgâhlamıştı bunu; son defa Saint-Antoine Kliniği'nde görmeye gittiğimde bakışlarında yakaladığım o kurnaz ifade bundan kaynaklıydı.

Dolayısıyla, öleli tam üç buçuk yıl olduğu halde annemden dayanma güç ve cesareti almaya sürdürmüştüm.

Göbekbağı işini yapmaya devam etmişti.

Bitti. Big Sur plajı tam yüz kilometre boyunca bomboş uzanıyor. Ama arada başımı kaldırdığımda önümdeki iki kayadan birinin üstünde fok balıkları görüyorum; ötekine ise martılar, karabataklar, pelikanlar tünemiş. Bazen de başlarının üstünde fısıkiyeleriyle balinalar geçiyor. Bir iki saat kımıldamadan yatarsam tepemde bir akbaba dönmeye başlıyor ağır ağır.

Düşüşümü tamamlayalı epey, yıllar oldu; ama sanki düştüğüm yer burasıymış, Big Sur'e düşmüşüm de sonsuzluğu dinliyor, Okyanus'un homurtusunu anlamaya çalışıyormuşum gibi geliyor bana.

Dürüst, mertçe bir yenilgi olmadı benimki.

Saçlarımda aklar var şimdi. Ama yaşımı saklamaya yetmiyor bu; bugünlerde sekizime basmam gerekse de yaşlı değilim gerçekten. Bütün bu olanlara gereğinden fazla önem atfettiğim düşünölsün istemem, düşüşüme evrensel bir anlam yüklemeye de niyetim yok; meşalemi koparıp almış olabilirler elimden, olsun; onu yeniden kapmaya hazır bütün o elleri, henüz uykuda olan, doğmakta olan, gelecekte doğacak bütün gizli güçlerimizi düşünüp umutla, yarını görerek gülümsüyorum. Bu sondan bir ders çıkarmak istiyor değilim, boyun da eğmiyorum, sadece kendimden vazgeçtim ben ve bu o kadar da kötü bir şey değil gerçekten.

Kardeşim olmadı kuşkusuz. Kuşkusuz, tek bir kişiyi sevmenize izin verilmiyor, o kişi anneniz olsa bile.

Yanılığım bireysel zaferlere fazla bel bağlamış olmalıyım benim. Bugün her şeyimi geri verdiler, ama ben artık yokum. İnsanlar, halklar, tüm askeri birlikler müttefikim oldu. Ama ben onların hır gürüne karışmak istemiyorum. Yüzüm dışarı dönük, varlığı unutulmuş bir nöbetçi gibi ayaklarımı uzatmış yatıyorum. Yaşayan, itilip kakılan her canlı varlıkta kendimi görmeyi sürdürüyorum. Kardeş kavgalarından tümüyle çürüğe çıkarıldım.

Ama kalan başka her şey için, ben öldükten sonra gökkubbeye dikkatle bakanlar orada şunu görebilir: Tam baktıkları yerde, Büyük Ayı'nın hemen yanbaşıda yeni bir takımyıldız olacak: Bütün dişleriyle tanrısal bir buruna yapışmış bir insan Fino.

Arada kendimi mutlu hissettiğim olur hâlâ. Bu akşamki gibi; sisli alacakaranlıkta Big Sur'e uzanmışım, uzaktan, kayaların oradan fokların çılgılığı çalınıyor kulağıma ve Okyanus'u görmek için başımı azıcık kaldırmam yeter. Dikkatle dinliyorum onu, çünkü bu dinmek bilmeyen homurtu, bu birbiri üstüne yıkılan dalgalar bir şey söylemek ister gibidir hep ve vereceği sırrı az sonra anlayacağım, şifreyi nihayet kıracağmışım gibi gelir.

Bazen dinlemekten vazgeçip sadece soluk alıp veririm yattığım yerde. Hak ettiğim bir tatil bu. Yapabileceklerimin en iyisini yaptım gerçekten, ne yapabiliyorsam onu.

Sol elimde 1932 Nice pinpon şampiyonasında kazandığım gümüş madalya var.

Beni sık sık ceketimi çıkarıp kendimi halının üstüne atarken, eğilip kalkar, yatar, bükülür, dertop olur, yuvarlanırken görebilirsiniz. Ama sağlam bedenim kolay kolay pes etmediği için kendimi dağıtıp duvarlarımı itemem. Görenler cimnastik yaptığımı sanır. Nitekim büyük bir Amerikan dergisi kültürfizik yaparken fotoğraflatmıştı beni ve fotoğrafı tam iki koca sayfaya basmıştı millete örnek olsun diye.

Yok bir kusurum, sözümü tuttum ve devam ediyorum. Bütün kalbimle hizmet ettim Fransa'ya, çünkü annemin bana bıraktığı biricik miras buydu. Ha, bir de küçük bir kimlik fotoğrafı. Kitap da

yazıyorum. Dışışleri'nde kariyer yaptım, İngiliz modasından nefret ettiğim halde sırf söz verdiğim için Londra'dan giyinirim. İnsanlığa büyük hizmetlerim bile oldu. Örneğin bir keresinde, Fransa'nın Los Angeles Başkonsolosu iken bir arıkuşunun hayatını kurtardım: Bir sabah onu orasının benim evim olduğunu bilmenin güveniyle girdiği salonda buldum. Ama rüzgâr kapıyı kapatınca bütün gece dört duvar arasında hapis kalmıştı. Bir yastığa tünemiş, küçücük, anlaşılamadığı için üzgün, umutsuz, belki de cesareti kırılmış halde, bana asla duyuramadığı en kederli sesiyle ağlıyordu; sesini duyuramıyordu, çünkü duyulmaz. Hemen pencereyi açtım. Uçtu gitti. Öyle bir mutluluğu o güne kadar çok ender tatmış ve boşa yaşamamış olduğumu düşünmüştüm. Bir başka gün de Afrika'da, yolun ortasında hareketsiz duran bir ceylana nişan almış bir avcı gördüm ve tam zamanında attığım tekmeyle ceylanı kurtardım. Buna benzer başka şeyler de oldu, ama bu yeryüzünde yapabildiklerimle uzun uzun övünme havasında değilim. Daha önce de sözünü ettiğim gibi elimden gelenin en iyisini yaptığımı kanıtlamak için anlatıyorum bütün bunları sadece. Asla sinik bir adam olmadım ya da kötümser biri de sayılmam, tersine, çok umutlandığım, çok erken sevindiğim anlarım oldu sık sık. 1951'de New-Mexico'da bir çöldeydim. Bir volkan kayasında otururken iki küçük kertenkele gelip bacaklarıma tırmandı. Bembeyaz iki küçük şeytan. Tam bir güvenle her yerimi kolaçan edip her şeyi ince ince araştırdılar. Biri yüzüme tırmanıp önayaklarını şakağıma dayadıktan sonra burnunu kulağımın içine soktu. Oracıkta nasıl tuhaf bir umuda, beklentiye kapıldığımı bir düşünün. Ama hiçbir şey demedi. Ya da öyle veya böyle ben duymadım. İnsanın dostlarına bu kadar açık, bu kadar görünür halde olması tuhaf bir şey yine de. Hâlâ yeni bir mesaj, yeni açıklama beklediğimi düşünmenizi istemem. Mesele bu değil. Reenkarnasyon ya da benzer enayiliklere öteden beri inanmadım, ama açıkça söylemem gerekir ki, yine de bir şeyler ummaktan kendimi alamadım. Savaş sonrasında karınca ezemeyecek, suya düşmüş bokböceği görmeye dayanamayacak kadar duyarlı biri olmuş-

tum. Derken insanın doğayı koruma işini kendisinin üstlenmesini öneren kocaman bir kitap yazdım. Doğrusu hayvanların gözüne baktığımda ne gördüğümü bilemiyorum. Ama o bakışta sessiz bir soru, bana bir şeyler anımsatan bir şaşkınlık görür, allak bullak olurum. Evde hayvan beslemem. Çünkü kötü bir huyum var; birine bağlandım mı ondan ayrılmak beni perişan eder. Öyle olduğu için de Okyanus'a bağlanmayı tercih ediyorum, çabuk ölmüyor çünkü. Bazen arkadaşlarım tuhaf bir alışkanlığımla dalga geçer: Sokakta yürürken birden durup gözlerimi yukarı, ışığa kaldırır bakar, öyle beklermişim bir süre. Biri beni beğensin ister gibi.

Artık yeter. Uzun süre denizi dinleyerek yattığım bu sahili terk etmeli birazdan. Bu akşam biraz sis yapacak Big Sur. Hava epey serinler herhalde ve ben ateş yakmayı, kendimi ısıtmayı bir türlü öğrenemedim. Ama biraz daha kalıp dinlemek istiyorum. Çünkü Okyanus'un dilini çözdü çözecek olduğumu hissettim hep. Gözlerimi yumuyor, gülümsüyor, dinliyorum... Demek hâlâ böyle tuhafıklar yapabiliyorum: Deniz kıyısı ne kadar ıssızlaşırsa bana o kadar kalabalık görünüyor. Kayalardaki foklar susmuş. Ben oradayım. Gözlerim kapalı, gülümsüyor, foklardan biri usulca yaklaşsın, yumuşacık burnunu birden yanağımda ya da omuzbaşımda hissedeyim istiyorum... Yaşadım ben...

